නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

අට්ඨකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. මෙත්තාවග්ගො

1. මෙත්තාසුත්තවණ්ණනා

1. අට්ඨකනිපාතස්ස පඨමෙ **වඞ්ඪිතායාති** භාවනාපාරිපූරිවසෙන පරිබ්‍රූහිතාය. **පුනප්පුනං කතායාති** භාවනාය බහුලීකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතාය. **යුත්තයානසදිසකතායාති** යථා යුත්තආජඤ්ඤයානං ඡෙකෙන සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පවත්තති, එවං යථාරුචි පවත්තාරහතං ගමිතාය. **පතිට්ඨානට්ඨෙනාති** සබ්බසම්පත්තිඅධිට්ඨානට්ඨෙන. **පච්චුපට්ඨිතායාති** භාවනාබහුලීකාරෙහි පති පති උපට්ඨිතාය අවිජහිතාය. **සමන්තතො චිතායාති** සබ්බභාගෙන භාවනානුරූපං චයං ගමිතාය. තෙනාහ **"උපචිතායා"**ති. **සුට්ඨු සමාරද්ධායාති** අතිවිය සම්මදෙව නිබ්බත්තිගතාය.

යො ච මෙත්තං භාවයතීතිආදීසු යො කොචි ගහට්ඨො වා පබ්බජිතො වා. **මෙත්තන්ති** මෙත්තාඣානං.

අප්පමාණන්ති භාවනාවසෙන ආරම්මණවසෙන ච අප්පමාණං. අසුභභාවනාදයො විය හි ආරම්මණෙ එකදෙසග්ගහණං අකත්වා අනවසෙසඵරණවසෙන අනොධිසො ඵරණවසෙන ච, අප්පමාණාරම්මණතාය පගුණභාවනාවසෙන ච අප්පමාණං. **තනූ සංයොජනා හොන්තීති** මෙත්තං පාදකං කත්වා සම්මසිත්වා හෙට්ඨිමෙ අරියමග්ගෙ අධිගච්ඡන්තස්ස සුඛෙනෙව පටිඝසංයොජනාදයො පහීයමානා තනූ හොන්තීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවං කිලෙසප්පහානඤ්ච නිබ්බානාධිගමඤ්ච මෙත්තාභාවනාය සිඛාප්පත්තමානිසංසං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤෙපි ආනිසංසෙ දස්සෙතුං **"එකම්පි චෙ"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අදුට්ඨචිත්තොති** මෙත්තාබලෙන සුට්ඨු වික්ඛම්භිතබ්‍යාපාදතාය බ්‍යාපාදෙන අදූසිතචිත්තො. **මෙත්තායතීති** හිතඵරණවසෙන මෙත්තං කරොති. **කුසලීති** අතිසයෙන කුසලවා මහාපුඤ්ඤො, පටිඝාදිඅනත්ථවිගමෙන ඛෙමී. **සබ්බෙ ච පාණෙති** ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකො. **මනසානුකම්පීති** චිත්තෙන අනුකම්පන්තො. ඉදං වුත්තං හොති – එකසත්තවිසයාපි තාව මෙත්තා මහාකුසලරාසි, සබ්බෙ පන පාණෙ අත්තනො පුත්තං විය හිතඵරණෙන මනසා අනුකම්පන්තො පහූතං පහුං අනප්පකං අපරියන්තං චතුසට්ඨිමහාකප්පෙපි අත්තනො විපාකප්පබන්ධං පවත්තෙතුං සමත්ථං උළාරං පුඤ්ඤං අරියො පරිසුද්ධචිත්තො පුග්ගලොව කරොති නිප්ඵාදෙතීති. **සත්තහරිතන්ති** සත්තෙහි අවිරළං, ආකිණ්ණමනුස්සන්ති අත්ථො.

සඞ්ගහවත්ථූනීති (සං. නි. ටී. 1.1.120) ලොකස්ස සඞ්ගණ්හනකාරණානි. නිප්ඵන්නසස්සතො නව භාගෙ කස්සකස්ස දත්වා රඤ්ඤො එකභාගග්ගහණං **දසමභාගග්ගහණං**. එවං කස්සකා හට්ඨතුට්ඨා සස්සානි සම්පාදෙන්තීති ආහ **"සස්සසම්පාදනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො"**ති. තතො ඔරභාගෙ කිර ඡභාගග්ගහණං ජාතං. **ඡමාසිකන්ති** ඡන්නං ඡන්නං මාසානං පහොනකං. **පාසෙතීති** පාසගතෙ විය කරොති. වාචාය පියං වාචාපියං, තස්ස කම්මං **වාචාපෙය්‍යං**. සබ්බසො රට්ඨස්ස ඉද්ධාදිභාවතො **ඛෙමං. නිරබ්බුදං** චොරියාභාවතො. ඉද්ධඤ්හි රට්ඨං අචොරියං. **"නිරග්ගළ"න්ති වුච්චති** අපාරුතඝරභාවතො.

උද්ධංමූලකං කත්වාති උම්මූලං කත්වා. **ද්වීහි පරියඤ්ඤෙහීති** මහායඤ්ඤස්ස පුබ්බභාගෙ පච්ඡා ච පවත්තෙතබ්බෙහි ද්වීහි පරිවාරයඤ්ඤෙහි. **සත්ත...පෙ.... භීසනස්සාති** සත්තනවුතාධිකානං පඤ්චන්නං පසුසතානං මාරණෙන භෙරවස්ස පාපභීරුකානං භයාවහස්ස. තථා හි වදන්ති –

> "ඡසතානි නියුජ්ජන්ති, පසූනං මජ්ඣිමෙ හනි;
> අස්සමෙධස්ස යඤ්ඤස්ස, ඌනානි පසූහි තීහී"ති. (සං. නි. ටී. 1.1.120; අ. නි. ටී. 2.4.39);

සම්මන්ති යුගච්ඡිද්දෙ පක්ඛිපිතබ්බදණ්ඩකං. **පාසන්තීති** ඛිපන්ති. **සංහාරිමෙහීති** සකටෙහි වහිතබ්බෙහි. පුබ්බෙ කිර එකො රාජා සම්මාපාසං යජන්තො සරස්සතිනදීතීරෙ පථවියා විවරෙ දින්නෙ නිමුග්ගොයෙව අහොසි. අන්ධබාලබ්‍රාහ්මණා ගතානුගතිගතා "අයං තස්ස සග්ගගමනමග්ගො"ති සඤ්ඤාය තත්ථ සම්මාපාසං යඤ්ඤං

පට්ඨපෙන්ති. තෙන වුත්තං **“නිමුග්ගොකාසතො පභුතී”**ති . අයූපො අප්පකදිවසො යාගො, සයූපො බහුදිවසං සාධෙය්‍යො **සත්‍රයාගො.** මන්තපදාභිසඞ්ඛතානං සප්පිමධූනං **“වාජ”**මිති සමඤ්ඤා. හිරඤ්ඤසුවණ්ණගොමහිංසාදි **සත්තරසකදක්ඛිණස්ස.** සාරගබ්භකොට්ඨාගාරාදීසු නත්ථි එත්ථ අග්ගළාති **නිරග්ගළො.** තත්ථ කිර යඤ්ඤෙ අත්තනො සාපතෙය්‍යං අනවසෙසතො අනිගූහිත්වා නිය්‍යාතීයති.

චන්දප්පභාති (ඉතිවු. අට්ඨ. 27) චන්දිමස්සෙව පභාය. **තාරාගණාව සබ්බෙති** යථා සබ්බෙපි තාරාගණා චන්දිමසොභාය සොළසිම්පි කලං නාග්ඝන්ති, එවං තෙ අස්සමෙධාදයො යඤ්ඤා මෙත්තස්ස චිත්තස්ස වුත්තලක්ඛණෙන සුභාවිතස්ස සොළසිම්පි කලං නානුභවන්ති, න පාපුණන්ති, නාග්ඝන්තීති අත්ථො.

ඉදානි අපරෙපි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකෙ මෙත්තාභාවනාය ආනිසංසෙ දස්සෙතුං **“යො න හන්තී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යොති** මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරභාවනානුයුත්තො පුග්ගලො. **න හන්තීති** තෙනෙව මෙත්තාභාවනානුභාවෙන දූරවික්ඛම්භිතබ්‍යාපාදතාය න කඤ්චි සත්තං හිංසති, ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි න විබාධති වා. **න ඝාතෙතීති** පරං සමාදපෙත්වා න සත්තෙ මාරාපෙති න විබාධාපෙති ච. **න ජිනාතීති** සාරම්භවිග්ගාහිකකථාදිවසෙන න කඤ්චි ජිනාති සාරම්භස්සෙව අභාවතො, ජානිකරණවසෙන වා අට්ටකරණාදිනා න කඤ්චි ජිනාති. තෙනාහ **“න අත්තනා පරස්ස ජානිං කරොතී”**ති. **න ජාපයෙති** පරෙහි පයොජෙත්වා පරෙසම්පි ධනජානිං න කාරාපෙය්‍ය. තෙනාහ **“න පරෙන පරස්ස ජානිං කාරෙතී”**ති. මෙත්තාය වා අංසො අවිහෙඨනට්ඨෙන අවයවභූතොති **මෙත්තංසො.**

මෙත්තාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-4. පඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

2-4. දුතියෙ **ආදිබ්‍රහ්මචරියිකායාති** ආදිබ්‍රහ්මචරියමෙව ආදිබ්‍රහ්මචරියිකා. තෙනාහ **“මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ආදිභූතාය”**ති. **අරියොති** නිද්දොසො පරිසුද්ධො. තුණ්හීභාවො න තිත්ථියානං මූගබ්බතගහණං විය අපරිසුද්ධොති **අරියො තුණ්හීභාවො. චතුත්ථජ්ඣානන්ති** උක්කට්ඨනිද්දෙසෙනෙතං වුත්තං, පඨමජ්ඣානාදීනිපි අරියො තුණ්හීභාවොත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. **ජානන්ති** ඉදං කම්මසාධනන්ති ආහ **“ජානිතබ්බකං ජානාතී”**ති. යථා වා එකච්චො විපරීතං ගණ්හන්තො ජානන්තොපි න ජානාති, පස්සන්තොපි න පස්සති, න එවමයං. අයං පන ජානන්තො ජානාති, පස්සන්තො පස්සතීති එවමෙත්ථ දට්ඨබ්බො. තතියාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

පඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඨමලොකධම්මසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ **ලොකස්ස ධම්මාති** සත්තලොකස්ස අවස්සංභාවිධම්මා. තෙනාහ **“එතෙහි මුත්තා නාම නත්ථී”**තිආදි. සාසවිඡාදනාදීනං ලද්ධි **ලාභො,** තානි එව වා ලද්ධබ්බතො **ලාභො,** තදභාවො **අලාභො,** ලාභග්ගහණෙන චෙත්ථ තබ්බිසයො අනුරොධො ගහිතො, අලාභග්ගහණෙන විරොධො. යස්මා ලොභිතෙ සති තදුපඝාතවසෙන පුබ්බො විය අනුරොධො ලද්ධාවසරො එව හොති, තස්මා වුත්තං **“ලාභෙ ආගතෙ අලාභො ආගතොයෙවා”**ති. එස නයො යසාදීසුපි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඨමලොකධම්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. දුතියලොකධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

6-8. ඡට්ඨෙ අධිකං පයසති පයුජ්ජති එතෙනාති **අධිප්පයාසො,** සවිසෙසං ඉතිකත්තබ්බකිරියා. තෙනාහ **“අධිකප්පයොගො”**ති. සත්තමට්ඨමෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

දුතියලොකධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නන්දසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ දුවිධා කුලපුත්තා ජාතිකුලපුත්තා ආචාරකුලපුත්තා ච. තත්ථ ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන රට්ඨපාලො කුලපුත්තො තස්මිංයෙව ථුල්ලකොට්ඨිකෙ අග්ගකුලිකස්ස පුත්තො’’ති (ම. නි. 2.294) එවං ආගතා උච්චාකුලපුත්තා **ජාතිකුලපුත්තා.** ‘‘සද්ධායෙතෙ කුලපුත්තා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතා’’ති (ම. නි. 3.78) එවං ආගතා පන යත්ථ කත්ථචි කුලෙ පසුතාපි **ආචාරකුලපුත්තා** නාම. ඉධ පන උච්චාකුලප්පසුතතං සන්ධාය ‘‘කුලපුත්තොති, භික්ඛවෙ, නන්දං සම්මා වදමානො වදෙය්‍යා’’ති භගවතා වුත්තන්ති ආහ **“ජාතිකුලපුත්තො”**ති. උභොහිපි පන කාරණෙහි තස්ස කුලපුත්තභාවොයෙව. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

නන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කාරණ්ඩවසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ **පටිචරතීති** පටිච්ඡාදනවසෙන චරති පවත්තති. පටිච්ඡාදනට්ඨො එව වා චරති-සද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතූනන්ති ආහ **''පටිච්ඡාදෙතී''**ති. **අඤ්ඤෙනාඤ්ඤ**න්ති පන පටිච්ඡාදනාකාරදස්සනන්ති ආහ **''අඤ්ඤෙන කාරණෙනා''**තිආදි. තත්ථ **අඤ්ඤං කාරණං වචනං වා**ති යං චොදකෙන චුදිතකස්ස දොසවිභාවනං කාරණං, වචනං වා වුත්තං, තං තතො අඤ්ඤෙනෙව කාරණෙන, වචනෙන වා පටිච්ඡාදෙති. **කාරණෙනා**ති චොදනාය අමූලාය අමූලිකභාවදීපනියා යුත්තියා වා. **වචනෙනා**ති තදත්ථබොධකෙන වචනෙන. ''කො ආපන්නො''තිආදිනා චොදනං විස්සජ්ජෙත්වාව වික්ඛෙපාපජ්ජනං **අඤ්ඤෙනාඤ්ඤං පටිචරණං. බහිද්ධා කථාපනාමනා** නාම ''ඉත්ථන්නාමං ආපත්තිං ආපන්නොසී''ති වුත්තෙ – ''පාටලිපුත්තං ගතොම්හී''තිආදිනා චොදනං විස්සජ්ජෙත්වාති අයමෙව විසෙසො. යො හි ''ආපත්තිං ආපන්නොසී''ති වුත්තො ''කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නා, කං භණථ, කිං භණථා''ති වා වදති, ''එවරූපං කිඤ්චි තයා දිට්ඨ''න්ති වුත්තෙ ''න සුණාමී''ති සොතං වා උපනෙති, අයං **අඤ්ඤෙනාඤ්ඤං පටිචරති** නාම. යො පන ''ඉත්ථන්නාමං නාම ආපත්තිං ආපන්නොසී''ති පුට්ඨො ''පාටලිපුත්තං ගතොම්හී''ති වත්වා පුන ''න තව පාටලිපුත්තගමනං පුච්ඡාම, ආපත්තිං පුච්ඡාමා''ති වුත්තෙ තතො ''රාජගහං ගතොම්හි. රාජගහං වා යාහි බ්‍රාහ්මණගහං වා, ආපත්තිං ආපන්නොසීති. තං තත්ථ මෙ සූකරමංසං ලද්ධ''න්තිආදීනි වදති, අයං **බහිද්ධා කථං අපනාමෙති** නාම . **සමණකචවරොති** සමණවෙසධාරණෙන සමණප්පතිරූපකතාය සමණානං කචවරභූතං.

කාරණ්ඩවං (සු. නි. අට්ඨ. 2.283-284) **නිද්ධමථාති** විපන්නසීලතාය කචවරභූතං පුග්ගලං කචවරමිව අනපෙක්ඛා අපනෙථ. **කසම්බුං අපකස්සථාති** කසම්බුභූතඤ්ච නං ඛත්තියාදීනං මජ්ඣගතං පභින්නපග්ඝරිතකුට්ඨං චණ්ඩාලං විය අපකඩ්ඪථ. කිං කාරණං? සඞ්ඝාරාමො නාම සීලවන්තානං කතො, න දුස්සීලානං. යතො එතදෙව සන්ධායාහ **''තතො පලාපෙ වාහෙථ, අස්සමණෙ සමණමානිනෙ''**ති. යථා පලාපා අන්තොසාරරහිතා අතණ්ඩුලා බහි ථුසෙන වීහී විය දිස්සන්ති, එවං පාපභික්ඛූ අන්තො සීලරහිතාපි බහි කාසාවාදිපරික්ඛාරෙන භික්ඛූ විය දිස්සන්ති, තස්මා ''පලාපා''ති වුච්චන්ති. තෙ පලාපෙ වාහෙථ ඔපුනථ විධමථ, පරමත්ථතො අස්සමණෙ සමණවෙසමත්තෙන සමණමානිනෙ. **කප්පයව්හොති** කප්පෙථ, කරොථාති වුත්තං හොති. **පතිස්සතාති** සප්පතිස්සා. වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තං කරිස්සථ, පරිනිබ්බානං පාපුණිස්සථාති අත්ථො.

කාරණ්ඩවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මෙත්තාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහාවග්ගො

1. වෙරඤ්ජසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ **වෙරඤ්ජායං විහරතීති** (පාරා. අට්ඨ. 1.1) එත්ථ **වෙරඤ්ජාති** තස්ස නගරස්සෙතං අධිවචනං, තස්සං වෙරඤ්ජායං. සමීපත්ථෙ භුම්මවචනං. **නළෙරුපුචිමන්දමූලෙති** එත්ථ **නළෙරු** නාම යක්ඛො. **පුචිමන්දොති** නිම්බරුක්ඛො. **මූලන්ති** සමීපං. අයඤ්හි මූල-සද්දො ‘‘මූලානි උද්ධරෙය්‍ය අන්තමසො උසීරනාළිමත්තානිපී’’තිආදීසු (අ. නි. 4.195) මූලමූලෙ දිස්සති. ‘‘ලොභො අකුසලමූල’’න්තිආදීසු (දී. නි. 3.305; පරි. 323) අසාධාරණහෙතුම්හි. ‘‘යාව මජ්ඣන්හිකෙ කාලෙ ඡායා ඵරති, නිවාතෙ පණ්ණානි පතන්ති, එත්තාවතා රුක්ඛමූල’’න්තිආදීසු (පාරා. 494) සමීපෙ. ඉධ පන සමීපෙ අධිප්පෙතො, තස්මා නළෙරුයක්ඛෙන අධිග්ගහිතස්ස පුචිමන්දස්ස සමීපෙති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සො කිර පුචිමන්දො රමණීයො පාසාදිකො අනෙකෙසං රුක්ඛානං ආධිපච්චං විය කුරුමානො තස්ස නගරස්ස අවිදූරෙ ගමනාගමනසම්පන්නෙ ඨානෙ අහොසි. අථ භගවා වෙරඤ්ජං ගන්ත්වා පතිරූපෙ ඨානෙ විහරන්තො තස්ස රුක්ඛස්ස සමීපෙ හෙට්ඨාභාගෙ විහාසි. තෙන වුත්තං **‘‘වෙරඤ්ජායං විහරති නළෙරුපුචිමන්දමූලෙ’’**ති.

පච්චුට්ඨානං (සාරත්ථ. ටී. 1.2) නාම ආසනා වුට්ඨානන්ති ආහ **‘‘නාසනා වුට්ඨාතී’’**ති. නිසින්නාසනතො න වුට්ඨහතීති අත්ථො. එත්ථ ච **ජිණ්ණෙ…පෙ…. වයොඅනුප්පත්තෙති** උපයොගවචනං ආසනා වුට්ඨානකිරියාපෙක්ඛං න හොති. තස්මා ‘‘ජිණ්ණෙ…පෙ…. වයොඅනුප්පත්තෙ දිස්වා’’ති අජ්ඣාහාරං කත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා පච්චුග්ගමනකිරියාපෙක්ඛං උපයොගවචනං, තස්මා **න පච්චුට්ඨාතීති** උට්ඨාය පච්චුග්ගමනං න කරොතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. පච්චුග්ගමනම්පි හි පච්චුට්ඨානන්ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘ආචරියං පන දූරතොව දිස්වා පච්චුට්ඨාය පච්චුග්ගමනකරණං පච්චුට්ඨානං නාමා’’ති. **නාසනා වුට්ඨාතීති** ඉමිනා පන පච්චුග්ගමනාභාවස්ස උපලක්ඛණමත්තං දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං. **විභාවනෙ නාම අත්ථෙති** පකතිවිභාවනසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ. **න අභිවාදෙති වාති** න අභිවාදෙතබ්බන්ති වා සල්ලක්ඛෙතීති වුත්තං හොති.

තං අඤ්ඤාණන්ති ‘‘අයං මම අභිවාදනාදීනි කාතුං අරහරූපො න හොතී’’ති අජානනවසෙන පවත්තං අඤ්ඤාණං. **ඔලොකෙන්තොති** ‘‘දුක්ඛං ඛො අගාරවො විහරති අප්පතිස්සො, කිං නු ඛො අහං සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා සක්කරෙය්‍යං ගරුං කරෙය්‍ය’’න්තිආදිසුත්තවසෙනෙව (අ. නි. 4.21) ඤාණචක්ඛුනා ඔලොකෙන්තො. **නිපච්චකාරාරහන්ති** පණිපාතාරහං. **සම්පතිජාතොති** මුහුත්තජාතො, ජාතසමනන්තරමෙවාති වුත්තං හොති. **උත්තරෙන මුඛොති** උත්තරදිසාභිමුඛො. **‘‘සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා සකලං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙසි’’**න්ති ඉදං –

> ‘‘ධම්මතා එසා, භික්ඛවෙ, සම්පතිජාතො බොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගච්ඡති, සෙතම්හි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙ සබ්බා දිසා විලොකෙති, ආසභිඤ්ච වාචං භාසතී’’ති (දී. නි. 2.31) –

එවං පාළියං සත්තපදවීතිහාරුපරි ඨිතස්ස විය සබ්බාදිසානුලොකනස්ස කථිතත්තා වුත්තං, න පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං සත්තපදවීතිහාරතො පගෙව දිසාවිලොකනස්ස කතත්තා. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි, අනෙකානි චක්කවාළසහස්සානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා, ‘‘මහාපුරිස, ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො’’ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා, හෙට්ඨා, උපරීති දසපි දිසා අනුවිලොකෙත්වා අත්තනො සදිසං අදිස්වා ‘‘අයං උත්තරදිසා’’ති සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසීති වෙදිතබ්බා. **ඔලොකෙසින්ති** මම පුඤ්ඤානුභාවෙන ලොකවිවරණපාටිහාරියෙ ජාතෙ පඤ්ඤායමානං දසසහස්සිලොකධාතුං මංසචක්ඛුනාව ඔලොකෙසින්ති අත්ථො.

මහාපුරිසොති ජාතිගොත්තකුලප්පදෙසාදිවසෙන මහන්තපුරිසො. **අග්ගොති** ගුණෙහි සබ්බප්පධානො. **ජෙට්ඨොති** ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං වුද්ධතමො, ගුණෙහි මහල්ලකතමොති වුත්තං හොති. **සෙට්ඨොති** ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං පසත්ථතමො. අත්ථතො පන පච්ඡිමානි ද්වෙ පුරිමස්සෙව වෙවචනානීති වෙදිතබ්බං. **තයාති** නිස්සක්කෙ කරණවචනං. **උත්තරිතරොති** අධිකතරො. **පතිමානෙසීති** පූජෙසි. **ආසභින්ති** උත්තමං. මය්හං **අභිවාදනාදිරහො පුග්ගලොති** මය්හං අභිවාදනාදිකිරියාය අරහො අනුච්ඡවිකො පුග්ගලො. නිච්චසාපෙක්ඛතාය පනෙත්ථ සමාසො දට්ඨබ්බො. **තථාගතාති** තථාගතතො, තථාගතස්ස සන්තිකාති වුත්තං හොති. **එවරූපන්ති** අභිවාදනාදිසභාවං. **පරිපාකසිථිලබන්ධනන්ති** පරිපාකෙන සිථිලබන්ධනං.

තං වචනන්ති ‘‘නාහං තං බ්‍රාහ්මණා’’තිආදිවචනං. ‘‘නාහං අරසරූපො, මාදිසා වා අරසරූපා’’ති වුත්තෙ බ්‍රාහ්මණො ථද්ධො භවෙය්‍ය. තෙන වුත්තං **‘‘චිත්තමුදුභාවජනනත්ථ’’**න්ති.

කතමො පන සොති පරියායාපෙක්ඛො පුල්ලිඞ්ගනිද්දෙසො, කතමො සො පරියායොති අත්ථො? **ජාතිවසෙනාති** ඛත්තියාදිජාතිවසෙන. **උපපත්තිවසෙනාති** දෙවෙසු උපපත්තිවසෙන. **සෙට්ඨසම්මතානම්පීති අපි**-සද්දෙන පගෙව අසෙට්ඨසම්මතානන්ති දස්සෙති. **අභිනන්දන්තානන්ති** සප්පීතිකතණ්හාවසෙන පමොදමානානං. **රජ්ජන්තානන්ති**

බලවරාගවසෙන රජ්ජන්තානං. රූපපරිභොගෙන උප්පන්නතණ්හාසම්පයුත්තසොමනස්සවෙදනා රූපතො නිබ්බත්තිත්වා හදයතප්පනතො අම්බරසාදයො විය රූපරසාති වුච්චන්ති. **ආවිඤ්ඡන්තීති** ආකඩ්ඪන්ති. **වත්ථාරම්මණාදිසාමග්ගියන්ති** වත්ථුආරම්මණාදිකාරණසාමග්ගියං. **අනුක්ඛිපන්තොති** අත්තුක්කංසනවසෙන කථිතෙ බ්‍රාහ්මණස්ස අසප්පායභාවතො අත්තානං අනුක්ඛිපන්තො අනුක්කංසෙන්තො.

එතස්මිං පනත්ථෙ කරණෙ සාමිවචනන්ති ''ජහිතා''ති එතස්මිං අත්ථෙ **තථාගතස්සාති** කරණෙ සාමිවචනං, තථාගතෙන ජහිතාති අත්ථො. **මූලන්ති** භවමූලං. ''තාලවත්ථුකතා''ති වත්තබ්බෙ ''ඔට්ඨමුඛො''තිආදීසු විය මජ්ඣෙපදලොපං කත්වා අ-කාරඤ්ච දීඝං කත්වා ''තාලාවත්ථුකතා''ති වුත්තන්ති ආහ **''තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති තාලාවත්ථුකතා''**ති. තත්ථ තාලස්ස වත්ථු **තාලවත්ථු**. යථා ආරාමස්ස වත්ථුභූතපුබ්බො පදෙසො ආරාමස්ස අභාවෙ ''ආරාමවත්ථූ''ති වුච්චති, එවං තාලස්ස පතිට්ඨිතොකාසො සමූලං උද්ධරිතෙ තාලෙ පදෙසමත්තෙ ඨිතෙ තාලස්ස වත්ථුභූතපුබ්බත්තා ''තාලවත්ථූ''ති වුච්චති. **නෙසන්ති** රූපරසාදීනං. කථං පන තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති ආහ **''යථා හී''**තිආදි. රූපාදිපරිභොගෙන උප්පන්නතණ්හායුත්තසොමනස්සවෙදනාසඞ්ඛාතරූපරසාදීනං චිත්තසන්තානස්ස අධිට්ඨානභාවතො වුත්තං **''තෙසං පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බභාවෙන වත්ථුමත්තෙ චිත්තසන්තානෙ කතෙ''**ති. තත්ථ **පුබ්බෙති** පුරෙ, සරාගකාලෙති වුත්තං හොති. **තාලාවත්ථුකතාති වුච්චන්තීති** තාලවත්ථු විය අත්තනො වත්ථුස්ස කතත්තා රූපරසාදයො ''තාලාවත්ථුකතා''ති වුච්චන්ති. එතෙන පහීනකිලෙසානං පුන උප්පත්තියා අභාවො දස්සිතො.

අවිරූළ්හිධම්මත්තාති අවිරූළ්හිසභාවතාය. මත්ථකච්ඡින්නො තාලො පත්තඵලාදීනං අවත්ථුභූතො තාලාවත්ථූති ආහ **''මත්ථකච්ඡින්නතාලො විය කතා''**ති. එතෙන ''තාලවත්ථු විය කතාති තාලාවත්ථුකතා''ති අයං විග්ගහො දස්සිතො. එත්ථ පන ''අවත්ථුභූතො තාලො විය කතාති අවත්ථුතාලකතා''ති වත්තබ්බෙ විසෙසනස්ස පරනිපාතං කත්වා ''තාලාවත්ථුකතා''ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඉමිනා පනත්ථෙන ඉදං දස්සෙති – රූපරසාදිවචනෙන විපාකධම්මධම්මා හුත්වා පුබ්බෙ උප්පන්නකුසලාකුසලා ධම්මා ගහිතා, තෙ උප්පන්නාපි මත්ථකසදිසානං තණ්හාවිජ්ජානං මග්ගසත්ථෙන ඡින්නත්තා ආයතිං තාලපත්තසදිසෙ විපාකක්ඛන්ධෙ නිබ්බත්තෙතුං අසමත්ථා ජාතා, තස්මා තාලාවත්ථු විය කතාති තාලාවත්ථුකතා රූපරසාදයොති . ඉමස්මිං අත්ථෙ ''අභිනන්දන්තාන''න්ති ඉමිනා පදෙන කුසලසොමනස්සම්පි සඞ්ගහිතන්ති වදන්ති. **අනභාවං කතාති** එත්ථ **අනු**-සද්දො පච්ඡාසද්දෙන සමානත්ථොති ආහ **''යථා නෙසං පච්ඡාභාවො න හොතී''**තිආදි.

යඤ්ච ඛො ත්වං සන්ධාය වදෙසි, සො පරියායො න හොතීති යං වන්දනාදිසාමග්ගිරසාභාවසඞ්ඛාතං කාරණං අරසරූපතාය වදෙසි, තං කාරණං න හොති, න විජ්ජතීති අත්ථො. නනු චායං බ්‍රාහ්මණො යං වන්දනාදිසාමග්ගිරසාභාවසඞ්ඛාතපරියායං සන්ධාය ''අරසරූපො භවං ගොතමො''ති ආහ, ''සො පරියායො නත්ථී''ති වුත්තෙ වන්දනාදීනි භගවා කරොතීති ආපජ්ජතීති ඉමං අනිට්ඨප්පසඞ්ගං දස්සෙන්තො ආහ **''නනු චා''**තිආදි.

සබ්බපරියායෙසූති සබ්බවාරෙසු. **සන්ධායභාසිතමත්තන්ති** යං සන්ධාය බ්‍රාහ්මණො ''නිබ්භොගො භවං ගොතමො''තිආදිමාහ. භගවා ච යං සන්ධාය නිබ්භොගතාදිං අත්තනි අනුජානාති, තං සන්ධායභාසිතමත්තං. **ඡන්දරාගපරිභොගොති** ඡන්දරාගවසෙන පරිභොගො. **අපරං පරියායන්ති** අඤ්ඤං කාරණං.

කුලසමුදාචාරකම්මන්ති කුලාචාරසඞ්ඛාතං කම්මං, කුලචාරිත්තන්ති අත්ථො. **අකිරියන්ති** අකරණභාවං . ''අනෙකවිහිතානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මාන''න්ති සාමඤ්ඤවචනෙපි පාරිසෙසඤායතො වුත්තාවසෙසා අකුසලධම්මා ගහෙතබ්බාති ආහ **''ඨපෙත්වා තෙ ධම්මෙ''**තිආදි, තෙ යථාවුත්තකායදුච්චරිතාදිකෙ අකුසලධම්මෙ ඨපෙත්වාති අත්ථො. **අනෙකවිහිතාති** අනෙකප්පකාරා.

අයං ලොකතන්තීති අයං වුඩ්ඪානං අභිවාදනාදිකිරියලක්ඛණා ලොකප්පවෙණී. අනාගාමිබ්‍රහ්මානං අලඞ්කාරාදීසු අනාගාමිභික්ඛූනඤ්ච චීවරාදීසු නිකන්තිවසෙන රාගුප්පත්ති හොතීති අනාගාමිමග්ගෙන පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙව පහානං වෙදිතබ්බන්ති ආහ **''පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සා''**ති. රූපාදීසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු වත්ථුකාමකොට්ඨාසෙසු උප්පජ්ජමානො රාගො ''පඤ්චකාමගුණිකරාගො''ති වෙදිතබ්බො. කොට්ඨාසවචනො හෙත්ථ ගුණ-සද්දො ''වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්ති''තිආදීසු (සං. නි. 1.4) විය. **අකුසලචිත්තද්වයසම්පයුත්තස්සාති** දොමනස්සසහගතචිත්තද්වයසම්පයුත්තස්ස. මොහස්ස සබ්බාකුසලසාධාරණත්තා ආහ **''සබ්බාකුසලසම්භවස්සා''**ති. **අවසෙසානන්ති** සක්කායදිට්ඨිආදීනං.

ජිගුච්ඡති මඤ්ඤෙති අහමභිජාතො රූපවා පඤ්ඤවා කථං නාම අඤ්ඤෙසං අභිවාදනාදිං කරෙය්‍යාන්ති ජිගුච්ඡති විය, ජිගුච්ඡතීති වා සල්ලක්ඛෙමි. අකුසලධම්මෙ ජිගුච්ඡමානො තෙසං සමඞ්ගිභාවම්පි ජිගුච්ඡතීති වුත්තං **''අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා ජිගුච්ඡතී''**ති. **සමාපත්තීති** එතස්සෙව වෙවචනං **සමාපජ්ජනා සමඞ්ගිභාවොති**. **මණ්ඩනජාතිකොති** මණ්ඩනකසභාවො, මණ්ඩනකසීලොති අත්ථො. **ජෙගුච්ඡීතන්ති** ජිගුච්ඡනසීලතං.

ලොකජෙට්ඨකකම්මන්ති ලොකජෙට්ඨකානං කත්තබ්බකම්මං, ලොකෙ වා සෙට්ඨසම්මතං කම්මං. **තත්‍රාති** තෙසු ද්වීසුපි අත්ථවිකප්පෙසු. පදාභිහිතො අත්ථො **පදත්ථො,** බ්‍යඤ්ජනත්ථොති වුත්තං හොති. **විනයං වා අරහතීති** එත්ථ විනයනං **විනයො,** නිග්ගණ්හනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **“නිග්ගහං අරහතීති වුත්තං හොතී”**ති. නනු ච පඨමං වුත්තෙසු ද්වීසුපි අත්ථවිකප්පෙසු සකත්ථෙ අරහත්ථෙ ච තද්ධිතපච්චයො සද්දලක්ඛණතො දිස්සති, න පන “විනයාය ධම්මං දෙසෙතී”ති ඉමස්මිං අත්ථෙ. තස්මා කථමෙත්ථ තද්ධිතපච්චයොති ආහ **“විචිත්‍රා හි තද්ධිතවුත්තී”**ති. විචිත්‍රතා චෙත්ථ ලොකප්පමාණතො වෙදිතබ්බා. තථා හි යස්මිං යස්මිං අත්ථෙ තද්ධිතප්පයොගො ලොකස්ස, තත්ථ තත්ථ තද්ධිතවුත්ති ලොකතො සිද්ධාති විචිත්‍රා තද්ධිතවුත්ති, තස්මා යථා “මා සද්දමකාසී”ති වදන්තො “මාසද්දිකො”ති වුච්චති, එවං විනයාය ධම්මං දෙසෙතීති වෙනයිකොති වුච්චතීති අධිප්පායො.

කපණපුරිසොති ගුණවිරහිතතාය දීනමනුස්සො. **බ්‍යඤ්ජනානි අවිචාරෙත්වාති** තිස්සදත්තාදිසද්දෙසු විය “ඉමස්මිං අත්ථෙ අයං නාම පච්චයො”ති එවං බ්‍යඤ්ජනවිචාරං අකත්වා, අනිප්ඵන්නපාටිපදිකවසෙනාති වුත්තං හොති.

“දෙවලොකගබ්භසම්පත්තියා”ති වත්වාපි ඨපෙත්වා භුම්මදෙවෙ සෙසදෙවෙසු ගබ්භග්ගහණස්ස අභාවතො පටිසන්ධියෙවෙත්ථ ගබ්භසම්පත්තීති වෙදිතබ්බාති වුත්තමෙවත්ථං විවරිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **“දෙවලොකපටිසන්ධිපටිලාභාය සංවත්තතී”**ති. **අස්සාති** අභිවාදනාදිසාමීචිකම්මස්ස. **මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණෙ දොසං දස්සෙන්තොති** මාතිතො අපරිසුද්ධභාවං දස්සෙන්තො, අක්කොසිතුකාමස්ස දාසියා පුත්තොති දාසිකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තභාවෙ දොසං දස්සෙත්වා අක්කොසනං විය භගවතො මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණෙ දොසං දස්සෙත්වා අක්කොසන්තොපි එවමාහාති අධිප්පායො. **ගබ්භතොති** දෙවලොකප්පටිසන්ධිතො. තෙනෙවාහ **“අභබ්බො දෙවලොකූපපත්තිං පාපුණිතුන්ති අධිප්පායො”**ති. “හීනො වා ගබ්භො අස්සාති අපගබ්භො”ති ඉමස්ස විග්ගහස්ස එකෙන පරියායෙන අධිප්පායං දස්සෙන්තො ආහ **“දෙවලොකගබ්භපරිබාහිරත්තා ආයතිං හීනගබ්භපටිලාභභාගී”**ති. **ඉති**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා ආයතිම්පි හීනගබ්භපටිලාභභාගී, තස්මා හීනො වා ගබ්භො අස්සාති අපගබ්භොති අධිප්පායො. පුන තස්සෙව විග්ගහස්ස “කොධවසෙන...පෙ.... දස්සෙන්තො”ති හෙට්ඨා වුත්තනයස්ස අනුරූපං කත්වා අධිප්පායං දස්සෙන්තො ආහ **“හීනො වාස්ස මාතුකුච්ඡිස්මිං ගබ්භවාසො අහොසීති අධිප්පායො”**ති. **ගබ්භ**-සද්දො අත්ථි මාතුකුච්ඡිපරියායො “ගබ්භෙ වසති මාණවො”තිආදීසු (ජා. 1.15.363) විය. අත්ථි මාතුකුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්තසත්තපරියායො “අන්තමසො ගබ්භපාතනං උපාදායා”තිආදීසු (මහාව. 129) විය. තත්ථ මාතුකුච්ඡිපරියායං ගහෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **“අනාගතෙ ගබ්භසෙය්‍යා”**ති. ගබ්භෙ සෙය්‍යා **ගබ්භසෙය්‍යා. අනුත්තරෙන මග්ගෙනාති** අග්ගමග්ගෙන. කම්මකිලෙසානං මග්ගෙන විහතත්තා ආහ **“විහතකාරණත්තා”**ති. **ඉතරා තිස්සොපීති** අණ්ඩජසංසෙදජඔපපාතිකා. එත්ථ ච යදිපි “අපගබ්භො”ති ඉමස්ස අනුරූපතො ගබ්භසෙය්‍යා එව වත්තබ්බා, පසඞ්ගතො පන ලබ්භමානං සබ්බම්පි වත්තුං වට්ටතීති පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිපි වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

ඉදානි සත්තපරියායස්ස **ගබ්භ**-සද්දස්ස වසෙන විග්ගහනානත්තං දස්සෙන්තො ආහ **“අපිචා”**තිආදි. ඉමස්මිං පන විකප්පෙ ගබ්භසෙය්‍යා පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තීති උභයම්පි ගබ්භසෙය්‍යවසෙනෙව වුත්තන්තිපි වදන්ති. නනු ච “ආයතිං ගබ්භසෙය්‍යා පහීනා”ති වුත්තත්තා ගබ්භස්ස සෙය්‍යා එව පහීනා, න පන ගබ්භොති ආපජ්ජතීති ආහ **“යථා වා”**තිආදි. අථ “අභිනිබ්බත්තී”ති එත්තකමෙව අවත්වා පුනබ්භවග්ගහණං කිමත්ථන්ති ආහ **“අභිනිබ්බත්ති ච නාමා”**තිආදි. **අපුනබ්භවභූතාති** ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං ධම්මානං අභිනිබ්බත්ති.

ධම්මධාතුන්ති එත්ථ ධම්මෙ අනවසෙසෙ ධාරෙති යාථාවතො උපධාරෙතීති ධම්මධාතු, ධම්මානං යථාසභාවතො අවබුජ්ඣනසභාවො, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **පටිවිජ්ඣිත්වාති** සච්ඡිකත්වා, පටිලභිත්වාති අත්ථො, පටිලාභහෙතූති වුත්තං හොති. **දෙසනාවිලාසප්පත්තො හොතීති** රුචිවසෙන පරිවත්තෙත්වා දස්සෙතුං සමත්ථතා දෙසනාවිලාසො, තං පත්තො අධිගතොති අත්ථො. **කරුණාවිප්ඵාරන්ති** සබ්බසත්තෙසු මහාකරුණාය ඵරණං. තාදිලක්ඛණමෙව පුන උපමාය විභාවෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **“පථවීසමචිත්තත”**න්ති. යථා පථවී සුචිඅසුචිනික්ඛෙපච්ඡෙදනභෙදනාදීසු න විකම්පති, අනුරොධවිරොධං න පාපුණාති, එවං ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ලාභාලාභාදීසු අනුරොධවිරොධප්පහානතො අවිකම්පිතචිත්තතාය පථවීසමචිත්තතන්ති අත්ථො. **අකුප්පධම්මතන්ති** එත්ථ අකුප්පධම්මො නාම ඵලසමාපත්තීති කෙචි වදන්ති. “පරෙසු පන අක්කොසන්තෙසුපි අත්තනො පථවීසමචිත්තතාය අකුප්පනසභාවතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො”ති අම්හාකං ඛන්ති. **ජරාය අනුසටන්ති** ජරාය පලිවෙඨිතං. බ්‍රාහ්මණස්ස වුද්ධතාය ආසන්නවුත්තිමරණන්ති සම්භාවනවසෙන **“අජ්ජ මරිත්වා”**තිආදි වුත්තං. **“මහන්තෙන ඛො පන උස්සාහෙනා”**ති සාධු ඛො පන තථාරූපානං අරහතං දස්සනං හොතී”ති එවං සඤ්ජාතමහුස්සාහෙන. **අප්පටිසමං පුරෙජාතභාවන්ති** අනඤ්ඤසාධාරණං පුරෙජාතභාවං. නත්ථි එතස්ස පටිසමොති **අප්පටිසමො,** පුරෙජාතභාවො.

පක්ඛෙ විධුනන්තාති පත්තෙ චාලෙන්තා. **නික්ඛමන්තානන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං, නික්ඛන්තෙසූති අත්ථො.

සො ජෙට්ඨො ඉති අස්ස වචනීයොති යො පඨමතරං අණ්ඩකොසතො නික්ඛන්තො කුක්කුටපොතකො, සො ජෙට්ඨොති වචනීයො අස්ස, භවෙය්‍යාති අත්ථො. **සම්පටිපාදෙන්තොති** සංසන්දෙන්තො. තිභූමපරියාපන්නාපි සත්තා අවිජ්ජාකොසස්ස අන්තො පවිට්ඨා තත්ථ තත්ථ අප්පහීනාය අවිජ්ජාය වෙඨිතත්තාති ආහ **“අවිජ්ජාකොසස්ස අන්තො පවිට්ඨෙසු සත්තෙසූ”**ති **අණ්ඩකොසන්ති** බීජකපාලං. **ලොකසන්නිවාසෙති** ලොකොයෙව සඞ්ගම්ම සමාගම්ම

නිවාසනට්ඨෙන ලොකසන්නිවාසො, සත්තනිකායො. **සම්මාසම්බොධින්ති** එත්ථ **සම්මාති** අවිපරීතත්ථො, **සං-සද්දො** සාමන්ති ඉමමත්ථං දීපෙති. තස්මා සම්මා අවිපරීතෙනාකාරෙන සයමෙව චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣතීති **සම්මාසම්බොධීති** මග්ගො වුච්චති. තෙනාහ **“සම්මා සාමඤ්ච බොධි”**න්ති, සම්මා සයමෙව ච බුජ්ඣනකන්ති අත්ථො. **සම්මාති** වා පසත්ථවචනො, **සං-සද්දො** සුන්දරවචනොති ආහ **“අථ වා පසත්ථං සුන්දරඤ්ච බොධි”**න්ති.

අසබ්බගුණදායකත්තාති සබ්බගුණානං අදායකත්තා. සබ්බගුණෙ න දදාතීති හි **අසබ්බගුණදායකො ,** අසමත්ථසමාසොයං ගමකත්තා යථා ‘‘අසූරියපස්සානි මුඛානී’’ති. **තිස්සො විජ්ජාති** උපනිස්සයවතො සහෙව අරහත්තඵලෙන තිස්සො විජ්ජා දෙති. නනු චෙත්ථ තීසු විජ්ජාසු ආසවක්ඛයඤාණස්ස මග්ගපරියාපන්නත්තා කථමෙතං යුජ්ජති ‘‘මග්ගො තිස්සො විජ්ජා දෙතී’’ති? නායං දොසො. සතිපි ආසවක්ඛයඤාණස්ස මග්ගපරියාපන්නභාවෙ අට්ඨඞ්ගිකෙ මග්ගෙ සති මග්ගඤාණෙන සද්ධිං තිස්සො විජ්ජා පරිපුණ්ණා හොන්තීති ‘‘මග්ගො තිස්සො විජ්ජා දෙතී’’ති වුච්චති. **ඡ අභිඤ්ඤාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සාවකපාරමීඤාණන්ති** අග්ගසාවකෙහි පටිලභිතබ්බමෙව ලොකියලොකුත්තරඤාණං. **පච්චෙකබොධිඤාණන්ති** එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අබ්භඤ්ඤාසින්ති** ජානිං. ජානනඤ්ච න අනුස්සවාදිවසෙනාති ආහ **“පටිවිජ්ඣි”**න්ති, පච්චක්ඛමකාසින්ති අත්ථො. පටිවෙධොපි න දූරෙ ඨිතස්ස ලක්ඛණප්පටිවෙධො වියාති ආහ **“පත්තොම්හී”**ති, පාපුණින්ති අත්ථො. පාපුණනඤ්ච න සයං ගන්ත්වාති ආහ **“අධිගතොම්හී”**ති, සන්තානෙ උප්පාදනවසෙන පටිලභින්ති අත්ථො.

ඔපම්මසම්පටිපාදනන්ති ඔපම්මත්ථස්ස උපමෙය්‍යෙන සම්මදෙව පටිපාදනං. **අත්ථෙනාති** උපමෙය්‍යත්ථෙන. යථා කුක්කුටියා අණ්ඩෙසු තිවිධකිරියාකරණං කුක්කුටච්ඡාපකානං අණ්ඩකොසතො නික්ඛමනස්ස මූලකාරණං, එවං බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො තිවිධානුපස්සනාකරණං අවිජ්ජණ්ඩකොසතො නික්ඛමනස්ස මූලකාරණන්ති ආහ **“යථා හි තස්සා කුක්කුටියා...පෙ.... තිවිධානුපස්සනාකරණ”**න්ති. **“සන්තානෙ”**ති වුත්තත්තා අණ්ඩසදිසතා සන්තානස්ස, බහි නික්ඛන්තකුක්කුටච්ඡාපකසදිසතා බුද්ධගුණානං, බුද්ධගුණාති ච අත්ථතො බුද්ධොයෙව ‘‘තථාගතස්ස ඛො එතං, වාසෙට්ඨ, අධිවචනං ධම්මකායො ඉතිපී’’ති වචනතො. **අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවොති** බලවවිපස්සනාවසෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවො, පටිච්ඡාදනසාමඤ්ඤෙන ච අවිජ්ජාය අණ්ඩකොසසදිසතා. මුදුභූතස්සපි ඛරභාවාපත්ති හොතීති තන්නිවත්තනත්ථං **“ථද්ධඛරභාවො”**ති වුත්තං. **තික්ඛඛරවිප්පසන්නසූරභාවොති** එත්ථ පරිග්ගය්හමානෙසු සඞ්ඛාරෙසු විපස්සනාඤාණස්ස සමාධින්ද්‍රියවසෙන සුඛානුප්පවෙසො **තික්ඛතා,** අනුපවිසිත්වාපි සතින්ද්‍රියවසෙන අනතික්කමනතො අකුණ්ඨතා **ඛරභාවො.** තික්ඛොපි හි එකච්චො සරො ලක්ඛං පත්වා කුණ්ඨො හොති, න තථා ඉදං. සතිපි ඛරභාවෙ සුඛුමප්පවත්තිවසෙන කිලෙසසමුදාචාරසඞ්ඛොභරහිතතාය සද්ධින්ද්‍රියවසෙන **පසන්නභාවො,** සතිපි පසන්නභාවෙ අන්තරා අනොසක්කිත්වා කිලෙසපච්චත්ථිකානං සුට්ඨු අභිභවනතො වීරියින්ද්‍රියවසෙන **සූරභාවො** වෙදිතබ්බො. එවම්මෙහි පකාරෙහි සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණමෙව ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **විපස්සනාඤාණස්ස පරිණාමකාලොති** විපස්සනාය වුට්ඨානගාමිනිභාවාපත්ති. තදා ච සා මග්ගඤාණගබ්භං ධාරෙන්තී විය හොතීති ආහ **“ගබ්භග්ගහණකාලො”**ති. **ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වාති** සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාය අනන්තරං සිඛාප්පත්තඅනුලොමවිපස්සනාවසෙන මග්ගවිජායනත්ථං ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා. **අභිඤ්ඤාපක්ඛෙති** ලොකියාභිඤ්ඤාපක්ඛෙ. ලොකුත්තරාභිඤ්ඤා හි අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලිතා. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ‘‘ඡාභිඤ්ඤාපක්ඛෙ’’ති ලිඛන්ති, සො අපාඨොති වෙදිතබ්බො.

ජෙට්ඨො සෙට්ඨොති වුද්ධතමත්තා ජෙට්ඨො, සබ්බගුණෙහි උත්තමත්තා පසත්ථතමොති සෙට්ඨො.

ඉදානි ‘‘ආරද්ධං ඛො පන මෙ, බ්‍රාහ්මණ, වීරිය’’න්තිආදිකාය දෙසනාය අනුසන්ධිං දස්සෙන්තො ආහ **“එවං භගවා”**තිආදි. තත්ථ **පුබ්බභාගතො පභුතීති** භාවනාය පුබ්බභාගීයවීරියාරම්භාදිතො පට්ඨාය. **මුට්ඨස්සතිනාති** විනට්ඨස්සතිනා, සතිවිරහිතෙනාති අත්ථො. **සාරද්ධකායෙනාති** සදරථකායෙන. **බොධිමණ්ඩෙති** බොධිසඞ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස මණ්ඩභාවප්පත්තෙ ඨානෙ. බොධීති හි පඤ්ඤා වුච්චති. සා එත්ථ මණ්ඩා පසන්නා ජාතාති සො පදෙසො ‘‘බොධිමණ්ඩො’’ති පඤ්ඤාතො. **පග්ගහිතන්ති** ආරම්භං සිථිලං අකත්වා දළ්හපරක්කමසඞ්ඛාතුස්සහනභාවෙන ගහිතං. තෙනාහ **“අසිථිලප්පවත්තිත”**න්ති. **අසල්ලීනන්ති** අසඞ්කුචිතං කොසජ්ජවසෙන සඞ්කොචං අනාපන්නං. **උපට්ඨිතාති** ඔගාහනසඞ්ඛාතෙන අපිලාපනභාවෙන ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨිතා. තෙනාහ **“ආරම්මණාභිමුඛීභාවෙනා”**ති. සම්මොසස්ස විද්ධංසනවසෙන පවත්තියා න සම්මුට්ඨාති **අසම්මුට්ඨා.** කිඤ්චාපි චිත්තප්පස්සද්ධිවසෙන චිත්තමෙව පස්සද්ධං, කායප්පස්සද්ධිවසෙනෙව ච කායො පස්සද්ධො හොති , තථාපි යස්මා කායප්පස්සද්ධි උප්පජ්ජමානා චිත්තප්පස්සද්ධියා සහෙව උප්පජ්ජති, න විනා, තස්මා වුත්තං **“කායචිත්තප්පස්සද්ධිවසෙනා”**ති. කායප්පස්සද්ධියා උභයෙසම්පි කායානං පස්සම්භනාවහත්තා වුත්තං **“රූපකායොපි පස්සද්ධොයෙව හොතී”**ති.

සො ච ඛොති සො ච ඛො කායො. **විගතදරථොති** විගතකිලෙසදරථො. නාමකායෙ හි විගතදරථෙ රූපකායොපි වූපසන්තදරථපරිළාහො හොති. **සම්මා ආහිතන්ති** නානාරම්මණෙසු විධාවනසඞ්ඛාතං වික්ඛෙපං විච්ඡින්දිත්වා එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ අවික්ඛිත්තභාවාපාදනෙන සම්මදෙව ආහිතං ඨපිතං. තෙනාහ **“සුට්ඨු ඨපිත”**න්තිආදි. චිත්තස්ස අනෙකග්ගභාවො වික්ඛෙපවසෙන චඤ්චලතා, සා සති එකග්ගතාය න හොතීති ආහ **“එකග්ගං අචලං නිප්ඵන්දන”**න්ති. **එත්තාවතාති** ‘‘ආරද්ධං ඛො පනා’’තිආදිනා වීරියසතිපස්සද්ධිසමාධීනං කිච්චසිද්ධිදස්සනෙන. නනු ච සද්ධාපඤ්ඤානම්පි කිච්චසිද්ධි ඣානස්ස පුබ්බභාගප්පටිපදාය ඉච්ඡිතබ්බාති? සච්චං, සා පන නානන්තරිකභාවෙන

අවුත්තසිද්ධාති න ගහිතා. අසති හි සද්ධාය වීරියාරම්භාදීනං අසම්භවොයෙව, පඤ්ඤාපරිග්ගහෙ ච නෙසං අසති ඤායාරම්භාදිභාවො න සියා, තථා අසල්ලීනාසම්මොසතාදයො වීරියාදීනන්ති අසල්ලීනතාදිග්ගහණෙනෙවෙත්ථ පඤ්ඤාකිච්චසිද්ධි ගහිතාති දට්ඨබ්බං. ඣානභාවනායං වා සමාධිකිච්චං අධිකං ඉච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙතුං සමාධිපරියොසානාව ඣානස්ස පුබ්බභාගප්පටිපදා කථිතාති දට්ඨබ්බං.

අතීතභවෙ ඛන්ධා තප්පටිබද්ධානි නාමගොත්තානි ච සබ්බං පුබ්බෙනිවාසංත්වෙව ගහිතන්ති ආහ **"කිං විදිතං කරොති? පුබ්බෙනිවාස"**න්ති. මොහො පටිච්ඡාදකට්ඨෙන තමො විය තමොති ආහ **"ස්වෙව මොහො"**ති. **ඔභාසකරණට්ඨෙනාති** කාතබ්බතො කරණං. ඔභාසොව කරණං **ඔභාසකරණං.** අත්තනො පච්චයෙහි ඔභාසභාවෙන නිබ්බත්තෙතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. **සෙසං පසංසාවචනන්ති** පටිපක්ඛවිධමනපවත්තිවිසෙසානං බොධනතො වුත්තං. **අවිජ්ජා විහතාති** එතෙන විජානනට්ඨෙන විජ්ජාති අයම්පි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. **"කස්මා? යස්මා විජ්ජා උප්පන්නා"**ති එතෙන විජ්ජාපටිපක්ඛා අවිජ්ජා. පටිපක්ඛතා චස්සා පහාතබ්බභාවෙන විජ්ජාය ච පහායකභාවෙනාති දස්සෙති. **එස නයො ඉතරස්මිම්පි පදද්වයෙති** ඉමිනා ''තමො විහතො විනට්ඨො. කස්මා? යස්මා ආලොකො උප්පන්නො''ති ඉමමත්ථං අතිදිසති. කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනට්ඨෙන වීරියං **ආතාපොති** ආහ **"වීරියාතාපෙන ආතාපිනො"**ති, වීරියවතොති අත්ථො. **පෙසිතත්තස්සාති** යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධිං පති විස්සට්ඨචිත්තස්ස. **යථා අප්පමත්තස්ස ආතාපිනො පහිතත්තස්ස විහරතොති** අඤ්ඤස්සපි කස්සචි මාදිසස්සාති අධිප්පායො. **පධානානුයොගස්සාති** සම්මප්පධානමනුයුත්තස්ස.

පච්චවෙක්ඛණඤාණපරිග්ගහිතන්ති න පඨමදුතියඤාණද්වයාධිගමං විය කෙවලන්ති අධිප්පායො. **දස්සෙන්තොති** නිගමනවසෙන දස්සෙන්තො. සරූපතො හි පුබ්බෙ දස්සිතමෙවාති.

නික්ඛත්තුං ජාතොති ඉමිනා පන ඉදං දස්සෙති – ''අහං, බ්‍රාහ්මණ, පඨමවිජ්ජාය ජාතොයෙව පුරෙජාතස්ස සහජාතස්ස වා අභාවතො සබ්බෙසං වුද්ධො මහල්ලකො, කිමඞ්ගං පන තීහි විජ්ජාහි තික්ඛත්තුං ජාතො''ති. **පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතංසඤාණන්ති** අතීතාරම්මණසභාගතාය තබ්භාවිභාවතො ච පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතංසඤාණං පකාසෙත්වාති යොජෙතබ්බං. තත්ථ **අතීතංසඤාණන්ති** අතීතක්ඛන්ධායතනධාතුසඞ්ඛාතෙ අතීතෙ කොට්ඨාසෙ අප්පටිහතඤාණං. දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස පච්චුප්පන්නාරම්මණත්තා යථාකම්මූපගඤාණස්ස අනාගතංසඤාණස්ස ච දිබ්බචක්ඛුවසෙනෙව ඉජ්ඣනතො දිබ්බචක්ඛුනො පරිභණ්ඩඤාණත්තා දිබ්බචක්ඛුම්හියෙව ච ඨිතස්ස චෙතොපරියඤාණසිද්ධිතො වුත්තං **"දිබ්බචක්ඛුනා පච්චුප්පන්නානාගතංසඤාණ"**න්ති. තත්ථ **දිබ්බචක්ඛුනාති** සපරිභණ්ඩෙන දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන. පච්චුප්පන්නංසො ච අනාගතංසො ච පච්චුප්පන්නානාගතංසං, තත්ථ ඤාණං **පච්චුප්පන්නානාගතංසඤාණං.** ආසවක්ඛයඤාණාධිගමෙනෙව සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස විය සෙසාසාධාරණඤාණදසබලඤාණආවෙණිකබුද්ධධම්මාදීනම්පි අනඤ්ඤසාධාරණානං බුද්ධගුණානං ඉජ්ඣනතො වුත්තං **"ආසවක්ඛයෙන සකලලොකියලොකුත්තරගුණ"**න්ති. තෙනාහ **"සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤුගුණෙ පකාසෙත්වා"**ති.

පීතිවිප්ඵාරපරිපුණ්ණගත්තචිත්තොති පීතිඵරණෙන පරිපුණ්ණකායචිත්තො. **අඤ්ඤාණන්ති** අඤ්ඤාණස්සාති අත්ථො. ධි-සද්දයොගතො හි සාමිඅත්ථෙ එතං උපයොගවචනං. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

වෙරඤ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සීහසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ **සන්ථාගාරං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.22; සං. නි. අට්ඨ. 3.4.243) නාම එකා මහාසාලාව. උය්‍යොගකාලාදීසු හි රාජානො තත්ථ ඨත්වා ''එත්තකා පුරතො ගච්ඡන්තු, එත්තකා පච්ඡා''තිආදිනා තත්ථ නිසීදිත්වා සන්ථං කරොන්ති, මරියාදං බන්ධන්ති, තස්මා තං ඨානං ''සන්ථාගාර''න්ති වුච්චති. උය්‍යොගට්ඨානතො ච ආගන්ත්වා යාව ගෙහෙ ගොමයපරිභණ්ඩාදිවසෙන පටිජග්ගනං කරොන්ති, තාව එකං ද්වෙ දිවසෙ තෙ රාජානො තත්ථ සන්ථම්භන්තීතිපි **සන්ථාගාරං.** තෙසං රාජූනං සහ අත්ථානුසාසනං අගාරන්තිපි **සන්ථාගාරං.** ගණරාජානො හි තෙ, තස්මා උප්පන්නං කිච්චං එකස්ස වසෙන න සිජ්ඣති, සබ්බෙසං ඡන්දො ලද්ධුං වට්ටති, තස්මා සබ්බෙ තත්ථ සන්නිපතිත්වා අනුසාසන්ති. තෙන වුත්තං **"සහ අත්ථානුසාසනං අගාර"**න්ති. යස්මා වා තත්ථ සන්නිපතිත්වා ''ඉමස්මිං කාලෙ කසිතුං වට්ටති, ඉමස්මිං කාලෙ වපිතු''න්තිආදිනා නයෙන ඝරාවාසකිච්චානි සම්මන්තයන්ති, තස්මා ඡිද්දාවඡිද්දං ඝරාවාසං සන්ථරන්තීතිපි **සන්ථාගාරං.**

පුත්තදාරධනාදිඋපකරණපරිච්චාගො **පාරමියො.** අත්තනො අඞ්ගපරිච්චාගො **උපපාරමියො.** අත්තනොව ජීවිතපරිච්චාගො **පරමත්ථපාරමියො.** ඤාතීනං අත්ථචරියා **ඤාතත්ථචරියා.** ලොකස්ස අත්ථචරියා **ලොකත්ථචරියා.** කම්මස්සකතඤාණවසෙන අනවජ්ජකම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානපරිචයවසෙන ඛන්ධායතනාදිපරිචයවසෙන ලක්ඛණත්තයතීරණවසෙන ච ඤාණචාරො **බුද්ධචරියා.** අඞ්ගනයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගවසෙන **පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්තෙන.** සතිපි මහාපරිච්චාගානං දානපාරමිභාවෙ පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච පඤ්චමහාපරිච්චාගානං විසුං ගහණං, තතොයෙව ච අඞ්ගපරිච්චාගතො විසුං

නයනපරිච්චාගග්ගහණං. පරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි ධනරජ්ජපරිච්චාගතො පුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණඤ්ච විසුං කතං. පබ්බජ්ජාව සඞ්ඛෙපො.

සත්තසු අනුපස්සනාසූති අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා, නිබ්බිදානුපස්සනා, විරාගානුපස්සනා, නිරොධානුපස්සනා, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති ඉමාසු සත්තසු අනුපස්සනාසු.

අනුවිච්චකාරන්ති අවෙච්චකරණං. ද්වීහි කාරණෙහි අනිය්‍යානිකසාසනෙ ඨිතා අත්තනො සාවකත්තං උපගතෙ පග්ගණ්හන්ති, තානි දස්සෙතුං **“කස්මා”**තිආදි වුත්තං.

අනුපුබ්බිං කථන්ති (දී. නි. ටී. 2.75-76) අනුපුබ්බං කථෙතබ්බකථං. කා පන සාති? දානාදිකථා. තත්ථ **දානකථා** තාව පචුරජනෙසුපි පවත්තියා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා සුකරත්තා සීලෙ පතිට්ඨානස්ස උපායභාවතො ච ආදිතො කථිතා. පරිච්චාගසීලො හි පුග්ගලො පරිග්ගහවත්ථූසු නිස්සඞ්ගභාවතො සුඛෙනෙව සීලානි සමාදියති, තත්ථ ච සුප්පතිට්ඨිතො හොති. සීලෙන දායකප්පටිග්ගාහකවිසුද්ධිතො පරානුග්ගහං වත්වා පරපීළානිවත්තිවචනතො කිරියාධම්මං වත්වා අකිරියාධම්මවචනතො, භොගසම්පත්තිහෙතුං වත්වා භවසම්පත්තිහෙතුවචනතො ච දානකථානන්තරං **සීලකථා** කථිතා. ‘‘තඤ්ච සීලං වට්ටනිස්සිතං, අයං භවසම්පත්ති තස්ස ඵල’’න්ති දස්සනත්ථං. ‘‘ඉමෙහි ච දානසීලමයෙහි පණීතපණීතතරාදිභෙදභින්නෙහි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූහි එතා චාතුමහාරාජිකාදීසු පණීතපණීතතරාදිභෙදභින්නා අපරිමෙය්‍යා දිබ්බභොගසම්පත්තියො ලද්ධබ්බා’’ති දස්සනත්ථං තදනන්තරං **සග්ගකථා**. ‘‘ස්වායං සග්ගො රාගාදීහි උපක්කිලිට්ඨො, සබ්බථානුපක්කිලිට්ඨො අරියමග්ගො’’ති දස්සනත්ථං සග්ගානන්තරං **මග්ගො,** මග්ගඤ්ච කථෙන්තෙන තදධිගමූපායසන්දස්සනත්ථං සග්ගපරියාපන්නාපි පගෙව ඉතරෙ සබ්බෙපි කාමා නාම බහ්වාදීනවා අනිච්චා අද්ධුවා විපරිණාමධම්මාති **කාමානං ආදීනවො.** ‘‘හීනා ගම්මා පොථුජ්ජනිකා අනරියා අනත්ථසංහිතා’’ති තෙසං **ඔකාරො** ලාමකභාවො. සබ්බෙපි භවා කිලෙසානං වත්ථුභූතාති තත්ථ **සංකිලෙසො.** සබ්බසො සංකිලෙසවිප්පමුත්තං නිබ්බානන්ති **නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසො** ච කථෙතබ්බොති අයමත්ථො **මග්ගන්තීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දෙන ආදි-අත්ථෙන දීපිතොති වෙදිතබ්බං.

සුඛානං නිදානන්ති දිට්ඨධම්මිකානං සම්පරායිකානං නිබ්බානුපසංහිතානඤ්චාති සබ්බෙසම්පි සුඛානං කාරණං. යඤ්හි කිඤ්චි ලොකෙ භොගසුඛං නාම, තං සබ්බං දානාධීනන්ති පාකටොයමත්ථො. යං පන ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානප්පටිසංයුත්තං සුඛං, තස්සපි දානං උපනිස්සයපච්චයො හොතියෙව . **සම්පත්තීනං මූලන්ති** යා ඉමා ලොකෙ පදෙසරජ්ජසිරිස්සරියසත්තරතනසමුජ්ජලචක්කවත්තිසම්පදාති එවංපභෙදා මානුසිකා සම්පත්තියො, යා ච චාතුමහාරාජිකාදිගතා දිබ්බසම්පත්තියො, යා වා පනඤ්ඤාපි සම්පත්තියො , තාසං සබ්බාසං ඉදං මූලකාරණං. **භොගානන්ති** භුඤ්ජිතබ්බට්ඨෙන ‘‘භොගො’’ති ලද්ධනාමානං පියමනාපියරූපාදීනං තන්නිස්සයානං වා උපභොගසුඛානං පතිට්ඨා නිච්චලාධිට්ඨානතාය. **විසමගතස්සාති** බ්‍යසනප්පත්තස්ස. **තාණන්ති** රක්ඛා, තතො පරිපාලනතො. **ලෙණන්ති** බ්‍යසනෙහි පරිපාතියමානස්ස ඔලීයනප්පදෙසො. **ගතීති** ගන්තබ්බට්ඨානං. **පරායණන්ති** පටිසරණං. **අවස්සයොති** විනිපතිතුං අදෙන්තො නිස්සයො. **ආරම්මණන්ති** ඔලුබ්භාරම්මණං.

රතනමයසීහාසනසදිසන්ති සබ්බරතනමයසත්තඞ්ගමහාසීහාසනසදිසං. එවං හිස්ස මහග්ඝං හුත්වා සබ්බසො විනිපතිතුං අප්පදානට්ඨො දීපිතො හොති. **මහාපථවීසදිසං** ගතගතට්ඨානෙ පතිට්ඨානස්ස ලභාපනතො. යථා දුබ්බලස්ස පුරිසස්ස ආලම්බනරජ්ජු උත්තිට්ඨතො තිට්ඨතො ච උපත්ථම්භො, එවං දානං සත්තානං සම්පත්තිභවෙ උපපත්තියා ඨිතියා ච පච්චයොති ආහ **‘‘ආලම්බනට්ඨෙන ආලම්බනරජ්ජුසදිස’’**න්ති. **දුක්ඛනිත්ථරණට්ඨෙනාති** දුග්ගතිදුක්ඛට්ඨානනිත්ථරණට්ඨෙන. **සමස්සාසනට්ඨෙනාති** ලොභමච්ඡරියාදිපටිසත්තුපද්දවතො සමස්සාසනට්ඨෙන. **භයපරිත්තාණට්ඨෙනාති** දාලිද්දියභයතො පරිපාලනට්ඨෙන. **මච්ඡෙරමලාදීහීති** මච්ඡෙරලොභදොසමදඉස්සාමිච්ඡාදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදිචිත්තමලෙහි. **අනුපලිත්තට්ඨෙනාති** අනුපක්කිලිට්ඨතාය. **තෙසන්ති** මච්ඡෙරමලාදීනං. තෙසං එව **දුරාසදට්ඨෙන. අසන්තාසනට්ඨෙනාති** සන්තාසහෙතුඅභාවෙන. යො හි දායකො දානපති, සො සම්පතිපි න කුතොචි සන්තසති, පගෙව ආයතිං. **බලවන්තට්ඨෙනාති** මහාබලවතාය. දායකො හි දානපති සම්පති පක්ඛබලෙන බලවා හොති, ආයතිං පන කායබලාදීහිපි. **අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙනාති** ‘‘වඩ්ඪිකාරණ’’න්ති අභිසම්මතභාවෙන. විපත්තිභවතො සම්පත්තිභවූපනයනං **ඛෙමන්තභූමිසම්පාපනං.**

ඉදානි මහාබොධිචරියභාවෙනපි දානගුණං දස්සෙතුං **‘‘දානං නාමෙත’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අත්තානං නිය්‍යාතෙන්තෙනාති** එතෙන ‘‘දානඵලං සම්මදෙව පස්සන්තා මහාපුරිසා අත්තනො ජීවිතම්පි පරිච්චජන්ති, තස්මා කො නාම විඤ්ඤුජාතිකො බාහිරෙ වත්ථුස්මිං පගෙව සඞ්ගං කරෙය්‍යා’’ති ඔවාදං දෙති. ඉදානි යා ලොකියා ලොකුත්තරා ච උක්කංසගතා සම්පත්තියො, තා සබ්බා දානතොයෙව පවත්තන්තීති දස්සෙන්තො **‘‘දානඤ්හී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ සක්කමාරබ්‍රහ්මසම්පත්තියො අත්තහිතාය එව, චක්කවත්තිසම්පත්ති පන අත්තහිතාය පරහිතාය චාති දස්සෙතුං සා තාසං පරතො චක්කවත්තිසම්පත්ති වුත්තා. එතා ලොකියා, ඉමා පන ලොකුත්තරාති දස්සෙතුං **‘‘සාවකපාරමීඤාණ’’**න්තිආදි වුත්තං. තාසුපි උක්කට්ඨුක්කට්ඨතරුක්කට්ඨතමතං දස්සෙතුං කමෙන ඤාණත්තයං වුත්තං. තෙසං පන දානස්ස පච්චයභාවො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. එතෙනෙව තස්ස බ්‍රහ්මසම්පත්තියාපි පච්චයභාවො දීපිතොති වෙදිතබ්බො.

දානඤ්ච නාම දක්ඛිණෙය්‍යෙසු හිතජ්ඣාසයෙන පූජනජ්ඣාසයෙන වා අත්තනො සන්තකස්ස පරෙසං පරිච්චජනං, තස්මා දායකො පුරිසපුග්ගලො පරෙ හන්ති, පරෙසං වා සන්තකං හරතීති අට්ඨානමෙතන්ති ආහ **''දානං දෙන්තො සීලං සමාදාතුං සක්කොතී''**ති. **සීලාලඞ්කාරසදිසො අලඞ්කාරො නත්ථී** සොභාවිසෙසාවහත්තා සීලස්ස. **සීලපුප්ඵසදිසං පුප්ඵං නත්ථීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සීලගන්ධසදිසො ගන්ධො නත්ථීති** එත්ථ ''චන්දනං තගරං වාපී''තිආදිකා (ධ. ප. 55) ගාථා – ''ගන්ධො ඉසීනං චිරදික්ඛිතානං, කායා චුතො ගච්ඡති මාලුතෙනා''තිආදිකා (ජා. 2.17.55) ජාතකගාථායො ච ආහරිත්වා වත්තබ්බා. සීලඤ්හි සත්තානං ආභරණඤ්චෙව අලඞ්කාරො ච ගන්ධවිලෙපනඤ්ච පරස්ස දස්සනීයභාවාවහඤ්ච. තෙනාහ **''සීලාලඞ්කාරෙන හී''**තිආදි.

අයං සග්ගො ලබ්භතීති ඉදං මජ්ඣිමෙහි ආරද්ධං සීලං සන්ධායාහ. තෙනෙවාහ සක්කො දෙවරාජා –

> ''හීනෙන බ්‍රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
> මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣතී''ති. (ජා. 1.8.75);

ඉට්ඨොති සුඛො. **කන්තොති** කමනීයො. **මනාපොති** මනවඩ්ඪනකො. තං පන තස්ස ඉට්ඨාදිභාවං දස්සෙතුං **''නිච්චමෙත්ථ කීළා''**තිආදි වුත්තං.

දොසොති අනිච්චතාදිනා අප්පස්සාදාදිනා ච දූසිතභාවො, යතො තෙ විඤ්ඤූනං චිත්තං නාරාධෙන්ති. අථ වා ආදීනං වාති පවත්තතීති **ආදීනවො,** පරමකපණතා. තථා ච කාමා යථාතථං පච්චවෙක්ඛන්තානං පච්චුපතිට්ඨන්ති. **ලාමකභාවොති** අසෙට්ඨෙහි සෙවිතබ්බො, සෙට්ඨෙහි න සෙවිතබ්බො නිහීනභාවො. **සංකිලිස්සනන්ති** විබාධකතා උපතාපකතා ච.

නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසන්ති එත්ථ ''යත්තකා කාමෙසු ආදීනවා, තප්පටිපක්ඛතො තත්තකා නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසා. අපිච නෙක්ඛම්මං නාමෙතං අසම්බාධං අසංකිලිට්ඨං, නික්ඛන්තං කාමෙහි, නික්ඛන්තං කාමසඤ්ඤාය, නික්ඛන්තං කාමවිතක්කෙහි, නික්ඛන්තං කාමපරිළාහෙහි, නික්ඛන්තං බ්‍යාපාදසඤ්ඤාය''තිආදිනා නයෙන නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසෙ පකාසෙසි. පබ්බජ්ජායං ඣානාදීසු ච ගුණෙ විභාවෙසි වණ්ණෙසි. **කල්ලචිත්තන්ති** කම්මනියචිත්තං හෙට්ඨා පවත්තිතදෙසනාය අස්සද්ධියාදීනං චිත්තදොසානං විගතත්තා උපරි දෙසනාය භාජනභාවූපගමෙන කම්මක්ඛමචිත්තං. අට්ඨකථායං පන යස්මා අස්සද්ධියාදයො චිත්තස්ස රොගභූතා, තදා තෙ විගතා, තස්මා ආහ **''අරොගචිත්ත''**න්ති. දිට්ඨිමානාදිකිලෙසවිගමෙන **මුදුචිත්තං**. කාමච්ඡන්දාදිවිගමෙන **විනීවරණචිත්තං**. සම්මාපටිපත්තියං උළාරපීතිපාමොජ්ජයොගෙන **උදග්ගචිත්තං**. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා **පසන්නචිත්තං**. යදා භගවා අඤ්ඤාසීති සම්බන්ධො. අථ වා **කල්ලචිත්තන්ති** කාමච්ඡන්දවිගමෙන අරොගචිත්තං. **මුදුචිත්තන්ති** බ්‍යාපාදවිගමෙන මෙත්තාවසෙන අකඨිනචිත්තං. **විනීවරණචිත්තන්ති** උද්ධච්චකුක්කුච්චවිගමෙන අවික්ඛෙපතො තෙන අපිහිතචිත්තං. **උදග්ගචිත්තන්ති** ථිනමිද්ධවිගමෙන සම්පග්ගහිතවසෙන අලීනචිත්තං. **පසන්නචිත්තන්ති** විචිකිච්ඡාවිගමෙන සම්මාපටිපත්තියං අධිමුත්තචිත්තන්ති එවමෙත්ථ සෙසපදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සෙය්‍යථාපීතිආදිනා උපමාවසෙන සීහස්ස කිලෙසප්පහානං අරියමග්ගුප්පාදනඤ්ච දස්සෙති. **අපගතකාළකන්ති** විගතකාළකං. **සම්මදෙවාති** සුට්ඨුදෙව. **රජනන්ති** නීලපීතලොහිතාදිරඞ්ගජාතං. **පටිග්ගණ්හෙය්‍යාති** ගණ්හෙය්‍ය, පභස්සරං භවෙය්‍ය. **තස්මිංයෙව ආසනෙති** තස්සංයෙව නිසජ්ජායං. එතෙනස්ස ලහුවිපස්සකතා තික්ඛපඤ්ඤතා සුඛප්පටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤතා ච දස්සිතා හොති. **විරජන්ති** අපායගමනීයරාගරජාදීනං විගමෙන විරජං. අනවසෙසදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාමලාපගමෙන **වීතමලං**. පඨමමග්ගවජ්ඣකිලෙසරජාභාවෙන වා **විරජං**. පඤ්චවිධදුස්සීල්‍යමලවිගමෙන **වීතමලං. තස්ස උප්පත්තිආකාරදස්සනත්ථ**න්ති කස්මා වුත්තං? නනු මග්ගඤාණං අසඞ්ඛතධම්මාරම්මණන්ති චොදනං සන්ධායාහ **''තඤ්හි''**තිආදි. තත්ථ **පටිවිජ්ඣන්තන්ති** අසම්මොහප්පටිවෙධවසෙන පටිවිජ්ඣන්තං. තෙනාහ **''කිච්චවසෙනා''**ති. තත්‍රිදං උපමාසංසන්දනං – වත්ථං විය චිත්තං, වත්ථස්ස ආගන්තුකමලෙහි කිලිට්ඨභාවො විය චිත්තස්ස රාගාදිමලෙහි සංකිලිට්ඨභාවො, ධොවනසිලාතලං විය අනුපුබ්බීකථා, උදකං විය සද්ධා, උදකෙන තෙමෙත්වා ඌසගොමයඡාරිකඛාරෙහි කාළකෙ සම්මද්දිත්වා වත්ථස්ස ධොවනප්පයොගො විය සද්ධාසිනෙහෙන තෙමෙත්වා තෙමෙත්වා සතිසමාධිපඤ්ඤාහි දොසෙ සිථිලෙ කත්වා සුතාදිවිධිනා චිත්තස්ස සොධනෙ වීරියාරම්භො. තෙන පයොගෙන වත්ථෙ කාළකාපගමො විය වීරියාරම්භෙන කිලෙසවික්ඛම්භනං, රඞ්ගජාතං විය අරියමග්ගො, තෙන සුද්ධවත්ථස්ස පභස්සරභාවො විය වික්ඛම්භිතකිලෙසස්ස චිත්තස්ස මග්ගෙන පරියොදපනන්ති.

''දිට්ඨධම්මො''ති වත්වා දස්සනං නාම ඤාණදස්සනතො අඤ්ඤම්පි අත්ථීති තන්නිවත්තනත්ථං **''පත්තධම්මො''**ති වුත්තං. පත්ති නාම ඤාණසම්පත්තිතො අඤ්ඤාපි විජ්ජතීති තතො විසෙසනත්ථං **''විදිතධම්මො''**ති වුත්තං. සා පනෙසා විදිතධම්මතා ධම්මෙසු එකදෙසෙනපි හොතීති නිප්පදෙසතො විදිතභාවං දස්සෙතුං **''පරියොගාළ්හධම්මො''**ති වුත්තං. තෙනස්ස සච්චාභිසම්බොධංයෙව දීපෙති. මග්ගඤාණඤ්හි එකාභිසමයවසෙන පරිඤ්ඤාදිකිච්චං සාධෙන්තං නිප්පදෙසෙන චතුසච්චධම්මං සමන්තතො ඔගාළ්හං නාම හොති. තෙනාහ **''දිට්ඨො අරියසච්චධම්මො එතෙනාති දිට්ඨධම්මො''**ති. **තිණ්ණා විචිකිච්ඡාති** සප්පටිභයකන්තාරසදිසා සොළසවත්ථුකා අට්ඨවත්ථුකා ච තිණ්ණා නිත්තිණ්ණා විචිකිච්ඡා. **විගතා කථංකථාති** පවත්තිආදීසු ''එවං නු ඛො, න නු ඛො''ති එවං පවත්තිකා විගතා සමුච්ඡින්නා කථංකථා. සාරජ්ජකරානං පාපධම්මානං පහීනත්තා තප්පටිපක්ඛෙසු සීලාදිගුණෙසු

පතිට්ඨිතත්තා **වෙසාරජ්ජං** විසාරදභාවං වෙයාත්තියං **පත්තො**. අත්තනා එව පච්චක්ඛතො දිට්ඨත්තා න පරං පච්චෙති, න චස්ස පරො පච්චෙතබ්බො අත්ථීති **අපරප්පච්චයො**.

උද්දිසිත්වා කතන්ති අත්තානං උද්දිසිත්වා මාරණවසෙන කතං නිබ්බත්තිතං මංසං. **පටිච්චකම්මන්ති** එත්ථ කම්ම-සද්දො කම්මසාධනො අතීතකාලිකො චාති ආහ **“අත්තානං පටිච්චකත”**න්ති. **නිමිත්තකම්මස්සෙතං අධිවචනං** ‘‘පටිච්ච කම්මං ඵුසතී’’තිආදීසු (ජා. 1.4.75) විය. **නිමිත්තකම්මස්සාති** නිමිත්තභාවෙන ලද්ධබ්බකම්මස්ස. කරණවසෙන පටිච්චකම්මං එත්ථ අත්ථීති මංසං **පටිච්චකම්මං** යථා බුද්ධි බුද්ධං. තං එතස්ස අත්ථීති බුද්ධො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සීහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. අස්සාජානීයසුත්තාදිවණ්ණනා

13-14. තතියෙ **සාඨෙය්‍යානීති** සඨත්තානි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. තානි පනස්ස සාඨෙය්‍යාදීනි කායචිත්තුජුකතාපටිපක්ඛභූතා ලොභසහගතචිත්තුප්පාදස්ස පවත්තිආකාරවිසෙසා. තත්ථ යස්ස කිස්මිඤ්චිදෙව ඨානෙ ඨාතුකාමස්ස සතො යං ඨානං මනුස්සානං සප්පටිභයං, පුරතො ගන්ත්වා තථෙව සප්පටිභයට්ඨානෙව ඨස්සාමීති න හොති, වඤ්චනාධිප්පායභාවතො ඨාතුකාමට්ඨානෙයෙව නිඛාතත්ථම්භො විය චත්තාරො පාදෙ නිච්චාලෙත්වා තිට්ඨති, අයං **සඨො** නාම, ඉමස්ස සාඨෙය්‍යස්ස පාකටකරණං. තථා යස්ස කිස්මිඤ්චිදෙව ඨානෙ නිවත්තිත්වා ඛන්ධගතං පාතෙතුකාමස්ස සතො යං ඨානං මනුස්සානං සප්පටිභයං, පුරතො ගන්ත්වා තථෙව පාතෙස්සාමීති න හොති, පාතෙතුකාමට්ඨානෙයෙව නිවත්තිත්වා පාතෙති, අයං **කූටො** නාම. යස්ස කාලෙන වාමතො, කාලෙන දක්ඛිණතො, කාලෙන උජුමග්ගෙනෙව ච ගන්තුකාමස්ස සතො යං ඨානං මනුස්සානං සප්පටිභයං, පුරතො ගන්ත්වා තථෙව එවං කරිස්සාමීති න හොති, යදිච්ඡකං ගන්තුකාමට්ඨානෙයෙව කාලෙන වාමතො, කාලෙන දක්ඛිණතො, කාලෙන උජුමග්ගං ගච්ඡති, තථා ලෙණ්ඩං වා පස්සාවං වා විස්සජ්ජෙතුකාමස්ස ඉදං ඨානං සුසම්මට්ඨං ආකිණ්ණමනුස්සං රමණීයං. ඉමස්මිං ඨානෙ එවරූපං කාතුං න යුත්තං, පුරතො ගන්ත්වා පටිච්ඡන්නට්ඨානෙ කරිස්සාමීති න හොති, තත්ථෙව කරොති, අයං **ජිම්හො** නාම. යස්ස පන කිස්මිඤ්චි ඨානෙ මග්ගා උක්කම්ම නිවත්තිත්වා පටිමග්ගං ආරොහිතුකාමස්ස සතො යං ඨානං මනුස්සානං සප්පටිභයං, පුරතො ගන්ත්වා තත්ථෙව එවං කරිස්සාමීති න හොති, පටිමග්ගං ආරොහිතුකාමට්ඨානෙයෙව මග්ගා උක්කම්ම නිවත්තිත්වා පටිමග්ගං ආරොහති, අයං **වඞ්කො** නාම. ඉති ඉමං චතුබ්බිධම්පි කිරියං සන්ධායෙතං වුත්තං **“යානි ඛො පනස්ස තානි සාඨෙය්‍යානි…පෙ…. ආවිකත්තා හොතී”**ති. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

අස්සාජානීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-8. මලසුත්තාදිවණ්ණනා

15-18. පඤ්චමෙ (ධ. ප. අට්ඨ. 2.241) යා කාචි පරියත්ති වා සිප්පං වා යස්මා අසජ්ඣායන්තස්ස අනනුයුඤ්ජන්තස්ස විනස්සති, නිරන්තරං වා න උපට්ඨාති, තස්මා **“අසජ්ඣායමලා මන්තා”**ති වුත්තං. යස්මා පන ඝරාවාසං වසන්තස්ස උට්ඨායුට්ඨාය ජිණ්ණප්පටිසඞ්ඛරණාදීනි අකරොන්තස්ස ඝරං නාම විනස්සති, තස්මා **“අනුට්ඨානමලා ඝරා”**ති වුත්තං. යස්මා ගිහිස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා කොසජ්ජවසෙන සරීරප්පජග්ගනං වා පරික්ඛාරප්පටිජග්ගනං වා අකරොන්තස්ස කායො දුබ්බණ්ණො හොති, තස්මා **“මලං වණ්ණස්ස කොසජ්ජ”**න්ති වුත්තං. යස්මා පන ගාවො රක්ඛන්තස්ස පමාදවසෙන නිද්දායන්තස්ස වා කීළන්තස්ස වා තා ගාවො අතිත්ථපක්ඛන්දනාදීහි වා වාළමිගචොරාදිඋපද්දවෙන වා පරෙසං සාලික්ඛෙත්තාදීනි ඔතරිත්වා ඛාදනවසෙන වා විනාසමාපජ්ජන්ති, සයම්පි දණ්ඩං වා පරිභාසං වා පාපුණාති, පබ්බජිතං වා පන ඡද්වාරාදීනි අරක්ඛන්තං පමාදවසෙන කිලෙසා ඔතරිත්වා සාසනා චාවෙන්ති, තස්මා **“පමාදො රක්ඛතො මල”**න්ති වුත්තං. සො හිස්ස විනාසාවහෙන මලට්ඨානියත්තා මලං.

දුච්චරිතන්ති අතිචාරො. අතිචාරිනිඤ්හි ඉත්ථිං සාමිකොපි ගෙහා නීහරති, මාතාපිතූනං සන්තිකං ගතම්පි ‘‘ත්වං කුලස්ස අඞ්ගාරභූතා, අක්ඛීහිපි න දට්ඨබ්බා’’ති තං මාතාපිතරොපි නීහරන්ති, සා අනාථා විචරන්තී මහාදුක්ඛං පාපුණාති. තෙනස්සා දුච්චරිතං **“මල”**න්ති වුත්තං. **දදතොති** දායකස්ස. යස්ස හි ඛෙත්තකසනකාලෙ ‘‘ඉමස්මිං ඛෙත්තෙ සම්පන්නෙ සලාකභත්තාදීනි දස්සාමී’’ති චින්තෙත්වාපි නිප්ඵන්නෙ සස්සෙ මච්ඡෙරං උප්පජ්ජිත්වා චාගචිත්තං නිවාරෙති, සො මච්ඡෙරවසෙන චාගචිත්තෙ අවිරූහන්තෙ මනුස්සසම්පත්තිං, දිබ්බසම්පත්තිං, නිබ්බානසම්පත්තීති තිස්සො සම්පත්තියො න ලභති. තෙන වුත්තං **“මච්ඡෙරං දදතො මල”**න්ති. අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු එසෙව නයො. **පාපකා ධම්මාති** අකුසලා ධම්මා. තෙ පන ඉධලොකෙ පරලොකෙ ච මලමෙව. **තතොති** හෙට්ඨා වුත්තමලතො. **මලතරන්ති** අතිරෙකමලං. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

මලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පහාරාදසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ (උදා. අට්ඨ. 45; සාරත්ථ. ටී. චූළවග්ග 3.384) **අසුරා**ති දෙවා විය න සුරන්ති න කීළන්ති න විරොචන්තීති අසුරා. සුරා නාම දෙවා, තෙසං පටිපක්ඛාති වා **අසුරා,** වෙපචිත්තිපහාරාදාදයො . තෙසං භවනං සිනෙරුස්ස හෙට්ඨාභාගෙ. තෙ තත්ථ පවිසන්තා නික්ඛමන්තා සිනෙරුපාදෙ මණ්ඩපාදීනි නිම්මිනිත්වා කීළන්තා අභිරමන්ති. සා තත්ථ තෙසං අභිරති. ඉමෙ ගුණෙ දිස්වාති ආහ **''යෙ දිස්වා දිස්වා අසුරා මහාසමුද්දෙ අභිරමන්තී''**ති.

යස්මා ලොකියා ජම්බුදීපො, හිමවා තත්ථ පතිට්ඨිතසමුද්දදහපබ්බතා තප්පභවා නදියොති එතෙසු යං යං න මනුස්සගොචරං, තත්ථ සයං සම්මූළ්හා අඤ්ඤෙපි සම්මොහයන්ති, තස්මා තත්ථ සම්මොහවිධමනත්ථං **''අයං තාව ජම්බුදීපො''**තිආදි ආරද්ධං. දසසහස්සයොජනපරිමාණො ආයාමතො විත්ථාරතො චාති අධිප්පායො. තෙනාහ **''තත්ථා''**තිආදි. **උදකෙන අජ්ඣොත්ථටො** තදුපභොගිසත්තානං පුඤ්ඤක්ඛයෙන. සුන්දරදස්සනං කූටන්ති **සුදස්සනකූටං,** යං ලොකෙ **''හෙමකූට''**න්ති වුච්චති. **මූලගන්ධො** කාලානුසාරියාදි. **සාරගන්ධො** චන්දනාදි. **ඵෙග්ගුගන්ධො** සලලාදි. **තචගන්ධො** ලවඞ්ගාදි. **පපටිකාගන්ධො** කපිත්ථාදි. **රසගන්ධො** සජ්ජුලසාදි. **පත්තගන්ධො** තමාලහිරිවෙරාදි. **පුප්ඵගන්ධො** නාගකුසුමාදි. **ඵලගන්ධො** ජාතිඵලාදි. **ගන්ධගන්ධො** සබ්බෙසං ගන්ධානං ගන්ධො. ''සබ්බානි පුථුලතො පඤ්ඤාස යොජනානි, ආයාමතො පන උබ්බෙධතො විය ද්වියොජනසතානෙවා''ති වදන්ති.

මනොහරසිලාතලානීති රතනමයත්තා මනුඤ්ඤසොපානසිලාතලානි. **සුපටියත්තානී**ති තදුපභොගිසත්තානං සාධාරණකම්මුනාව සුට්ඨු පටියත්තානි සුසණ්ඨිතානි හොන්ති. මච්ඡකච්ඡපාදීනි උදකං මලං කරොන්ති, තදභාවතො **ඵලිකසදිසනිම්මලොදකානි**. තිරියතො දීඝං උග්ගතකූටන්ති **''තිරච්ඡානපබ්බත''**න්ති ආහ. **පුරිමානි නාමගොත්තානී**ති එත්ථ නදී නින්නගාතිආදිකං ගොත්තං, ගඞ්ගා යමුනාතිආදිකං නාමං.

සවමානාති සන්දමානා. **පූරත්ත**න්ති පුණ්ණභාවො. **මසාරගල්ලං** ''චිත්තඵලික''න්තිපි වදන්ති. **මහතං භූතාන**න්ති මහන්තානං සත්තානං. **තිමී තිමිඞ්ගලා තිමිතිමිඞ්ගලා**ති තිස්සො මච්ඡජාතියො. තිමිං ගිලනසමත්ථා තිමිඞ්ගලා. තිමිඤ්ච තිමිඞ්ගලඤ්ච ගිලනසමත්ථා තිමිතිමිඞ්ගලාති වදන්ති.

මම සාවකාති සොතාපන්නාදිකෙ අරියපුග්ගලෙ සන්ධාය වදති. **න සංවසතී**ති උපොසථකම්මාදිවසෙන සංවාසං න කරොති. **උක්ඛිපතී**ති අපනෙති. **විමුත්තිරසො**ති කිලෙසෙහි විමුච්චනරසො. සබ්බා හි සාසනසම්පත්ති යාවදෙව අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තස්ස විමුත්තිඅත්ථා.

රතනානීති රතිජනනට්ඨෙන රතනානි. සතිපට්ඨානාදයො හි භාවියමානා පුබ්බභාගෙපි අනප්පකං පීතිපාමොජ්ජං නිබ්බත්තෙන්ති, පගෙව අපරභාගෙ. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
> ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත''න්ති. (ධ. ප. 374) –

ලොකියරතනනිබ්බත්තං පන පීතිපාමොජ්ජං න තස්ස කලභාගම්පි අග්ඝති. අපිච –

> ''චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනන්ති පවුච්චති''. (දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.223; ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; සු. නි. අට්ඨ. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 50);

යදි ච චිත්තීකතාදිභාවෙන රතනං නාම හොති, සතිපට්ඨානාදීනංයෙව භූතතො රතනභාවො. බොධිපක්ඛියධම්මානඤ්හි සො ආනුභාවො, යං සාවකා සාවකපාරමිඤාණං, පච්චෙකබුද්ධා පච්චෙකබොධිඤාණං, සම්මාසම්බුද්ධා සම්මාසම්බොධිං අධිගච්ඡන්ති ආසන්නකාරණත්තා. ආසන්නකාරණඤ්හි දානාදිඋපනිස්සයොති එවං රතිජනනට්ඨෙන චිත්තීකතාදිඅත්ථෙන ච රතනභාවො බොධිපක්ඛියධම්මානං සාතිසයො. තෙන වුත්තං **''තත්‍රිමානි රතනානි, සෙය්‍යථීදං. චත්තාරො සතිපට්ඨානා''**තිආදි.

තත්ථ ආරම්මණෙ ඔක්කන්තිත්වා උපට්ඨානට්ඨෙන උපට්ඨානං, සතියෙව උපට්ඨානන්ති **සතිපට්ඨානං**. ආරම්මණස්ස පන කායාදිවසෙන චතුබ්බිධත්තා වුත්තං **''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''**ති. තථා හි කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු සුභසුඛනිච්චඅත්තසඤ්ඤානං පහානතො අසුභදුක්ඛානිච්චානත්තභාවග්ගහණතො ච නෙසං කායානුපස්සනාදිභාවො විභත්තො.

සම්මා පදහන්ති එතෙන, සයං වා සම්මා පදහති, පසත්ථං සුන්දරං වා පදහන්තීති **සම්මප්පධානං,** පුග්ගලස්ස වා සම්මදෙව පධානභාවකරණතො **සම්මප්පධානං** වීරියස්සෙතං අධිවචනං. තම්පි අනුප්පන්නුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනප්පහානවසෙන අනුප්පන්නුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදනට්ඨාපනවසෙන ච චතුකිච්චසාධකත්තා වුත්තං **''චත්තාරො සම්මප්පධානා''**ති.

ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, සමිජ්ඣති නිප්ඵජ්ජතීති අත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා තාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉද්ධි. ඉති පඨමෙන අත්ථෙන ඉද්ධි එව පාදොති **ඉද්ධිපාදො,** ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙන අත්ථෙන ඉද්ධියා පාදො පතිට්ඨා අධිගමුපායොති **ඉද්ධිපාදො**. තෙන හි උපරූපරිවිසෙසසඞ්ඛාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති. ස්වායං ඉද්ධිපාදො යස්මා ඡන්දාදිකෙ චත්තාරො අධිපතිධම්මෙ ධුරෙ ජෙට්ඨකෙ කත්වා නිබ්බත්තීයති, තස්මා වුත්තං **''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා''**ති.

පඤ්චින්ද්‍රියානීති සද්ධාදීනි පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි. තත්ථ අස්සද්ධියං අභිභවිත්වා අධිමොක්ඛලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති **සද්ධින්ද්‍රියං**. කොසජ්ජං අභිභවිත්වා පග්ගහලක්ඛණෙ, පමාදං අභිභවිත්වා උපට්ඨානලක්ඛණෙ, වික්ඛෙපං අභිභවිත්වා අවික්ඛෙපලක්ඛණෙ, අඤ්ඤාණං අභිභවිත්වා දස්සනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති **පඤ්ඤින්ද්‍රියං**.

තානියෙව අස්සද්ධියාදීහි අනභිභවනීයතො අකම්පියට්ඨෙන සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවෙන ච **බලානි** වෙදිතබ්බානි.

සත්ත බොජ්ඣඞ්ගාති බොධියා, බොධිස්ස වා අඞ්ගාති **බොජ්ඣඞ්ගා**. යා හි එසා ධම්මසාමග්ගී යාය ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිචයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඞ්ඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣති, කිලෙසනිද්දාය වුට්ඨහති, චත්තාරි අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති **''බොධී''**ති වුච්චති. තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඞ්ඛාතාය බොධියා අඞ්ගාතිපි **බොජ්ඣඞ්ගා** ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදයො විය. යොපෙස වුත්තප්පකාරාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකො **''බොධී''**ති වුච්චති. තස්ස බොධිස්ස අඞ්ගාතිපි **බොජ්ඣඞ්ගා** සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො විය. තෙනාහු පොරාණා ''බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා''ති (විභ. අට්ඨ. 466; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.182; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.17). ''බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා''තිආදිනා (පටි. ම. 2.17) නයෙනපි බොජ්ඣඞ්ගත්ථො වෙදිතබ්බො.

අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති තංතංමග්ගවජ්ඣෙහි කිලෙසෙහි ආරකත්තා, අරියභාවකරත්තා, අරියඵලප්පටිලාභකරත්තා ච අරියො. සම්මාදිට්ඨිආදීනි අට්ඨඞ්ගානි අස්ස අත්ථි, අට්ඨ අඞ්ගානියෙව වා අට්ඨඞ්ගිකො. මාරෙන්තො කිලෙසෙ ගච්ඡති නිබ්බානත්ථිකෙහි වා මග්ගීයති, සයං වා නිබ්බානං මග්ගතීති මග්ගොති එවමෙතෙසං සතිපට්ඨානාදීනං අත්ථවිභාගො වෙදිතබ්බො.

සොතාපන්නොති මග්ගසඞ්ඛාතං සොතං ආපජ්ජිත්වා පාපුණිත්වා ඨිතො, සොතාපත්තිඵලට්ඨොති අත්ථො. **සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නොති** සොතාපත්තිඵලස්ස අත්තපච්චක්ඛකරණාය පටිපජ්ජමානො පඨමමග්ගට්ඨො, යො අට්ඨමකොතිපි වුච්චති. **සකදාගාමීති** සකිදෙව ඉමං ලොකං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ආගමනසීලො දුතියඵලට්ඨො. **අනාගාමීති** පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන කාමලොකං අනාගමනසීලො තතියඵලට්ඨො. යො පන සද්ධානුසාරී ධම්මානුසාරී එකබීජීතිඑවමාදිකො අරියපුග්ගලවිභාගො, සො එතෙසංයෙව පභෙදොති. සෙසං වුත්තනයසදිසමෙව.

පහාරාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපොසථසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ **තදහුපොසථෙති** (උදා. අට්ඨ. 45; සාරත්ථ. ටී. චූළවග්ග 3.383) තස්මිං උපොසථදිවසභූතෙ අහනි. **උපොසථකරණත්ථායාති** ඔවාදපාතිමොක්ඛං උද්දිසිතුං. **උද්ධස්තං අරුණන්ති** අරුණුග්ගමනං. **උද්දිසතු, භන්තෙ, භගවා භික්ඛූනං පාතිමොක්ඛන්ති** ථෙරො භගවන්තං පාතිමොක්ඛුද්දෙසං යාචි. තස්මිං කාලෙ ''න, භික්ඛවෙ, අනුපොසථෙ උපොසථො කාතබ්බො''ති (මහාව. 136) සික්ඛාපදස්ස අපඤ්ඤත්තත්තා. කස්මා පන භගවා තියාමරත්තිං වීතිනාමෙසි ? තතො පට්ඨාය ඔවාදපාතිමොක්ඛං අනුද්දිසිතුකාමො තස්ස වත්ථුං පාකටං කාතුං. **අද්දසාති** කථං අද්දස? අත්තනො චෙතොපරියඤාණෙන තස්සං පරිසති භික්ඛූනං චිත්තානි පරිජානන්තො තස්ස දුස්සීලස්ස චිත්තං පස්සි. යස්මා පන චිත්තෙ දිට්ඨෙ තංසමඞ්ගීපුග්ගලො දිට්ඨො නාම හොති, තස්මා **''අද්දසා ඛො ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො තං පුග්ගලං දුස්සීල''**න්තිආදි වුත්තං. යථෙව හි අනාගතෙ සත්තසු දිවසෙසු පවත්තං පරෙසං චිත්තං චෙතොපරියඤාණලාභී ජානාති, එවං අතීතෙපීති. **මජ්ඣෙ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නිසින්නන්ති** සඞ්ඝපරියාපන්නො විය භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අන්තො නිසින්නං. **දිට්ඨොසීති** අයං න පකතත්තොති භගවතා දිට්ඨො අසි. යස්මා ච එවං දිට්ඨො, තස්මා නත්ථි තෙ තව භික්ඛූහි සද්ධිං එකකම්මාදිසංවාසො. යස්මා පන සො සංවාසො තව නත්ථි, තස්මා උට්ඨෙහි, ආවුසොති එවමෙත්ථ පදයොජනා වෙදිතබ්බා.

තතියම්පි ඛො සො පුග්ගලො තුණ්හී අහොසීති අනෙකවාරං වත්වාපි ''ථෙරො සයමෙව නිබ්බින්නො ඔරමිස්සතී''ති වා, ''ඉදානි ඉමෙසං පටිපත්තිං ජානිස්සාමී''ති වා අධිප්පායෙන තුණ්හී අහොසි. **බාහායං ගහෙත්වාති** ''භගවතා මයා ච යාථාවතො දිට්ඨො, යාවතතියං 'උට්ඨෙහි, ආවුසො'ති ච වුත්තො න වුට්ඨාති, ඉදානිස්ස

නික්කඩ්ඪනකාලො, මා සඞ්ඝස්ස උපොසථන්තරායො අහොසී''ති තං බාහායං අග්ගහෙසි, තථා ගහෙත්වා. **බහි ද්වාරකොට්ඨකා නික්ඛාමෙත්වාති** ද්වාරකොට්ඨකා ද්වාරසාලාතො නික්ඛාමෙත්වා. **බහීති** පන නික්ඛාමිතට්ඨානදස්සනං. අථ වා **බහිද්වාරකොට්ඨකාති** බහිද්වාරකොට්ඨකතොපි නික්ඛාමෙත්වා, න අන්තොද්වාරකොට්ඨකතො එව. උභයත්ථාපි විහාරතො බහිකත්වාති අත්ථො. **සූචිඝටිකං දත්වාති** අග්ගළසූචිඤ්ච උපරිඝටිකඤ්ච ආදහිත්වා, සුට්ඨුතරං කවාටං ථකෙත්වාති අත්ථො. **යාව බාහාගහණාපි නාමාති** ඉමිනා ''අපරිසුද්ධා, ආනන්ද, පරිසා''ති වචනං සුත්වා එව හි තෙන පක්කමිතබ්බං සියා, එවං අපක්කමිත්වා යාව බාහාගහණාපි නාම සො මොඝපුරිසො ආගමෙස්සති, අච්ඡරියමිදන්ති දස්සෙති. ඉදඤ්ච ගරහනච්ඡරියමෙවාති වෙදිතබ්බං.

අථ භගවා චින්තෙසි – ''ඉදානි භික්ඛුසඞ්ඝෙ අබ්බුදො ජාතො, අපරිසුද්ධා පුග්ගලා උපොසථං ආගච්ඡන්ති, න ච තථාගතා අපරිසුද්ධාය පරිසාය උපොසථං කරොන්ති, පාතිමොක්ඛං උද්දිසන්ති. අනුද්දිසන්තෙ ච භික්ඛුසඞ්ඝස්ස උපොසථො පච්ඡිජ්ජති. යංනූනාහං ඉතො පට්ඨාය භික්ඛූනංයෙව පාතිමොක්ඛුද්දෙසං අනුජානෙය්‍යා''න්ති. එවං පන චින්තෙත්වා භික්ඛූනංයෙව පාතිමොක්ඛුද්දෙසං අනුජානි. තෙන වුත්තං **''අථ ඛො භගවා…පෙ…. පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍යාථා''**ති. තත්ථ **න දානාහන්ති** ඉදානි අහං උපොසථං න කරිස්සාමි, පාතිමොක්ඛං න උද්දිසිස්සාමීති පච්චෙකං **න**-කාරෙන සම්බන්ධො. දුවිධඤ්හි පාතිමොක්ඛං – ආණාපාතිමොක්ඛං, ඔවාදපාතිමොක්ඛන්ති . තෙසු ''සුණාතු මෙ, භන්තෙ''තිආදිකං (මහාව. 134) ආණාපාතිමොක්ඛං. තං සාවකාව උද්දිසන්ති, න බුද්ධා, යං අන්වද්ධමාසං උද්දිසීයති. ''ඛන්තී පරමං…පෙ…. සබ්බපාපස්ස අකරණං…පෙ…. අනූපවාදො අනූපඝාතො…පෙ…. එතං බුද්ධාන සාසන''න්ති (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183-185; උදා. 36; නෙත්ති. 30) ඉමා පන තිස්සො ගාථා ඔවාදපාතිමොක්ඛං නාම. තං බුද්ධාව උද්දිසන්ති, න සාවකා, ඡන්නම්පි වස්සානං අච්චයෙන උද්දිසන්ති. දීඝායුකබුද්ධානඤ්හි ධරමානකාලෙ අයමෙව පාතිමොක්ඛුද්දෙසො, අප්පායුකබුද්ධානං පන පඨමබොධියංයෙව. තතො පරං ඉතරො. තඤ්ච ඛො භික්ඛූයෙව උද්දිසන්ති, න බුද්ධා, තස්මා අම්හාකම්පි භගවා වීසතිවස්සමත්තං ඉමං ඔවාදපාතිමොක්ඛං උද්දිසිත්වා ඉමං අන්තරායං දිස්වා තතො පරං න උද්දිසි. **අට්ඨානන්ති** අකාරණං. **අනවකාසොති** තස්සෙව වෙවචනං. කාරණඤ්හි යථා තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති ''ඨාන''න්ති වුච්චති, එවං ''අවකාසො''තිපි වුච්චති. **යන්ති** කිරියාපරාමසනං.

අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දෙති කො අනුසන්ධි? ය්වායං අපරිසුද්ධාය පරිසාය පාතිමොක්ඛස්ස අනුද්දෙසො වුත්තො, සො ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මොති තං අපරෙහිපි සත්තහි අච්ඡරියබ්භුතධම්මෙහි සද්ධිං විභජිත්වා දස්සෙතුකාමො පඨමං තාව තෙසං උපමාභාවෙන මහාසමුද්දෙ අට්ඨ අච්ඡරියබ්භුතධම්මෙ දස්සෙන්තො සත්ථා ''අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දෙ''තිආදිමාහ.

උපොසථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගහපතිවග්ගො

1-7. පඨමඋග්ගසුත්තාදිවණ්ණනා

21-27. තතියස්ස පඨමදුතියෙසු නත්ථි වත්තබ්බං. තතියෙ ‘‘හත්ථගො’’ති වත්තබ්බෙ **‘‘හත්ථකො’’**ති වුත්තං. සො හි රාජපුරිසානං හත්ථතො යක්ඛස්ස හත්ථං, යක්ඛස්ස හත්ථතො භගවතො හත්ථං , භගවතො හත්ථතො පුන රාජපුරිසානං හත්ථං ගතත්තා නාමතො **හත්ථකො ආළවකො**ති ජාතො. තෙනාහ **‘‘ආළවකයක්ඛස්ස හත්ථතො හත්ථෙහි සම්පටිච්ඡිතත්තා හත්ථකොති ලද්ධනාමො රාජකුමාරො’’**ති. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමඋග්ගසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියබලසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ ඛීණාසවස්ස සබ්බෙසං සඞ්ඛාරානං අනිච්චතා අසම්මොහවසෙන කිච්චතො මග්ගපඤ්ඤාය සුප්පටිවිද්ධා, විපස්සනාය ආරම්මණකරණවසෙනපීති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘සහවිපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤායා’’**ති. **ඉමෙ කාමා**ති ද්වෙපි කාමෙ වදති. කිලෙසවසෙන උප්පජ්ජමානො හි පරිළාහො වත්ථුකාමසන්නිස්සයො වත්ථුකාමවිසයො වාති ද්වෙපි සපරිළාහට්ඨෙන අඞ්ගාරකාසු වියාති **‘‘අඞ්ගාරකාසූපමා’’**ති වුත්තා. අන්තො වුච්චති ලාමකට්ඨෙන තණ්හා, බ්‍යන්තං විගතන්තං භූතන්ති **බ්‍යන්තිභූත**න්ති ආහ **‘‘විගතන්තභූත’’**න්ති, නිත්තණ්හන්ති අත්ථො.

දුතියබලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ යස්මා මහිද්ධිකපෙතා දෙවාසුරානං ආවාහං ගච්ඡන්ති, විවාහං න ගච්ඡන්ති, තස්මා පෙත්තිවිසයෙනෙව අසුරකායො ගහිතොති වෙදිතබ්බො. පෙතාසුරා පන පෙතා එවාති තෙසං පෙතෙහි සඞ්ගහො අවුත්තසිද්ධොව.

අක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අනුරුද්ධමහාවිතක්කසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ **අප්පිච්ඡස්සා**ති න ඉච්ඡස්ස. අභාවත්ථො හෙත්ථ **අප්ප**සද්දො ‘‘අප්පඩංසමකසවාතාතපා’’තිආදීසු (අ. නි. 10.11) විය. පච්චයෙසු අප්පිච්ඡො **පච්චයප්පිච්ඡො,** චීවරාදිපච්චයෙසු ඉච්ඡාරහිතො. **අධිගමප්පිච්ඡො**ති ඣානාදිඅධිගමවිභාවනෙ ඉච්ඡාරහිතො . **පරියත්තිඅප්පිච්ඡො**ති පරියත්තියං බාහුසච්චවිභාවනෙ ඉච්ඡාරහිතො. **ධුතඞ්ගප්පිච්ඡො**ති ධුතඞ්ගෙසු අප්පිච්ඡො ධුතඞ්ගභාවවිභාවනෙ ඉච්ඡාරහිතො. **සන්තගුණනිගූහනෙනා**ති අත්තනි සංවිජ්ජමානානං ඣානාදිගුණානඤ්චෙව බාහුසච්චගුණස්ස ධුතඞ්ගගුණස්ස ච නිගූහනෙන ඡාදනෙන. **සම්පජ්ජතී**ති නිප්ඵජ්ජති සිජ්ඣති. **නො මහිච්ඡස්සා**ති මහතියා ඉච්ඡාය සමන්නාගතස්ස නො සම්පජ්ජති අනුධම්මස්සපි අනිප්ඵජ්ජනතො. **පවිවිත්තස්සා**ති පකාරෙහි විවිත්තස්ස. තෙනාහ **‘‘කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙහි විවිත්තස්සා’’**ති. **ආරම්භවත්ථුවසෙනා**ති භාවනාභියොගවසෙන එකීභාවොව කායවිවෙකොති අධිප්පෙතො, න ගණසඞ්ගණිකාභාවමත්තන්ති දස්සෙති. **කම්ම**න්ති යොගකම්මං.

සත්තෙහි කිලෙසෙහි ච සඞ්ගණනං සමොධානං සඞ්ගණිකා, සා ආරමිතබ්බට්ඨෙන ආරාමො එතස්සාති **සඞ්ගණිකාරාමො,** තස්ස. තෙනාහ **‘‘ගණසඞ්ගණිකාය චෙවා’’**තිආදි. **ආරද්ධවීරියස්සා**ති පග්ගහිතවීරියස්ස. තඤ්ච ඛො උපධිවිවෙකෙ නින්නතාවසෙන ‘‘අයං ධම්මො’’ති වචනතො. එස නයො ඉතරෙසුපි. විවට්ටනිස්සිතංයෙව හි සමාධානං ඉධාධිප්පෙතං, තථා පඤ්ඤාපි. කම්මස්ස-කතපඤ්ඤාය හි ඨිතො කම්මවසෙන භවෙසු නානප්පකාරො අනත්ථොති ජානන්තො කම්මක්ඛයකරං ඤාණං අභිපත්ථෙති, තදත්ථඤ්ච උස්සාහං කරොති. මානාදයො සත්තසන්තානං සංසාරෙ පපඤ්චෙන්ති විත්ථාරෙන්තීති **පපඤ්චා**ති ආහ **‘‘තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චරහිතත්තා’’**තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනුරුද්ධමහාවිතක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ගහපතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දානවග්ගො

1-4. පඨමදානසුත්තාදිවණ්ණනා

31-34. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **ආසජ්ජාති** යස්ස දෙති, තස්ස ආගමනහෙතු තෙන සමාගමනිමිත්තං. **භයාති** භයහෙතු. නනු භයං නාම ලද්ධකාමතාරාගාදයො විය චෙතනාය අවිසුද්ධිකරං, තං කස්මා ඉධ ගහිතන්ති? නයිදං තාදිසං වොහාරභයාදිං සන්ධාය වුත්තන්ති දස්සෙතුං **"අයං අදායකො අකාරකො"**තිආදි වුත්තං. **අදාසි මෙති** යං පුබ්බෙ කතං උපකාරං චින්තෙත්වා දීයති, තං සන්ධාය වුත්තං. **දස්සති මෙති** පච්චුපකාරාසීසාය යං දීයති, තං සන්ධාය වදති. **සාහු දානන්ති** දානං නාමෙතං පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තන්ති සාධුසමාචාරෙ ඨත්වා දෙති. **අලඞ්කාරත්ථන්ති** උපසොභනත්ථං. දානඤ්හි දත්වා තං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පාමොජ්ජපීතිසොමනස්සාදයො උප්පජ්ජන්ති, ලොභදොසඉස්සාමච්ඡෙරාදයොපි විදූරී භවන්ති. ඉදානි දානං අනුකූලධම්මපරිබ්‍රූහනෙන පච්චනීකධම්මවිදූරීකරණෙන ච භාවනාචිත්තස්ස උපසොභනාය ච පරික්ඛාරාය ච හොතීති **"අලඞ්කාරත්ථඤ්චෙව පරික්ඛාරත්ථඤ්ච දෙතී"**ති වුත්තං. තෙනාහ **"දානඤ්හි චිත්තං මුදුං කරොතී"**තිආදි. **මුදුචිත්තො හොති** ලද්ධා දායකෙ ''ඉමිනා මය්හං සඞ්ගහො කතො''ති, දාතාපි ලද්ධරි. තෙන වුත්තං **"උභින්නම්පි චිත්තං මුදුං කරොතී"**ති.

අදන්තදමනන්ති අදන්තා අනස්සවාපිස්ස දානෙන දන්තා අස්සවා හොන්ති, වසෙ වත්තන්ති. **අදානං දන්තදූසකන්ති** අදානං පුබ්බෙ දන්තානං අස්සවානම්පි විසාතුප්පාදනෙන චිත්තං දූසෙති. **උන්නමන්ති** දායකා පියංවදා ච පරෙසං ගරුචිත්තීකාරට්ඨානතාය. **නමන්ති**පටිග්ගාහකා දානෙන පියවාචාය ච ලද්ධසඞ්ගහාසඞ්ගාහකානං.

චිත්තාලඞ්කාරදානමෙව උත්තමං අනුපක්කිලිට්ඨතාය සුපරිසුද්ධතාය ගුණවිසෙසපච්චයතාය ච. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දානූපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ **දානපච්චයාති** දානකාරණා, දානමයපුඤ්ඤස්ස කතත්තා උපචිතත්තාති අත්ථො. **උපපත්තියොති** මනුස්සෙසු දෙවෙසු ච නිබ්බත්තියො. **ඨපෙතීති** එකවාරමෙව අනුප්පජ්ජිත්වා යථා උපරි තෙනෙවාකාරෙන පවත්තති, එවං ඨපෙති. තදෙව චස්ස අධිට්ඨානන්ති ආහ **"තස්සෙව වෙවචන"**න්ති. **වඩ්ඩෙතීති** බ්‍රූහෙති න හාපෙති. **විමුත්තන්ති** අධිමුත්තං, නින්නං පොණං පබ්භාරන්ති අත්ථො. **විමුත්තන්ති** වා විස්සට්ඨං. නිප්පරියායතො **උත්තරි** නාම පණීතං මජ්ඣෙපි හීනමජ්ඣිමවිභාගස්ස ලබ්භනතොති වුත්තං **"උත්තරි අභාවිතන්ති තතො උපරිමග්ගඵලත්ථාය අභාවිත"**න්ති. **සංවත්තති** තථාපණිහිතං දානමයං චිත්තං. යං පන පාළියං **"තඤ්ච ඛො"**තිආදි වුත්තං, තං තදූපපත්තියා විබන්ධකරදුස්සීල්‍යාභාවදස්සනපරං දට්ඨබ්බං, න දානමයස්ස පුඤ්ඤස්ස කෙවලස්ස තංසංවත්තනතාදස්සනපරන්ති දට්ඨබ්බං. **සමුච්ඡින්නරාගස්සාති** සමුච්ඡින්නකාමරාගස්ස. තස්ස හි සියා බ්‍රහ්මලොකෙ උපපත්ති, න සමුච්ඡින්නභවරාගස්ස. වීතරාගග්ගහණෙන චෙත්ථ කාමෙසු වීතරාගතා අධිප්පෙතා, යාය බ්‍රහ්මලොකූපපත්ති සියා. තෙනාහ **"දානමත්තෙනෙවා"**තිආදි. යදි එවං දානං තත්ථ කිමත්ථියන්ති ආහ **"දානං පනා"**තිආදි. **දානෙන මුදුචිත්තොති** බද්ධාඝාතෙ වෙරිපුග්ගලෙපි අත්තනො දානසම්පටිච්ඡනෙන මුදුභූතචිත්තො.

දානූපපත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙ පුජ්ජභවඵලං නිබ්බත්තෙන්ති, අත්තනො සන්තානං පුනන්තීති වා පුඤ්ඤානි ච තානි හෙතුපච්චයෙහි කත්තබ්බතො කිරියා චාති පුඤ්ඤකිරියා, තායෙව ච තෙසං තෙසං පියමනාපතාදිආනිසංසානං වත්ථුභාවතො **පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි**.

අනුච්ඡින්නභවමූලස්ස අනුග්ගහවසෙන, පූජාවසෙන වා අත්තනො දෙය්‍යධම්මස්ස පරස්ස පරිච්චාගචෙතනා දීයති එතෙනාති දානං, දානමෙව **දානමයං**. පදපූරණමත්තං මය-සද්දො. චීවරාදීසු චතූසු පච්චයෙසු (දී. නි. අට්ඨ. 3.305), අන්නාදීසු වා දසසු දානවත්ථූසු, රූපාදීසු වා ඡසු ආරම්මණෙසු තං තං දෙන්තස්ස තෙසං උප්පාදනතො පට්ඨාය පුබ්බභාගෙ පරිච්චාගකාලෙ පච්ඡා සොමනස්සචිත්තෙන අනුස්සරණෙ චාති තීසු කාලෙසු පවත්තචෙතනා **දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු** නාම.

නිච්චසීලඋපොසථසීලාදිවසෙන පඤ්ච අට්ඨ දස වා සීලානි සමාදියන්තස්ස ''සීලපූරණත්ථං පබ්බජිස්සාමී''ති විහාරං ගච්ඡන්තස්ස පබ්බජන්තස්ස, මනොරථං මත්ථකං පාපෙත්වා ''පබ්බජිතො වතම්හි සාධු සුට්ඨූ''ති ආවජ්ජෙන්තස්ස, සද්ධාය පාතිමොක්ඛං පරිපූරෙන්තස්ස, පඤ්ඤාය චීවරාදිකෙ පච්චයෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්ස, සතියා

ආපාථගතෙසු රූපාදීසු චක්ඛුද්වාරාදීනි සංවරන්තස්ස, වීරියෙන ආජීවං සොධෙන්තස්ස ච පවත්තචෙතනා සීලන්ති, සීලෙතීති වා **සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු** නාම.

පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.48) වුත්තෙන විපස්සනාමග්ගෙන චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස, සොතං...පෙ.... ඝානං...පෙ.... ජිව්හං...පෙ.... කායං...පෙ.... රූපෙ...පෙ.... ධම්මෙ...පෙ.... චක්ඛුවිඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණං...පෙ.... චක්ඛුසම්ඵස්සං ...පෙ.... මනොසම්ඵස්සං...පෙ.... චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං...පෙ.... ජරාමරණං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස යා චෙතනා, යා ච පථවීකසිණාදීසු සබ්බාසු අට්ඨත්තිංසාය ආරම්මණෙසු පවත්තා ඣානචෙතනා, යා ච අනවජ්ජෙසු කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානෙසු පරිචයමනසිකාරාදිවසෙන පවත්තා චෙතනා, සබ්බා සා භාවෙති එතායාති භාවනාමයං වුත්තනයෙන පුඤ්ඤකිරියවත්ථු චාති **භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු**.

එකමෙකඤ්චෙත්ථ යථාරහං පුබ්බභාගතො පට්ඨාය කරොන්තස්ස කායකම්මං හොති. තදත්ථං වාචං නිච්ඡාරෙන්තස්ස වචීකම්මං. කායඞ්ගං වාචඞ්ගඤ්ච අචොපෙත්වා මනසා චින්තයන්තස්ස මනොකම්මං. අන්නාදීනි දෙන්තස්ස චාපි ''අන්නදානාදීනි දෙමී''ති වා, දානපාරමිං ආවජ්ජෙත්වා වා දානකාලෙ දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති. යථා හි කෙවලං ''අන්නදානාදීනි දෙමී''ති දානකාලෙ දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති, එවං ''ඉදං දානමයං සම්මාසම්බොධියා පච්චයො හොතූ''ති දානපාරමිං ආවජ්ජෙත්වා දානකාලෙපි දානසීසෙනෙව පවත්තිතත්තා. වත්තසීසෙ ඨත්වා දදන්තො ''එතං දානං නාම මය්හං කුලවංසහෙතු පවෙණිචාරිත්ත''න්ති චාරිත්තසීසෙන වා දෙන්තො චාරිත්තසීලත්තා සීලමයං. ඛයතො වයතො සම්මසනං පට්ඨපෙත්වා දදතො භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති. යථා හි දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගවසෙන වත්තමානාපි දානචෙතනා වත්තසීසෙ ඨත්වා දදතො සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති පුබ්බාභිසඞ්ඛාරස්ස අපරභාගෙ චෙතනාය ච තථාපවත්තත්තා.

පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. සප්පුරිසදානසුත්තාදිවණ්ණනා

37-38. සත්තමෙ **විචෙය්‍ය දෙතීති** එත්ථ ද්වෙ විචිනනානි දක්ඛිණෙය්‍යාවිචිනනං, දක්ඛිණාවිචිනනඤ්ච. තෙසු විපන්නසීලෙ ඉතො බහිද්ධා පඤ්චනවුති පාසණ්ඩභෙදෙ ච දක්ඛිණෙය්‍යෙ පහාය සීලාදිගුණසම්පන්නානං සාසනෙ පබ්බජිතානං දානං **දක්ඛිණෙය්‍යාවිචිනනං** නාම. ලාමකලාමකෙ පච්චයෙ අපනෙත්වා පණීතපණීතෙ විචිනිත්වා තෙසං දානං **දක්ඛිණාවිචිනනං** නාම. තෙනාහ **''ඉමස්ස දින්නං මහප්ඵලං භවිස්සතී''**තිආදි. අට්ඨමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සප්පුරිසදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. අභිසන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

39-40. නවමෙ **පුඤ්ඤාභිසන්දාති** පුඤ්ඤනදියො. **කුසලාභිසන්දාති** කුසලානං පවාහා. **සුඛස්සාහාරාති** සුඛපච්චයා. අග්ගානීති ඤාතත්තා **අග්ගඤ්ඤානි**. චිරරත්තං ඤාතත්තා **රත්තඤ්ඤානි**. අරියානං සාධූනං වංසානීති ඤාතත්තා **වංසඤ්ඤානි**. පොරාණානං ආදිපුරිසානං එතානීති **පොරාණානි**. සබ්බසො කෙනචිපි පකාරෙන සාධූහි න කිණ්ණානි න ඛිත්තානි ඡඩ්ඩිතානීති **අසංකිණ්ණානි**. අයඤ්ච නයො නෙසං යථා අතීතෙ, එවං එතරහි අනාගතෙ චාති ආහ **''අසංකිණ්ණපුබ්බානි න සංකියන්ති න සංකියිස්සන්ති''**ති. තතො එව **අප්පටිකුට්ඨානි**. න හි කදාචි විඤ්ඤූ සමණබ්‍රාහ්මණා හිංසාදිපාපධම්මං අනුජානන්ති. **අපරිමාණානං සත්තානං අභයං දෙතීති** සබ්බෙසු භූතෙසු නිහිතදණ්ඩත්තා සකලස්සපි සත්තකායස්ස භයාභාවං දෙති. **අවෙරන්ති** වෙරාභාවං. **අබ්‍යාබජ්ඣන්ති** නිද්දුක්ඛතං. එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපතො පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

අභිසන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දානවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උපොසථවග්ගො

1-8. සංඛිත්තූපොසථසුත්තාදිවණ්ණනා

41-48. පඤ්චමස්ස පඨමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං. ඡට්ඨෙ (සං. නි. ටී. 1.1.165) පඤ්ච අඞ්ගානි එතස්සාති පඤ්චඞ්ගං, පඤ්චඞ්ගමෙව පඤ්චඞ්ගිකං, තස්ස **පඤ්චඞ්ගිකස්ස**. මහතී දද්දරී වීණාවිසෙසොපි **ආතතමෙවාති "චම්මපරියොනද්ධෙසූ"**ති විසෙසනං කතං. **එකතලතූරියං** කුම්භථූනදද්දරිකාදි. **උභයතලං** භෙරිමුදිඞ්ගාදි. චම්මපරියොනද්ධං හුත්වා විනිබද්ධං **ආතතවිතතං**. **සබ්බසො පරියොනද්ධං** නාම චතුරස්සඅම්බණං පණවාදි ච. ගොමුඛීආදීනම්පි එත්ථෙව සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **වංසාදීති ආදි**-සද්දෙන සඞ්ඛාදීනං සඞ්ගහො. **සම්මාදීති** සම්මතාළකංසතාළසිලාසලාකතාළාදි. තත්ථ **සම්මතාළං** නාම දන්තමයතාළං. **කංසතාළං** ලොහමයං. සිලාමයං අයොපත්තෙන ච වාදනතාළං **සිලාසලාකතාළං. සුමුච්ඡිතස්සාති** සුට්ඨු පටියත්තස්ස. **පමාණෙති** නාතිදළ්හනාතිසිථිලසඞ්ඛාතෙ මජ්ඣිමෙ මුච්ඡනාපමාණෙ. **ඡෙකොති** පටු පට්ඨො. සො චස්ස පටුභාවො මනොහරොති ආහ **"සුන්දරො"**ති. **රඤ්ජෙතුන්ති** රාගං උප්පාදෙතුං. **ඛමතෙවාති** රොචතෙව. **න නිබ්බින්දතීති** න තජ්ජෙති, සොතසුඛභාවතො පියායිතබ්බොව හොති.

භත්තාරං නාතිමඤ්ඤතීති සාමිකං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤං මනසාපි න පත්ථෙති. **උට්ඨාහිකාති** උට්ඨානවීරියසම්පන්නා. **අනලසාති** නික්කොසජ්ජා. **සඞ්ගහිතපරිජ්ජනාති** සම්මානනාදීහි චෙව ඡණාදීසු පෙසෙතබ්බ-පියභණ්ඩාදිපණ්ණාකාරපෙසනාදීහි ච සඞ්ගහිතපරිජනා. ඉධ **පරිජනො** නාම සාමිකස්ස චෙව අත්තනො ච ඤාතිජනො. **සම්භතන්ති** කසිවණිජ්ජාදීනි කත්වා ආහතධනං. සත්තමට්ඨමානි උත්තානත්ථානි.

සංඛිත්තූපොසථසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. පඨමඉධලොකිකසුත්තාදිවණ්ණනා

49-50. නවමෙ **ඉධලොකවිජයායාති** ඉධලොකවිජිනනත්ථාය අභිභවත්ථාය. යො හි දිට්ඨධම්මිකං අනත්ථං පරිවජ්ජනවසෙන අභිභවති, තතො එව තදත්ථං සම්පාදෙති, සො ඉධලොකවිජයාය පටිපන්නො නාම හොති පච්චත්ථිකනිග්ගණ්හනතො සදත්ථසම්පාදනතො ච. තෙනාහ **"අයංස ලොකො ආරද්ධො හොතී"**ති. (පසංසාවහතො තයිදං පසංසාවහනං කිත්තිසද්දෙන ඉධලොකෙ සද්ධානං චිත්තතොසනවිද්ධෙය්‍යාභාවාපාදනෙන ච හොතීති දට්ඨබ්බං.) **සුසංවිහිතකම්මන්තොති** යාගුභත්තපචනකාලාදීනි අනතික්කමිත්වා තස්ස තස්ස සාධුකං කරණෙන සුට්ඨු සංවිහිතකම්මන්තො. **පරලොකවිජයායාති** පරලොකස්ස විජිනනත්ථාය අභිභවත්ථාය. යො හි සම්පරායිකං අනත්ථං පරිවජ්ජනවසෙන අභිභවති, තතො එව තදත්ථං සම්පාදෙති, සො පරලොකවිජයාය පටිපන්නො නාම හොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

පඨමඉධලොකිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපොසථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. ගොතමීවග්ගො

1-3. ගොතමීසුත්තාදිවණ්ණනා

51-53. ඡට්ඨස්ස පඨමෙ (සාරත්ථ. ටී. චූළවග්ග 3.402) **ගොතමී**ති ගොත්තං. නාමකරණදිවසෙ පනස්සා ලද්ධසක්කාරා බ්‍රාහ්මණා ලක්ඛණසම්පත්තිං දිස්වා ‘‘සචෙ අයං ධීතරං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරඤ්ඤො මහෙසී භවිස්සති. සචෙ පුත්තං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරාජා භවිස්සතීති උභයථාපි මහතියෙවස්සා පජා භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිංසු. අථස්සා ‘‘මහාපජාපතී’’ති නාමං අකංසු. තෙනාහ **‘‘පුත්තපජාය චෙව ධීතුපජාය ච මහන්තත්තා එවංලද්ධනාමා’’**ති.

> ‘‘අත්තදණ්ඩා භයං ජාතං, ජනං පස්සථ මෙධගං;
> සංවෙගං කිත්තයිස්සාමි, යථා සංවිජිතං මයා’’ති. (සු. නි. 941; මහානි. 170) –

ආදිනා **අත්තදණ්ඩසුත්තං කථෙසි.** තංතංපලොභනකිරියා කායවාචාහි පරක්කමන්තියො උක්කණ්ඨන්තූති සාසනං පෙසෙන්ති නාමාති කත්වා වුත්තං **‘‘සාසනං පෙසෙත්වා’’**ති. **කුණාලදහන්ති** කුණාලදහතීරං. **අනභිරතිං විනොදෙත්වාති** ඉත්ථීනං දොසදස්සනමුඛෙන කාමානං වොකාරසංකිලෙසවිභාවනෙන අනභිරතිං විනොදෙත්වා.

ආපාදිකාති සංවද්ධිකා, තුම්හාකං හත්ථපාදෙසු කිච්චං අසාධෙන්තෙසු හත්ථෙ ච පාදෙ ච වඩ්ඪෙත්වා පටිජග්ගිතාති අත්ථො. **පොසිකාති** දිවසස්ස ද්වෙ තයො වාරෙ නහාපෙත්වා භොජෙත්වා පායෙත්වා තුම්හෙ පොසෙසි. **ථඤ්ඤං පායෙසී**ති නන්දකුමාරො කිර බොධිසත්තතො කතිපාහෙනෙව දහරො, තස්මිං ජාතෙ මහාපජාපතී අත්තනො පුත්තං ධාතීනං දත්වා සයං බොධිසත්තස්ස ධාතිකිච්චං සාධයමානා අත්තනො ථඤ්ඤං පායෙසි. තං සන්ධාය ථෙරො එවමාහ. **දහරොති** තරුණො. **යුවාති** යොබ්බඤ්ඤෙ ඨිතො. **මණ්ඩනකජාතිකොති** අලඞ්කාරසභාවො. තත්ථ කොචි තරුණොපි යුවා න හොති යථා අතිතරුණො. කොචි යුවාපි මණ්ඩනකජාතිකො න හොති යථා උපසන්තසභාවො, ආලසියබ්‍යසනාදීහි වා අභිභූතො. ඉධ පන දහරො චෙව යුවා ච මණ්ඩනකජාතිකො ච අධිප්පෙතො, තස්මා එවමාහ. උප්පලාදීනි මණ්ඩනකජාතිකො ච ලොකසම්මතත්තා වුත්තානි.

මාතුගාමස්ස පබ්බජිතත්තාති ඉදං පඤ්චවස්සසතතො උද්ධං අට්ඨත්වා පඤ්චසුයෙව වස්සසතෙසු සද්ධම්මට්ඨිතියා කාරණනිදස්සනං. **පටිසම්භිදාපභෙදප්පත්තඛීණාසවවසෙනෙව වුත්තන්ති** එත්ථ පටිසම්භිදාප්පත්තඛීණාසවග්ගහණෙන ඣානානිපි ගහිතානෙව හොන්ති. න හි නිජ්ඣානකානං සබ්බප්පකාරසම්පත්ති ඉජ්ඣතීති වදන්ති. **සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවවසෙන වස්සසහස්සන්ති**ආදිනා ච යං වුත්තං, තං ඛන්ධකභාණකානං මතෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **විනයට්ඨකථායම්පි** (චූළව. අට්ඨ. 403) ඉමිනාව නයෙන වුත්තං.

දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.161) පන ‘‘පටිසම්භිදාප්පත්තෙහි වස්සසහස්සං අට්ඨාසි, ඡළභිඤ්ඤෙහි වස්සසහස්සං, තෙවිජ්ජෙහි වස්සසහස්සං, සුක්ඛවිපස්සකෙහි වස්සසහස්සං, පාතිමොක්ඛෙන වස්සසහස්සං අට්ඨාසී’’ති වුත්තං. ඉධාපි **සාසනන්තරධානකථායං** (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.130) ‘‘බුද්ධානඤ්හි පරිනිබ්බානතො වස්සසහස්සමෙව පටිසම්භිදා නිබ්බත්තෙතුං සක්කොන්ති, තතො පරං ඡ අභිඤ්ඤා, තතො තාපි නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තා තිස්සො විජ්ජා නිබ්බත්තෙන්ති, ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ තාපි නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තා සුක්ඛවිපස්සකා හොන්ති. එතෙනෙව උපායෙන අනාගාමිනො, සකදාගාමිනො, සොතාපන්නා’’ති වුත්තං.

සංයුත්තනිකායට්ඨකථායං (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.156) පන ‘‘පඨමබොධියඤ්හි භික්ඛූ පටිසම්භිදාප්පත්තා අහෙසුං. අථ කාලෙ ගච්ඡන්තෙ පටිසම්භිදා පාපුණිතුං න සක්ඛිංසු, ඡළභිඤ්ඤා අහෙසුං. තතො ඡ අභිඤ්ඤා පත්තුං අසක්කොන්තා තිස්සො විජ්ජා පාපුණිංසු. ඉදානි කාලෙ ගච්ඡන්තෙ තිස්සො විජ්ජා පාපුණිතුං අසක්කොන්තා ආසවක්ඛයමත්තං පාපුණිස්සන්ති, තම්පි අසක්කොන්තා අනාගාමිඵලං, තම්පි අසක්කොන්තා සකදාගාමිඵලං, තම්පි අසක්කොන්තා සොතාපත්තිඵලං, ගච්ඡන්තෙ කාලෙ සොතාපත්තිඵලම්පි පත්තුං න සක්ඛිස්සන්තී’’ති වුත්තං. යස්මා චෙතං සබ්බං අඤ්ඤමඤ්ඤප්පටිවිරුද්ධං, තස්මා තෙසං තෙසං භාණකානං මතමෙව ආචරියෙන තත්ථ තත්ථ දස්සිතන්ති ගහෙතබ්බං. අඤ්ඤථා හි ආචරියස්සෙව පුබ්බාපරවිරොධප්පසඞ්ගො සියාති.

තානියෙවාති තානියෙව පඤ්චවස්සසහස්සානි. පරියත්තිමූලකං සාසනන්ති ආහ **‘‘න හි පරියත්තියා අසති පටිවෙධො අත්ථී’’**තිආදි. පරියත්තියා හි අන්තරහිතාය පටිපත්තිඅන්තරධායති, පටිපත්තියා අන්තරහිතාය අධිගමො අන්තරධායති. කිංකාරණා? අයඤ්හි පරියත්ති පටිපත්තියා පච්චයො හොති, පටිපත්ති අධිගමස්ස. ඉති පටිපත්තිතොපි පරියත්තියෙව පමාණං. දුතියතතියෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

ගොතමීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. දීඝජාණුසුත්තාදිවණ්ණනා

54-55. චතුත්ථෙ (දී. නි. අට්ඨ. 3.265) **එකෙන භොගෙ භුඤ්ජෙය්‍යාති** එකෙන කොට්ඨාසෙන භොගෙ භුඤ්ජෙය්‍ය, විනිභුඤ්ජෙය්‍ය වාති අත්ථො. **ද්වීහි කම්මන්**ති ද්වීහි කොට්ඨාසෙහි කසිවණිජ්ජාදිකම්මං පයොජෙය්‍ය. **නිධාපෙය්‍යාති** චතුත්ථකොට්ඨාසං නිධෙත්වා ඨපෙය්‍ය, නිදහිත්වා භූමිගතං කත්වා ඨපෙය්‍යාති අත්ථො. **ආපදාසු භවිස්සතීති** කුලානඤ්හි න සබ්බකාලං එකසදිසං වත්තති, කදාචි රාජඅග්ගිචොරදුබ්භික්ඛාදිවසෙන ආපදා උප්පජ්ජන්ති, තස්මා එවං ආපදාසු උප්පන්නාසු භවිස්සතීති එකං කොට්ඨාසං නිධාපෙය්‍යාති වුත්තං. ඉමෙසු පන චතූසු කොට්ඨාසෙසු කතරං කොට්ඨාසං ගහෙත්වා කුසලං කාතබ්බන්ති? ''භොගෙ භුඤ්ජෙය්‍යා''ති වුත්තකොට්ඨාසං. තතො ගණ්හිත්වා හි භික්ඛූනම්පි කපණද්ධිකානම්පි දානං දාතබ්බං, පෙසකාරන්හාපිතාදීනම්පි වෙතනං දාතබ්බං. සමණබ්‍රාහ්මණකපණද්ධිකාදීනං දානවසෙන චෙව, අධිවත්ථදෙවතාදීනං පෙතබලිවසෙන, න්හාපිතාදීනං වෙතනවසෙන ච විනියොගොපි උපයොගො එව.

අපෙන්ති ගච්ඡන්ති, අපෙන්තා වා එතෙහීති අපායා, අපායා එව මුඛානි ද්වාරානීති **අපායමුඛානි. විනාසද්වාරානීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. පඤ්චමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

දීඝජාණුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. භයසුත්තාදිවණ්ණනා

56-58. ඡට්ඨෙ ගබ්භවාසො ඉධ උත්තරපදලොපෙන ගබ්භො වුත්තොති ආහ **''ගබ්භොති ගබ්භවාසො''**ති. සත්තමට්ඨමානි උත්තානත්ථානි.

භයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. පුග්ගලසුත්තාදිවණ්ණනා

59-60. නවමෙ **දානං දදන්තානන්**ති දක්ඛිණෙය්‍යං උද්දිස්ස දානං දෙන්තානං. උපධී විපච්චන්ති එතෙන, උපධීසු වා විපච්චති, උපධයො වා විපාකා එතස්සාති **උපධිවිපාකං. සඞ්ඝෙ දින්නං මහප්ඵලන්**ති අරියසඞ්ඝෙ දින්නං විප්ඵාරට්ඨානං හොති, විපුලඵලන්ති අත්ථො. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පුග්ගලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ගොතමීවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. භූමිචාලවග්ගො

1-5. ඉච්ඡාසුත්තාදිවණ්ණනා

61-65. සත්තමස්ස පඨමාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි. පඤ්චමෙ (දී.නි.ටී. 2.173) අභිභවතීති අභිභු, පරිකම්මං, ඤාණං වා. අභිභු ආයතනං එතස්සාති **අභිභායතනං,** ඣානං. අභිභවිතබ්බං වා ආරම්මණසඞ්ඛාතං ආයතනං එතස්සාති **අභිභායතනං**. අථ වා ආරම්මණාභිභවනතො අභිභු ච තං ආයතනඤ්ච යොගිනො සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො මනායතනධම්මායතනභාවතො චාතිපි සසම්පයුත්තජ්ඣානං **අභිභායතනං**. තෙනාහ **"අභිභවනකාරණානී"**තිආදි. **තානි හීති** අභිභායතනසඤ්ඤිතානි ඣානානි. "පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතාය"ති ඉදං උභයත්ථාපි යොජෙතබ්බං. කථං? **පටිපක්ඛභාවෙන පච්චනීකධම්මෙ අභිභවන්ති පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතාය ආරම්මණානි අභිභවන්ති.** ඤාණබලෙනෙව හි ආරම්මණාභිභවනං විය පටිපක්ඛාභිභවොපීති.

පරිකම්මවසෙන අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී, න අප්පනාවසෙන. න හි පටිභාගනිමිත්තාරම්මණා අප්පනා අජ්ඣත්තවිසයා සම්භවති. **තං පන** අජ්ඣත්තපරිකම්මවසෙන ලද්ධං කසිණනිමිත්තං **අවිසුද්ධමෙව හොති,** න බහිද්ධාපරිකම්මවසෙන ලද්ධං විය විසුද්ධං.

පරිත්තානීති යථාලද්ධානි සුප්පසරාවමත්තානි. තෙනාහ **"අවඩ්ඪිතානී"**ති. **පරිත්තවසෙනෙවාති** වණ්ණවසෙන ආභොගෙ විජ්ජමානෙපි පරිත්තවසෙනෙව **ඉදං අභිභායතනං වුත්තං**. පරිත්තතා හෙත්ථ අභිභවනස්ස කාරණං. වණ්ණාභොගෙ සතිපි අසතිපි අභිභායතනභාවනා නාම තික්ඛපඤ්ඤස්සෙව සම්භවති, න ඉතරස්සාති ආහ **"ඤාණුත්තරිකො පුග්ගලො"**ති. **අභිභවිත්වා සමාපජ්ජතීති** එත්ථ අභිභවනං සමාපජ්ජනඤ්ච උපචාරජ්ඣානාධිගමසමනන්තරමෙව අප්පනාඣානුප්පාදනන්ති ආහ **"සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතී"**ති. **සහ නිමිත්තුප්පාදෙනාති** ච අප්පනාපරිවාසාභාවස්ස ලක්ඛණවචනමෙතං. යො "ඛිප්පාභිඤ්ඤො"ති වුච්චති, තතොපි ඤාණුත්තරස්සෙව අභිභායතනභාවනා. **එත්ථාති** එතස්මිං නිමිත්තෙ. **අප්පනං පාපෙතීති** භාවනං අප්පනං නෙති.

එත්ථ ච කෙචි "උප්පන්නෙ උපචාරජ්ඣානෙ තං ආරබ්භ යෙ හෙට්ඨිමන්තෙන ද්වෙ තයො ජවනවාරා පවත්තන්ති, තෙ උපචාරජ්ඣානපක්ඛිකා එව, තදනන්තරඤ්ච භවඞ්ගපරිවාසෙන උපචාරාසෙවනාය ච විනා අප්පනා හොති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙව අප්පනං පාපෙතී"ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං. න හි පාරිවාසිකකම්මෙන අප්පනාවාරො ඉච්ඡිතො, නාපි මහග්ගතප්පමාණජ්ඣානෙසු විය උපචාරජ්ඣානෙ එකන්තතො පච්චවෙක්ඛණා ඉච්ඡිතබ්බා, තස්මා උපචාරජ්ඣානාධිගමතො පරං කතිපයභවඞ්ගචිත්තාවසානෙ අප්පනං පාපුණන්තො "සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතී"ති වුත්තො. "සහ නිමිත්තුප්පාදෙනා"ති ච අධිප්පායිකමිදං වචනං, න නීතත්ථං. අධිප්පායො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

න අන්තොසමාපත්තියං තදා තථාරූපස්ස ආභොගස්ස අසම්භවතො, සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස ආභොගො පුබ්බභාගභාවනාය වසෙන ඣානක්ඛණෙ පවත්තං අභිභවනාකාරං ගහෙත්වා පවත්තොති දට්ඨබ්බං. **අභිධම්මට්ඨකථායං** (ධ. ස. අට්ඨ. 204) පන "ඉමිනා පනස්ස පුබ්බභොගො කථිතො"ති වුත්තං. අන්තොසමාපත්තියං තථා ආභොගාභාවෙ කස්මා "ඣානසඤ්ඤායපී"ති වුත්තන්ති ආහ **"අභිභවන...පෙ.... අත්ථී"**ති.

වඩ්ඪිතප්පමාණානීති විපුලප්පමාණානීති අත්ථො, න එකඞ්ගුලද්වඞ්ගුලාදිවසෙන වඩ්ඪිං පාපිතානීති තථාවඩ්ඪනස්සෙවෙත්ථ අසම්භවතො. තෙනාහ **"මහන්තානී"**ති. **භත්තවඩ්ඪිතකන්ති** භුඤ්ජනභාජනෙ වඩ්ඪෙත්වා දින්නං භත්තං, එකාසනෙ පුරිසෙන භුඤ්ජිතබ්බභත්තතො උපඩ්ඪභත්තන්ති අත්ථො.

රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, සා අස්ස අත්ථීති රූපසඤ්ඤී, න රූපසඤ්ඤී **අරූපසඤ්ඤී**. සඤ්ඤාසීසෙන ඣානං වදති. රූපසඤ්ඤාය අනුප්පාදනමෙවෙත්ථ **අලාභිතා. බහිද්ධාව උප්පන්නන්ති** බහිද්ධාවත්ථුස්මිංයෙව උප්පන්නං. **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 204-209) පන "අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි, අප්පමාණානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී"ති එවං චතුන්නං අභිභායතනානං ආගතත්තා **අභිධම්මට්ඨකථායං** "කස්මා පන යථා සුත්තන්තෙ අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානීතිආදි වුත්තං, එවං අවත්වා ඉධ චතූසුපි අභිභායතනෙසු අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤිතාව වුත්තා"ති චොදනං කත්වා "අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතො"ති කාරණං වත්වා "තත්ථ වා ඉධ වා බහිද්ධා රූපානෙව අභිභවිතබ්බානි, තස්මා තානි නියමතොව වත්තබ්බානීති තත්‍රාපි ඉධාපි වුත්තානි, 'අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී'ති ඉදං පන සත්ථු දෙසනාවිලාසමත්තමෙවා"ති වුත්තං.

එත්ථ ච වණ්ණාභොගරහිතානි සහිතානි ච සබ්බානි "පරිත්තානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී"ති වුත්තානි, තථා "අප්පමාණානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී"ති. අත්ථි හි සො පරියායො "පරිත්තානි අභිභුය්‍ය, තානි චෙ කදාචි වණ්ණවසෙන ආභුජිතානි හොන්ති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි අභිභුය්‍යා"ති. පරියායකථා හි සුත්තන්තදෙසනාති. අභිධම්මෙ පන නිප්පරියායදෙසනත්තා වණ්ණාභොගරහිතානි විසුං වුත්තානි, තථා සහිතානි. අත්ථි හි උභයත්ථ

අභිභවනවිසෙසොති, තථා ඉධ පරියායදෙසනත්තා විමොක්ඛානම්පි අභිභවනපරියායො අත්ථීති ‘‘අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී’’තිආදිනා පඨමදුතියඅභිභායතනෙසු පඨමවිමොක්ඛො, තතියචතුත්ථඅභිභායතනෙසු දුතියවිමොක්ඛො, වණ්ණාභිභායතනෙසු තතියවිමොක්ඛො ච අභිභවනප්පවත්තිතො සඞ්ගහිතො. **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 204-209, 247-249) පන නිප්පරියායදෙසනත්තා විමොක්ඛාභිභායතනානි අසඞ්කරතො දස්සෙතුං විමොක්ඛෙ වජ්ජෙත්වා අභිභායතනානි කථිතානි. සබ්බානි ච විමොක්ඛකිච්චානි ඣානානි විමොක්ඛදෙසනායං වුත්තානි. තදෙතං ‘‘අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී’’ති ආගතස්ස අභිභායතනද්වයස්ස අභිධම්මෙ අභිභායතනෙසු අවචනතො ‘‘රූපී රූපානි පස්සතී’’තිආදීනඤ්ච සබ්බවිමොක්ඛකිච්චසාධාරණවචනභාවතො වවත්ථානං කතන්ති විඤ්ඤායති. ‘‘අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතො’’ති ඉදං අභිධම්මෙ කත්ථචිපි ‘‘අජ්ඣත්තං රූපානි පස්සතී’’ති අවත්වා සබ්බත්ථ යං වුත්තං ‘‘බහිද්ධා රූපානි පස්සතී’’ති, තස්ස කාරණවචනං. තෙන යං අඤ්ඤහෙතුකං, තං තෙන හෙතුනා වුත්තං. යං පන දෙසනාවිලාසහෙතුකං අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤිතාය එව අභිධම්මෙ වචනං, න තස්ස අඤ්ඤං කාරණං මග්ගිතබ්බන්ති දස්සෙති.

අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතා ච තෙසං බහිද්ධාරූපානං විය අවිභූතත්තා දෙසනාවිලාසො ච යථාවුත්තවවත්ථානවසෙන වෙදිතබ්බො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන විජ්ජමානපරියායකථාභාවතො. ‘‘සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී’’ති එතෙනෙව සිද්ධත්තා න නීලාදිඅභිභායතනානි වත්තබ්බානීති චෙ? තං න. නීලාදීසු කතාධිකාරානං නීලාදිභාවස්සෙව අභිභවනකාරණත්තා. න හි තෙසං පරිසුද්ධාපරිසුද්ධවණ්ණානං පරිත්තතා වා අප්පමාණතා වා අභිභවනකාරණං, අථ ඛො නීලාදිභාවො එවාති. එතෙසු ච පරිත්තාදිකසිණරූපෙසු යං යං චරිතස්ස ඉමානි අභිභායතනානි ඉජ්ඣන්ති, තං දස්සෙතුං **‘‘ඉමෙසු පනා’’**තිආදි වුත්තං. **සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙනාති** නීලවණ්ණනීලනිදස්සනනීලනිභාසානං සාධාරණවසෙන. **වණ්ණවසෙනාති** සභාවවණ්ණවසෙන. **නිදස්සනවසෙනාති** පස්සිතබ්බතාවසෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණවීථියා ගහෙතබ්බතාවසෙන. **ඔභාසවසෙනාති** සප්පභාසතාය අවභාසනවසෙන.

ඉච්ඡාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. විමොක්ඛසුත්තවණ්ණනා

66. ඡට්ඨෙ (දී. නි. ටී. 2.129) **කෙනට්ඨෙනාති** කෙන සභාවෙන. සභාවො හි ඤාණෙන යාථාවතො අරණීයතො ඤාතබ්බතො ‘‘අත්ථො’’ති වුච්චති, සො එව ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා ‘‘අට්ඨො’’ති වුත්තො. **අධිමුච්චනට්ඨෙනාති** අධිකං සවිසෙසං මුච්චනට්ඨෙන. එතෙන සතිපි සබ්බස්සපි රූපාවචරජ්ඣානස්ස වික්ඛම්භනවසෙන පටිපක්ඛතො විමුත්තභාවෙ යෙන භාවනාවිසෙසෙන තං ඣානං සාතිසයං පටිපක්ඛතො විමුච්චිත්වා පවත්තති, සො භාවනාවිසෙසො දීපිතො. භවති හි සමානජාතියුත්තොපි භාවනාවිසෙසෙන පවත්තිආකාරවිසෙසො. යථා තං සද්ධාවිමුත්තතො දිට්ඨිප්පත්තස්ස, තථා පච්චනීකධම්මෙහි සුට්ඨු විමුත්තතාය එව අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසඞ්කතාය අභිරතිවසෙන සුට්ඨු අධිමුච්චනට්ඨෙනපි **විමොක්ඛො**. තෙනාහ **‘‘ආරම්මණෙ වා’’**තිආදි. **අයං පනත්ථොති** අයං අධිමුච්චනට්ඨො **පච්ඡිමෙ විමොක්ඛෙ** නිරොධෙ **නත්ථි**. කෙවලො විමුත්තට්ඨො එව තත්ථ ලබ්භති, තං සයමෙව පරතො වක්ඛති.

රූපීති යෙනායං සසන්තතිපරියාපන්නෙන රූපෙන සමන්නාගතො, තං යස්ස ඣානස්ස හෙතුභාවෙන විසිට්ඨරූපං හොති, යෙන විසිට්ඨෙන රූපෙන ‘‘රූපී’’ති වුච්චෙය්‍ය රූපීසද්දස්ස අතිසයත්ථදීපනතො, තදෙව සසන්තතිපරියාපන්නරූපස්ස වසෙන පටිලද්ධජ්ඣානං ඉධ පරමත්ථතො රූපිභාවසාධකන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **‘‘අජ්ඣත්ත’’**න්තිආදි. **රූපජ්ඣානං රූපං** උත්තරපදලොපෙන. **රූපානීති** පනෙත්ථ පුරිමපදලොපො දට්ඨබ්බො. තෙන වුත්තං **‘‘නීලකසිණාදීනි රූපානී’’**ති. රූපෙ කසිණරූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා , සා එතස්ස අත්ථීති රූපසඤ්ඤී, සඤ්ඤාසීසෙන ඣානං වදති. තප්පටිපක්ඛෙන **අරූපසඤ්ඤී**. තෙනාහ **‘‘අජ්ඣත්තං න රූපසඤ්ඤී’’**තිආදි.

අන්තො අප්පනායං ‘‘සුභ’’න්ති ආභොගො නත්ථීති ඉමිනා පුබ්බාභොගවසෙන තථා අධිමුත්ති සියාති දස්සෙති. එවඤ්හෙත්ථ තථාවත්තබ්බතාපත්තිචොදනා අනවට්ඨානා හොති. යස්මා සුවිසුද්ධෙසු නීලාදීසු වණ්ණකසිණෙසු තත්ථ කතාධිකාරානං අභිරතිවසෙන සුට්ඨු අධිමුච්චනට්ඨො සම්භවති, තස්මා අට්ඨකථායං තථා තතියො විමොක්ඛො සංවණ්ණිතො. යස්මා පන මෙත්තාදිවසෙන පවත්තමානා භාවනා සත්තෙ අප්පටිකූලතො දහන්ති, තෙ සුභතො අධිමුච්චිත්වා පවත්තන්ති, තස්මා **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** (පටි. ම. 1.212-213) බ්‍රහ්මවිහාරභාවනා ‘‘සුභවිමොක්ඛො’’ති වුත්තා. තයිදං උභයම්පි තෙන තෙන පරියායෙන වුත්තත්තා න විරුජ්ඣතීති දට්ඨබ්බං.

සබ්බසොති අනවසෙසතො. න හි චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං එකදෙසොපි තත්ථ අවසිස්සති. **විස්සට්ඨත්තාති** යථාපරිච්ඡින්නකාලෙ නිරොධිතත්තා. **උත්තමො විමොක්ඛො නාම** අරියෙහෙව සමාපජ්ජිතබ්බතො අරියඵලපරියොසානත්තා දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිබ්බානප්පත්තිභාවතො ච.

විමොක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනරියවොහාරසුත්තවණ්ණනා

67. සත්තමෙ අනරියානං ලාමකානං වොහාරො **අනරියවොහාරො. දිට්ඨවාදිතාති** දිට්ඨං මයාති එවං වාදිතා. එවං සෙසෙසුපි. එත්ථ ච තංතංසමුට්ඨාපකචෙතනාවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **''යාහි චෙතනාහී''**තිආදි.

අනරියවොහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පරිසාසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ (දී. නි. ටී. 2.172) සමාගන්තබ්බතො, සමාගච්ඡතීති වා සමාගමො, පරිසා. බිම්බිසාරප්පමුඛො සමාගමො **බිම්බිසාරසමාගමො**. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. බිම්බිසාර...පෙ.... සමාගමසදිසං ඛත්තියපරිසන්ති යොජනා. **අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසුපි ලබ්භතෙව** සත්ථු ඛත්තියපරිසාදිඋපසඞ්කමනං. ආදිතො තෙහි සද්ධිං සත්ථු භාසනං **ආලාපො,** කථනප්පටිකථනං **සල්ලාපො**. ධම්මූපසංහිතා පුච්ඡාපටිපුච්ඡා **ධම්මසාකච්ඡා. සණ්ඨානං පටිච්ච කථිතං** සණ්ඨානපරියායත්තා වණ්ණ-සද්දස්ස ''මහන්තං හත්ථිරාජවණ්ණං අභිනිම්මිනිත්වා''තිආදීසු (සං. නි. 1.138) විය. **තෙසන්ති** පදං උභයපදාපෙක්ඛං ''තෙසම්පි ලක්ඛණසණ්ඨානං විය සත්ථු සරීරසණ්ඨානං තෙසං කෙවලං පඤ්ඤායති එවා''ති. නාපි ආමුත්තමණිකුණ්ඩලො භගවා හොතීති යොජනා. **ඡින්නස්සරාති** ද්විධා භින්නස්සරා. **ගග්ගරස්සරාති** ජජ්ජරිතස්සරා. **භාසන්තරන්ති** තෙසං සත්තානං භාසාතො අඤ්ඤං භාසං. **වීමංසාති** වින්තනා. **කිමත්ථං...පෙ.... දෙසෙතීති** ඉදං නනු අත්තානං ජානාපෙත්වා ධම්මෙ කථිතෙ තෙසං සාතිසයො පසාදො හොතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන වුත්තං? යෙසං අත්තානං අජානාපෙත්වාව ධම්මෙ කථිතෙ පසාදො හොති, න ජානාපෙත්වා, තාදිසෙ සන්ධාය සත්ථා තථා කරොති. තත්ථ පයොජනමාහ **''වාසනත්ථායා''**ති. **එවං සුතොපීති** එවං අවිඤ්ඤාතදෙසකො අවිඤ්ඤාතාගමනොපි සුතො ධම්මො අත්තනො ධම්මසුධම්මතායෙව **අනාගතෙ පච්චයො හොති** සුණන්තස්ස.

පරිසාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. භූමිචාලසුත්තවණ්ණනා

70. දසමෙ (දී. නි. ටී. 2.167; සං. නි. ටී. 2.5.822) **උදෙනයක්ඛස්ස චෙතියට්ඨානෙති** උදෙනස්ස නාම යක්ඛස්ස ආයතනභාවෙන ඉට්ඨකාහි කතෙ මහාජනස්ස චිත්තීකතට්ඨානෙ. **කතවිහාරොති** භගවන්තං උද්දිස්ස කතවිහාරො. **වුච්චතීති** පුරිමවොහාරෙන ''උදෙනං චෙතිය''න්ති වුච්චති. **ගොතමකාදීසුපීති** ''ගොතමකං චෙතිය''න්තිආදීසුපි. **එසෙව නයොති** චෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරභාවං අතිදිසති. තථා හි **සත්තම්බන්ති** කිකිස්ස රඤ්ඤො ධීතරො සත්ත කුමාරියො සංවෙගජාතා ගෙහතො නික්ඛමිත්වා තත්ථ පධානං පදහිංසු, තං ඨානං **''සත්තම්බං චෙතිය''**න්ති වදන්ති. **බහුපුත්තකන්ති** ච බහුපාරොහො එකො නිග්‍රොධරුක්ඛො, තස්මිං අධිවත්ථං දෙවතං බහූ මනුස්සා පුත්තෙ පත්ථෙන්ති, තදුපාදාය තං ඨානං **''බහුපුත්තකං චෙතිය''**න්ති පඤ්ඤායිත්ථ. **සාරන්දදස්ස** නාම යක්ඛස්ස වසිතට්ඨානං, **චාපාලස්ස** නාම යක්ඛස්ස වසිතට්ඨානං, ඉති සබ්බානෙවෙතානි බුද්ධුප්පාදතො පුබ්බෙදෙවතා පරිග්ගහෙත්වා චෙතියවොහාරෙන වොහරිතානි, භගවතො විහාරෙ කතෙපි තථෙව සඤ්ජානන්ති. **රමණීයාති** එත්ථ වෙසාලියා තාව භූමිභාගසම්පත්තියා සුලභපිණ්ඩතාය රමණීයභාවො වෙදිතබ්බො. විහාරානං පන නගරතො නාතිදූරතාය නච්චාසන්නතාය ගමනාගමනසම්පත්තියා අනාකිණ්ණවිහාරට්ඨානතාය ඡායූදකසම්පත්තියා පවිවෙකපතිරූපතාය ච රමණීයතා දට්ඨබ්බා.

වඩ්ඪිතාති භාවනාපාරිපූරිවසෙන පරිබ්‍රූහිතා. **පුනප්පුනං කතාති** භාවනාය බහුලීකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතා. **යුත්තයානං විය කතාති** යථා යුත්තමාජඤ්ඤයානං ඡෙකෙන සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පවත්තති, එවං යථාරුචි පවත්තිරහතං ගමිතා. **පතිට්ඨානට්ඨෙනාති** අධිට්ඨානට්ඨෙන. **වත්ථු විය කතාති** සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසොධනෙන ඉද්ධිවිසයතාය පතිට්ඨානභාවතො සුවිසොධිතපරිස්සයවත්ථු විය කතා. **අධිට්ඨිතාති** පටිපක්ඛදූරීභාවතො සුභාවිතභාවෙන තංතංඅධිට්ඨානයොග්‍යතාය ඨපිතා. **සමන්තතො චිතාති** සබ්බභාගෙන භාවනුපචයං ගමිතා. තෙනාහ **''සුවඩ්ඪිතා''**ති. **සුට්ඨු සමාරද්ධාති** ඉද්ධිභාවනාය සිඛාප්පත්තියා සම්මදෙව සංසෙවිතා.

අනියමෙනාති ''යස්ස කස්සචී''ති අනියමවචනෙන. **නියමෙත්වාති** ''තථාගතස්සා''ති සරූපදස්සනෙන නියමෙත්වා. **ආයුප්පමාණන්ති** (දී. නි. ටී. 1.40; දී. නි. අභි. ටී. 1.40) පරමායුප්පමාණං වදති. කිං පනෙත්ථ පරමායු නාම, කථං වා තං පරිච්ඡින්නප්පමාණන්ති? වුච්චතෙ – යො තෙසං තෙසං සත්තානං තස්මිං තස්මිං භවවිසෙසෙ පුරිමසිද්ධභවපත්ථනූපනිස්සයවසෙන සරීරාවයවවණ්ණසණ්ඨානප්පමාණාදිවිසෙසා විය තංතංගතිනිකායාදීසු යෙභුය්‍යෙන නියතපරිච්ඡෙදො ගබ්භසෙය්‍යකකාමාවචරදෙවරූපාවචරසත්තානං සුක්කසොණිතඋතුභොජනාදිඋතුආදිපච්චුප්පන්නපච්චයූපත්ථම්භිතො විපාකප්පබන්ධස්ස ඨිතිකාලනියමො. සො යථාසකං ඛණමත්තාවට්ඨායීනම්පි අත්තනො සහජාතානං රූපාරූපධම්මානං ඨපනාකාරවුත්තිතාය පවත්තනකානි රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියානි යස්මා න කෙවලං තෙසං ඛණඨිතියා එව කාරණභාවෙන අනුපාලකානි, අථ ඛො යාව

භවඞ්ගුපච්ඡෙදා අනුපබන්ධස්ස අවිච්ඡෙදහෙතුභාවෙනපි, තස්මා ආයුහෙතුකත්තා කාරණූපචාරෙන ආයු, උක්කංසපරිච්ඡෙදවසෙන පරමායුති ච වුච්චති. තං පන දෙවානං නෙරයිකානං උත්තරකුරුකානඤ්ච නියතපරිච්ඡෙදං. උත්තරකුරුකානං පන එකන්තනියතපරිච්ඡෙදමෙව, අවසිට්ඨමනුස්සපෙතතිරච්ඡානානං පන චිරට්ඨිතිසංවත්තනිකකම්මබහුලෙ කාලෙ තංකම්මසහිතසන්තානජනිතසුක්කසොණිතපච්චයානං තංමූලකානඤ්ච චන්දසූරියසමවිසමපරිවත්තනාදිජනිතඋතුආහාරාදිසමවිසමපච්චයානඤ්ච වසෙන චිරාචිරකාලතො අනියතපරිච්ඡෙදං, තස්ස ච යථා පුරිමසිද්ධභවපත්ථනාවසෙන තංතංගතිනිකායාදීසු වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසනියමො සිද්ධො දස්සනානුස්සවාදීහි, තථා ආදිතො ගහණසිද්ධියා. එවං තාසු තාසු උපපත්තීසු නිබ්බත්තසත්තානං යෙභුය්‍යෙන සමප්පමාණට්ඨිතිකාලං දස්සනානුස්සවෙහි ලභිත්වා තංපරමතං අජ්ඣොසාය පවත්තිතභවපත්ථනාවසෙන ආදිතො පරිච්ඡෙදනියමො වෙදිතබ්බො. යස්මා පන කම්මං තාසු තාසු උපපත්තීසු යථා තංතංඋපපත්තිනියතවණ්ණාදිනිබ්බත්තනෙ සමත්ථං, එවං නියතායුපරිච්ඡෙදාසු උපපත්තීසු පරිච්ඡෙදාතික්කමෙන විපාකනිබ්බත්තනෙ සමත්ථං න හොති, තස්මා වුත්තං **‘‘තස්මිං තස්මිං කාලෙ යං මනුස්සානං ආයුප්පමාණං, තං පරිපුණ්ණං කරොන්තො තිට්ඨෙය්‍යා’’**ති.

මහාසීවත්ථෙරො පන ‘‘මහාබොධිසත්තානං චරිමභවෙ පටිසන්ධිදායිනො කම්මස්ස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යායුකතාසංවත්තනසමත්ථතං හදයෙ ඨපෙත්වා බුද්ධානඤ්ච ආයුසඞ්ඛාරස්ස පරිස්සයවික්ඛම්භනසමත්ථතා පාළියං ආගතා එවාති ඉමං භද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍යා’’ති අවොච. **ඛණ්ඩිච්චාදීහි අභිභුය්‍යතීති** එතෙන යථා ඉද්ධිබලෙන ජරාය න පටිඝාතො, එවං තෙන මරණස්සපි න පටිඝාතොති අත්ථතො ආපන්නමෙවාති. ‘‘ක්ව සරො ඛිත්තො, ක්ව ච නිපතිතො’’ති අඤ්ඤථා වුට්ඨිතෙනපි ථෙරවාදෙන අට්ඨකථාවචනමෙව සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **‘‘යො පන වුච්චති…පෙ…. නියාමිත’’**න්ති.

ඔළාරිකෙ නිමිත්තෙති ථූලෙ සඤ්ඤුප්පාදනෙ. ථූලසඤ්ඤුප්පාදනඤ්හෙතං ‘‘තිට්ඨතු භගවා කප්ප’’න්ති සකලං කප්පං අවට්ඨානයාචනාය, යදිදං ‘‘යස්ස කස්සචි, ආනන්ද, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා’’තිආදිනා අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්තනො චතුරිද්ධිපාදභාවනානුභාවෙන කප්පං අවට්ඨානසමත්ථතාවිභාවනං. **ඔභාසෙති** පාකටවචනෙ. පාකටවචනඤ්හෙතං, යදිදං පරියායං මුඤ්චිත්වා උජුකමෙව අත්තනො අධිප්පායවිභාවනං. **පරියුට්ඨිතචිත්තොති** යථා කිඤ්චි අත්ථානත්ථං සල්ලක්ඛෙතුං න සක්කා, එවං අභිභූතචිත්තො. සො පන අභිභවො මහතා උදකොඝෙන අප්පකස්ස උදකස්ස අජ්ඣොත්ථරණං විය අහොසීති වුත්තං **‘‘අජ්ඣොත්ථටචිත්තො’’**ති. **අඤ්ඤොති** ථෙරතො, අරියෙහි වා අඤ්ඤොපි යො කොචි පුථුජ්ජනො. පුථුජ්ජනග්ගහණඤ්චෙත්ථ යථා සබ්බෙන සබ්බං අප්පහීනවිපල්ලාසො මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තො කිඤ්චි අත්ථානත්ථං සල්ලක්ඛෙතුං න සක්කොති, එවං ථෙරො භගවතා කතනිමිත්තොභාසං සබ්බසො න සල්ලක්ඛෙසීති දස්සනත්ථං. තෙනාහ **‘‘මාරො හී’’**තිආදි.

චත්තාරො විපල්ලාසාති අසුභෙ ‘‘සුභ’’න්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, චිත්තවිපල්ලාසො, දුක්ඛෙ ‘‘සුඛ’’න්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, චිත්තවිපල්ලාසොති ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා. **තෙනාති** යදිපි ඉතරෙ අට්ඨ විපල්ලාසා පහීනා, තථාපි යථාවුත්තානං චතුන්නං විපල්ලාසානං අප්පහීනභාවෙන. **අස්සාති** ථෙරස්ස. **මද්දතීති** ඵුසනමත්තෙන මද්දන්තො විය හොති, අඤ්ඤථා තෙන මද්දිතෙ සත්තානං මරණමෙව සියා. **කිං සක්ඛිස්සති,** න සක්ඛිස්සතීති අධිප්පායො. කස්මා න සක්ඛිස්සති, නනු එස අග්ගසාවකස්ස කුච්ඡිං පවිට්ඨොති? සච්චං පවිට්ඨො, තඤ්ච ඛො අත්තනො ආනුභාවදස්සනත්ථං, න විබාධනාධිප්පායෙන. විබාධනාධිප්පායෙන පන ඉධ ‘‘කිං සක්ඛිස්සතී’’ති වුත්තං හදයමද්දනස්ස අධිකතත්තා. **නිමිත්තොභාසන්ති** එත්ථ ‘‘තිට්ඨතු භගවා කප්ප’’න්ති සකලකප්පං අවට්ඨානයාචනාය ‘‘යස්ස කස්සචි, ආනන්ද, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා’’තිආදිනා අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්තනො චතුරිද්ධිපාදභාවනානුභාවෙන කප්පං අවට්ඨානසමත්ථතාවසෙන සඤ්ඤුප්පාදනං නිමිත්තං. තථා පන පරියායං මුඤ්චිත්වා උජුකමෙව අත්තනො අධිප්පායවිභාවනං ඔභාසො. **ජානන්තොයෙවාති** මාරෙන පරියුට්ඨිතභාවං ජානන්තොයෙව. අත්තනො අපරාධහෙතුතො සත්තානං සොකො තනුකො හොති, න බලවාති ආහ **‘‘දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථ’’**න්ති. කිං පන ථෙරො මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තකාලෙ පවත්තිං පච්ඡා ජානාතීති? න ජානාති සභාවෙන, බුද්ධානුභාවෙන පන ජානාති.

ගච්ඡ ත්වං, ආනන්දාති යස්මා දිවාවිහාරත්ථාය ඉධාගතො, තස්මා, ආනන්ද, ගච්ඡ ත්වං යථාරුචිතට්ඨානං දිවාවිහාරාය. තෙනාහ **‘‘යස්සදානි කාලං මඤ්ඤසී’’**ති. **අනත්ථෙ නියොජෙන්තො** ගුණමාරණෙන **මාරෙති,** විරාගවිබන්ධනෙන වා ජාතිනිමිත්තතාය තත්ථ තත්ථ ජාතං මාරෙන්තො විය හොතීති **‘‘මාරෙතීති මාරො’’**ති වුත්තං. අති විය පාපතාය **පාපිමා.** කණ්හධම්මෙහි සමන්නාගතො **කණ්හො.** විරාගාදිගුණානං අන්තකරණතො **අන්තකො.** සත්තානං අනත්ථාවහං පටිපත්තිං න මුඤ්චතීති **නමුචි.** අත්තනො මාරපාසෙන පමත්තෙ බන්ධති, පමත්තා වා බන්ධූ එතස්සාති **පමත්තබන්ධූ.** සත්තමසත්තාහතො පරං සත්ත අහානි සන්ධායාහ **‘‘අට්ඨමෙ සත්තාහෙ’’**ති න පන පල්ලඞ්කසත්තාහාදි විය නියතකිච්චස්ස අට්ඨමසත්තාහස්ස නාම ලබ්භනතො. සත්තමසත්තාහස්ස හි පරතො අජපාලනිග්‍රොධමූලෙ මහාබ්‍රහ්මුනො සක්කස්ස ච දෙවරඤ්ඤො පටිඤ්ඤාතධම්මදෙසනං භගවන්තං ඤත්වා ‘‘ඉදානි සත්තෙ ධම්මදෙසනාය මම විසයං සමතික්කමාපෙස්සතී’’ති සඤ්ජාතදොමනස්සො හුත්වා ඨිතො චින්තෙසි – ‘‘හන්ද දානාහං නං උපායෙන පරිනිබ්බාපෙස්සාමි, එවමස්ස මනොරථො අඤ්ඤථත්තං ගමිස්සති, මම ච මනොරථො ඉජ්ඣිස්සතී’’ති. එවං පන චින්තෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එකමන්තං ඨිතො ‘‘පරිනිබ්බාතු දානි, භන්තෙ, භගවා’’තිආදිනා පරිනිබ්බානං යාචි. තං සන්ධාය වුත්තං **‘‘අට්ඨමෙ සත්තාහෙ’’**තිආදි. තත්ථ **අජ්ජාති**

ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනදිවසං සන්ධායාහ. **භගවා චස්ස** අතිබන්ධනාධිප්පායං ජානන්තොපි තං අනාවිකත්වා පරිනිබ්බානස්ස අකාලභාවමෙව පකාසෙන්තො යාචනං **පටික්ඛිපි**. තෙනාහ **"න තාවාහ"**න්තිආදි.

මග්ගවසෙන බ්‍යත්තාති සච්චසම්පටිවෙධවෙය්‍යත්තියෙන බ්‍යත්තා. **තථෙව විනීතාති** මග්ගවසෙනෙව කිලෙසානං සමුච්ඡෙදවිනයෙන විනීතා. **තථා විසාරදාති** අරියමග්ගාධිගමෙනෙව සත්ථුසාසනෙ වෙසාරජ්ජප්පත්තියා විසාරදා, සාරජ්ජකරානං දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදිපාපධම්මානං විගමෙන විසාරදභාවං පත්තාති අත්ථො. යස්ස සුතස්ස වසෙන වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණං සම්භවති, තං ඉධ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන සුතන්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **"තෙපිටකවසෙනා"**ති. තිණ්ණං පිටකානං සමූහො **තෙපිටකං** , තීණි වා පිටකානි තිපිටකං, තිපිටකමෙව **තෙපිටකං,** තස්ස වසෙන. **තමෙවාති** යං තං තෙපිටකං සොතබ්බභාවෙන "සුත"න්ති වුත්තං, තමෙව. **ධම්මන්ති** පරියත්තිධම්මං. **ධාරෙන්තීති** සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසං විය අවිනස්සන්තං කත්වා සුප්පගුණසුප්පවත්තිභාවෙන ධාරෙන්ති හදයෙ ඨපෙන්ති. ඉති පරියත්තිධම්මවසෙන බහුස්සුතධම්මධරභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි පටිවෙධධම්මවසෙනපි තං දස්සෙතුං **"අථ වා"**තිආදි වුත්තං. **අරියධම්මස්සාති** මග්ගඵලධම්මස්ස, නවවිධස්සපි වා ලොකුත්තරධම්මස්ස. **අනුධම්මභූතන්ති** අධිගමාය අනුරූපධම්මභූතං. **අනුච්ඡවිකප්පටිපදන්ති** ච තමෙව විපස්සනාධම්මමාහ, ඡබ්බිධා විසුද්ධියො වා. **අනුධම්මන්ති** තස්සා යථාවුත්තප්පටිපදාය අනුරූපං අභිසල්ලෙඛිතං අප්පිච්ඡතාදිධම්මං. **චරණසීලාති** සමාදාය වත්තනසීලා. අනුමග්ගඵලධම්මො එතිස්සාති වා **අනුධම්මා,** වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනා. තස්සා චරණසීලා. **අත්තනො ආචරියවාදන්ති** අත්තනො ආචරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස වාදං. සදෙවකස්ස ලොකස්ස ආචාරසික්ඛාපනෙන **ආචරියො,** භගවා, තස්ස වාදො, චතුසච්චදෙසනා.

ආචික්ඛිස්සන්තීති ආදිතො කථෙස්සන්ති, අත්තනා උග්ගහිතනියාමෙන පරෙ උග්ගණ්හාපෙස්සන්තීති අත්ථො. **දෙසෙස්සන්තීති** වාචෙස්සන්ති, පාළිං සම්මා පබොධෙස්සන්තීති අත්ථො. **පඤ්ඤපෙස්සන්තීති** පජානාපෙස්සන්ති, සඞ්කාසෙස්සන්තීති අත්ථො. **පට්ඨපෙස්සන්තීති** පකාරෙහි ඨපෙස්සන්ති, පකාසෙස්සන්තීති අත්ථො. **විවරිස්සන්තීති** විවටං කරිස්සන්ති. **විභජිස්සන්තීති** විභත්තං කරිස්සන්ති. **උත්තානීකරිස්සන්තීති** අනුත්තානං ගම්භීරං උත්තානං පාකටං කරිස්සන්ති. **සහධම්මෙනාති** එත්ථ ධම්ම-සද්දො කාරණපරියායො "හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා"තිආදීසු (විභ. 720) වියාති ආහ **"සහෙතුකෙන සකාරණෙන වචනෙනා"**ති. **සප්පාටිහාරියන්ති** සනිස්සරණං. යථා පරවාදං භඤ්ජිත්වා සකවාදො පතිට්ඨහති, එවං හෙතුදාහරණෙහි යථාධිගතමත්ථං සම්පාදෙත්වා ධම්මං කථෙස්සන්ති. තෙනාහ **"නියානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්තී"**ති, නවවිධං ලොකුත්තරධම්මං පබොධෙස්සන්තීති අත්ථො. එත්ථ ච "පඤ්ඤපෙස්සන්ති"තිආදීහි ඡහි පදෙහි ඡ අත්ථපදානි දස්සිතානි, ආදිතො පන ද්වීහි පදෙහි ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානි. එත්තාවතා තෙපිටකං බුද්ධවචනං සංවණ්ණනානයෙන සඞ්ගහෙත්වා දස්සිතං හොති. වුත්තඤ්හෙතං **නෙත්තියං** (නෙත්ති. සඞ්ගහවාරො) "ද්වාදස පදානි සුත්තං, තං සබ්බං බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො චා"ති.

සික්ඛාත්තයසඞ්ගහිතන්ති අධිසීලසික්ඛාදිසික්ඛාත්තයසඞ්ගහං. **සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියන්ති** අනවසෙසං සත්ථුසාසනභූතං සෙට්ඨචරියං. **සමිද්ධන්ති** සම්මදෙව වඩ්ඪිතං. **ඣානස්සාදවසෙනාති** තෙහි තෙහි භික්ඛූහි සමධිගතජ්ඣානසුඛවසෙන. **වුද්ධිප්පත්තන්ති** උළාරපණීතභාවූපගමෙන සබ්බසො පරිවුද්ධිමුපගතං. **සබ්බපාලිඵුල්ලං විය අභිඤ්ඤාසම්පත්තිවසෙන** අභිඤ්ඤාසම්පදාහි සාසනාභිවුද්ධියා මත්ථකප්පත්තිතො. **පතිට්ඨිතවසෙනාති** පතිට්ඨානවසෙන, පතිට්ඨප්පත්තියාති අත්ථො. පටිවෙධවසෙන බහුනො ජනස්ස හිතන්ති **බාහුජඤ්ඤං**. තෙනාහ **"මහාජනාභිසමයවසෙනා"**ති. පුථු පුථුලං භූතං ජාතං, පුථු වා පුථුත්තං පත්තන්ති **පුථුභූතං**. තෙනාහ **"සබ්බා…පෙ… පත්ත"**න්ති. **සුට්ඨු පකාසිතන්ති** සුට්ඨු සම්මදෙව ආදිකල්‍යාණාදිභාවෙන පවෙදිතං.

සතිං සූපට්ඨිතං කත්වාති අයං කායාදිවිභාගො අත්තභාවසඤ්ඤිතො දුක්ඛභාරො මයා එත්තකං කාලං වහිතො, ඉදානි පන න වහිතබ්බො, එතස්ස අවහනත්ථඤ්හි චිරතරං කාලං අරියමග්ගසම්භාරො සම්භතො, ස්වායං අරියමග්ගො පටිවිද්ධො. යතො ඉමෙ කායාදයො අසුභාදිතො සභාවාදිතො සම්මදෙව පරිඤ්ඤාතාති චතුබ්බිධම්පි සම්මාසතිං යතාතථං විසයෙ සුට්ඨු උපට්ඨිතං කත්වා. **ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වාති** ඉමස්ස අත්තභාවසඤ්ඤිතස්ස දුක්ඛභාරස්ස වහනෙ පයොජනභූතං අත්තහිතං තාව බොධිමූලෙ එව පරිසමාපිතං, පරහිතං පන බුද්ධවෙනෙය්‍යවිනයං පරිසමාපිතබ්බං, තං ඉදානි මාසත්තයෙනෙව පරිසමාපනං පාපුණිස්සති, අහම්පි විසාඛාපුණ්ණමායං පරිනිබ්බායිස්සාමීති එවං බුද්ධඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා සබ්බභාගෙන නිච්ඡයං කත්වා. **ආයුසඞ්ඛාරං විස්සජ්ජීති** ආයුනො ජීවිතස්ස අභිසඞ්ඛාරකං ඵලසමාපත්තිධම්මං න සමාපජ්ජිස්සාමීති විස්සජ්ජි. තංවිස්සජ්ජනෙනෙව තෙන අභිසඞ්ඛරියමානං ජීවිතසඞ්ඛාරං "න පවත්තෙස්සාමී"ති විස්සජ්ජි. තෙනාහ **"තත්ථා"**තිආදි.

ඨානමහන්තතායපි පවත්තිආකාරමහන්තතායපි **මහන්තො පථවීකම්පො**. තත්ථ ඨානමහන්තතාය භූමිචාලස්ස මහන්තත්තං දස්සෙතුං **"තදා කිර…පෙ…. කම්පිත්ථා"**ති වුත්තං. සා පන ජාතික්ඛෙත්තභූතා දසසහස්සී ලොකධාතු එව, න යා කාචි. යා මහාභිනීහාරමහාභිජාතිආදීසුපි කම්පිත්ථ, තදාපි තත්තිකාය එව කම්පනෙ කිං කාරණං? ජාතික්ඛෙත්තභාවෙන තස්සෙව ආදිතො පරිග්ගහස්ස කතත්තා, පරිග්ගහකරණං චස්ස ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බං. තථා හි පුරිමබුද්ධානම්පි තාවත්තකමෙව ජාතික්ඛෙත්තං අහොසි. තථා හි වුත්තං "දසසහස්සී ලොකධාතු, නිස්සද්දා හොති නිරාකුලා…පෙ…. මහාසමුද්දො ආභුජති, දසසහස්සී පකම්පතී"ති (බු. වං. 2.84-91) ච ආදි. උදකපරියන්තං කත්වා ඡප්පකාරපවෙධනෙන අචිතරාගෙ භිංසෙතීති භිංසනො, සො එව **භිංසනකොති** ආහ **"භයජනකො"**ති.

දෙවභෙරියොති දෙවදුන්දුභිසද්දස්ස පරියායවචනමත්තං. න චෙත්ථ කාචි භෙරී ‘‘දුන්දුභී’’ති අධිප්පෙතා, අථ ඛො උප්පාතභාවෙන ලබ්භමානො ආකාසගතො නිග්ඝොසසද්දො. තෙනාහ **‘‘දෙවො’’**තිආදි. **දෙවොති** මෙඝො. තස්ස හි ගජ්ජභාවෙන ආකාසස්ස වස්සාභාවෙන සුක්ඛගජ්ජිතසඞ්ඛිතෙ සද්දෙ නිච්ඡරන්තෙ දෙවදුන්දුභිසමඤ්ඤා. තෙනාහ **‘‘දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජී’’**ති.

පීතිවෙගවිස්සට්ඨන්ති ‘‘එවං චිරතරං කාලං වහිතො අයං අත්තභාවසඞ්ඛිතො දුක්ඛභාරො, ඉදානි න චිරස්සෙව නික්ඛිපිස්සාමී’’ති සඤ්ජාතසොමනස්සො භගවා සභාවෙනෙව පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙසි. එවං පන උදානෙන්තෙන අයම්පි අත්ථො සාධිතො හොතීති දස්සනත්ථං අට්ඨකථායං **‘‘කස්මා’’**තිආදි වුත්තං.

තුලියතීති **තුලන්ති** තුල-සද්දො කම්මසාධනොති දස්සෙතුං **‘‘තුලිත’’**න්තිආදි වුත්තං. අප්පානුභාවතාය **පරිච්ඡින්නං**. තථා හි තං පරිතො ඛණ්ඩිතභාවෙන ‘‘පරිත්ත’’න්ති වුච්චති. පටිපක්ඛවික්ඛම්භනතො දීඝසන්තානතාය විපුලඵලතාය ච **න තුලං** න පරිච්ඡින්නං. යෙහි කාරණෙහි පුබ්බෙ අවිසෙසතො මහග්ගතං ‘‘අතුල’’න්ති වුත්තං, තානි කාරණානි රූපාවචරතො අරූපස්ස සාතිසයානි විජ්ජන්තීති අරූපාවචරං ‘‘අතුල’’න්ති වුත්තං ඉතරඤ්ච ‘‘තුල’’න්ති. **අප්පවිපාකන්ති** තීසුපි කම්මෙසු යං තනුවිපාකං හීනං, තං තුලං. **බහුවිපාකන්ති** යං මහාවිපාකං පණීතං, තං අතුලං. යං පනෙත්ථ මජ්ඣිමං, තං හීනං උක්කට්ඨන්ති ද්විධා භින්දිත්වා ද්වීසුපි භාගෙසු පක්ඛිපිතබ්බං. හීනත්තිකවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. 14) වුත්තනයෙන වා අප්පබහුවිපාකතං නිද්ධාරෙත්වා තස්ස වසෙන තුලාතුලභාවො වෙදිතබ්බො. සම්භවති එතස්මාති **සම්භවොති** ආහ **‘‘සම්භවහෙතුභූත’’**න්ති. **නියකජ්ඣත්තරතොති** සසන්තානධම්මෙසු විපස්සනාවසෙන ගොචරාසෙවනාය ච නිරතො. සවිපාකම්පි සමානං පවත්තිවිපාකමත්තදායිකම්මං සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං, න ච තං කාමාදිභවාභිසඞ්ඛාරකන්ති තතො විසෙසනත්ථං ‘‘සම්භව’’න්ති වත්වා **‘‘භවසඞ්ඛාර’’**න්ති වුත්තං. **ඔස්සජීති** අරියමග්ගෙන අවස්සජි. **කවචං විය** අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං අත්තනි සම්භූතත්තා **අත්තසම්භවං** කිලෙසඤ්ච අභින්දීති කිලෙසභෙදසහභාවිකම්මොස්සජ්ජනං දස්සෙන්තො තදුභයස්ස කාරණමවොච **‘‘අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො’’**ති.

පඨමවිකප්පෙ අවසජ්ජනමෙව වුත්තං, එත්ථ අවසජ්ජනාකාරොති තං දස්සෙන්තො **‘‘අථ වා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **තීරෙන්තොති** ‘‘උප්පාදො භයං, අනුප්පාදො ඛෙම’’න්තිආදිනා (පටි. ම. 1.10) වීමංසන්තො. **‘‘තුලෙන්තො තීරෙන්තො’’**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘පඤ්චක්ඛන්ධා’’**තිආදිං වත්වා භවසඞ්ඛාරස්ස අවසජ්ජනාකාරං සරූපතො දස්සෙති. **එවන්තිආදිනා** පන උදානගාථාවණ්ණනායං ආදිතො වුත්තමත්ථං නිගමවසෙන දස්සෙති.

යන්ති (දී. නි. ටී. 2.171) කරණෙ, අධිකරණෙ වා පච්චත්තවචනන්ති ආහ **‘‘යෙන සමයෙන, යස්මිං වා සමයෙ’’**ති. **උක්ඛෙපකවාතාති** උදකසන්ධාරකවාතං උපච්ඡින්දිත්වා ඨිතට්ඨානතො ඛෙපකවාතා. **සට්ඨි...පෙ.... බහලන්ති** ඉදං තස්ස වාතස්ස උබ්බෙධප්පමාණමෙව ගහෙත්වා වුත්තං , ආයාමවිත්ථාරතො පන දසසහස්සචක්කවාළප්පමාණං කොටිසතසහස්සචක්කවාළප්පමාණම්පි උදකසන්ධාරකවාතං උපච්ඡින්දතියෙව. **ආකාසෙති** පුබ්බෙ වාතෙන පතිට්ඨිතාකාසෙ. **පුන වාතොති** උක්ඛෙපකවාතෙ තථා කත්වා විගතෙ උදකසන්ධාරකවාතො පුන **ආබන්ධිත්වා ගණ්හාති**. යථා තං උදකං න භස්සති, එවං උපත්ථම්භෙන්තං ආබන්ධනවිතානවසෙන බන්ධිත්වා ගණ්හාති. **තතො උදකං උග්ගච්ඡතීති** තතො ආබන්ධිත්වා ගහණතො තෙන වාතෙන උට්ඨාපිතං උදකං උග්ගච්ඡති උපරි ගච්ඡති. **හොතියෙවාති** අන්තරන්තරා හොතියෙව. **බහුභාවෙනාති** මහාපථවියා මහන්තභාවෙන. සකලා හි මහාපථවී තදා ඔග්ගච්ඡති ච උග්ගච්ඡති ච, තස්මා කම්පනං න පඤ්ඤායති.

ඉජ්ඣනස්සාති ඉච්ඡිතත්ථසිජ්ඣනස්ස අනුභවිතබ්බස්ස ඉස්සරියසම්පත්තිආදිකස්ස. **පරිත්තාති** පටිලද්ධමත්තා නාතිසුභාවිතා. තථා ච භාවනා බලවතී න හොතීති ආහ **‘‘දුබ්බලා’’**ති. සඤ්ඤාසීසෙන හි භාවනා වුත්තා. **අප්පමාණාති** පගුණා සුභාවිතා. සා හි ථිරා දළ්හතරා හොතීති ආහ **‘‘බලවා’’**ති. **‘‘පරිත්තා පථවීසඤ්ඤා, අප්පමාණා ආපොසඤ්ඤා’’**ති දෙසනාමත්තමෙතං, ආපොසඤ්ඤාය පන සුභාවිතාය පථවීකම්පො සුඛෙනෙව ඉජ්ඣතීති අයමෙත්ථ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. **සංවෙජෙන්තො වා** දිබ්බසම්පත්තියා පමත්තං සක්කං දෙවරාජානං, **වීමංසන්තො වා** තාවදෙව සමධිගතං අත්තනො ඉද්ධිබලං. සො කිරායස්මා (දී. නි. අට්ඨ. 2.171) බුරග්ගෙ අරහත්තං පත්වා චින්තෙසි – ‘‘අත්ථි නු ඛො කොචි භික්ඛු යෙන පබ්බජිතදිවසෙයෙව අරහත්තං පත්වා වෙජයන්තො පාසාදො කම්පිතපුබ්බො’’ති. තතො ‘‘නත්ථි කොචී’’ති ඤත්වා ‘‘අහං කම්පෙස්සාමී’’ති අභිඤ්ඤාබලෙන වෙජයන්තමත්ථකෙ ඨත්වා පාදෙන පහරිත්වා කම්පෙතුං නාසක්ඛි. අථ නං සක්කස්ස නාටකිත්ථියො ආහංසු – ‘‘පුත්ත සඞ්ඝරක්ඛිත, ත්වං පූතිගන්ධෙනෙව සීසෙන වෙජයන්තං කම්පෙතුං ඉච්ඡසි, සුප්පතිට්ඨිතො, තාත, පාසාදො, කථං කම්පෙතුං සක්ඛිස්සසී’’ති.

සාමණෙරො ‘‘ඉමා දෙවතා මයා සද්ධිං කෙළිං කරොන්ති, අහං ඛො පන ආචරියං නාලත්ථං, කහං නු ඛො මෙ ආචරියො සාමුද්දිකමහානාගත්ථෙරො’’ති ආවජ්ජෙත්වා ‘‘මහාසමුද්දෙ උදකලෙණං මාපෙත්වා දිවාවිහාරං නිසින්නො’’ති ඤත්වා තත්ථ ගන්ත්වා ථෙරං වන්දිත්වා අට්ඨාසි. තතො නං ථෙරො, ‘‘තාත සඞ්ඝරක්ඛිත, අසික්ඛිත්වාව යුද්ධං පවිට්ඨොසී’’ති වත්වා ‘‘නාසක්ඛි, තාත, වෙජයන්තං කම්පෙතු’’න්ති පුච්ඡි. ආචරියං, භන්තෙ, නාලත්ථන්ති. අථ නං ථෙරො, ‘‘තාත, තුම්හාදිසෙ අකම්පෙන්තෙ අඤ්ඤො කො කම්පෙස්සති, දිට්ඨපුබ්බං තෙ, තාත, උදකපිට්ඨෙ ගොමයඛණ්ඩං පිලවන්තං, තාත, කපල්ලපූවං පචන්තං අන්තන්තෙන පරිච්ඡින්නන්ති ඉමිනා ඔපම්මෙන

ජානාහී''ති ආහ. සො ''වට්ටිස්සති, භන්තෙ, එත්තකෙනා''ති වත්වා ''පාසාදෙන පතිට්ඨිතොකාසං උදකං හොතූ''ති අධිට්ඨාය වෙජයන්තාභිමුඛො අගමාසි. දෙවධීතරො තං දිස්වා ''එකවාරං ලජ්ජිත්වා ගතො, පුනපි සාමණෙරො එති, පුනපි එතී''ති වදිංසු. සක්කො දෙවරාජා ''මා මය්හං පුත්තෙන සද්ධිං කථයිත්ථ, ඉදානි තෙන ආචරියො ලද්ධො ඛණෙන පාසාදං කම්පෙස්සතී''ති ආහ. සාමණෙරොපි පාදඞ්ගුට්ඨෙන පාසාදථූපිකං පහරි, පාසාදො චතූහි දිසාහි ඔණමති. දෙවතා ''පතිට්ඨාතුං දෙහි, තාත, පාසාදස්ස, පතිට්ඨාතුං දෙහි, තාත, පාසාදස්සා''ති විරවිංසු. සාමණෙරො පාසාදං යථාඨානෙ ඨපෙත්වා පාසාදමත්ථකෙ ඨත්වා උදානං උදානෙසි –

''අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො, අජ්ජ පත්තාසවක්ඛයං;
අජ්ජ කම්පෙමි පාසාදං, අහො බුද්ධස්සුළාරතා.

''අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො, අජ්ජ පත්තාසවක්ඛයං;
අජ්ජ කම්පෙමි පාසාදං, අහො ධම්මස්සුළාරතා.

''අජ්ජෙවාහං පබ්බජිතො, අජ්ජ පත්තාසවක්ඛයං;
අජ්ජ කම්පෙමි පාසාදං, අහො සඞ්ඝස්සුළාරතා''ති.

''ධම්මතා එසා, භික්ඛවෙ, යදා බොධිසත්තො තුසිතකායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමතී''ති (දී. නි. 2.18) වත්වා ''අයඤ්ච දසසහස්සී ලොකධාතු සඞ්කම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධී''ති (දී. නි. 2.18), තථා ''ධම්මතා එසා, භික්ඛවෙ, යදා බොධිසත්තො මාතුකුච්ඡිම්හා නික්ඛමතී''ති (දී. නි. 2.32) වත්වා ''අයඤ්ච දසසහස්සී ලොකධාතු සඞ්කම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධී''ති (දී. නි. 2.32) ච මහාසත්තස්ස ගබ්භොක්කන්තියං අභිජාතියඤ්ච ධම්මතාවසෙන මහාපදානෙ පථවීකම්පස්ස වුත්තත්තා ඉතරෙසුපි චතූසු ඨානෙසු පථවීකම්පො ධම්මතාවසෙනෙවාති අත්ථතො වුත්තමෙතන්ති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි තෙසං පථවීකම්පානං කාරණතො පවත්තිආකාරතො ච විභාගං දස්සෙතුං **''ඉති ඉමෙසූ''**තිආදි වුත්තං. **ධාතුකොපෙනාති** උක්ඛෙපකවාතසඞ්ඛාතාය වායොධාතුයා පකොපෙන. **ඉද්ධානුභාවෙනාති** ඤාණිද්ධියා, කම්මවිපාකජිද්ධියා වා සභාවෙන, තෙජෙනාති අත්ථො. **පුඤ්ඤතෙජෙනාති** පුඤ්ඤානුභාවෙන, මහාබොධිසත්තස්ස පුඤ්ඤබලෙනාති අත්ථො. **ඤාණතෙජෙනාති** අනඤ්ඤසාධාරණෙන පටිවෙධඤාණානුභාවෙන. **සාධුකාරදානවසෙනාති** යථා අනඤ්ඤසාධාරණප්පටිවෙධඤාණානුභාවෙන අභිහතා මහාපථවී අභිසම්බොධියං කම්පිත්ථ, එවං අනඤ්ඤසාධාරණෙන දෙසනාඤාණානුභාවෙන අභිහතා මහාපථවී කම්පිත්ථ, තං පනස්සා සාධුකාරදානං විය හොතීති ''සාධුකාරදානවසෙනා''ති වුත්තං.

යෙන පන භගවා අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනප්පටිමණ්ඩිතද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණවිචිත්‍රරූපකායො සබ්බාකාරපරිසුද්ධසීලක්ඛන්ධාදිගුණරතනසමිද්ධිධම්මකායො පුඤ්ඤමහත්තථාමමහත්තඉද්ධිමහත්තයසමහත්තපඤ්ඤාමහත්තානං පරමුක්කංසගතො අසමො අසමසමො අප්පටිපුග්ගලො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අත්තනො අත්තභාවසඤ්ඤිතං ඛන්ධපඤ්චකං කප්පං වා කප්පාවසෙසං වා ඨපෙතුං සමත්ථොපි සඞ්ඛතධම්මපරිජිගුච්ඡනාකාරප්පවත්තෙන ඤාණවිසෙසෙන තිණායපි අමඤ්ඤමානො ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනවිධිනා නිරපෙක්ඛො ඔස්සජ්ජි. තදනුභාවාභිහතා මහාපථවී ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ අකම්පිත්ථ. තං පනස්සා කාරුඤ්ඤසභාවසණ්ඨිතා විය හොතීති වුත්තං **''කාරුඤ්ඤභාවෙනා''**ති.

යස්මා භගවා පරිනිබ්බානසමයෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා සමාපත්තියො සමාපජ්ජි, අන්තරන්තරා ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන තස්ස පුබ්බභාගෙ සාතිසයං තික්ඛං සූරං විපස්සනාඤාණඤ්ච පවත්තෙසි. ''යදත්ථඤ්ච මයා එවං සුචිරකාලං අනඤ්ඤසාධාරණො පරමුක්කංසගතො ඤාණසම්භාරො සම්භතො, අනුත්තරො ච විමොක්ඛො සමධිගතො, තස්ස වත මෙ සිඛාප්පත්තඵලභූතා අච්චන්තනිට්ඨා අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානධාතු අජ්ජ සමිජ්ඣතී''ති භියොසො අතිවිය සොමනස්සප්පත්තස්ස භගවතො පීතිවිප්ඵාරාදිගුණවිපුලතරානුභාවො පරෙහි අසාධාරණඤාණාතිසයො උදපාදි, යස්ස සමාපත්තිබලසමුපබ්‍රූහිතස්ස ඤාණාතිසයස්ස ආනුභාවං සන්ධාය ඉදං වුත්තං ''ද්වෙමෙ පිණ්ඩපාතා සමසමඵලා සමසමවිපාකා''තිආදි (උදා. 75), තස්මා තස්සානුභාවෙන සමභිහතා මහාපථවී අකම්පිත්ථ, තං පනස්සා තස්සං වෙලායං ආරොදනාකාරප්පත්ති විය හොතීති **''අට්ඨමො ආරොදනෙනා''**ති වුත්තං.

ඉදානි සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො **''මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තෙ''**තිආදිමාහ. **අයං පනත්ථොති** ''සාධුකාරදානවසෙනා''තිආදිනා වුත්ත අත්ථො. **පථවීදෙවතාය වසෙනාති** එත්ථ සමුද්දදෙවතා විය මහාපථවියා අධිදෙවතා කිර නාම අත්ථි, තාදිසෙ කාරණෙ සති තස්සා චිත්තවසෙන අයං මහාපථවී සඞ්කම්පති සම්පකම්පති සම්පවෙධති. යථා වාතවලාහකදෙවතානං චිත්තවසෙන වාතා වායන්ති, සීතුණ්හඅබ්භවස්සවලාහකදෙවතානං චිත්තවසෙන සීතාදයො භවන්ති, තථා හි විසාඛපුණ්ණමායං අභිසම්බොධිඅත්ථං බොධිරුක්ඛමූලෙ නිසින්නස්ස ලොකනාථස්ස අන්තරායකරණත්ථං උපට්ඨිතං මාරබලං විධමිතුං –

''අචෙතනායං පථවී, අවිඤ්ඤාය සුඛං දුඛං;
සාපි දානබලා මය්හං, සත්තක්ඛත්තුං පකම්පථා''ති. (චරියා. 1.124) –

වචනසමනන්තරං මහාපථවී භිජ්ජිත්වා සපරිසං මාරං පරිවත්තෙසි. **එතන්ති** සාධුකාරදානාදි. යදිපි නත්ථි අචෙතනත්තා, ධම්මතාවසෙන පන වුත්තනයෙන සියාති සක්කා වත්තුං. ධම්මතා පන අත්ථතො ධම්මභාවො, සො පුඤ්ඤධම්මස්ස වා ඤාණධම්මස්ස වා ආනුභාවසභාවොති. තයිදං සබ්බං විචාරිතමෙව. එවඤ්ච කත්වා –

> ‘‘ඉමෙ ධම්මෙ සම්මසතො, සභාවසරසලක්ඛණෙ;
> ධම්මතෙජෙන වසුධා, දසසහස්සී පකම්පථා’’ති. (බු. වං. 2.166) –

ආදිවචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති.

අයං පන (දී. නි. අට්ඨ. 1.149) මහාපථවී අපරෙසුපි අට්ඨසු ඨානෙසු අකම්පිත්ථ මහාභිනික්ඛමනෙ බොධිමණ්ඩුපසඞ්කමනෙ පංසුකූලග්ගහණෙ පංසුකූලධොවනෙ කාළකාරාමසුත්තෙ ගොතමකසුත්තෙ වෙස්සන්තරජාතකෙ බ්‍රහ්මජාලෙති. තත්ථ මහාභිනික්ඛමනබොධිමණ්ඩුපසඞ්කමනෙසු වීරියබලෙන අකම්පිත්ථ. පංසුකූලග්ගහණෙ ‘‘ද්විසහස්සදීපපරිවාරෙ චතුන්නං මහාදීපානං රජ්ජං පහාය පබ්බජිත්වා සුසානං ගන්ත්වා පංසුකූලං ගණ්හන්තෙන දුක්කරං භගවතා කත’’න්ති අච්ඡරියවෙගාභිහතා අකම්පිත්ථ. පංසුකූලධොවනවෙස්සන්තරජාතකෙසු අකාලකම්පනෙන අකම්පිත්ථ. **කාළකාරාමගොතමකසුත්තෙසු** (අ. නි. 4.24; 3.126) ‘‘අහං සක්ඛී භගවා’’ති සක්ඛිභාවෙන අකම්පිත්ථ. **බ්‍රහ්මජාලෙ** (දී. නි. 1.147) පන ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙසු විජටෙත්වා නිග්ගුම්බං කත්වා දෙසියමානෙසු සාධුකාරදානවසෙන අකම්පිත්ථාති වෙදිතබ්බා.

න කෙවලඤ්ච එතෙසුයෙව ඨානෙසු පථවී අකම්පිත්ථ, අථ ඛො තීසු සඞ්ගහෙසුපි මහාමහින්දත්ථෙරස්ස ඉමං දීපං ආගන්ත්වා ජොතිවනෙ නිසීදිත්වා ධම්මං දෙසිතදිවසෙපි අකම්පිත්ථ. කල්‍යාණියමහාවිහාරෙ ච පිණ්ඩපාතියත්ථෙරස්ස චෙතියඞ්ගණං සම්මජ්ජිත්වා තත්ථෙව නිසීදිත්වා බුද්ධාරම්මණං පීතිං ගහෙත්වා ඉමං සුත්තන්තං ආරද්ධස්ස සුත්තපරියොසානෙ උදකපරියන්තං කත්වා අකම්පිත්ථ. ලොහපාසාදස්ස පාචීනඅම්බලට්ඨිකට්ඨානං නාම අහොසි, තත්ථ නිසීදිත්වා දීඝභාණකත්ථෙරා බ්‍රහ්මජාලසුත්තං ආරභිංසු. තෙසං සජ්ඣායපරියොසානෙපි උදකපරියන්තමෙව කත්වා පථවී අකම්පිත්ථ.

යදි එවං ‘‘අට්ඨිමෙ, ආනන්ද, හෙතූ අට්ඨ පච්චයා මහතො භූමිචාලස්ස පාතුභාවායා’’ති කස්මා අට්ඨෙව හෙතූ වුත්තාති? නියමහෙතුභාවතො. ඉමෙයෙව හි අට්ඨ හෙතූ නියමන්ති, නාඤ්ඤෙ. තෙ හි කදාචි සම්භවන්තීති අනියමභාවතො න ගණිතා. වුත්තඤ්හෙතං නාගසෙනත්ථෙරෙන **මිලින්දපඤ්හෙ** (මි. ප. 4.1.4) –

> ‘‘අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, හෙතූ අට්ඨ පච්චයා මහතො භූමිචාලස්ස පාතුභාවායාති. යං වෙස්සන්තරෙන රඤ්ඤා මහාදානෙ දීයමානෙ සත්තක්ඛත්තුං මහාපථවී කම්පිතා, තඤ්ච පන අකාලිකං කදාචුප්පත්තිකං අට්ඨහි හෙතූහි විප්පමුත්තං, තස්මා අගණිතං අට්ඨහි හෙතූහි.
>
> ‘‘යථා, මහාරාජ, ලොකෙ තයොයෙව මෙඝා ගණීයන්ති වස්සිකො, හෙමන්තිකො, පාවුසකොති. යදි තෙ මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤො මෙඝො පවස්සති, න සො මෙඝො ගණීයති සම්මතෙහි මෙඝෙහි, අකාලමෙඝොත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති, එවමෙව ඛො, මහාරාජ, වෙස්සන්තරෙන රඤ්ඤා මහාදානෙ දීයමානෙ යං සත්තක්ඛත්තුං මහාපථවී කම්පිතා, අකාලිකං එතං කදාචුප්පත්තිකං අට්ඨහි හෙතූහි විප්පමුත්තං, න තං ගණීයති අට්ඨහි හෙතූහි.
>
> ‘‘යථා වා පන, මහාරාජ, හිමවන්තා පබ්බතා පඤ්ච නදිසතානි සන්දන්ති, තෙසං, මහාරාජ, පඤ්චන්නං නදිසතානං දසෙව නදියො නදිගණනාය ගණීයන්ති. සෙය්‍යථිදං – ගඞ්ගා, යමුනා, අචිරවතී, සරභූ, මහී, සින්ධු, සරස්සතී, වෙත්‍රවතී, වීතංසා, චන්දභාගාති. අවසෙසා නදියො නදිගණනාය අගණිතා. කිංකාරණා? න තා නදියො ධුවසලිලා, එවමෙව ඛො, මහාරාජ, වෙස්සන්තරෙන රඤ්ඤා මහාදානෙ දීයමානෙ යං සත්තක්ඛත්තුං මහාපථවී කම්පිතා, අකාලිකං එතං කදාචුප්පත්තිකං අට්ඨහි හෙතූහි විප්පමුත්තං, න තං ගණීයති අට්ඨහි හෙතූහි.
>
> ‘‘යථා වා පන, මහාරාජ, රඤ්ඤො සතම්පි ද්විසතම්පි තිසතම්පි අමච්චා හොන්ති, තෙසං ඡයෙව ජනා අමච්චගණනාය ගණීයන්ති. සෙය්‍යථිදං – සෙනාපති, පුරොහිතො, අක්ඛදස්සො, භණ්ඩාගාරිකො, ඡත්තග්ගාහකො, ඛග්ගග්ගාහකො, එතෙයෙව අමච්චගණනාය ගණීයන්ති. කිංකාරණා? යුත්තත්තා රාජගුණෙහි. අවසෙසා අගණිතා, සබ්බෙ අමච්චාත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති, එවමෙව ඛො, මහාරාජ, වෙස්සන්තරෙන රඤ්ඤා මහාදානෙ දීයමානෙ යං සත්තක්ඛත්තුං මහාපථවී කම්පිතා, අකාලිකං එතං කදාචුප්පත්තිකං අට්ඨහි හෙතූහි විප්පමුත්තං, න තං ගණීයති අට්ඨහි හෙතූහී’’ති.

භූමිචාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චාපාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. යමකවග්ගො

1-10. සද්ධාසුත්තාදිවණ්ණනා

71-80. අට්ඨමස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව. දසමෙ කුච්ඡිතං සීදතීති **කුසීතො** ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. යස්ස ධම්මස්ස වසෙන පුග්ගලො ''කුසීතො''ති වුච්චති, සො කුසිතභාවො ඉධ කුසිත-සද්දෙන වුත්තො. විනාපි හි භාවජොතනසද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති යථා ''පටස්ස සුක්ක''න්ති, තස්මා කුසීතභාවවත්ථූනීති අත්ථො. තෙනාහ **''කොසජ්ජකාරණානීති අත්ථො''**ති. කම්මං නාම සමණසාරුප්පං ඊදිසන්ති ආහ **''චීවරවිචාරණාදී''**ති. **වීරියන්ති** පධානවීරියං. තං පන චඞ්කමනවසෙන කරණෙ කායිකන්තිපි වත්තබ්බතං ලභතීති ආහ **''දුවිධම්පී''**ති. **පත්තියාති** පාපුණනත්ථං. **ඔසීදනන්ති** භාවනානුයොගෙ සඞ්කොචො. මාසෙහි ආචිතං නිචිතං වියාති **මාසාචිතං,** තං මඤ්ඤෙ. යස්මා මාසා තින්තා විසෙසෙන ගරුකා හොන්ති, තස්මා **''යථා තින්තමාසො''**තිආදි වුත්තං. **වුට්ඨිතො හොති** ගිලානභාවාති අධිප්පායො.

තෙසන්ති ආරම්භවත්ථූනං. **ඉමිනාව නයෙනාති** ඉමිනා කුසීතවත්ථූසු වුත්තෙනෙව නයෙන ''දුවිධම්පි වීරියං ආරභතී''තිආදිනා. **ඉදං පඨමන්ති** ''ඉදං, හන්දාහං, වීරියං ආරභාමී''ති, ''එවං භාවනාය අබ්භුස්සහනං පඨමං ආරම්භවත්ථු''තිආදිනා ච අත්ථො වෙදිතබ්බො. යථා තථා පඨමං පවත්තං අබ්භුස්සහනඤ්හි උපරි වීරියාරම්භස්ස කාරණං හොති. අනුරූපපච්චවෙක්ඛණසහිතානි හි අබ්භුස්සහනානි තම්මූලකානි වා පච්චවෙක්ඛණානි අට්ඨ ආරම්භවත්ථූනීති වෙදිතබ්බානි.

සද්ධාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යමකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

81-626. සෙසං උත්තානමෙව.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

අට්ඨකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

නවකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. සම්බොධිවග්ගො

1-2. සම්බොධිසුත්තාදිවණ්ණනා

1-2. නවකනිපාතස්ස පඨමදුතියෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

3. මෙඝියසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ (උදා. අට්ඨ. 31) **මෙඝියොති** තස්ස ථෙරස්ස නාමං. **උපට්ඨාකො හොතීති** පරිචාරකො හොති. භගවතො හි පඨමබොධියං උපට්ඨාකා අනිබද්ධා අහෙසුං. එකදා නාගසමලො, එකදා නාගිතො, එකදා උපවාණො, එකදා සුනක්ඛත්තො, එකදා චුන්දො සමණුද්දෙසො , එකදා සාගතො, එකදා මෙඝියො, තදාපි මෙඝියත්ථෙරොව උපට්ඨාකො හොති. තෙනාහ **''තෙන ඛො පන සමයෙන ආයස්මා මෙඝියො භගවතො උපට්ඨාකො හොතී''**ති.

කිමිකාළායාති කාළකිමීනං බහුලතාය ''කිමිකාළා''ති ලද්ධනාමාය නදියා. **ජඞ්ඝාවිහාරන්ති** චිරනිසජ්ජාය ජඞ්ඝාසු උප්පන්නකිලමථවිනොදනත්ථං විචරණං. **පාසාදිකන්ති** අවිරළරුක්ඛතාය සිනිද්ධපත්තතාය ච පස්සන්තානං පසාදං ආවහතීති පාසාදිකං. සන්දච්ඡායතාය මනුඤ්ඤභූමිභාගතාය ච අන්තො පවිට්ඨානං පීතිසොමනස්සජනනට්ඨෙන චිත්තං රමෙතීති **රමණීයං. අලන්ති** පරියත්තං, යුත්තන්තිපි අත්ථො. **පධානත්ථිකස්සාති** පධානෙන භාවනානුයොගෙන අත්ථිකස්ස. යස්මා සො පධානකම්මෙ යුත්තො පධානකම්මිකො නාම හොති, තස්මා වුත්තං **''පධානකම්මිකස්සා''**ති. **ආගච්ඡෙය්‍යාහන්ති** ආගච්ඡෙය්‍යං අහං. ථෙරෙන කිර පුබ්බෙ තං ඨානං අනුප්පටිපාටියා පඤ්ච ජාතිසතානි රඤ්ඤා එව සතා අනුභූතපුබ්බං උය්‍යානං අහොසි, තෙනස්ස දිට්ඨමත්තෙයෙව තත්ථ විහරිතුං චිත්තං නමි.

යාව අඤ්ඤොපි කොචි භික්ඛු ආගච්ඡතීති අඤ්ඤො කොචිපි භික්ඛු මම සන්තිකං යාව ආගච්ඡති, තාව ආගමෙහීති අත්ථො. ''කොචි භික්ඛු දිස්සතී''තිපි පාඨො, ''ආගච්ඡතූ''තිපි පඨන්ති, තථා ''දිස්සතූ''තිපි. **නත්ථි කිඤ්චි උත්තරි කරණීයන්ති** චතූසු සච්චෙසු චතූහි මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාදීනං සොළසන්නං කිච්චානං කතත්තා අභිසම්බොධියා වා අධිගතත්තා තතො අඤ්ඤං උත්තරි කරණීයං නාම නත්ථි. **චතූසු සච්චෙසු චතුන්නං කිච්චානං කතත්තාති** ඉදං පන මග්ගවසෙන ලබ්භමානං භෙදං අනුපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. **අත්ථි කතස්ස පටිචයොති** මය්හං සන්තානෙ නිප්ඵාදිතස්ස සීලාදිධම්මස්ස අරියමග්ගස්ස අනධිගතත්තා තදත්ථං පුන වඩ්ඪනසඞ්ඛාතො පටිචයො අත්ථි, ඉච්ඡිතබ්බොති අත්ථො.

තිවිධනාටකපරිවාරොති මහන්තිත්ථියො මජ්ඣිමිත්ථියො අතිතරුණිත්ථියොති එවං වධුකුමාරිකකඤ්ඤාවත්ථාහි තිවිධාහි නාටකිත්ථීහි පරිවුතො. **අකුසලවිතක්කෙහීති** යථාවුත්තෙහි කාමවිතක්කාදීහි. අපරෙ පන ''තස්මිං වනසණ්ඩෙ පුප්ඵඵලපල්ලවාදීසු ලොභවසෙන කාමවිතක්කො, බරස්සරානං පක්ඛිආදීනං සද්දස්සවනෙන බ්‍යාපාදවිතක්කො, ලෙඩ්ඩුආදීහි තෙසං විහෙඨනාධිප්පායෙන විහිංසාවිතක්කො. 'ඉධෙවාහං වසෙය්‍යා'න්ති තත්ථ සාපෙක්ඛතාවසෙන වා කාමවිතක්කො, වනචරකෙ තත්ථ තත්ථ දිස්වා තෙසු චිත්තදුබ්භනෙන බ්‍යාපාදවිතක්කො, තෙසං විහෙඨනාධිප්පායෙන විහිංසාවිතක්කො තස්ස උප්පජ්ජතී''ති වදන්ති. යථා තථා වා තස්ස මිච්ඡාවිතක්කප්පවත්තියෙව අච්ඡරියකාරණං. **අච්ඡරියං වත, භොති** ගරහණච්ඡරියං නාම කිරෙතං . යථා ආයස්මා ආනන්දො භගවතො වලියගත්තං දිස්වා අවොච ''අච්ඡරියං, භන්තෙ, අබ්භුතං, භන්තෙ''ති (සං. නි. 5.511). **සම්පරිවාරිතාති** වොකිණ්ණා. අත්තනි ගරුම්හි ච එකත්තෙපි බහුවචනං දිස්සති. ''අන්වාසත්තො''තිපි පාඨො. කස්මා පනස්ස භගවා තත්ථ ගමනං අනුජානි? ''අනනුඤ්ඤාතොපි චායං මං ඔහාය ගච්ඡිස්සතෙව, පරිචාරකාමතාය මඤ්ඤෙ භගවා ගන්තුං න දෙතීති චස්ස සියා අඤ්ඤථත්තං, තදස්ස දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තෙය්‍යා''ති අනුජානි.

එවං තස්මිං අත්තනො පවත්තිං ආරොචෙත්වා නිසින්නෙ අථස්ස භගවා සප්පායධම්මං දෙසෙන්තො **''අපරිපක්කාය, මෙඝිය, චෙතොවිමුත්තියා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **''අපරිපක්කායා''**ති පරිපාකං අප්පත්තාය. **චෙතොවිමුත්තියාති** කිලෙසෙහි චෙතසො විමුත්තියා. පුබ්බභාගෙ හි තදඞ්ගවසෙන චෙව වික්ඛම්භනවසෙන ච චෙතසො විමුත්ති හොති, අපරභාගෙ සමුච්ඡෙදවසෙන චෙව පටිප්පස්සද්ධිවසෙන ච. සායං විමුත්ති හෙට්ඨා විත්ථාරතො කථිතාව, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. තත්ථ විමුත්තිපරිපාචනීයෙහි ධම්මෙහි ආසයෙ පරිපාචිතෙ සොධිතෙ විපස්සනාය මග්ගගබ්භං ගණ්හන්තියා පරිපාකං ගච්ඡන්තියා චෙතොවිමුත්ති පරිපක්කා නාම හොති, තදභාවෙ අපරිපක්කා.

කතමෙ පන විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා? සද්ධින්ද්‍රියාදීනං විසුද්ධිකරණවසෙන පන්නරස ධම්මා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං –

''අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, සද්ධෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො, පසාදනීයෙ සුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි සද්ධින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති.

‘‘කුසීතෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, ආරද්ධවීරියෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො, සම්මප්පධානෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි වීරියින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති.

‘‘මුට්ඨස්සතී පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, උපට්ඨිතස්සතී පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො, සතිපට්ඨානෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි සතින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති.

‘‘අසමාහිතෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, සමාහිතෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො, ඣානවිමොක්ඛෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි සමාධින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති.

‘‘දුප්පඤ්ඤෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, පඤ්ඤවන්තෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො, ගම්භීරඤාණචරියං පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි පඤ්ඤින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති.

‘‘ඉති ඉමෙ පඤ්ච පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, පඤ්ච පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො, පඤ්ච සුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි පන්නරසහි ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි විසුජ්ඣන්ති’’ති (පටි. ම. 1.185).

අපරෙහිපි පන්නරසහි ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි විසුජ්ඣන්ති. අපරෙපි පන්නරස ධම්මා විමුත්තිපරිපාචනීයා. සද්ධාපඤ්චමානි ඉන්ද්‍රියානි, අනිච්චසඤ්ඤා අනිච්චෙ, දුක්ඛසඤ්ඤා දුක්ඛෙ, අනත්තසඤ්ඤා, පහානසඤ්ඤා, විරාගසඤ්ඤාති ඉමා පඤ්ච නිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා, කල්‍යාණමිත්තතා, සීලසංවරො, අභිසල්ලෙඛතා, වීරියාරම්භො, නිබ්බෙධිකපඤ්ඤාති. තෙසු වෙනෙය්‍යදමනකුසලො සත්ථා වෙනෙය්‍යස්ස මෙඝියත්ථෙරස්ස අජ්ඣාසයවසෙන ඉධ කල්‍යාණමිත්තතාදයො විමුත්තිපරිපාචනීයෙ ධම්මෙ දස්සෙන්තො **‘‘පඤ්ච ධම්මා පරිපක්කාය සංවත්තන්තී’’**ති වත්වා තෙ විත්ථාරෙන්තො **‘‘ඉධ, මෙඝිය, භික්ඛු කල්‍යාණමිත්තො හොතී’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **කල්‍යාණමිත්තොති** කල්‍යාණො භද්දො සුන්දරො මිත්තො එතස්සාති කල්‍යාණමිත්තො. යස්ස සීලාදිගුණසම්පන්නො ‘‘අඝස්ස තාතා හිතස්ස විධාතා’’ති එවං සබ්බාකාරෙන උපකාරො මිත්තො හොති, සො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තොව. යථාවුත්තෙහි කල්‍යාණපුග්ගලෙහෙව සබ්බිරියාපථෙසු සහ අයති පවත්තති, න විනා තෙහීති **කල්‍යාණසහායො**. කල්‍යාණපුග්ගලෙසු එව චිත්තෙන චෙව කායෙන ච නින්නපොණපබ්භාරභාවෙන පවත්තතීති **කල්‍යාණසම්පවඞ්කො**. පදත්තයෙන කල්‍යාණමිත්තසංසග්ගෙ ආදරං උප්පාදෙති. **අයං** කල්‍යාණමිත්තතාසඞ්ඛාතො බ්‍රහ්මචරියවාසස්ස ආදිභාවතො සබ්බෙසඤ්ච කුසලධම්මානං බහුකාරතාය පධානභාවතො ච ඉමෙසු පඤ්චසු ධම්මෙසු ආදිතො වුත්තත්තා **පඨමො** අනවජ්ජධම්මො **ධම්මො** අවිසුද්ධානං සද්ධාදීනං විසුද්ධිකරණවසෙන **චෙතොවිමුත්තියා පරිපක්කාය සංවත්තති**. එත්ථ ච කල්‍යාණමිත්තස්ස බහුකාරතා පධානතා ච ‘‘උපඩ්ඪමිදං, භන්තෙ, බ්‍රහ්මචරියස්ස යදිදං කල්‍යාණමිත්තතා’’ති වදන්තං ධම්මභණ්ඩාගාරිකං ‘‘මා හෙවං, ආනන්දා’’ති ද්වික්ඛත්තුං පටිසෙධෙත්වා ‘‘සකලමෙව හිදං, ආනන්ද, බ්‍රහ්මචරියං යදිදං කල්‍යාණමිත්තතා කල්‍යාණසහායතා’’ති – ආදිසුත්තපදෙහි (සං. නි. 1.129; 5.2) වෙදිතබ්බා.

පුන චපරන්ති පුන ච අපරං ධම්මජාතං. **සීලවාති** එත්ථ කෙනට්ඨෙන සීලං? සීලනට්ඨෙන සීලං . කිමිදං සීලනං නාම? සමාධානං, කායකම්මාදීනං සුසීල්‍යවසෙන අවිප්පකිණ්ණතාති අත්ථො. අථ වා උපධාරණං, ඣානාදිකුසලධම්මානං පතිට්ඨානවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො. තස්මා සීලෙති, සීලතීති වා සීලං. අයං තාව සද්දලක්ඛණනයෙන සීලට්ඨො. අපරෙ පන ‘‘සිරට්ඨො සීලට්ඨො, සීතලට්ඨො, සීලට්ඨො’’ති නිරුත්තිනයෙන අත්ථං වණ්ණෙන්ති. තයිදං පාරිපූරිතො අතිසයතො වා සීලං අස්ස අත්ථීති **සීලවා,** සීලසම්පන්නොති අත්ථො.

යථා ච සීලවා හොති සීලසම්පන්නො, තං දස්සෙතුං **‘‘පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පාතිමොක්ඛ**න්ති සික්ඛාපදසීලං. තඤ්හි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛං. සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවීතික්කමො. පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො, තෙන සංවුතො පිහිතකායවාචොති **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො**. ඉදමස්ස තස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. **විහරතීති** තදනුරූපවිහාරසමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** හෙට්ඨා පාතිමොක්ඛසංවරස්ස උපරි විසෙසානං යොගස්ස ච උපකාරධම්මපරිදීපනං. **අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති** පාතිමොක්ඛසීලතො අචවනධම්මතාපරිදීපනං. **සමාදායාති** සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. **සික්ඛතීති** සික්ඛාය සමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **සික්ඛාපදෙසූති** සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං.

අපරො නයො – කිලෙසානං බලවභාවතො පාපකිරියාය සුකරභාවතො පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුථුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො ඝටියන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසීලොති පාතී. මරණවසෙන වා තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පතනසීලො වා පාතී, සත්තසන්තානො, චිත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො ‘‘විමුත්තො’’ති වුච්චති. වුත්තඤ්හි ‘‘චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී’’ති (සං. නි. 3.100), ‘‘අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත’’න්ති (මහාව. 28) ච.

අථ වා අවිජ්ජාදිහෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතීති පාති. ‘‘අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත’’න්ති (සං. නි. 2.124) හි වුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛං**.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. වුත්තඤ්හි ‘‘චිත්තෙන නීයතී ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සතී’’ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛං**. පතති වා එතෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ චාති පාති, තණ්හාදිසංකිලෙසො. වුත්තඤ්හි ‘‘තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.55). තණ්හාදුතියො පුරිසො’’ති (අ. නි. 4.9; ඉතිවු. 15, 105) ච ආදි. තතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛං**.

අථ වා පතති එත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි. වුත්තඤ්හි ‘‘ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව’’න්ති (සු. නි. 171). තතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනසඞ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛං**. අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාති, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛං**. අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා පතීති වුච්චති, මුච්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතිනො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛං**. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙන පති ච සො යථාවුත්තෙනත්ථෙන මොක්ඛො චාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛං**. තථා හි වුත්තං ‘‘පාතිමොක්ඛන්ති ආදිමෙතං මුඛමෙතං පමුඛමෙත’’න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා **ප**-ඉති පකාරෙ, **අතීති** අච්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අච්චන්තං මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. ඉදඤ්හි සීලං සයං තදඞ්ගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන අච්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්හා තම්හා වීතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො. පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛං**. මොක්ඛොති වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබිම්බභූතොති පතිමොක්ඛො. සීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පටිභාගොව යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතො. පතිමොක්ඛොයෙව **පාතිමොක්ඛං**. අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති, මොක්ඛාභිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව **පාතිමොක්ඛ**න්ති එවං තාව එත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සංවරති පිදහති එතෙනාති සංවරො, පාතිමොක්ඛමෙව සංවරොති පාතිමොක්ඛසංවරො. අත්ථතො පන තතො තතො වීතික්කමිතබ්බතො විරතියො චෙතනා ච, තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො සමන්නාගතො **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො**. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො’’ති (විභ. 511).

විහරතීති ඉරියාපථවිහාරෙන විහරති ඉරියති වත්තති. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** වෙළුදානාදිමිච්ඡාජීවස්ස කායපාගබ්භියාදීනඤ්ච අකරණෙන සබ්බසො අනාචාරං වජ්ජෙත්වා කායිකො අවීතික්කමො, වාචසිකො අවීතික්කමො, කායිකවාචසිකො අවීතික්කමොති එවං වුත්තභික්ඛු සාරුප්පආචාරසම්පත්තියා වෙසියාදිඅගොචරං වජ්ජෙත්වා පිණ්ඩපාතාදිඅත්ථං උපසඞ්කමිතුං යුත්තට්ඨානසඞ්ඛාතගොචරවරණෙන ච සම්පන්නත්තා ආචාරගොචරසම්පන්නො.

අපිච යො භික්ඛු සත්ථරි සගාරවො සප්පතිස්සො සබ්‍රහ්මචාරීසු සගාරවො සප්පතිස්සො හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙන පටික්කන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සමිඤ්ජිතෙන පසාරිතෙන ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ ජාගරියං අනුයුත්තො සතිසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො ආභිසමාචාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තීකාරබහුලො විහරති, අයං වුච්චති **ආචාරසම්පන්නො**.

ගොචරො පන උපනිස්සයගොචරො, ආරක්ඛගොචරො, උපනිබන්ධගොචරොති තිවිධො. තත්ථ යො දසකථාවත්ථුගුණසමන්නාගතො වුත්තලක්ඛණො කල්‍යාණමිත්තො, යං නිස්සාය අස්සුතං සුණාති, සුතං පරියොදාපෙති, කඞ්ඛං විතරති, දිට්ඨිං උජුං කරොති, චිත්තං පසාදෙති, යස්ස ච අනුසික්ඛන්තො සද්ධාය වඩ්ඪති, සීලෙන, සුතෙන, චාගෙන, පඤ්ඤාය වඩ්ඪති, අයං වුච්චති **උපනිස්සයගොචරො**.

යො භික්ඛු අන්තරඝරං පවිට්ඨො වීථිං පටිපන්නො ඔක්ඛිත්තචක්ඛු යුගමත්තදස්සී සංවුතො ගච්ඡති, න හත්ථිං ඔලොකෙන්තො, න අස්සං, න රථං , න පත්තිං, න ඉත්ථිං, න පුරිසං ඔලොකෙන්තො, න උද්ධං උල්ලොකෙන්තො, න අධො ඔලොකෙන්තො, න දිසාවිදිසං පෙක්ඛමානො ගච්ඡති, අයං **ආරක්ඛගොචරො**.

උපනිබන්ධගොචරො පන චත්තාරො සතිපට්ඨානා, යත්ථ භික්ඛු අත්තනො චිත්තං උපනිබන්ධති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘කො ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයො, යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’ති (සං. නි. 5.372). තත්ථ උපනිස්සයගොචරස්ස පුබ්බෙ වුත්තත්තා ඉතරෙසං වසෙනෙත්ථ ගොචරො වෙදිතබ්බො. ඉති යථාවුත්තාය ආචාරසම්පත්තියා ඉමාය ච ගොචරසම්පත්තියා සමන්නාගතත්තා **ආචාරගොචරසම්පන්නො**.

අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති අප්පමත්තකත්තා අණුප්පමාණෙසු අස්සතියා අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙඛියඅකුසලචිත්තුප්පාදාදිභෙදෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සනසීලො. යො හි භික්ඛු පරමාණුමත්තං වජ්ජං අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධසිනෙරුපබ්බතරාජසදිසං කත්වා පස්සති, යොපි සබ්බලහුකං දුබ්භාසිතමත්තං පාරාජිකසදිසං කත්වා පස්සති, අයම්පි අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී නාම. **සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූති** යංකිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිතබ්බං, තං සබ්බෙන සබ්බං සබ්බථා සබ්බං අනවසෙසං සමාදියිත්වා සික්ඛති, වත්තති පූරෙතීති අත්ථො.

අභිසල්ලෙඛිකාති අතිවිය කිලෙසානං සල්ලෙඛනීයා, තෙසං තනුභාවාය පහානාය යුත්තරූපා. **චෙතොවිවරණසප්පායාති** චෙතසො පටිච්ඡාදකානං නීවරණානං දූරීභාවකරණෙන චෙතොවිවරණසඞ්ඛාතානං සමථවිපස්සනානං සප්පායා, සමථවිපස්සනාචිත්තස්සෙව වා විවරණාය පාකටීකරණාය වා සප්පායා උපකාරිකාති චෙතොවිවරණසප්පායා.

ඉදානි යෙන නිබ්බිදාදිආවහණෙන අයං කථා අභිසල්ලෙඛිකා චෙතොවිවරණසප්පායා ච නාම හොති, තං දස්සෙතුං **"එකන්තනිබ්බිදායා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **එකන්තනිබ්බිදායාති** එකංසෙනෙව වට්ටදුක්ඛතො නිබ්බින්දනත්ථාය. **විරාගාය නිරොධායාති** තස්සෙව විරජ්ජනත්ථාය ච නිරුජ්ඣනත්ථාය ච. **උපසමායාති** සබ්බකිලෙසවූපසමාය. **අභිඤ්ඤායාති** සබ්බස්සපි අභිඤ්ඤෙය්‍යස්ස අභිජානනාය. **සම්බොධායාති** චතුමග්ගසම්බොධාය. **නිබ්බානායාති** අනුපාදිසෙසනිබ්බානාය. එතෙසු හි ආදිතො තීහි පදෙහි විපස්සනා වුත්තා, ද්වීහි නිබ්බානං වුත්තං. සමථවිපස්සනා ආදිං කත්වා නිබ්බානපරියොසානො අයං සබ්බො උත්තරිමනුස්සධම්මො දසකථාවත්ථුලාභිනො සිජ්ඣතීති දස්සෙති.

ඉදානි තං කථං විභජිත්වා දස්සෙන්තො **"අප්පිච්ඡකථා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **අප්පිච්ඡොති** නිඉච්ඡො, තස්ස කථා **අප්පිච්ඡකථා,** අප්පිච්ඡභාවප්පටිසංයුත්තකථා වා **අප්පිච්ඡකථා.** එත්ථ ච අත්‍රිච්ඡො, පාපිච්ඡො, මහිච්ඡො, අප්පිච්ඡොති ඉච්ඡාවසෙන චත්තාරො පුග්ගලා. තෙසු අත්තනා යථාලද්ධෙන ලාභෙන අතිත්තො උපරූපරි ලාභං ඉච්ඡන්තො **අත්‍රිච්ඡො** නාම. යං සන්ධාය –

> ''චතුබ්භි අට්ඨජ්ඣගමා, අට්ඨාහිපි ච සොළස;
> සොළසාහි ච බාත්තිංස, අත්‍රිච්ඡං චක්කමාසදො;
> ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං භමති මත්ථකෙ''ති. (ජා. 1.5.103) ච;
>
> ''අත්‍රිච්ඡං අතිලොභෙන, අතිලොභමදෙන වා''ති. ච වුත්තං;

ලාභසක්කාරසිලොකනිකාමයමානාය අසන්තගුණසම්භාවනාධිප්පායො **පාපිච්ඡො.** යං සන්ධාය වුත්තං ''ඉධෙකච්චො අස්සද්ධො සමානො 'සද්ධොති මං ජනො ජානාතූ'ති ඉච්ඡති, දුස්සීලො සමානො 'සීලවාති මං ජනො ජානාතූ'ති ඉච්ඡතී''තිආදි (විභ. 851).

සන්තගුණසම්භාවනාධිප්පායො පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤූ **මහිච්ඡො,** යං සන්ධාය වුත්තං ''ඉධෙකච්චො සද්ධො සමානො 'සද්ධොති මං ජනො ජානාතූ'ති ඉච්ඡති, සීලවා සමානො 'සීලවාති මං ජනො ජානාතූ'ති ඉච්ඡතී''තිආදි. දුත්තප්පියතාය හිස්ස විජාතමාතාපි චිත්තං ගහෙතුං න සක්කොති. තෙනෙතං වුච්චති –

> ''අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච, මහිච්ඡො චාපි පුග්ගලො;
> සකටෙන පච්චයෙ දෙන්තු, තයොපෙතෙ අතප්පයා''ති.

එතෙ පන අත්‍රිච්ඡතාදයො දොසෙ ආරකා විවජ්ජෙත්වා සන්තගුණනිගුහනාධිප්පායො පටිග්ගහණෙ ච මත්තඤ්ඤූ **අප්පිච්ඡො.** අත්තනි විජ්ජමානම්පි ගුණං පටිච්ඡාදෙතුකාමතාය සද්ධො සමානො ''සද්ධොති මං ජනො ජානාතූ''ති න ඉච්ඡති, සීලවා, බහුස්සුතො, පවිවිත්තො, ආරද්ධවීරියො, උපට්ඨිතස්සති, සමාහිතො, පඤ්ඤවා සමානො ''පඤ්ඤවාති මං ජනො ජානාතූ''ති න ඉච්ඡති. ස්වායං පච්චයප්පිච්ඡො, ධුතඞ්ගප්පිච්ඡො, පරියත්තිඅප්පිච්ඡො අධිගමප්පිච්ඡොති චතුබ්බිධො. තත්ථ **චතූසු පච්චයෙසු අප්පිච්ඡො** පච්චයදායකං දෙය්‍යධම්මං අත්තනො ථාමඤ්ච ඔලොකෙත්වා සචෙපි හි දෙය්‍යධම්මො බහු හොති, දායකො අප්පං දාතුකාමො, දායකස්ස වසෙන අප්පමෙව ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො චෙ අප්පො, දායකො බහුං දාතුකාමො, දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අප්පමෙව ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මොපි චෙ බහු, දායකොපි බහුං දාතුකාමො, අත්තනො ථාමං ඤත්වා පමාණයුත්තමෙව ගණ්හාති. එවරූපො හි භික්ඛු අනුප්පන්නං ලාභං උප්පාදෙති, උප්පන්නං ලාභං ථාවරං කරොති, දායකානං චිත්තං ආරාධෙති. ධුතඞ්ගසමාදානස්ස පන අත්තනි අත්ථිභාවං න ජානාපෙතුකාමො **ධුතඞ්ගප්පිච්ඡො.** යො අත්තනො බහුස්සුතභාවං ජානාපෙතුං න ඉච්ඡති, අයං **පරියත්තිඅප්පිච්ඡො .** යො පන සොතාපන්නාදීසු අඤ්ඤතරො හුත්වා සබ්‍රහ්මචාරීනම්පි අත්තනො සොතාපන්නාදිභාවං ජානාපෙතුං න ඉච්ඡති, අයං **අධිගමප්පිච්ඡො.** එවමෙතෙසං අප්පිච්ඡානං යා අප්පිච්ඡතා, තස්සා සද්ධිං සන්දස්සනාදිවිධිනා අනෙකාකාරවොකාරානිසංසවිභාවනවසෙන සප්පටිපක්ඛස්ස අත්‍රිච්ඡතාදිභෙදස්ස ඉච්ඡාචාරස්ස ආදීනවවිභාවනවසෙන ච පවත්තා කථා **අප්පිච්ඡකථා.**

සන්තුට්ඨිකථාති එත්ථ **සන්තුට්ඨී**ති සකෙන අත්තනා ලද්ධෙන තුට්ඨී සන්තුට්ඨී. අථ වා විසමං පච්චයිච්ඡං පහාය සමං තුට්ඨී සන්තුට්ඨී, සන්තෙන වා විජ්ජමානෙන තුට්ඨී සන්තුට්ඨී. වුත්තඤ්චෙතං –

> ‘‘අතීතං නානුබද්ධො සො, නප්පජප්පමනාගතං;
> පච්චුප්පන්නෙන යාපෙන්තො, සන්තුට්ඨොති පවුච්චතී’’ති.

සම්මා වා ඤායෙන භගවතා අනුඤ්ඤාතවිධිනා පච්චයෙහි තුට්ඨී සන්තුට්ඨී, අත්ථතො ඉතරීතරපච්චයසන්තොසො, සො ද්වාදසවිධො හොති. කථං? චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තොසොති තිවිධො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසු.

තත්‍රායං පභෙදවණ්ණනා – ඉධ භික්ඛු චීවරං ලභති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා, සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති, අයමස්ස **චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන පකතිදුබ්බලො වා හොති ආබාධජරාභිභූතො වා, ගරුචීවරං පාරුපන්තො කිලමති, සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **චීවරෙ යථාබලසන්තොසො**. අපරො පණීතපච්චයලාභී හොති, සො පට්ටචීවරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ඝචීවරං බහූනි වා ලභිත්වා ‘‘ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං බහුස්සුතානං අනුරූපං, ඉදං ගිලානානං දුබ්බලානං අප්පලාභීනං හොතූ’’ති තෙසං දත්වා අත්තනා සඞ්කාරකූටාදිතො වා නන්තකානි උච්චිනිත්වා සඞ්ඝාටිං කත්වා තෙසං වා පුරාණචීවරානි ගහෙත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **චීවරෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති, අයමස්ස **පිණ්ඩපාතෙ යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන ආබාධිකො හොති, ලූඛං පණීතං පකතිවිරුද්ධං බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා පිණ්ඩපාතං භුඤ්ජිත්වා ගාළ්හං වා රොගාබාධං පාපුණාති, සො සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො සප්පායභොජනං භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **පිණ්ඩපාතෙ යථාබලසන්තොසො**. අපරො බහුං පණීතං පිණ්ඩපාතං ලභති, සො ‘‘අයං පිණ්ඩපාතො චිරපබ්බජිතානං අනුරූපො’’ති චීවරං විය තෙසං දත්වා තෙසං වා සෙසකං අත්තනා පිණ්ඩාය චරිත්වා මිස්සකාහාරං වා භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **පිණ්ඩපාතෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛුනො සෙනාසනං පාපුණාති මනාපං වා අමනාපං වා අන්තමසො තිණසන්ථාරකම්පි, සො තෙනෙව සන්තුස්සති, පුන අඤ්ඤං සුන්දරතරං පාපුණාති, තං න ගණ්හාති, අයමස්ස **සෙනාසනෙ යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන ආබාධිකො හොති දුබ්බලො වා, පකතිවිරුද්ධං වා සො බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා සෙනාසනං ලභති, යත්ථස්ස වසතො අඵාසු හොති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස සන්තකෙ සප්පායසෙනාසනෙ වසිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **සෙනාසනෙ යථාබලසන්තොසො**. අපරො සුන්දරං සෙනාසනං පත්තම්පි න සම්පටිච්ඡති ‘‘පණීතසෙනාසනං නාම පමාදට්ඨාන’’න්ති, මහාපුඤ්ඤතාය වා ලෙණමණ්ඩපකූටාගාරාදීනි බහූනි පණීතසෙනාසනානි ලභති, සො තානි චීවරාදීනි විය චිරපබ්බජිතාදීනං දත්වා යත්ථ කත්ථචි වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛු භෙසජ්ජං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා, සො තෙනෙව තුස්සති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති, අයං **ගිලානපච්චයෙ යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන තෙලෙන අත්ථිකො ඵාණිතං ලභති, සො යං ලභති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලෙන භෙසජ්ජං කත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **ගිලානපච්චයෙ යථාබලසන්තොසො**. අපරො මහාපුඤ්ඤො බහුං තෙලමධුඵාණිතාදිපණීතභෙසජ්ජං ලභති, සො තං චීවරාදීනි විය චිරපබ්බජිතාදීනං දත්වා තෙසං ආභතකෙන යෙන කෙනචි භෙසජ්ජං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ මුත්තහරීතකං, එකස්මිං චතුමධුරං ඨපෙත්වා ‘‘ගණ්හථ, භන්තෙ, යදිච්ඡසී’’ති වුච්චමානො ‘‘සචස්ස තෙසු අඤ්ඤතරෙනපි රොගො වූපසම්මති, ඉදං මුත්තහරීතකං නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිත’’න්ති, ‘‘පූතිමුත්තභෙසජ්ජං නිස්සාය පබ්බජ්ජා, තත්ථ තෙ යාවජීවං උස්සාහො කරණීයො’’ති (මහාව. 128) වචනං අනුස්සරන්තො චතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා මුත්තහරීතකෙන භෙසජ්ජං කරොන්තො පරමසන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස **ගිලානපච්චයෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

සො එවංපභෙදො සබ්බොපි සන්තොසො සන්තුට්ඨීති පවුච්චති. තෙන වුත්තං ‘‘අත්ථතො ඉතරීතරපච්චයසන්තොසො’’ති. තස්සා සන්තුට්ඨියා සද්ධිං සන්දස්සනාදිවිධිනා ආනිසංසවිභාවනවසෙන තප්පටිපක්ඛස්ස අත්‍රිච්ඡතාදිභෙදස්ස ඉච්ඡාචාරස්ස ආදීනවවිභාවනවසෙන ච පවත්තා කථා **සන්තුට්ඨිකථා**. ඉතො පරාසුපි කථාසු එසෙව නයො. විසෙසමත්තමෙව වක්ඛාම.

පවිවෙකකථාති එත්ථ කායවිවෙකො, චිත්තවිවෙකො, උපධිවිවෙකොති තයො විවෙකා. තෙසු එකො ගච්ඡති, එකො තිට්ඨති, එකො නිසීදති , එකො සෙය්‍යං කප්පෙති, එකො ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, එකො පටික්කමති, එකො අභික්කමති, එකො චඞ්කමං අධිට්ඨාති, එකො චරති, එකො විහරති, එවං සබ්බිරියාපථෙසු සබ්බකිච්චෙසු ගණසඞ්ගණිකං පහාය විවිත්තවාසො **කායවිවෙකො** නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො පන **චිත්තවිවෙකො** නාම. නිබ්බානං

උපධිවිවෙකො නාම. වුත්තඤ්හෙතං ''කායවිවෙකො ච විවෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං, චිත්තවිවෙකො ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානප්පත්තානං, උපධිවිවෙකො ච නිරුපධීනං පුග්ගලානං විසඞ්ඛාරගතාන''න්ති (මහානි. 57). විවෙකොයෙව පවිවෙකො, පවිවෙකෙ පටිසංයුත්තා කථා **පවිවෙකකථා.**

අසංසග්ගකථාති එත්ථ සවනසංසග්ගො, දස්සනසංසග්ගො, සමුල්ලපනසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගොති පඤ්ච සංසග්ගා. තෙසු ඉධෙකච්චො භික්ඛු සුණාති ''අමුකස්මිං ඨානෙ ගාමෙ වා නිගමෙ වා ඉත්ථී අභිරූපා දස්සනීයා පාසාදිකා පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතා''ති, සො තං සුත්වා සංසීදති විසීදති, න සක්කොති බ්‍රහ්මචරියං සන්ධාරෙතුං, සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තති, එවං විසභාගාරම්මණස්සවනෙන උප්පන්නකිලෙසසන්ථවො **සවනසංසග්ගො** නාම. න හෙව ඛො භික්ඛු සුණාති, අපිච ඛො සාමං පස්සති ඉත්ථිං අභිරූපං දස්සනීයං පාසාදිකං පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතං, සො තං දිස්වා සංසීදති විසීදති, න සක්කොති බ්‍රහ්මචරියං සන්ධාරෙතුං, සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තති, එවං විසභාගාරම්මණදස්සනෙන උප්පන්නකිලෙසසන්ථවො **දස්සනසංසග්ගො** නාම. දිස්වා පන අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලාපසල්ලාපවසෙන උප්පන්නො කිලෙසසන්ථවො **සමුල්ලපනසංසග්ගො** නාම. සඤ්ජග්ඝනාදිපි එතෙනෙව සඞ්ගය්හති. අත්තනො පන සන්තකං යං කිඤ්චි මාතුගාමස්ස දත්වා අදත්වා වා තෙන දින්නස්ස වනභඞ්ගියාදිනො පරිභොගවසෙන උප්පන්නො කිලෙසසන්ථවො **සම්භොගසංසග්ගො** නාම. මාතුගාමස්ස හත්ථග්ගාහාදිවසෙන උප්පන්නකිලෙසසන්ථවො **කායසංසග්ගො** නාම.

යොපි චෙස ''ගිහීහි සංසට්ඨො විහරති අනනුලොමිකෙන සංසග්ගෙන සහසොකී සහනන්දී සුඛිතෙසු සුඛිතො දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතො උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා වො යොගං ආපජ්ජතී''ති (සං. නි. 3.3; මහානි. 164) එවං වුත්තො අනනුලොමිකො ගිහිසංසග්ගො නාම, යො ච සබ්‍රහ්මචාරීහිපි කිලෙසුප්පත්තිහෙතුභූතො සංසග්ගො, තං සබ්බං පහාය ය්වායං සංසාරෙ ඊරතරං සංවෙගසඞ්ඛාරෙසු තිබ්බං භයසඤ්ඤං සරීරෙ පටික්කූලසඤ්ඤං සබ්බාකුසලෙසු ජිගුච්ඡාපුබ්බඞ්ගමං හිරොත්තප්පං සබ්බකිරියාසු සතිසම්පජඤ්ඤන්ති සබ්බං පච්චුපට්ඨපෙත්වා කමලදලෙ ජලබින්දු විය සබ්බත්ථ අලග්ගභාවො, අයං සබ්බසංසග්ගප්පටිපක්ඛතාය අසංසග්ගො, තප්පටිසංයුත්තා කථා **අසංසග්ගකථා.**

වීරියාරම්භකථාති එත්ථ වීරස්ස භාවො, කම්මන්ති වා වීරියං, විධිනා ඊරෙතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති වා වීරියං, වීරියඤ්ච තං අකුසලානං ධම්මානං පහානාය, කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය ආරභනං වීරියාරම්භො. ස්වායං කායිකො, චෙතසිකො වාති දුවිධො, ආරම්භධාතු, නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු, වාති තිවිධො, සම්මප්පධානවසෙන චතුබ්බිධො. සො සබ්බොපි යො භික්ඛු ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසං ඨානං පාපුණිතුං න දෙති, ඨානෙ උප්පන්නං නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය උප්පන්නං සයනං පාපුණිතුං න දෙති, තත්ථ තත්ථෙව අජපදෙන දණ්ඩෙන කණ්හසප්පං උප්පීළෙත්වා ගණ්හන්තො විය තිඛිණෙන අසිනා අමිත්තං ගීවාය පහරන්තො විය සීසං උක්ඛිපිතුං අදත්වා වීරියබලෙන නිග්ගණ්හාති, තස්සෙවං වීරියාරම්භො ආරද්ධවීරියස්ස වසෙන වෙදිතබ්බො, තප්පටිසංයුත්තා කථා **වීරියාරම්භකථා.**

සීලකථාතිආදීසු දුවිධං සීලං ලොකියං ලොකුත්තරඤ්ච. තත්ථ **ලොකියං** පාතිමොක්ඛසංවරාදි චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **ලොකුත්තරං** මග්ගසීලං ඵලසීලඤ්ච. තථා **සමාධිපි.** විපස්සනාය පාදකභූතා සහ උපචාරෙන අට්ඨ සමාපත්තියො **ලොකියො** සමාධි, මග්ගසම්පයුත්තො පනෙත්ථ **ලොකුත්තරො** සමාධි නාම. තථා **පඤ්ඤාපි. ලොකියා** සුතමයා, චින්තාමයා, ඣානසම්පයුත්තා, විපස්සනාඤාණඤ්ච. විසෙසතො පනෙත්ථ විපස්සනාපඤ්ඤා ගහෙතබ්බා. **ලොකුත්තරා** මග්ගපඤ්ඤා ඵලපඤ්ඤා ච. **විමුත්ති** අරියඵලවිමුත්ති නිබ්බානඤ්ච. අපරෙ පන තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවිමුත්තීනම්පි වසෙනෙත්ථ අත්ථං සංවණ්ණෙන්ති. **විමුත්තිඤාණදස්සනම්පි** එකූනවීසතිවිධං පච්චවෙක්ඛණඤාණං. ඉති ඉමෙසං සීලාදීනං සද්ධිං සන්දස්සනාදිවිධිනා අනෙකාකාරවොකාරආනිසංසවිභාවනවසෙන චෙව තප්පටිපක්ඛානං දුස්සීල්‍යාදීනං ආදීනවවිභාවනවසෙන ච පවත්තා කථා, තප්පටිසංයුත්තා කථා වා **සීලාදිකථා නාම.**

එත්ථ ච ''අත්තනා ච අප්පිච්ඡො හොති, අප්පිච්ඡ කථඤ්ච පරෙසං කත්තා''ති (ම. නි. 1.252; අ. නි. 10.70) ''සන්තුට්ඨො හොති ඉතරීතරෙන චීවරෙන, ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියා ච වණ්ණවාදී''ති (සං. නි. 2.144; චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසො 128) ච ආදිවචනතො සයඤ්ච අප්පිච්ඡතාදිගුණසමන්නාගතෙන පරෙසම්පි තදත්ථාය හිතජ්ඣාසයෙන පවත්තෙතබ්බා තථාරූපී කථා. යා ඉධ අභිසල්ලෙඛිකාදිභාවෙන විසෙසෙත්වා වුත්තා අප්පිච්ඡකථාදීති වෙදිතබ්බා. කාරකස්සෙව හි කථා විසෙසතො අධිප්පෙතත්ථසාධිනී. තථා හි වක්ඛති – ''කල්‍යාණමිත්තස්සෙතං, මෙඝිය, භික්ඛුනො පාටිකඞ්ඛං…පෙ…. අකසිරලාභී''ති (අ. නි. 9.3).

එවරූපියාති ඊදිසාය යථාවුත්තාය. **නිකාමලාභී**ති යථිච්ඡිතලාභී යථාරුචිලාභී, සබ්බකාලං ඉමං කථං සොතුං විචාරෙතුඤ්ච යථාසුඛං ලභන්තො. **අකිච්ඡලාභී**ති නිදුක්ඛලාභී. **අකසිරලාභී**ති විපුලලාභී.

ආරද්ධවීරියොති පග්ගහිතවීරියො. **අකුසලානං ධම්මානං පහානායා**ති අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලානං පාපධම්මානං පජහනත්ථාය. **කුසලානං ධම්මාන**න්ති කුච්ඡිතානං සලනාදිඅත්ථෙන අනවජ්ජට්ඨෙන ච කුසලානං සහවිපස්සනානං මග්ගඵලධම්මානං. **උපසම්පදායා**ති සම්පාදනාය අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදනාය. **ථාමවා**ති

උස්සොළ්හිසඞ්ඛාතෙන වීරියථාමෙන සමන්නාගතො. **දළ්හපරක්කමොති** ථිරපරක්කමො අසිථිලවීරියො. **අනික්ඛිත්තධුරොති** අනොරොහිතධුරො අනොසක්කවීරියො.

පඤ්ඤවාති විපස්සනාපඤ්ඤාය පඤ්ඤවා. **උදයත්ථගාමිනියාති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයඤ්ච වයඤ්ච පටිවිජ්ඣන්තියා. **අරියායාති** වික්ඛම්භනවසෙන කිලෙසෙහි ආරකා දූරෙ ඨිතාය නිද්දොසාය. **නිබ්බෙධිකායාති** නිබ්බෙධභාගියාය. **සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමිනියාති** වට්ටදුක්ඛස්ස ඛෙපනතො ''දුක්ඛක්ඛයො''ති ලද්ධනාමං අරියමග්ගං සම්මා හෙතුනා නයෙන ගච්ඡන්තියා. ඉමෙසු ච පන පඤ්චසු ධම්මෙසු සීලං වීරියං පඤ්ඤා ච යොගිනො අජ්ඣත්තිකං අඞ්ගං, ඉතරද්වයං බාහිරං අඞ්ගං. තත්ථාපි කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙනෙව සෙසං චතුබ්බිධං ඉජ්ඣති, කල්‍යාණමිත්තස්සෙවෙත්ථ බහුකාරතං දස්සෙන්තො සත්ථා **''කල්‍යාණමිත්තස්සෙතං, මෙඝිය, භික්ඛුනො පාටිකඞ්ඛ''**න්තිආදිනා දෙසනං වඩ්ඪෙසි. තත්ථ **පාටිකඞ්ඛන්ති** එකංසෙන ඉච්ඡිතබ්බං, අවස්සංභාවීති අත්ථො. **යන්ති** කිරියාපරාමසනං . ඉදං වුත්තං හොති – ''සීලවා භවිස්සතී''ති එත්ථ යදෙතං කල්‍යාණමිත්තස්ස භික්ඛුනො සීලවන්තතාය භවනං සීලසම්පන්නත්තං, තස්ස භික්ඛුනො සීලසම්පන්නත්තා එතං තස්ස පාටිකඞ්ඛං, අවස්සංභාවී එකංසෙනෙව තස්ස තත්ථ නියොජනතොති අධිප්පායො. **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතීති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

එවං භගවා සදෙවකෙ ලොකෙ උත්තමකල්‍යාණමිත්තසඞ්ඛාතස්ස අත්තනො වචනං අනාදියිත්වා තං වනසණ්ඩං පවිසිත්වා තාදිසං විප්පකාරං පත්තස්ස ආයස්මතො මෙඝියස්ස කල්‍යාණමිත්තතාදිනා සකලං සාසනසම්පදං දස්සෙත්වා ඉදානිස්ස තත්ථ ආදරජාතස්ස පුබ්බෙ යෙහි කාමවිතක්කාදීහි උපද්දුතත්තා කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති, තස්ස තෙසං උජුවිපච්චනීකභූතත්තා ච භාවනානයං පකාසෙත්වා තතො පරං අරහත්තස්ස කම්මට්ඨානං ආචික්ඛන්තො **''තෙන ච පන, මෙඝිය, භික්ඛුනා ඉමෙසු පඤ්චසු ධම්මෙසු පතිට්ඨාය චත්තාරො ධම්මා උත්තරි භාවෙතබ්බා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **තෙනාති** එවං කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන යථාවුත්තසීලාදිගුණසමන්නාගතෙන. තෙනෙවාහ **''ඉමෙසු පඤ්චසු ධම්මෙසු පතිට්ඨායා''**ති. **උත්තරීති** ආරද්ධතරුණවිපස්සනස්ස රාගාදිපරිස්සයා චෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තෙසං විසොධනත්ථං තතො උද්ධං චත්තාරො ධම්මා භාවෙතබ්බා උප්පාදෙතබ්බා වඩ්ඪෙතබ්බා ච.

අසුභාති එකාදසසු අසුභකම්මට්ඨානෙසු යථාරහං යත්ථ කත්ථචි අසුභභාවනා. **රාගස්ස පහානායාති** කාමරාගස්ස පජහනත්ථාය. අයමත්ථො සාලිලාවකොපමාය විභාවෙතබ්බො. එවංභූතං භාවනාවිධිං සන්ධාය වුත්තං – ''අසුභා භාවෙතබ්බා රාගස්ස පහානායා''ති. **මෙත්තාති** මෙත්තාකම්මට්ඨානං. **බ්‍යාපාදස්ස පහානායාති** වුත්තනයෙනෙව උප්පන්නස්ස කොපස්ස පජහනත්ථාය. **ආනාපානස්සතීති** සොළසවත්ථුකා ආනාපානස්සති. **විතක්කුපච්ඡෙදායාති** වුත්තනයෙනෙව උප්පන්නානං විතක්කානං පච්ඡෙදනත්ථාය. **අස්මිමානසමුග්ඝාතායාති** ''අස්මී''ති උප්පජ්ජනකස්ස නවවිධස්ස මානස්ස සමුච්ඡෙදනත්ථාය.

අනිච්චසඤ්ඤිනොති හුත්වා අභාවතො උදයබ්බයවන්තතො පභඞ්ගුතො තාවකාලිකතො නිච්චප්පටික්ඛෙපතො ච ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''ති (ධ. ප. 277; චූළනි. හෙමකමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 56) පවත්තඅනිච්චානුපස්සනාවසෙන අනිච්චසඤ්ඤිනො. **අනත්තසඤ්ඤා සණ්ඨාතීති** අසාරකතො අවසවත්තනතො පරතො රිත්තතො තුච්ඡතො සුඤ්ඤතො ච ''සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා''ති (ධ. ප. 279; චූළනි. හෙමකමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 56) එවං පවත්තඅනත්තානුපස්සනාසඞ්ඛාතා අනත්තසඤ්ඤා චිත්තෙ සණ්ඨහති අතිදළ්හං පතිට්ඨහති. අනිච්චලක්ඛණෙ හි දිට්ඨෙ අනත්තලක්ඛණං දිට්ඨමෙව හොති. තීසු ලක්ඛණෙසු හි එකස්මිං දිට්ඨෙ ඉතරද්වයං දිට්ඨමෙව හොති. තෙන වුත්තං ''අනිච්චසඤ්ඤිනො, මෙඝිය, අනත්තසඤ්ඤා සණ්ඨාතී''ති. අනත්තලක්ඛණෙ සුදිට්ඨෙ ''අස්මී''ති උප්පජ්ජනකමානො සුප්පජහොව හොතීති ආහ **''අනත්තසඤ්ඤී අස්මිමානසමුග්ඝාතං පාපුණාතී''**ති. **දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිබ්බානන්ති** දිට්ඨෙව ධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අපච්චයපරිනිබ්බානං පාපුණාති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරතො පන අසුභාදිභාවනානයො **විසුද්ධිමග්ගෙ** වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

මෙඝියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. නන්දකසුත්තාදිවණ්ණනා

4-5. චතුත්ථෙ **ආගමයමානොති** ඔලොකයමානො, බුද්ධො සහසා අපවිසිත්වා යාව සා කථා නිට්ඨාති, තාව අට්ඨාසීති අත්ථො. තෙනාහ **''ඉදමවොචාති ඉදං කථාවසානං උදික්ඛමානො''**ති. අනිච්චදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බධම්මසන්තීරණං **අධිපඤ්ඤාවිපස්සනාති** ආහ **''සඞ්ඛාරපරිග්ගහවිපස්සනාඤාණස්සා''**ති. **මානසන්ති** රාගොපි චිත්තම්පි අරහත්තම්පි. ''අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො''ති (සං. නි. 1.151; මහාව. 33) එත්ථ රාගො මානසං. ''චිත්තං මනො මානස''න්ති (ධ. ස. 6) එත්ථ චිත්තං. ''අප්පත්තමානසො සෙඛො, කාලං කයිරා ජනෙ සුතා''ති (සං. නි. 1.159) එත්ථ අරහත්තං. ඉධාපි අරහත්තමෙව අධිප්පෙතං. තෙනාහ **''අප්පත්තමානසාති අප්පත්තඅරහත්තා''**ති. අප්පත්තං මානසං අරහත්තං එතෙහීති **අප්පත්තමානසා.** ඉදානි චිත්තපරියායමෙව මානසසද්දං සන්ධායාහ **''අරහත්තං වා''**තිආදි. පඤ්චමං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නන්දකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සෙවනාසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ **ජීවිතසම්භාරාති** ජීවිතප්පවත්තියා සම්භාරා පච්චයා. **සමුදානෙතබ්බාති** සම්මා ඤායෙන අනවජ්ජඋඤ්ඡාචරියාදිනා උද්ධමුද්ධමානෙතබ්බා පාපුණිතබ්බා. තෙ පන සමුදානිතා සමාහතා නාම හොන්තීති ආහ **''සමාහරිතබ්බා''**ති. **දුක්ඛෙන උප්පජ්ජන්තීති** සුලභුප්පාදා න හොන්ති. එතෙන ගොචරඅසප්පායාදිභාවං දස්සෙති. **රත්තිභාගං වා දිවසභාගං වාති** භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **''රත්තිකොට්ඨාසෙ වා දිවසකොට්ඨාසෙ වා''**ති. **රත්තිංයෙව පක්කමිතබ්බං** සමණධම්මස්ස තත්ථ අනිප්ඵජ්ජනතො. **සඞ්ඛාපීති** ''යදත්ථමහං පබ්බජිතො, න මෙතං ඉධ නිප්ඵජ්ජති, චීවරාදි පන සමුදාගච්ඡති, නාහං තදත්ථං පබ්බජිතො, කිං මෙ ඉධ වාසෙනා''ති පටිසඞ්ඛායපි. තෙනාහ **''සාමඤ්ඤත්ථස්ස භාවනාපාරිපූරිඅගමනං ජානිත්වා''**ති. අනන්තරවාරෙ **සඞ්ඛාපීති** සමණධම්මස්ස නිප්ඵජ්ජනභාවං ජානිත්වා. **සො පුග්ගලො අනාපුච්ඡා පක්කමිතබ්බං, නානුබන්ධිතබ්බොති** ''සො පුග්ගලො''ති පදස්ස ''නානුබන්ධිතබ්බො''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. යස්ස යෙන හි සම්බන්ධො, දූරට්ඨෙනපි සො හවති. **තං පුග්ගලන්ති** සො පුග්ගලොති පච්චත්තවචනං උපයොගවසෙන පරිණාමෙත්වා තං පුග්ගලං අනාපුච්ඡා පක්කමිතබ්බන්ති අත්ථො. අත්ථවසෙන හි විභත්තිපරිණාමොති. **ආපුච්ඡා පක්කමිතබ්බ**න්ති ච කතඤ්ඤුකතවෙදිතාය නියොජනං. **එවරූපොති** යං නිස්සාය භික්ඛුනො ගුණෙහි වුද්ධියෙව පාටිකඞ්ඛා, පච්චයෙහි න පරිස්සයො, එවරූපො දණ්ඩකම්මාදීහි නිග්ගණ්හාති චෙපි, න පරිච්චජිතබ්බොති දස්සෙති **''සචෙපී''**තිආදිනා.

සෙවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. සුතවාසුත්තාදිවණ්ණනා

7-10. සත්තමෙ **අභබ්බො ඛීණාසවො භික්ඛු සඤ්චිච්ච පාණ**න්තිආදි දෙසනාසීසමෙව, සොතාපන්නාදයොපි පන අභබ්බාව, පුථුජ්ජනඛීණාසවානං නින්දාපසංසත්ථම්පි එවං වුත්තං. පුථුජ්ජනො නාම ගාරය්හො මාතුඝාතාදීනි කරොති, ඛීණාසවො පන පාසංසො කුන්ථකිපිල්ලිකඝාතාදීනිපි න කරොතීති. **සන්නිධිකාරකං කාමෙ පරිභුඤ්ජිතුන්ති** යථා ගිහිභූතො සන්නිධිං කත්වා වත්ථුකාමෙ පරිභුඤ්ජති, එවං තිලතණ්ඩුලසප්පිනවනීතාදීනි සන්නිධිං කත්වා ඉදානි පරිභුඤ්ජිතුං අභබ්බොති අත්ථො. වත්ථුකාමෙ පන නිදහිත්වා පරිභුඤ්ජන්තා තන්නිස්සිතං කිලෙසකාමම්පි නිදහිත්වා පරිභුඤ්ජන්ති නාමාති ආහ **''වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙ''**ති. නනු ච ඛීණාසවස්සෙව වසනට්ඨානෙ තිලතණ්ඩුලාදයො පඤ්ඤායන්තීති? න පන තෙ අත්තනො අත්ථාය නිධෙන්ති, අඵාසුකපබ්බජිතාදීනං අත්ථාය නිධෙන්ති. අනාගාමිස්ස කථන්ති? තස්සපි පඤ්ච කාමගුණා සබ්බසොව පහීනා, ධම්මෙන පන ලද්ධං විචාරෙත්වා පරිභුඤ්ජති. අකප්පියකාමගුණෙ සන්ධායෙතං වුත්තං, න මඤ්චපීඨඅත්ථරණපාවුරණාදිසන්නිස්සිතං. **සෙය්‍යථාපි පුබ්බෙ අගාරියභූතොති** යථා පුබ්බෙ ගිහිභූතො පරිභුඤ්ජති, එවං පරිභුඤ්ජිතුං අභබ්බො. අගාරමජ්ඣෙ වසන්තා හි සොතාපන්නාදයො යාවජීවං ගිහිබ්‍යඤ්ජනෙන තිට්ඨන්ති. ඛීණාසවො පන අරහත්තං පත්වාව මනුස්සභූතො පරිනිබ්බාති වා පබ්බජති වා. චාතුමහාරාජිකාදීසු කාමාවචරදෙවෙසු මුහුත්තම්පි න තිට්ඨති. කස්මා? විවෙකට්ඨානස්ස අභාවා. භුම්මදෙවත්තභාවෙ පන ඨිතො අරහත්තං පත්වාපි තිට්ඨති විවෙකට්ඨානසම්භවා. අට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සුතවාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සම්බොධිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සීහනාදවග්ගො

1. සීහනාදසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ අවාපුරෙන්ති විවරන්ති ද්වාරං එතෙනාති **අවාපුරණං**. රජං හරන්ති එතෙනාති **රජොහරණං. කළොපිහත්ථොති** විලීවමයභාජනහත්ථො, ‘‘චම්මමයභාජනහත්ථො’’ති ච වදන්ති. ඡින්නානි විසාණානි එතස්සාති ඡින්නවිසාණො, උසභො ච සො ඡින්නවිසාණො චාති **උසභඡින්නවිසාණො**. විසෙසනපරොයං සමාසො. **අභිකුණපෙන** වාතිආදි අතිජෙගුච්ඡප්පටිකූලකුණපදස්සනත්ථං වුත්තං. **කණ්ඨෙ ආසත්තෙනාති** කෙනචිදෙව පච්චත්ථිකෙන ආනෙත්වා කණ්ඨෙ බද්ධෙන, ඔමුක්කෙනාති අත්ථො. **අට්ටො** ආතුරො දුග්ගන්ධපීළාය පීළිතො. **අච්චයස්ස පටිග්ගණ්හනං** වා අධිවාසනං. එවඤ්හි සො කාරණෙ දෙසියමානෙ තතො විගතො නාම හොති. තෙනාහ **‘‘පටිග්ගණ්හතූති ඛමතූ’’**ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සීහනාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සඋපාදිසෙසසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ භවස්ස අප්පමත්තකතා නාම ඉත්තරකාලතායාති ආහ **‘‘අච්ඡරාසඞ්ඝාතමත්තම්පී’’**ති.

සඋපාදිසෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කොට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛභූතො අත්තභාවො, තස්මිං වෙදිතබ්බං ඵලං **දිට්ඨධම්මවෙදනීයං**. තෙනාහ **‘‘ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ’’**ති. චතුප්පඤ්චක්ඛන්ධඵලතාය සඤ්ඤාභවූපගං කම්මං **බහුවෙදනීයං**. එකක්ඛන්ධඵලත්තා අසඤ්ඤාභවූපගං කම්මං **‘‘අප්පවෙදනීය’’**න්ති වුත්තං. කෙචි පන ‘‘අරූපාවචරකම්මං බහුකාලං වෙදිතබ්බඵලත්තා බහුවෙදනීයං, ඉතරං අප්පවෙදනීයං. රූපාරූපාවචරකම්මං වා බහුවෙදනීයං, පරිත්තං කම්මං අප්පවෙදනීය’’න්ති වදන්ති. **වෙදනීය**න්ති පච්චයන්තරසමවායෙ විපාකුප්පාදනසමත්ථං, න ආරද්ධවිපාකමෙව. **අවෙදනීය**න්ති පච්චයවෙකල්ලෙන විපච්චිතුං අසමත්ථං අහොසිකම්මාදිභෙදං.

කොට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සමිද්ධිසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ **සමිද්ධීති** ථෙරස්ස කිර අත්තභාවො සමිද්ධො අභිරූපො පාසාදිකො, තස්මා සමිද්ධීත්වෙව සඞ්ඛාතො. තෙනාහ **‘‘අත්තභාවසමිද්ධතායා’’**තිආදි. **රූපධාතුආදීසූති ආදි**-සද්දෙන සද්දධාතුආදිං සඞ්ගණ්හාති.

සමිද්ධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-9. ගණ්ඩසුත්තාදිවණ්ණනා

15-19. පඤ්චමෙ **මාතාපෙත්තිකසම්භවස්සාති** මාතිතො ච පිතිතො ච නිබ්බත්තෙන මාතාපෙත්තිකෙන සුක්කසොණිතෙන සම්භූතස්ස. **උච්ඡාදනධම්මස්සාති** උච්ඡාදෙතබ්බසභාවස්ස. **පරිමද්දනධම්මස්සාති** පරිමද්දිතබ්බසභාවස්ස. එත්ථ ච ඔදනකුම්මාසූපචයඋච්ඡාදනපදෙහි වඩ්ඪි කථිතා, අනිච්චභෙදනවිද්ධංසනපදෙහි හානි. පුරිමෙහි වා සමුදයො, පච්ඡිමෙහි අත්ථඞ්ගමොති එවං චාතුමහාභූතිකස්ස කායස්ස වඩ්ඪිපරිහානිනිබ්බත්තිභෙදා දස්සිතා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානි.

ගණ්ඩසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙලාමසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ **සකුණ්ඩකභත්ත**න්ති සකුණ්ඩකං උත්තණ්ඩුලභත්තං. පරිත්තෙහි සකුණ්ඩෙහි තණ්ඩුලෙහිපි සද්ධිං විපක්කභත්තං උත්තණ්ඩුලමෙව හොති. බිළඞ්ගං වුච්චති ආරනාළං, බිළඞ්ගතො නිබ්බත්තනතො තදෙව කඤ්ජියතො ජාතන්ති කඤ්ජියං, තං දුතියං එතස්සාති **බිළඞ්ගදුතියං,** තං **කඤ්ජියදුතිය**න්ති වුත්තං. **අසක්කරිත්වාති** දෙය්‍යධම්මම්පි පුග්ගලම්පි අසක්කරිත්වා. දෙය්‍යධම්මස්ස අසක්කරණං අසම්පන්නකාරො, පුග්ගලස්ස අසක්කරණං අගරුකරණං.

දෙය්‍යධම්මං අසක්කරොන්තො හි උත්තණ්ඩුලාදිදොසසමන්නාගතං ආහාරං දෙති, න සම්පන්නං කරොති. පුග්ගලං අසක්කරොන්තො නිසීදනට්ඨානං අසම්මජ්ජිත්වා යත්ථ තත්ථ වා නිසීදාපෙත්වා යං වා තං වා දාරකං පෙසෙත්වා දෙති. **අචිත්තීකත්වා**ති න චිත්තිං කත්වා, න පූජෙත්වාති අත්ථො. පූජෙන්තො හි පූජෙතබ්බවත්ථුං චිත්තෙ ඨපෙති, න තතො බහි කරොති. චිත්තං වා අච්ඡරියං කත්වා පටිපත්ති චිත්තීකරණං සම්භාවනකිරියා, තප්පටික්ඛෙපතො අචිත්තීකරණං අසම්භාවනකිරියා. **අපවිද්ධ**න්ති උච්ඡිට්ඨාදිඡඩ්ඩනීයධම්මං විය අවඛිත්තකං. යො හි ඡඩ්ඩෙතුකාමො හුත්වා රොගිනො සරීරෙ ඔදනාදීනි මජ්ජිත්වා වම්මිකෙ රොගං පක්ඛිපන්තො විය දෙති, අයං අපවිද්ධං දෙති නාම. **අනාගමනදිට්ඨිකො**ති ‘‘අද්ධා ඉමස්ස දානස්ස ඵලං මම ආගච්ඡතී’’ති එවං යස්ස කම්මස්සකතදිට්ඨි අත්ථි, සො ආගමනදිට්ඨිකො. අයං පන න තාදිසොති අනාගමනදිට්ඨිකො, ඵලං පාටිකඞ්ඛං හුත්වා න දෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘න කම්මඤ්ච ඵලඤ්ච සද්දහිත්වා දෙතී’’**ති.

වෙලාමොති එත්ථ **මා**-සද්දො පටිසෙධවචනො. ජාතිගොත්තරූපභොගාදිගුණානං වෙලා මරියාදා නත්ථි එතස්මින්ති වෙලාමො. අථ වා යථාවුත්තගුණානං වෙලා මරියාදා අමති ඔසානං ගච්ඡති එතස්මින්ති **වෙලාමො,** වෙලං වා මරියාදං අමති ගච්ඡති අතික්කමතීති **වෙලාමො.** තෙනාහ **‘‘ජාතිගොත්ත…පෙ…. එවංලද්ධනාමො’’**ති. දීයතීති දානං, දානවත්ථු. තං අග්ගීයති නිස්සජ්ජීයති එත්ථාති **දානග්ගං.** දානං වා ගණ්හන්ති එත්ථාති **දානග්ගං,** එවං **භත්තග්ගං,** පරිවෙසනට්ඨානං. **දුකූලසන්දනානී**ති රජතභාජනාදිනිස්සිතෙ දුකූලෙ ඛීරස්ස සන්දනං එතෙසන්ති දුකූලසන්දනානි. **කංසූපධාරණානී**ති රජතමයදොහභාජනානි. තෙනාහ **‘‘රජතමයඛීරපටිච්ඡකානී’’**ති. රජතමයානි ඛීරපටිච්ඡකානි ඛීරපටිග්ගහභාජනානි එතෙසන්ති **රජතමයඛීරපටිච්ඡකානි. සොධෙය්‍යා**ති මහප්ඵලභාවකරණෙන විසොධෙය්‍ය. මහප්ඵලභාවප්පත්තියා හි දක්ඛිණා විසුජ්ඣති නාම.

මග්ගෙනාගතං අනිවත්තනසරණන්ති ඉමිනා ලොකුත්තරසරණගමනං දීපෙති. **අපරෙ**තිආදිනා ලොකියසරණගමනං වුත්තං. **සරණං** නාම තිණ්ණං රතනානං ජීවිතපරිච්චාගමයං පුඤ්ඤං සබ්බසම්පත්තිං දෙති, තස්මා මහප්ඵලතරන්ති අධිප්පායො. ඉදඤ්ච – ‘‘සචෙ ත්වං යථා ගහිතං සරණං න භින්දිස්සසි, එවාහං තං මාරෙමී’’ති යදිපි කොචි තිණ්හෙන සත්ථෙන ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, තථාපි ‘‘නෙවාහං බුද්ධං න බුද්ධොති, ධම්මං න ධම්මොති, සඞ්ඝං න සඞ්ඝොති වදාමී’’ති දළ්හතරං කත්වා ගහිතස්ස වසෙන වුත්තං. **මග්ගෙනාගත**න්ති ලොකුත්තරසීලං සන්ධාය වදති. **අපරෙ**තිආදිනා පන ලොකියසීලං වුත්තං. සබ්බෙසං සත්තානං ජීවිතදානාදිනිහිතදණ්ඩතාය සකලලොකියලොකුත්තරගුණාධිට්ඨානතො චස්ස මහප්ඵලමහානිසංසතා වෙදිතබ්බා.

උපසිඞ්ඝනමත්තන්ති සායනමත්තං. **ගද්දොහනමත්ත**න්ති පාඨන්තරෙ ගොදොහනමත්තං කාලන්ති අත්ථො. සො ච න සකලො ගොදොහනක්ඛණො අධිප්පෙතොති දස්සෙතුං **‘‘ගාවියා එකවාරං ථනඅඤ්ඡනමත්ත’’**න්ති අත්ථො වුත්තො. **අඤ්ඡනමත්ත**න්ති ආකඩ්ඪනමත්තං. ගාවියා ථනං ගහෙත්වා එකඛීරබින්දුදුහනකාලමත්තම්පි ගද්දුහනමත්තන්ති වදන්ති. එත්තකම්පි හි කාලං යො වසනගබ්භපරිවෙණවිහාරූපචාරපරිච්ඡෙදෙන වා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සබ්බසත්තෙ හිතඵරණං මෙත්තචිත්තං භාවෙතුං සක්කොති. ඉදං තතො යථාවුත්තදානාදිතො මහප්ඵලතරං.

වෙලාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සීහනාදවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සත්තාවාසවග්ගො

1. තිඨානසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පඨමෙ **අමමා**ති වත්ථාභරණපානභොජනාදීසුපි මමත්තවිරහිතා. **අපරිග්ගහා**ති ඉත්ථිපරිග්ගහෙන අපරිග්ගහා. තෙසං කිර ‘‘අයං මය්හං භරියා’’ති මමත්තං න හොති, මාතරං වා භගිනිං වා දිස්වා ඡන්දරාගො න උප්පජ්ජති. ධම්මතාසිද්ධස්ස සීලස්ස ආනුභාවෙන පුත්තෙ දිට්ඨමත්තෙ එව මාතුථනතො ථඤ්ඤං පග්ඝරති, තෙන සඤ්ඤාණෙන නෙසං මාතරි පුත්තස්ස මාතුසඤ්ඤා, මාතු ච පුත්තෙ පුත්තසඤ්ඤා පච්චුපට්ඨිතාති කෙචි.

අපිචෙත්ථ (සාරත්ථ. ටී. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා) උත්තරකුරුකානං පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධො අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො. තත්ථ කිර තෙසු තෙසු පදෙසෙසු ඝනනිචිතපත්තසඤ්ඡන්නසාඛාපසාඛා කූටාගාරසමා මනොරමා රුක්ඛා තෙසං මනුස්සානං නිවෙසනකිච්චං සාධෙන්ති. යත්ථ සුඛං නිවසන්ති, අඤ්ඤෙපි තත්ථ රුක්ඛා සුජාතා සබ්බදාපි පුප්ඵිතග්ගා තිට්ඨන්ති. ජලාසයාපි විකසිතකමලකුවලයපුණ්ඩරීකසොගන්ධිකාදිපුප්ඵසඤ්ඡන්නා සබ්බකාලං පරමසුගන්ධං සමන්තතො පවායන්තා තිට්ඨන්ති. සරීරම්පි තෙසං අතිදීඝාදිදොසරහිතං ආරොහපරිණාහසම්පන්නං ජරාය අනභිභූතත්තා වලිතපලිතාදිදොසවිරහිතං යාවතායුකං අපරික්ඛීණජවබලපරක්කමසොභමෙව හුත්වා තිට්ඨති. අනුට්ඨානඵලූපජීවිතාය න ච නෙසං කසිවණිජ්ජාදිවසෙන ආහාරපරියෙට්ඨිවසෙන දුක්ඛං අත්ථි, තතො එව න දාසදාසිකම්මකරාදිපරිග්ගහො අත්ථි, න ච තත්ථ සීතුණ්හඩංසමකසවාතාතපසරීසපවාළාදිපරිස්සයො අත්ථි. යථා නාමෙත්ථ ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්චූසවෙලායං සමසීතුණ්හො උතු හොති, එවමෙව සබ්බකාලං තත්ථ සමසීතුණ්හොව උතු හොති, න ච නෙසං කොචි උපඝාතො විහෙසා වා උප්පජ්ජති. අකට්ඨපාකිමෙව සාලිං අකණං අථුසං සුද්ධං සුගන්ධං තණ්ඩුලප්ඵලං පරිභුඤ්ජන්ති. තං භුඤ්ජන්තානං නෙසං කුට්ඨං, ගණ්ඩො, කිලාසො, සොසො, කාසො, සාසො, අපමාරො, ජරොති එවමාදිකො න කොචි රොගො උප්පජ්ජති, න ච තෙ ඛුජ්ජා වා වාමනා වා කාණා වා කුණී වා ඛඤ්ජා වා පක්ඛහතා වා විකලඞ්ගා වා විකලින්ද්‍රියා වා හොන්ති.

ඉත්ථියොපි තත්ථ නාතිදීඝා, නාතිරස්සා, නාතිකිසා, නාතිථූලා, නාතිකාළා, නච්චොදාතා, සොභග්ගප්පත්තරූපා හොන්ති. තථා හි දීඝඞ්ගුලී, තම්බනඛා, අලම්බථනා, තනුමජ්ඣා, පුණ්ණචන්දමුඛී, විසාලක්ඛී, මුදුගත්තා, සහිතොරූ, ඔදාතදන්තා, ගම්භීරනාභී, තනුජඞ්ඝා, දීඝනීලවෙල්ලිතකෙසී, පුථුලසුස්සොණී, නාතිලොමා, නාලොමා, සුභගා, උතුසුඛසම්ඵස්සා, සණ්හා, සඛිලා, සුඛසම්භාසා, නානාභරණවිභූසිතා විචරන්ති. සබ්බදාපි සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොන්ති, පුරිසා ච පඤ්චවීසතිවස්සුද්දෙසිකා විය. න පුත්තදාරෙසු රජ්ජන්ති. අයං තත්ථ ධම්මතා.

සත්තාහිකමෙව ච තත්ථ ඉත්ථිපුරිසා කාමරතියා විහරන්ති. තතො වීතරාගා විය යථාසකං ගච්ඡන්ති, න තත්ථ ඉධ විය ගබ්භොක්කන්තිමූලකං, ගබ්භපරිහරණමූලකං, විජායනමූලකං වා දුක්ඛං හොති. රත්තකඤ්චුකතො කඤ්චනපටිමා විය දාරකා මාතුකුච්ඡිතො අමක්ඛිතා එව සෙම්හාදිනා සුඛෙනෙව නික්ඛමන්ති. අයං තත්ථ ධම්මතා.

මාතා පන පුත්තං වා ධීතරං වා විජායිත්වා තෙ විචරණකප්පදෙසෙ ඨපෙත්වා අනපෙක්ඛා යථාරුචි ගච්ඡති. තෙසං තත්ථ සයිතානං යෙ පස්සන්ති පුරිසා වා ඉත්ථියො වා, තෙ අත්තනො අඞ්ගුලියො උපනාමෙන්ති. තෙසං කම්මබලෙන තතො ඛීරං පවත්තති, තෙන තෙ දාරකා යාපෙන්ති. එවං පන වඩ්ඪෙන්තා කතිපයදිවසෙහෙව ලද්ධබලා හුත්වා දාරිකා ඉත්ථියො උපගච්ඡන්ති, දාරකා පුරිසෙ. කප්පරුක්ඛතො එව ච තෙසං තත්ථ වත්ථාභරණානි නිප්ඵජ්ජන්ති. නානාවිරාගවණ්ණවිචිත්තානි හි සුඛුමානි මුදුසුඛසම්ඵස්සානි වත්ථානි තත්ථ තත්ථ කප්පරුක්ඛෙසු ඔලම්බන්තානි තිට්ඨන්ති. නානාවිධරස්මිජාලසමුජ්ජලවිවිධවණ්ණරතනවිනද්ධානි අනෙකවිධමාලාකම්මලතාකම්මභිත්තිකම්මවිචිත්තානි සීසූපගගීවූපගහත්ථූපගකටූපගපාදූපගානි සොවණ්ණමයානි ආභරණානි කප්පරුක්ඛතො ඔලම්බන්ති. තථා වීණාමුදිඞ්ගපණවසම්මතාළසඞ්ඛවංසවෙතාළපරිවාදිනීවල්ලකීපභුතිකා තූරියභණ්ඩාපි තතො තතො ඔලම්බන්ති. තත්ථ බහූ ඵලරුක්ඛා කුම්භමත්තානි ඵලානි ඵලන්ති මධුරරසානි, යානි පරිභුඤ්ජිත්වා තෙ සත්තාහම්පි ඛුප්පිපාසාහි න බාධීයන්ති.

නජ්ජොපි තත්ථ සුවිසුද්ධජලා සුප්පතිත්ථා රමණීයා අකද්දමා වාලුකතලා නාතිසීතා නච්චුණ්හා සුරභිගන්ධීහි ජලජපුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නා සබ්බකාලං සුරභී වායන්තියො සන්දන්ති, න තත්ථ කණ්ටකිකා කක්ඛළගච්ඡලතා හොන්ති, අකණ්ටකා පුප්ඵඵලසම්පන්නා එව හොන්ති, චන්දනනාගරුක්ඛා සයමෙව රසං පග්ඝරන්ති, නහායිතුකාමා ච නදිතිත්ථෙ එකජ්ඣං වත්ථාභරණානි ඨපෙත්වා නදිං ඔතරිත්වා න්හත්වා උත්තිණ්ණුත්තිණ්ණා උපරිට්ඨිමං උපරිට්ඨිමං වත්ථාභරණං ගණ්හන්ති, න තෙසං එවං හොති ‘‘ඉදං මම, ඉදං පරස්සා’’ති. තතො එව න තෙසං කොචි විග්ගහො වා විවාදො වා. සත්තාහිකා එව ච නෙසං කාමරතිකීළා හොති, තතො වීතරාගා විය විචරන්ති. යත්ථ ච රුක්ඛෙ සයිතුකාමා හොන්ති, තත්ථෙව සයනං උපලබ්භති. මතෙ ච සත්තෙ දිස්වා න රොදන්ති න සොචන්ති. තඤ්ච මණ්ඩයිත්වා නික්ඛිපන්ති. තාවදෙව ච නෙසං තථාරූපා සකුණා උපගන්ත්වා මතං දීපන්තරං නෙන්ති, තස්මා සුසානං වා අසුචිට්ඨානං වා තත්ථ නත්ථි, න ච තතො මතා නිරයං වා තිරච්ඡානයොනිං වා පෙත්තිවිසයං වා උපපජ්ජන්ති. ධම්මතාසිද්ධස්ස පඤ්චසීලස්ස ආනුභාවෙන තෙ දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්තීති වදන්ති. වස්සසහස්සමෙව ච නෙසං සබ්බකාලං ආයුප්පමාණං, සබ්බමෙතං තෙසං පඤ්චසීලං විය ධම්මතාසිද්ධමෙවාති.

තියානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තණ්හාමූලකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ (දී. නි. ටී. 2.103) **එසනතණ්හාති** භොගානං පරියෙසනවසෙන පවත්තා තණ්හා. **එසිතතණ්හාති** පරියිට්ඨෙසු භොගෙසු උප්පජ්ජමානතණ්හා. පරිතස්සනවසෙන පරියෙසති එතායාති **පරියෙසනා,** ආසයතො පයොගතො ච පරියෙසනා තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදො. තෙනාහ **"තණ්හාය සති හොතී"**ති. **රූපාදිආරම්මණප්පටිලාභොති** සවත්ථුකානං රූපාදිආරම්මණානං ගවෙසනවසෙන පටිලාභො. යං පන අපරියිට්ඨංයෙව ලබ්භති, තම්පි අත්ථතො පරියෙසනාය ලද්ධමෙව නාම තථාරූපස්ස කම්මස්ස පුබ්බෙකතත්තා එව ලබ්භනතො. තෙනාහ **"සො හි පරියෙසනාය සති හොතී"**ති.

සුබවිනිච්ඡයන්ති සුඛං විසෙසතො නිච්ඡිනොතීති සුඛවිනිච්ඡයො. සුඛං සභාවතො සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො ආදීනවතො නිස්සරණතො ච යාථාවතො ජානිත්වා පවත්තඤාණංව සුඛවිනිච්ඡයං. **ජඤ්ඤාති** ජානෙය්‍යා. ''සුභං සුඛ''න්තිආදිකං ආරම්මණෙ අභූතාකාරං විවිධං නින්නභාවෙන විනොති ආරොපෙතීති **විනිච්ඡයො,** අස්සාදානුපස්සනා තණ්හා. දිට්ඨියාපි එවමෙව විනිච්ඡයභාවො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ විතක්කොයෙව ආගතොති යොජනා. **ඉමස්මිං පන සුත්තෙති** සක්කපඤ්හසුත්තෙ (දී. නි. 2.358). තත්ථ හි ''ඡන්දො ඛො, දෙවානමින්ද, විතක්කනිදානො''ති ආගතං. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **විතක්කෙනෙව විනිච්ඡිනන්තීති** එතෙන ''විනිච්ඡිනති එතෙනාති විනිච්ඡයො''ති විනිච්ඡයසද්දස්ස කරණසාධනමාහ. **එත්තකන්ති**ආදි විනිච්ඡයනාකාරදස්සනං.

ඡන්දනට්ඨෙන ඡන්දො, එවං රඤ්ජනට්ඨෙන රාගොති **ඡන්දරාගො**. ස්වායං අනාසෙවනතාය මන්දො හුත්වා පවත්තො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **"දුබ්බලරාගස්සාධිවචන"**න්ති. **අජ්ඣොසානන්ති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනිවෙසනං. ''මය්හං ඉද''න්ති හි තණ්හාගාහො යෙභුය්‍යෙන අත්තග්ගාහසන්නිස්සයොව හොති. තෙනාහ **"අහං මමන්ති"**ති. **බලවසන්නිට්ඨානන්ති** ච තෙසං ගාහානං ථිරභාවප්පත්තිමාහ. **තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පරිග්ගහකරණන්ති** අහං මමන්ති බලවසන්නිට්ඨානවසෙන අභිනිවිට්ඨස්ස අත්තත්තනියග්ගාහවත්ථුනො අඤ්ඤාසාධාරණං විය කත්වා පරිග්ගහෙත්වා ඨානං, තථාපවත්තො ලොභසහගතචිත්තුප්පාදො. අත්තනා පරිග්ගහිතස්ස වත්ථුනො යස්ස වසෙන **පරෙහි සාධාරණභාවස්ස** අසහමානො හොති පුග්ගලො, සො ධම්මො **අසහනතා. එවං වචනත්ථං වදන්ති** නිරුත්තිනයෙන. සද්දලක්ඛණෙන පන යස්ස ධම්මස්ස වසෙන මච්ඡරියයොගතො පුග්ගලො මච්ඡරො , තස්ස භාවො, කම්මං වා **මච්ඡරියං,** මච්ඡරො ධම්මො. මච්ඡරියස්ස බලවභාවතො ආදරෙන රක්ඛණං **ආරක්ඛොති** ආහ **"ද්වාර...පෙ.... සුට්ඨු රක්ඛණ"**න්ති.

අත්තනො ඵලං කරොතීති කරණං, යං කිඤ්චි කාරණං. අධිකං කරණන්ති **අධිකරණං,** විසෙසකාරණං. විසෙසකාරණඤ්ච භොගානං ආරක්ඛදණ්ඩාදානාදිඅනත්ථසම්භවස්සාති වුත්තං **"ආරක්ඛාධිකරණ"**න්තිආදි. **පරනිසෙධනත්ථන්ති** මාරණාදිනා පරෙසං විබාධනත්ථං. ආදියන්ති එතෙනාති ආදානං, දණ්ඩස්ස ආදානං **දණ්ඩාදානං,** දණ්ඩං ආහරිත්වා පරවිහෙඨනචිත්තුප්පාදො. **සත්ථාදානෙපි** එසෙව නයො. හත්ථපරාමාසාදිවසෙන කායෙන කාතබ්බො කලහො **කායකලහො**. මම්මඝට්ටනාදිවසෙන වාචාය කාතබ්බො කලහො **වාචාකලහො**. විරුජ්ඣනවසෙන විරූපං ගණ්හාති එතෙනාති **විග්ගහො**. විරුද්ධං වදති එතෙනාති **විවාදො**. ''තුවං තුව''න්ති අගාරවවචනසහචරණතො **තුවංතුවං**. සබ්බෙපි තෙ තථාපවත්තදොසසහගතා චිත්තුප්පාදා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ භගවා **"අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවන්ති"**ති.

තණ්හාමූලකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. සත්තාවාසසුත්තාදිවණ්ණනා

24-25. චතුත්ථෙ සත්තා ආවසන්ති එතෙසූති **සත්තාවාසා,** නානත්තසඤ්ඤිආදිභෙදා සත්තනිකායා. යස්මා තෙ තෙ සත්තනිවාසා තප්පරියාපන්නානං සත්තානං තාය එව තප්පරියාපන්නතාය ආධාරො විය වත්තබ්බතං අරහන්ති. සමුදායාධාරො හි අවයවස්ස යථා ''රුක්ඛෙ සාඛා''ති, තස්මා **"සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අත්ථො"**ති වුත්තං. **සුද්ධාවාසාපි සත්තාවාසොව** ''න සො, භික්ඛවෙ, සත්තාවාසො සුලභරූපො, යො මයා අනාවුත්ථපුබ්බො ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්‍ර සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහී''ති (දී. නි. 2.91) වචනතො. යදි එවං තෙ කස්මා ඉධ න ගහිතාති තත්ථ කාරණමාහ **"අසබ්බකාලිකත්තා"**තිආදි. වෙහප්ඵලා පන චතුත්ථෙයෙව සත්තාවාසෙ භජන්තීති දට්ඨබ්බං. පඤ්චමං උත්තානමෙව.

සත්තාවාසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සිලායූපසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ පමාණමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස චතුවීසතඞ්ගුලිකො හත්ථො **කුක්කු,** ''කක්කූ''තිපි තස්සෙව නාමං. **අට්ඨ කුක්කු උපරි නෙමස්සාති** අට්ඨ හත්ථා ආවාටස්ස උපරි උග්ගන්ත්වා ඨිතා භවෙය්‍යුං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සිලායූපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පඨමවෙරසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ (සං. නි. ටී. 2.241) **යතොති** යස්මිං කාලෙ. අයඤ්හි තො-සද්දො දා-සද්දො විය ඉධ කාලවිසයො, යදාති වුත්තං හොති. **භයානි වෙරානීති** භීයතෙ **භයං,** භයෙන යොගා, භායිතබ්බෙන වා භයං එව වෙරප්පසවට්ඨෙන **වෙරන්ති** ච ලද්ධනාමා චෙතනාදයො. පාණාතිපාතාදයො හි යස්ස පවත්තන්ති, යඤ්ච උද්දිස්ස පවත්තීයන්ති, උභයෙසඤ්ච වෙරාවහා, තතො එව චෙතෙ භායිතබ්බා වෙරසඤ්ජනකා නාමාති. සොතස්ස අරියමග්ගස්ස ආදිතො පජ්ජනං පටිපත්ති අධිගමො සොතාපත්ති. තදත්ථාය තත්ථ පතිට්ඨිතස්ස ච අඞ්ගානි **සොතාපත්තියඞ්ගානි**. දුවිධඤ්හි (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.41) සොතාපත්තියඞ්ගං සොතාපත්තිඅත්ථාය ච අඞ්ගං කාරණං, යං සොතාපත්තිමග්ගප්පටිලාභතො පුබ්බභාගෙ සොතාපත්තිප්පටිලාභාය සංවත්තති, ''සප්පුරිසසංසෙවො සද්ධම්මස්සවනං යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මපටිපත්තී''ති (දී. නි. 3.311) එවං ආගතං. පටිලද්ධගුණස්ස ච සොතාපත්තිං පත්වා ඨිතස්ස අඞ්ගං, යං ''සොතාපන්නස්ස අඞ්ග''න්තිපි වුච්චති ''සොතාපන්නො අඞ්ගීයති ඤායති එතෙනා''ති කත්වා, බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදාදීනං එතං අධිවචනං. ඉදමිධාධිප්පෙතං.

ඛීණනිරයොතිආදීසු ආයතිං තත්ථ අනුප්පජ්ජනතාය ඛීණො නිරයො මය්හන්ති, සො අහං ඛීණනිරයො. එස නයො සබ්බත්ථ. **සොතාපන්නොති** මග්ගසොතං ආපන්නො. **අවිනිපාතධම්මොති** න විනිපාතසභාවො. **නියතොති** පඨමමග්ගසඞ්ඛාතෙන සම්මත්තනියාමෙන නියතො. **සම්බොධිපරායණොති** උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතො සම්බොධි පරං අයනං මය්හන්ති සොහං සම්බොධිපරායණො, සම්බොධිං අවස්සං අභිසම්බුජ්ඣනකොති අත්ථො.

පාණාතිපාතපච්චයාති පාණාතිපාතකම්මස්ස කරණහෙතු. **භයං වෙරන්ති** අත්ථතො එකං. වෙරං වුච්චති විරොධො, තදෙව භායිතබ්බතො ''භය''න්ති වුච්චති. තඤ්ච පනෙතං දුවිධං හොති – බාහිරං, අජ්ඣත්තිකන්ති. එකෙන හි එකස්ස පිතා මාරිතො හොති. සො චින්තෙති ''එතෙන කිර මෙ පිතා මාරිතො, අහම්පි තංයෙව මාරෙස්සාමී''ති නිසිතං සත්ථං ආදාය චරති. යා තස්ස අබ්භන්තරෙ උප්පන්නා වෙරචෙතනා, ඉදං **බාහිරං වෙරං** නාම තස්ස වෙරස්ස මූලභූතතො වෙරකාරකපුග්ගලතො බහිභාවත්තා. යා පන ඉතරස්ස ''අයං කිර මං මාරෙස්සාමීති චරති, අහමෙව නං පඨමතරං මාරෙස්සාමී''ති චෙතනා උප්පජ්ජති, ඉදං **අජ්ඣත්තිකං වෙරං** නාම. ඉදං තාව උභයම්පි දිට්ඨධම්මිකමෙව. යා පන තං නිරයෙ උප්පන්නං දිස්වා ''එතං පහරිස්සාමී''ති ජලිතං අයමුග්ගරං ගණ්හන්තස්ස නිරයපාලස්ස චෙතනා උප්පජ්ජති, ඉදමස්ස සම්පරායිකං බාහිරං වෙරං. යා චස්ස ''අයං නිද්දොසං මං පහරිස්සාමීති ආගච්ඡති, අහමෙව නං පඨමතරං පහරිස්සාමී''ති චෙතනා උප්පජ්ජති, ඉදමස්ස සම්පරායිකං අජ්ඣත්තං වෙරං. යං පනෙතං බාහිරං වෙරං, තං අට්ඨකථාසු ''පුග්ගලවෙර''න්ති වුච්චති. **දුක්ඛං දොමනස්සන්ති** අත්ථතො එකමෙව. යථා චෙත්ථ, එවං සෙසෙසුපි ''ඉමිනා මම භණ්ඩං හටං, මය්හං දාරෙසු චාරිත්තං ආපන්නං, මුසා වත්වා අත්ථො භග්ගො, සුරාමදමත්තෙන ඉදං නාම කත''න්තිආදිනා නයෙන වෙරප්පවත්ති වෙදිතබ්බා.

අවෙච්චප්පසාදෙනාති අධිගතෙන අචලප්පසාදෙන. **අරියකන්තෙහීති** පඤ්චහි සීලෙහි. තානි හි අරියානං කන්තානි පියානි මනාපානි භවන්ති, භවන්තරගතාපි අරියා තානි න විජහන්ති, තස්මා ''අරියකන්තානී''ති වුච්චන්ති. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං සියා, තං සබ්බං **විසුද්ධිමග්ගෙ අනුස්සතිනිද්දෙසෙ** වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

පඨමවෙරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ආඝාතවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ වසති එත්ථ ඵලං තන්නිමිත්තතාය පවත්තතීති **වත්ථු,** කාරණන්ති ආහ **''ආඝාතවත්ථූනී''**ති. කොපො නාමායං යස්මිං වත්ථුස්මිං උප්පජ්ජති, න තත්ථ එකවාරමෙව උප්පජ්ජති, අථ ඛො පුනපි උප්පජ්ජතෙවාති වුත්තං **''බන්ධතී''**ති. අථ වා යො පච්චයවිසෙසෙන උප්පජ්ජමානො ආඝාතො සවිසයෙ බද්ධො විය න විගච්ඡති, පුනපි උප්පජ්ජතෙව. තං සන්ධායාහ **''ආඝාතං බන්ධතී''**ති. තං පනස්ස පච්චයවසෙන නිබ්බත්තනං උප්පාදනමෙවාති වුත්තං **''උප්පාදෙතී''**ති.

ආඝාතවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආඝාතපටිවිනයසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ **තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති** එත්ථ තන්ති කිරියාපරාමසනං. පදජ්ඣාහාරෙන ච අත්ථො වෙදිතබ්බොති **''තං අනත්ථචරණං මා අහොසී''**තිආදිමාහ. **කෙන කාරණෙන ලද්ධබ්බං** නිරත්ථකභාවතො. කම්මස්සකා හි සත්තා. තෙ

කස්ස රුචියා දුක්ඛිතා සුඛිතා වා භවන්ති, තස්මා කෙවලං තස්මිං මය්හං අනත්ථචරණං, තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති අධිප්පායො. අථ වා **තං කොපකාරණං එත්ථ පුග්ගලෙ කුතො ලබ්භා** පරමත්ථතො කුජ්ඣිතබ්බස්ස කුජ්ඣනකස්ස ච අභාවතො. සඞ්ඛාරමත්තඤ්හෙතං, යදිදං ඛන්ධපඤ්චකං යං ‘‘සත්තො’’ති වුච්චති, තෙ සඞ්ඛාරා ඉත්තරඛණිකා, කස්ස කො කුජ්ඣතීති අත්ථො. **ලාභා නාම කෙ සියුං** අඤ්ඤත්‍ර අනත්ථුප්පත්තිතො.

ආඝාතපටිවිනයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අනුපුබ්බනිරොධසුත්තවණ්ණනා

31. එකාදසමෙ **අනුපුබ්බනිරොධා**ති අනුපුබ්බෙන අනුක්කමෙන පවත්තෙතබ්බනිරොධා. තෙනාහ **‘‘අනුපටිපාටිනිරොධා’’**ති.

අනුපුබ්බනිරොධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තාවාසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මහාවග්ගො

1. අනුපුබ්බවිහාරසුත්තවණ්ණනා

32. චතුත්ථස්ස පඨමෙ අනුපුබ්බතො විහරිතබ්බාති **අනුපුබ්බවිහාරා. අනුපටිපාටියා**ති අනුක්කමෙන. **සමාපජ්ජිතබ්බවිහාරා**ති සමාපජ්ජිත්වා සමඞ්ගිනො හුත්වා විහරිතබ්බවිහාරා.

අනුපුබ්බවිහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-3. අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිසුත්තාදිවණ්ණනා

33-34. දුතියෙ ඡාතං වුච්චති තණ්හාදිට්ඨියො කාමානං පාතබ්බතො තාසං වසෙන වත්තනතො, තන්නින්නත්තා නත්ථි එතෙසු ඡාතන්ති **නිච්ඡාතා**. තෙනාහ **"තණ්හාදිට්ඨිච්ඡාතාන"**න්තිආදි. තතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ගාවීඋපමාසුත්තවණ්ණනා

35. චතුත්ථෙ **පබ්බතචාරිනී**ති පකතියා පබ්බතෙ බහුලචාරිනී. **අඛෙත්තඤ්ඤූ**ති (විසුද්ධි. මහාටී. 1.77) අගොචරඤ්ඤූ. සමාධිපරිපන්ථානං විසොධනානභිඤ්ඤතාය **බාලො**. ඣානස්ස පගුණභාවාපාදනවෙය්‍යත්තියස්ස අභාවෙන **අබ්‍යත්තො**. උපරිඣානස්ස පදට්ඨානභාවානවබොධෙන **අඛෙත්තඤ්ඤූ**. සබ්බථාපි සමාපත්තිකොසල්ලාභාවෙන **අකුසලො**. සමාධිනිමිත්තස්ස වා අනාසෙවනාය **බාලො**. අභාවනාය **අබ්‍යත්තො**. අබහුලීකාරෙන **අඛෙත්තඤ්ඤූ**. සම්මදෙව අනධිට්ඨානතො **අකුසලො**ති යොජෙතබ්බං. **උභතො භට්ඨො**ති උභයතො ඣානතො භට්ඨො. සො හි අප්පගුණතාය න සුප්පතිට්ඨිතතාය සඋස්සාහොපි විනාසතො අසාමත්ථියතො ච ඣානද්වයතො පරිහීනො.

ගාවීඋපමාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඣානසුත්තවණ්ණනා

36. පඤ්චමෙ **අනිච්චතො**ති ඉමිනා නිච්චපටික්ඛෙපතො තෙසං අනිච්චතමාහ. තතො එව උදයවයවන්තතො විපරිණාමතො තාවකාලිකතො ච තෙ අනිච්චාති ජොතිතං හොති. යඤ්හි නිච්චං න හොති, තං උදයවයපරිච්ඡින්නජරාය මරණෙන චාති ද්වෙධා විපරිණතං ඉත්තරක්ඛණමෙව ච හොති. **දුක්ඛතො**ති න සුඛතො. ඉමිනා සුඛපටික්ඛෙපතො තෙසං දුක්ඛතමාහ. තතො එව ච අභිණ්හපටිපීළනතො දුක්ඛවත්ථුතො ච තෙ දුක්ඛාති ජොතිතං හොති. උදයවයවන්තතාය හි තෙ අභිණ්හපටිපීළනතො නිරන්තරදුක්ඛතාය දුක්ඛස්සෙව ච අධිට්ඨානභූතො. පච්චයයාපනීයතාය රොගමූලතාය ච **රොගතො**. දුක්ඛතාසූලයොගතො කිලෙසාසුචිපග්ඝරතො උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපක්කභිජ්ජනතො ච **ගණ්ඩතො**. පීළාජනනතො අන්තොතුදනතො දුන්නීහරණතො ච **සල්ලතො**. අවඩ්ඪිආවහනතො අසවත්ථුතො ච **අඝතො**. අසෙරිභාවජනනතො ආබාධපතිට්ඨානතාය ච **ආබාධතො**. අවසවත්තනතො අවිධෙය්‍යතාය ච **පරතො**. බ්‍යාධිජරාමරණෙහි පලුජ්ජනීයතාය **පලොකතො**. සාමිනිවාසීකාරකවෙදකඅධිට්ඨායකවිරහතො **සුඤ්ඤතො**. අත්තපටික්ඛෙපට්ඨෙන **අනත්තතො**. රූපාදිධම්මාපි යථා න එත්ථ අත්තා අත්ථීති **අනත්තා,** එවං සයම්පි අත්තා න හොන්තීති **අනත්තා**. තෙන අබ්‍යාපාරතො නිරීහතො තුච්ඡතො අනත්තාති දීපිතං හොති.

ලක්ඛණත්තයමෙව සුඛාවබොධනත්ථං එකාදසහි පදෙහි විභජිත්වා ගහිතන්ති දස්සෙතුං **"යස්මා අනිච්චතො"**තිආදි වුත්තං. **අන්තොසමාපත්තිය**න්ති සමාපත්තීනං සහජාතතාය සමාපත්තීනං අබ්භන්තරෙ චිත්තං පටිසංහරතීති තප්පටිබද්ධඡන්දරාගාදිකිලෙසවික්ඛම්භනෙන විපස්සනාචිත්තං පටිසංහරති. තෙනාහ **"මොචෙති අපනෙතී"**ති. **සවනවසෙනා**ති ''සබ්බසඞ්ඛාරසමථො''තිආදිනා සවනවසෙන. **ථුතිවසෙනා**ති තථෙව ථොමනාවසෙන ගුණතො සංකිත්තනවසෙන. **පරියත්තිවසෙනා**ති තස්ස ධම්මස්ස පරියාපුණනවසෙන. **පඤ්ඤත්තිවසෙනා**ති තදත්ථස්ස පඤ්ඤාපනවසෙන. ආරම්මණකරණවසෙනෙව උපසංහරති මග්ගචිත්තං, ''එතං සන්ත''න්තිආදි පන අවධාරණනිවත්තිතත්ථදස්සනං. යථා විපස්සනා ''එතං සන්තං එතං පණීත''න්තිආදිනා අසඞ්ඛතාය ධාතුයා චිත්තං උපසංහරති, එවං මග්ගො නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන අභිසමෙන්තො තත්ථ ලබ්භමානෙ සබ්බෙපි විසෙසෙ අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣන්තො තත්ථ චිත්තං උපසංහරති. තෙනාහ **"ඉමිනා පන ආකාරෙනා"**තිආදි.

සො තත්ථ ඨිතොති සො අදන්ධවිපස්සකො යොගී තත්ථ තාය අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයාරම්මණාය විපස්සනාය ඨිතො. **සබ්බසොති** සබ්බත්ථ තස්ස තස්ස මග්ගස්ස අධිගමාය නිබ්බත්තිතසමථවිපස්සනාසු. **අසක්කොන්තො අනාගාමී හොතීති** හෙට්ඨිමමග්ගාවහාසු එව සමථවිපස්සනාය ඡන්දරාගං පහාය අග්ගමග්ගාවහාසු නිකන්තිං පරියාදාතුං අසක්කොන්තො අනාගාමිතායමෙව සණ්ඨාති.

සමතික්කන්තත්තාති සමථවසෙන විපස්සනාවසෙන චාති සබ්බථාපි රූපස්ස සමතික්කන්තත්තා. තෙනාහ **"අයං හී"**තිආදි. **අනෙනාති** යොගිනා. **තං අතික්කම්මාති** ඉදං යො පඨමං පඤ්චවොකාරඑකවොකාරපරියාපන්නෙ ධම්මෙ සම්මදෙව සම්මසිත්වා තෙ විස්සජ්ජෙත්වා තතො අරූපසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා අරූපධම්මෙ සම්මසති, තං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ **"ඉදානි අරූපං සම්මසතී"**ති.

ඣානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

37. ඡට්ඨෙ ඔකාසං අවසරං අධිගච්ඡති එතෙනාති **ඔකාසාධිගමො,** මග්ගඵලසුඛාධිගමාය ඔකාසභාවතො වා ඔකාසො, තස්ස අධිගමො **ඔකාසාධිගමො.** එත්ථ ච දීඝනිකායෙනෙව (දී. නි. 2.288) පන සුත්තන්තදෙසනායං පඨමජ්ඣානං, චතුත්ථජ්ඣානං, අරහත්තමග්ගොති තයො ඔකාසාධිගමා ආගතා. තත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 2.288) පඨමං ඣානං පඤ්ච නීවරණානි වික්ඛම්භෙත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨතීති **"පඨමො ඔකාසාධිගමො"**ති වුත්තං. චතුත්ථජ්ඣානං පන සුඛදුක්ඛං වික්ඛම්භෙත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨතීති **දුතියො ඔකාසාධිගමො.** අරහත්තමග්ගො සබ්බකිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨතීති **"තතියො ඔකාසාධිගමො"**ති වුත්තො. ඉධ පන වක්ඛමානානි තීණි අරූපජ්ඣානානි සන්ධාය **"ඔකාසාධිගමො"**ති වුත්තං. තෙසංයෙව ච ගහණෙ කාරණං සයමෙව වක්ඛති.

සත්තානං විසුද්ධිං පාපනත්ථායාති රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහි ච උපක්කිලෙසෙහි කිලිට්ඨචිත්තානං සත්තානං විසුද්ධිපාපනත්ථාය සමතික්කමනත්ථාය. ආයතිං අනුප්පජ්ජනඤ්හි ඉධ "සමතික්කමො"ති වුත්තං. **අත්ථං ගමනත්ථායාති** කායිකදුක්ඛස්ස ච චෙතසිකදොමනස්සස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං අත්ථඞ්ගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. ඤායති නිච්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣීයති එතෙනාති **ඤායො,** සමුච්ඡෙදභාවො අරියමග්ගොති ආහ **"සහවිපස්සනකස්ස මග්ගස්සා"**ති. **පච්චක්ඛකරණත්ථායාති** අත්තපච්චක්ඛතාය. පරපච්චයෙන විනා පච්චක්ඛකරණඤ්හි "සච්ඡිකිරියා"ති වුච්චති. **අසම්භින්නන්ති** පිත්තසෙම්හාදීහි අපලිබුද්ධං අනුපහතං.

රාගානුගතො සමාධි **අභිනතො** නාම හොති ආරම්මණෙ අභිමුඛභාවෙන පවත්තියා, දොසානුගතො පන **අපනතො** අපගමනවසෙන පවත්තියා, තදුභයප්පටික්ඛෙපෙන **"න චාභිනතො න චාපනතො"**ති වුත්තන්ති ආහ **"රාගවසෙනා"**තිආදි. **න සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතොති** ලොකියජ්ඣානචිත්තානි විය න සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන තදඞ්ගප්පහානවික්ඛම්භනප්පහානවසෙන ච නිග්ගහෙත්වා වාරෙත්වා ඨිතො. කිඤ්චරහි කිලෙසානං ඡින්නන්තෙ උප්පන්නො. තථාභූතං ඵලසමාධිං සන්ධායෙතං වුත්තං. තෙනාහ **"න සසඞ්ඛාරෙන...පෙ.... ඡින්නන්තෙ උප්පන්නො"**ති.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා

38. සත්තමෙ **ලොකායතවාදකාති** ආයතිං හිතං ලොකො න යතති න විරූහති එතෙනාති ලොකායතං, විතණ්ඩසත්ථං. තඤ්හි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති, තං වදන්තීති **ලොකායතවාදකා.**

දළ්හං ථිරං ධනු එතස්සාති දළ්හධන්වා (අ. නි. ටී. 2.4.45-46; සං. නි. ටී. 1.1.107), සො එව **"දළ්හධම්මා"**ති වුත්තො. පටිසත්තුවිධමනත්ථං ධනුං ගණ්හාතීති **ධනුග්ගහො.** සො එව උසුං සරං අසති ඛිපතීති **ඉස්සාසො. ද්විසහස්සථාමන්ති** ලොහාදිභාරං වහිතුං සමත්ථං ද්විසහස්සථාමං. තෙනාහ **"ද්විසහස්සථාමං නාමා"**තිආදි. **දණ්ඩෙති** ධනුදණ්ඩෙ. **යාව කණ්ඩප්පමාණාති** දීඝතො යත්තකං කණ්ඩස්ස පමාණං, තත්තකෙ ධනුදණ්ඩෙ උක්ඛිත්තමත්තෙ ආරොපිතෙසුයෙව ජියාදණ්ඩෙසු සො චෙ භාරො පඨවිතො මුච්චති, එවං ඉදං ද්විසහස්සථාමං නාම ධනූති දට්ඨබ්බං. **උග්ගහිතසිප්පොති** උග්ගහිතධනුසිප්පො. **කතහත්ථොති** ථිරතරං ලක්ඛෙසු අවිරජ්ඣනසරක්ඛෙපො. ඊදිසො පන තත්ථ වසිභූතො **කතහත්ථො** නාම හොතීති ආහ **"චිණ්ණවසිභාවො"**ති. කතං රාජකුලාදීසු උපෙච්ච අසනං එතෙන සො **කතුපාසනොති** ආහ **"රාජකුලාදීසු දස්සිතසිප්පො"**ති. **එවං කතන්ති** එවං අන්තොසුසිරකරණාදිනා සල්ලහුකං කතං.

ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. දෙවාසුරසඞ්ගාමසුත්තාදිවණ්ණනා

39-40. අට්ඨමෙ **අභියිංසූති** කදා අභියිංසු? යදා බලවන්තො අහෙසුං, තදා. තත්‍රායමනුපුබ්බිකථා (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.247; සාරත්ථ. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා) – සක්කො කිර මගධරට්ඨෙ මචලගාමකෙ මඝො නාම මාණවො හුත්වා තෙත්තිංස පුරිසෙ ගහෙත්වා කල්‍යාණකම්මං කරොන්තො සත්ත වතපදානි පූරෙත්වා තත්ථ කාලඞ්කතො දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති. තං බලවකම්මානුභාවෙන සපරිසං සෙසදෙවතා දසහි ඨානෙහි අධිගණ්හන්තං දිස්වා ‘‘ආගන්තුකදෙවපුත්තා ආගතා’’ති නෙවාසිකා ගන්ධපානං සජ්ජයිංසු. සක්කො සකපරිසාය සඤ්ඤං අදාසි ‘‘මාරිසා මා ගන්ධපානං පිවිත්ථ, පිවනාකාරමත්තමෙව දස්සෙථා’’ති. තෙ තථා අකංසු. නෙවාසිකදෙවතා සුවණ්ණසරකෙහි උපනීතං ගන්ධපානං යාවදත්ථං පිවිත්වා මත්තා තත්ථ තත්ථ සුවණ්ණපථවියං පතිත්වා සයිංසු. සක්කො ‘‘ගණ්හථ පුත්තහතාය පුත්තෙ’’ති තෙ පාදෙසු ගහෙත්වා සිනෙරුපාදෙ ඛිපාපෙසි. සක්කස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන තදනුවත්තකාපි සබ්බෙ තත්ථෙව පතිංසු. තෙ සිනෙරුවෙමජ්ඣකාලෙ සඤ්ඤං ලභිත්වා, ‘‘තාතා, සුරං න පිවිම්හ, සුරං න පිවිම්හා’’ති ආහංසු. තතො පට්ඨාය **අසුරා** නාම ජාතා. අථ නෙසං කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං සිනෙරුස්ස හෙට්ඨිමතලෙ දසයොජනසහස්සං අසුරභවනං නිබ්බත්ති. සක්කො තෙසං නිවත්තිත්වා අනාගමනත්ථාය ආරක්ඛං ඨපෙසි. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘අන්තරා ද්වින්නං අයුජ්ඣපුරානං,
> පඤ්චවිධා ඨපිතා අභිරක්ඛා;
> උරග-කරොටි-පයස්ස ච හාරී,
> මදනයුතා චතුරො ච මහත්ථා’’ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.247; සාරත්ථ. ටී. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා);

ද්වෙ නගරානි හි යුද්ධෙන ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය **අයුජ්ඣපුරානි** නාම ජාතානි දෙවනගරඤ්ච අසුරනගරඤ්ච. යදා හි අසුරා බලවන්තො හොන්ති, අථ දෙවෙහි පලායිත්වා දෙවනගරං පවිසිත්වා ද්වාරෙ පිදහිතෙ අසුරානං සතසහස්සම්පි කිඤ්චි කාතුං න සක්කොති. යදා දෙවා බලවන්තො හොන්ති, අථාසුරෙහි පලායිත්වා අසුරනගරස්ස ද්වාරෙ පිදහිතෙ සක්කානං සතසහස්සම්පි කිඤ්චි කාතුං න සක්කොති. ඉති ඉමානි ද්වෙ නගරානි අයුජ්ඣපුරානි නාම. තෙසං අන්තරා එතෙසු උරගාදීසු පඤ්චසු ඨානෙසු සක්කෙන ආරක්ඛා ඨපිතා. තත්ථ **උරග**සද්දෙන නාගා ගහිතා. තෙ හි උදකෙ බලවන්තො හොන්ති, තස්මා සිනෙරුස්ස පඨමාලින්දෙ එතෙසං ආරක්ඛා. **කරොටි**සද්දෙන සුපණ්ණා ගහිතා. තෙසං කිර කරොටි නාම පානභොජනං, තෙන තං නාමං ලභිංසු, දුතියාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා. **පයස්සහාරි**සද්දෙන කුම්භණ්ඩා ගහිතා, දානවරක්ඛසා කිර තෙ, තතියාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා. **මදනයුත**සද්දෙන යක්ඛා ගහිතා. විසමචාරිනො කිර තෙ යුජ්ඣසොණ්ඩා, චතුත්ථාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා. **චතුරො ච මහත්ථා**ති චත්තාරො මහාරාජානො වුත්තා, පඤ්චමාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා, තස්මා යදි අසුරා කුපිතාවිලචිත්තා දෙවපුරං උපයන්ති යුජ්ඣිතුං. යං ගිරිනො පඨමං පරිභණ්ඩං, තං උරගා පටිබාහයන්ති. එවං සෙසෙසු සෙසා.

තෙ පන අසුරා ආයුවණ්ණයසඉස්සරියසම්පත්තීහි තාවතිංසසදිසාව, තස්මා අන්තරා අත්තානං අජානිත්වා පාටලියා පුප්ඵිතාය ‘‘න ඉදං දෙවනගරං, තත්ථ පාරිච්ඡත්තකො පුප්ඵති, ඉධ පන චිත්තපාටලී, ජරසක්කෙනාම්හාකං සුරං පායෙත්වා වඤ්චිතා, දෙවනගරඤ්ච නො ගහිතං, ගච්ඡාම, තෙන සද්ධිං යුජ්ඣිස්සාමා’’ති හත්ථිඅස්සරථෙ ආරුය්හ සුවණ්ණරජතමණිඵලකානි ගහෙත්වා යුද්ධසජ්ජා හුත්වා අසුරභෙරියො වාදෙන්තා මහාසමුද්දෙ උදකං ද්විධා භෙත්වා උට්ඨහන්ති. තෙ දෙවෙ වුට්ඨෙ වම්මිකමක්ඛිකා වම්මිකං විය සිනෙරුං ආරුහිතුං ආරභන්ති. අථ නෙසං පඨමං නාගෙහි සද්ධිං යුද්ධං හොති. තස්මිං ඛො පන යුද්ධෙ න කස්සචි ඡවි වා චම්මං වා ඡිජ්ජති, න ලොහිතං උප්පජ්ජති, කෙවලං කුමාරකානං දාරුමෙණ්ඩකයුද්ධං විය අඤ්ඤමඤ්ඤසන්තාසනමත්තමෙව හොති. කොටිසතාපි කොටිසහස්සාපි නාගා තෙහි සද්ධිං යුජ්ඣිත්වා තෙ අසුරපුරංයෙව පවෙසෙත්වා නිවත්තන්ති. යදා පන අසුරා බලවන්තො හොන්ති, අථ නාගා ඔසක්කිත්වා දුතියෙ ආලින්දෙ සුපණ්ණෙහි සද්ධිං එකතොව හුත්වා යුජ්ඣන්ති. එස නයො සුපණ්ණාදීසුපි. යදා පන තානි පඤ්චපි ඨානානි අසුරා මද්දන්ති, තදා එකතො සම්පිණ්ඩිතානිපි තානි පඤ්ච බලානි ඔසක්කන්ති. අථ චත්තාරො මහාරාජානො ගන්ත්වා සක්කස්ස තං පවත්තිං ආරොචෙන්ති. සක්කො තෙසං වචනං සුත්වා දියඩ්ඪයොජනසතිකං වෙජයන්තරථං ආරුය්හ සයං වා නික්ඛමති, එකං පුත්තං වා පෙසෙති. යදා දෙවා පුන අපච්චාගමනාය අසුරෙ ජිනිංසු, තදා සක්කො අසුරෙ පලාපෙත්වා පඤ්චසු ඨානෙසු ආරක්ඛං දත්වා වෙදියපාදෙ වජිරහත්ථා ඉන්දපටිමායො ඨපෙසි. අසුරා කාලෙන කාලං උට්ඨහිත්වා පටිමායො දිස්වා ‘‘සක්කො අප්පමත්තො තිට්ඨතී’’ති තතොව නිවත්තන්ති. ඉධ පන යදා අසුරානං ජයො අහොසි, දෙවානං පරාජයො, තං සන්ධායෙතං වුත්තං – ‘‘පරාජිතා ච, භික්ඛවෙ, දෙවා අපයිංසුයෙව උත්තරෙනාභිමුඛා, අභියිංසු අසුරා’’ති.

දක්ඛිණාභිමුඛා හුත්වාති චක්කවාළපබ්බතාභිමුඛා හුත්වා. අසුරා කිර දෙවෙහි පරාජිතා පලායන්තා චක්කවාළපබ්බතාභිමුඛං ගන්ත්වා චක්කවාළමහාසමුද්දපිට්ඨියං රජතපට්ටවණ්ණෙ වාලිකාපුලිනෙ යත්ථ පණ්ණකුටියො මාපෙත්වා ඉසයො වසන්ති, තත්ථ ගන්ත්වා ඉසීනං අස්සමපදෙන ගච්ඡන්තා ‘‘සක්කො ඉමෙහි සද්ධිං මන්තෙත්වා අම්හෙ නාසෙති, ගණ්හථ පුත්තහතාය පුත්තෙ’’ති කුපිතා අස්සමපදෙ පානීයඝටචඞ්කමනපණ්ණසාලාදීනි විද්ධංසෙන්ති. ඉසයො අරඤ්ඤතො ඵලාඵලං ආදාය ආගතා දිස්වා පුන දුක්ඛෙන පටිපාකතිකං කරොන්ති, තෙපි පුනප්පුනං තථෙව පරාජිතා ගන්ත්වා විනාසෙන්ති. තෙන වුත්තං – ‘‘පරාජිතා ච ඛො, භික්ඛවෙ, අසුරා අපයිංසුයෙව දක්ඛිණෙනාභිමුඛා’’ති. නවමං උත්තානත්ථමෙව.

දෙවාසුරසඞ්ගාමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. තපුස්සසුත්තවණ්ණනා

41. දසමෙ **පක්ඛන්දතීති** පවිසති. **පසීදතීති** පසාදං අභිරුචිං ආපජ්ජති, පතිට්ඨාති විමුච්චතීති අත්ථො. **කථාපාභතන්ති** කථාය මූලං. මූලඤ්හි ‘‘පාභත’’න්ති වුච්චති. යථාහ –

‘‘අප්පකෙනපි මෙධාවී, පාභතෙන විචක්ඛණො;
සමුට්ඨාපෙති අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම’’න්ති. (ජා. 1.1.4);

තෙනෙවාහ **‘‘කථාපාභතන්ති කථාමූල’’**න්ති. විතක්කග්ගහණෙනෙව තංසහචරිතො විචාරොපි ගහිතො. තෙනෙවෙත්ථ බහුවචනනිද්දෙසො කතොති ආහ **‘‘විතක්කෙසූති විතක්කවිචාරෙසූ’’**ති.

තපුස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සාමඤ්ඤවග්ගො

1-10. සම්බාධසුත්තාදිවණ්ණනා

42-51. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **උදායීති** තයො ථෙරා උදායී නාම කාළුදායී, ලාළුදායී, මහාඋදායීති, ඉධ කාළුදායී අධිප්පෙතොති ආහ **"උදායීති කාළුදායිත්ථෙරො"**ති. **සම්බාධෙති** සම්පීළිතතණ්හාසංකිලෙසාදිනා සඋප්පීළනතාය පරමසම්බාධෙ. අතිවිය සඞ්කරට්ඨානභූතො හි නීවරණසම්බාධො අධිප්පෙතො. **ඔකාසොති** ඣානස්සෙතං නාමං. නීවරණසම්බාධාභාවෙන හි ඣානං ඉධ ''ඔකාසො''ති වුත්තං. **පටිලීනනිසභොති** වා පටිලීනො හුත්වා සෙට්ඨො, පටිලීනානං වා සෙට්ඨොති **පටිලීනනිසභො**. පටිලීනා නාම පහීනමානා වුච්චන්ති මානුස්සයවසෙන උණ්ණතාභාවතො. යථාහ ''කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පටිලීනො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අස්මිමානො පහීනො හොති උච්ඡින්නමූලො තාලාවත්ථුකතො අනභාවංගතො ආයතිං අනුප්පාදධම්මො''ති (අ. නි. 4.38; මහානි. 87). සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

සම්බාධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

නවකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

දසකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. ආනිසංසවග්ගො

1. කිමත්ථියසුත්තවණ්ණනා

1. දසකනිපාතස්ස පඨමෙ **අවිප්පටිසාරත්ථානී**ති අවිප්පටිසාරප්පයොජනානි. **අවිප්පටිසාරානිසංසානී**ති අවිප්පටිසාරුදයානි. එතෙන අවිප්පටිසාරො නාම සීලස්ස උදයමත්තං, සංවඩ්ඪිතස්ස රුක්ඛස්ස ඡායාපුප්ඵසදිසං, අඤ්ඤො එව පනානෙන නිප්ඵාදෙතබ්බො සමාධිආදිගුණොති දස්සෙති. ‘‘යාව මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, තාව තරුණවිපස්සනා’’ති හි වචනතො උපක්කිලෙසවිමුත්තඋදයබ්බයඤාණතො පරං අයඤ්ච විපස්සනා විරජ්ජති යොගාවචරො විරත්තො පුරිසො විය හරියාය සඞ්ඛාරතො එතෙනාති විරාගො.

කිමත්ථියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-5. චෙතනාකරණීයසුත්තාදිවණ්ණනා

2-5. දුතියෙ සංසාරමහොඝස්ස පරතීරභාවතො යො නං අධිගච්ඡති, තං පාරෙති ගමෙතීති **පාරං,** නිබ්බානං. තබ්බිදූරතාය නත්ථි එත්ථ පාරන්ති **අපාරං,** සංසාරො. තෙනාහ **‘‘ඔරිමතීරභූතා තෙභූමකවට්ටා’’**තිආදි. තතියාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

චෙතනාකරණීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ **සන්තං සන්තන්ති අප්පෙත්වා නිසින්නස්සා**තිආදීසු සන්තං සන්තං පණීතං පණීතන්තිආදීනි වදති. ඉමිනා පන ආකාරෙන තං පටිවිජ්ඣිත්වා තත්ථ චිත්තං උපසංහරතො ඵලසමාපත්තිසඞ්ඛාතො චිත්තුප්පාදො තථා පවත්තතීති වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

සමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනිසංසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නාථවග්ගො

1-4. සෙනාසනසුත්තාදිවණ්ණනා

11-14. දුතියස්ස පඨමෙ **නාතිදූරන්ති** ගොචරට්ඨානතො අඩ්ඪගාවුතතො ඔරභාගතාය නාතිදූරං. **නාච්චාසන්නන්ති** පච්ඡිමෙන පමාණෙන ගොචරට්ඨානතො පඤ්චධනුසතිකතාය න අතිආසන්නං. තාය ච පන නාතිදූරනාච්චාසන්නතාය ගොචරට්ඨානපටිපරිස්සයාදිරහිතමග්ගතාය ච ගමනස්ස ච ආගමනස්ස ච යුත්තරූපත්තා **ගමනාගමනසම්පන්නං.** දිවසභාගෙ මහාජනසංකිණ්ණතාභාවෙන **දිවා අප්පාකිණ්ණං**. අභාවත්ථො හි අයං **අප්ප**-සද්දො ‘‘අප්පිච්ඡො’’තිආදීසු විය. රත්තියං මනුස්සසද්දාභාවෙන **රත්තිං අප්පසද්දං**. සබ්බදාපි ජනසන්නිපාතනිග්ඝොසාභාවෙන **අප්පනිග්ඝොසං.**

අප්පකසිරෙනාති අකසිරෙන සුඛෙනෙව. සීලාදිගුණානං ථිරභාවප්පත්තියා **ථෙරා**. සුත්තගෙය්‍යාදි බහු සුතං එතෙසන්ති **බහුස්සුතා**. තමුග්ගහධාරණෙන සම්මදෙව ගරූනං සන්තිකෙ ආගමිතභාවෙන ච ආගතො පරියත්තිධම්මසඞ්ඛාතො ආගමො එතෙසන්ති **ආගතාගමා**. සුත්තාභිධම්මසඞ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස ධාරණෙන **ධම්මධරා**. විනයස්ස ධාරණෙන **විනයධරා**. තෙසං ධම්මවිනයානං මාතිකාය ධාරණෙන **මාතිකාධරා**. තත්ථ තත්ථ ධම්මපරිපුච්ඡාය **පරිපුච්ඡති**. අත්ථපරිපුච්ඡාය **පරිපඤ්හති** වීමංසති විචාරෙති. **ඉදං, භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථොති** පරිපුච්ඡාපරිපඤ්හාකාරදස්සනං. **අවිවටඤ්චෙව** පාළියා අත්ථං පදෙසන්තරපාළිදස්සනෙන ආගමතො **විවරන්ති. අනුත්තානීකතඤ්ච** යුත්තිවිභාවනෙන **උත්තානිං කරොන්ති. කඞ්ඛාඨානියෙසු ධම්මෙසු** සංසයුප්පත්තියා හෙතුතාය ගණ්ඨිට්ඨානභූතෙසු පාළිප්පදෙසෙසු යාථාවතො විනිච්ඡයප්පදානෙන **කඞ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති**.

එත්ථ ච නාතිදූරං නාච්චාසන්නං ගමනාගමනසම්පන්නන්ති එකං අඞ්ගං, දිවා අප්පාකිණ්ණං, රත්තිං අප්පසද්දං, අප්පනිග්ඝොසන්ති එකං, අප්පඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සන්ති එකං, තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස…පෙ…. පරික්ඛාරාති එකං, තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ ථෙරා…පෙ…. කඞ්ඛං පටිවිනොදෙන්තීති එකං. එවං පඤ්ච අඞ්ගානි වෙදිතබ්බානි. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානි.

සෙනාසනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. අප්පමාදසුත්තාදිවණ්ණනා

15-16. පඤ්චමෙ **කාරාපකඅප්පමාදො** නාම ‘‘ඉමෙ අකුසලා ධම්මා පහාතබ්බා, ඉමෙ කුසලා ධම්මා උපසම්පාදෙතබ්බා’’ති තංතංපරිවජ්ජෙතබ්බවජ්ජනසම්පාදෙතබ්බසම්පාදනවසෙන පවත්තො අප්පමාදො. **එසාති** අප්පමාදො. **ලොකියොව** න ලොකුත්තරො. **අයඤ්චාති** ච **එසාති** ච අප්පමාදමෙව වදති. **තෙසන්ති** චාතුභූමකධම්මානං. **පටිලාභකත්තෙනාති** පටිලාභාපනකත්තෙන.

ජඞ්ගලානන්ති ජඞ්ගලචාරීනං. ජඞ්ගල-සද්දො චෙත්ථ ඛරභාවසාමඤ්ඤෙන පථවීපරියායො, න අනුපට්ඨානවිදූරදෙසවාචී. තෙනාහ **‘‘පථවීතලචාරීන’’**න්ති. පදානං වුච්චමානත්තා **‘‘සපාදකපාණාන’’**න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. **සමොධානන්ති** අන්තොගධභාවං. තෙනාහ **‘‘ඔධානං පක්ඛෙප’’**න්ති. ‘‘උපක්ඛෙප’’න්තිපි පඨන්ති, උපනෙත්වා පක්ඛිපිතබ්බන්ති අත්ථො. වස්සිකාය පුප්ඵං **වස්සිකං** යථා ‘‘ආමලකියා ඵලං ආමලක’’න්ති. **මහාතලස්මින්ති** උපරිපාසාදෙ. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

අප්පමාදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. පඨමනාථසුත්තාදිවණ්ණනා

17-18. සත්තමෙ යෙහි සීලාදීහි සමන්නාගතො භික්ඛු ධම්මසරණතාය ධම්මෙනෙව නාථති ආසීසති අභිභවතීති නාථො වුච්චති, තෙ තස්ස නාථභාවකරා ධම්මා **නාථකරණාති** වුත්තාති ආහ **‘‘අත්තනො සනාථභාවකරා පතිට්ඨකරාති අත්ථො’’**ති. තත්ථ **අත්තනො පතිට්ඨකරාති** යස්ස නාථභාවකරා, තස්ස අත්තනො පතිට්ඨාවිධායිනො. අප්පතිට්ඨො අනාථො, සප්පතිට්ඨො සනාථොති පතිට්ඨත්ථො නාථ-සද්දො. කල්‍යාණගුණයොගතො කල්‍යාණාති දස්සෙන්තො **‘‘සීලාදිගුණසම්පන්නා’’**ති ආහ. මිජ්ජනලක්ඛණා මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති **මිත්තො**. සො වුත්තනයෙන කල්‍යාණො අස්ස අත්ථීති තස්ස අත්ථිතාමත්තං කල්‍යාණමිත්තපදෙන වුත්තං. අස්ස තෙන සබ්බකාලං අවිජහිතවාසොති තං දස්සෙතුං ‘‘කල්‍යාණසහායො’’ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘තෙවස්සා’’**ති. **තෙ එව** කල්‍යාණමිත්තා **අස්ස** භික්ඛුනො. **සහ අයනතොති** සහ පවත්තනතො. අසමොධානෙ චිත්තෙන, සමොධානෙ පන චිත්තෙන චෙව කායෙන ච **සම්පවඞ්කො**. සුඛං වචො එතස්මිං අනුකූලගාහිම්හි ආදරගාරවවති පුග්ගලෙති **සුවචො**. තෙනාහ **‘‘සුඛෙන වත්තබ්බො’’**තිආදි. **ඛමොති** ඛන්තො. තමෙවස්ස ඛමභාවං දස්සෙතුං **‘‘ගාළ්හෙනා’’**තිආදි වුත්තං. **වාමතොති** මිච්ඡා, අයොනිසො වා ගණ්හාති. **පටිප්ඵරතීති** පටාණිකභාවෙන තිට්ඨති. **පදක්ඛිණං ගණ්හාතීති** සම්මා, යොනිසො වා ගණ්හාති.

උච්චාවචානීති විපුලඛුද්දකානි. **තත්‍රූපගමනියායා**ති තත්‍ර තත්‍ර මහන්තෙ ඛුද්දකෙ ච කම්මෙ සාධනවසෙන උපායෙන උපගච්ඡන්තියා, තස්ස තස්ස කම්මස්ස නිප්ඵාදනෙ සමත්ථායාති අත්ථො. **තත්‍රුපායායා**ති වා තත්‍ර තත්‍ර කම්මෙ සාධෙතබ්බෙ උපායභූතාය.

ධම්මෙ අස්ස කාමොති ධම්මකාමොති බ්‍යධිකරණානම්පි බාහිරත්ථො සමාසො හොතීති කත්වා වුත්තං. කාමෙතබ්බතො වා පියායිතබ්බතො කාමො, ධම්මො. ධම්මො කාමො අස්සාති **ධම්මකාමො. ධම්මො**ති පරියත්තිධම්මො අධිප්පෙතොති ආහ **"තෙපිටකං බුද්ධවචනං පියායතීති අත්ථො"**ති. සමුදාහරණං කථනං සමුදාහාරො, පියො සමුදාහාරො එතස්සාති **පියසමුදාහාරො. සයඤ්චා**ති එත්ථ ච-සද්දෙන "සක්කච්ච"න්ති පදං අනුකඩ්ඪති. තෙන සයඤ්ච සක්කච්චං දෙසෙතුකාමො හොතීති යොජනා. **අභිධම්මො සත්ත පකරණානි** "අධිකො අභිවිසිට්ඨො ච පරියත්තිධම්මො"ති කත්වා. **විනයො උභතොවිභඞ්ගා** විනයනතො කායවාචානං. **අභිවිනයො ඛන්ධකපරිවාරා** විසෙසතො ආභිසමාචාරිකධම්මකිත්තනතො. ආභිසමාචාරිකධම්මපාරිපූරිවසෙනෙව හි ආදිබ්‍රහ්මචරියකධම්මපාරිපූරී. **ධම්මො එව පිටකද්වයස්සපි** පරියත්තිධම්මභාවතො. **මග්ගඵලානි අභිධම්මො** "නිබ්බානධම්මස්ස අභිමුඛො"ති කත්වා. **කිලෙසවූපසමකරණං** පුබ්බභාගියා තිස්සො සික්ඛා සඞ්ඛෙපතො විවට්ටනිස්සිතො සමථො විපස්සනා ච. **උළාරපාමොජ්ජො**ති බලවපාමොජ්ජො. **කාරණත්ථෙ**ති නිමිත්තත්ථෙ. කුසලධම්මනිමිත්තං හිස්ස වීරියාරම්භො. තෙනාහ **"තෙසං අධිගමත්ථායා"**ති. **කුසලෙසු ධම්මෙසූ**ති වා නිප්ඵාදෙතබ්බෙ භුම්මං යථා "චෙතසො අවූපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨාන"න්ති. අට්ඨමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමනාථසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමඅරියාවාසසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ අරියානං එව ආවාසාති **අරියාවාසා** අනරියානං තාදිසානං අසම්භවතො. **අරියා**ති චෙත්ථ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන ඛීණාසවා ගහිතා. තෙ ච යස්මා තෙහි සබ්බකාලං අවිජහිතවාසා එව, තස්මා වුත්තං **"තෙ ආවසිංසු ආවසන්ති ආවසිස්සන්තී"**ති. තත්ථ **ආවසිංසූ**ති නිස්සාය ආවසිංසු. පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනතාදයො හි අරියානං අපස්සයා. තෙසු පඤ්චඞ්ගවිප්පහානපච්චෙකසච්චපනොදනඑසනාඔසට්ඨානි, "සඞ්ඛායෙකං පටිසෙවති, අධිවාසෙති පරිවජ්ජෙති විනොදෙතී"ති (දී. නි. 3.308; ම. නි. 2.168; අ. නි. 10.20) වුත්තෙසු අපස්සෙනෙසු විනොදනඤ්ච මග්ගකිච්චානෙව, ඉතරෙ මග්ගෙන ච සම්පජ්ජන්තීති.

පඨමඅරියාවාසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියඅරියාවාසසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ කස්මා පන භගවා කුරූසු විහරන්තො ඉමං සුත්තං අභාසීති ආහ **"යස්මා"**තිආදි. කුරුරට්ඨං කිර තදා තන්නිවාසිසත්තානං යොනිසොමනසිකාරවන්තතාදිනා යෙභුය්‍යෙන සුප්පටිපන්නතාය පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතාබලෙන වා තදා උතුආදිසම්පත්තියුත්තමෙව අහොසි. කෙචි පන "පුබ්බෙ පවත්තකුරුවත්තධම්මානුට්ඨානවාසනාය උත්තරකුරු විය යෙභුය්‍යෙන උතුආදිසම්පන්නමෙව හොති. භගවතො කාලෙ සාතිසයං උතුසප්පායාදියුත්තං රට්ඨං අහොසී"ති වදන්ති. තත්ථ භික්ඛූ භික්ඛුනියො උපාසකා උපාසිකායො උතුපච්චයාදිසම්පන්නත්තා තස්ස රට්ඨස්ස සප්පායඋතුපච්චයසෙවනෙන නිච්චං කල්ලසරීරා කල්ලචිත්තා ච හොන්ති. තෙ චිත්තසරීරකල්ලතාය අනුග්ගහිතපඤ්ඤාබලා ගම්භීරකථං පටිග්ගහෙතුං සමත්ථා පටිච්චසමුප්පාදනිස්සිතානං ගම්භීරපඤ්ඤානඤ්ච කාරකා හොන්ති. තෙනාහ **"කුරුරට්ඨවාසිනො භික්ඛූ ගම්භීරපඤ්ඤාකාරකා"**තිආදි.

යුත්තප්පයුත්තාති සතිපට්ඨානභාවනාය යුත්තා චෙව පයුත්තා ච. තස්මිඤ්හි (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106) ජනපදෙ චතස්සො පරිසා පකතියාව සතිපට්ඨානභාවනානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති, අන්තමසො දාසකම්මකරපරිජනාපි සතිපට්ඨානප්පටිසංයුත්තමෙව කථං කථෙන්ති. උදකතිත්ථසුත්තකන්තනට්ඨානාදීසුපි නිරත්ථකකථා නාම නප්පවත්තති. සචෙ කාචි ඉත්ථී, "අම්ම, ත්වං කතරං සතිපට්ඨානභාවනං මනසි කරොසී"ති පුච්ඡිතා "න කිඤ්චී"ති වදති, තං ගරහන්ති "ධීරත්ථු තව ජීවිතං, ජීවමානාපි ත්වං මතසදිසා"ති. අථ නං "මා දානි පුන එවමකාසී"ති ඔවදිත්වා අඤ්ඤතරං සතිපට්ඨානං උග්ගණ්හාපෙන්ති. යා පන "අහං අසුකං සතිපට්ඨානං නාම මනසි කරොමී"ති වදති, තස්සා "සාධු සාධූ"ති සාධුකාරං දත්වා "තව ජීවිතං සුජීවිතං, ත්වං නාම මනුස්සත්තං පත්තා, තවත්ථාය සම්මාසම්බුද්ධො උප්පන්නො"තිආදීහි පසංසන්ති. න කෙවලඤ්චෙත්ථ මනුස්සජාතිකායෙව සතිපට්ඨානමනසිකාරයුත්තා, තෙ නිස්සාය විහරන්තා තිරච්ඡානගතාපි.

තත්‍රිදං වත්ථු – එකො කිර නටකො සුවපොතකං ගහෙත්වා සික්ඛාපෙන්තො විචරති. සො භික්ඛුනිඋපස්සයං උපනිස්සාය වසිත්වා ගමනකාලෙ සුවපොතකං පමුස්සිත්වා ගතො. තං සාමණෙරියො ගහෙත්වා පටිජග්ගිංසු, "බුද්ධරක්ඛිතො"ති චස්ස නාමං අකංසු. තං එකදිවසං පුරතො නිසින්නං දිස්වා මහාථෙරී ආහ "බුද්ධරක්ඛිතා"ති. කිං, අය්‍යොති. අත්ථි තෙ කොචි භාවනාමනසිකාරොති? නත්ථය්‍යොති. ආවුසො , පබ්බජිතානං සන්තිකෙ වසන්තෙන නාම

විස්සට්ඨඅත්තභාවෙන භවිතුං න වට්ටති, කොචිදෙව මනසිකාරො ඉච්ඡිතබ්බො, ත්වං පන අඤ්ඤං න සක්ඛිස්සසි, ‘‘අට්ඨි අට්ඨී’’ති සජ්ඣායං කරොහීති. සො ථෙරියා ඔවාදෙ ඨත්වා ‘‘අට්ඨි අට්ඨී’’ති සජ්ඣායන්තො චරති.

තං එකදිවසං පාතොව තොරණග්ගෙ නිසීදිත්වා බාලාතපං තපමානං එකො සකුණො නබපඤ්ජරෙන අග්ගහෙසි. සො ‘‘කිරි කිරී’’ති සද්දමකාසි. සාමණෙරියො සුත්වා, ‘‘අයො, බුද්ධරක්ඛිතො සකුණෙන ගහිතො, මොචෙම න’’න්ති ලෙඩ්ඩුආදීනි ගහෙත්වා අනුබන්ධිත්වා මොචෙසුං. තං ආනෙත්වා පුරතො ඨපිතං ථෙරී ආහ, ‘‘බුද්ධරක්ඛිත, සකුණෙන ගහිතකාලෙ කිං චින්තෙසී’’ති. අයො, න අඤ්ඤං චින්තෙසිං, ‘‘අට්ඨිපුඤ්ජොව අට්ඨිපුඤ්ජං ගහෙත්වා ගච්ඡති, කතරස්මිං ඨානෙ විප්පකිරිස්සතී’’ති එවං, අයො, අට්ඨිපුඤ්ජමෙව චින්තෙසින්ති. සාධු සාධු, බුද්ධරක්ඛිත , අනාගතෙ භවක්ඛයස්ස තෙ පච්චයො භවිස්සතීති. එවං තත්ථ තිරච්ඡානගතාපි සතිපට්ඨානමනසිකාරයුත්තා.

දීඝනිකායාදීසු මහානිදානාදීනීති දීඝනිකායෙ මහානිදානං (දී. නි. 2.95 ආදයො) සතිපට්ඨානං (දී. නි. 2.372 ආදයො) මජ්ඣිමනිකායෙ සතිපට්ඨානං (ම. නි. 1.105 ආදයො) සාරොපමං (ම. නි. 1.307 ආදයො) රුක්ඛොපමං රට්ඨපාලං මාගණ්ඩියං ආනෙඤ්ජසප්පායන්ති (ම. නි. 3.66 ආදයො) එවමාදීනි.

ඤාණාදයොති ඤාණඤ්චෙව තංසම්පයුත්තධම්මා ච. තෙනාහ **‘‘ඤාණන්ති වුත්තෙ’’**තිආදි. **ඤාණසම්පයුත්තචිත්තානි ලබ්භන්ති** තෙහි විනා සම්පජානතාය අසම්භවතො. **මහාචිත්තානී**ති අට්ඨපි මහාකිරියචිත්තානි ලබ්භන්ති ‘‘සතතවිහාරා’’ති වචනතො ඤාණුප්පත්තිපච්චයරහිතකාලෙපි පවත්තිජොතනතො. **දස චිත්තානී**ති අට්ඨ මහාකිරියචිත්තානි හසිතුප්පාදවොට්ඨබ්බනචිත්තෙහි සද්ධිං දස චිත්තානි ලබ්භන්ති. අරජ්ජනාදුස්සනවසෙන පවත්ති තෙසම්පි සාධාරණාති. ‘‘උපෙක්ඛකො විහරතී’’ති වචනතො ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන ආගතානං ඉමෙසං සතතවිහාරානං සොමනස්සං කථං ලබ්භතීති ආහ **‘‘ආසෙවනවසෙන ලබ්භතී’’**ති. කිඤ්චාපි ඛීණාසවො ඉට්ඨානිට්ඨෙපි ආරම්මණෙ මජ්ඣත්තො විය බහුලං උපෙක්ඛකො විහරති අත්තනො පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනතො. කදාචි පන තථා චෙතොභිසඞ්ඛාරාභාවෙ යං තං සභාවතො ඉට්ඨං ආරම්මණං , තත්ථ යාථාවසභාවග්ගහණවසෙනපි අරහතො චිත්තං සොමනස්සසහගතං හුත්වා පවත්තතෙව, තඤ්ච ඛො පුබ්බාසෙවනවසෙන. තෙන වුත්තං **‘‘ආසෙවනවසෙන ලබ්භතී’’**ති. **ආරක්ඛකිච්චං සාධෙති** සතිවෙපුල්ලප්පත්තත්තා. **චරතො**තිආදිනා නිච්චසමාදානං දස්සෙති, තං වික්ඛෙපාභාවෙන දට්ඨබ්බං.

පබ්බජ්ජූපගතාති යං කිඤ්චි පබ්බජ්ජං උපගතා, න සමිතපාපා. **භොවාදිනො**ති ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණෙ වදති. **පාටෙක්කසච්චානී**ති තෙහි තෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි පාටියෙක්කං ගහිතානි ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති අභිනිවිට්ඨානි දිට්ඨිසච්චාදීනි. තානිපි හි ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති ගහණං උපාදාය ‘‘සච්චානී’’ති වොහරීයන්ති. තෙනාහ **‘‘ඉදමෙවා’’**තිආදි. **නීහටානී**ති අත්තනො සන්තානතො නීහරිතානි අපනීතානි. **ගහිතග්ගහණස්සා**ති අරියමග්ගාධිගමතො පුබ්බෙ ගහිතස්ස දිට්ඨිග්ගාහස්ස. **විස්සට්ඨභාවවෙවචනානී**ති අරියමග්ගෙන සබ්බසො පරිච්චාගභාවස්ස අධිවචනානි.

නත්ථි එතාසං වයො වෙකල්ලන්ති **අවයා**ති ආහ **‘‘අනූනා’’**ති, අනවසෙසොති අත්ථො. **එසනා**ති කාමෙසනාදයො. **මග්ගස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති කථිතා** රාගාදීනං පහීනභාවදීපනතො. **පච්චවෙක්ඛණඵලං කථිතන්ති** පච්චවෙක්ඛණමුඛෙන අරියඵලං කථිතං. අධිගතෙ හි අග්ගඵලෙ සබ්බසො රාගාදීනං අනුප්පාදධම්මතං පජානාති, තඤ්ච පජානනං පච්චවෙක්ඛණඤාණන්ති.

දුතියඅරියාවාසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහාවග්ගො

1. සීහනාදසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පඨමෙ **විසමට්ඨානෙසූති** පපාතාදීසු විසමට්ඨානෙසු. **''අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානී''**ති කස්මා වුත්තං, නනු චෙතානි සාවකානම්පි එකච්චානං උප්පජ්ජන්තීති? කාමං උප්පජ්ජන්ති, යාදිසානි පන බුද්ධානං ඨානාට්ඨානඤාණාදීනි, න තාදිසානි තදඤ්ඤෙසං කදාචිපි උප්පජ්ජන්තීති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානීති . තෙනාහ **''තථාගතස්සෙව බලානී''**ති. ඉමමෙව හි යථාවුත්තලෙසං අපෙක්ඛිත්වා තදභාවතො ආසයානුසයඤාණාදීසු එව අසාධාරණසමඤ්ඤා නිරුළ්හා. කාමං ඤාණබලානං ඤාණසම්භාරො විසෙසපච්චයො, පුඤ්ඤසම්භාරොපි පන නෙසං පච්චයො එව. ඤාණසම්භාරස්සපි වා පුඤ්ඤසම්භාරභාවතො **''පුඤ්ඤුස්සයසම්පත්තියා ආගතානී''**ති වුත්තං.

පකතිහත්ථිකුලන්ති (සං. නි. ටී. 2.2.22) ගිරිචරනදිචරවනචරාදිප්පභෙදා ගොචරියකාලාවකනාමා සබ්බාපි බලෙන පාකතිකා හත්ථිජාති. **දසන්නං පුරිසානන්ති** ථාමමජ්ඣිමානං දසන්නං පුරිසානං. එකස්ස තථාගතස්ස කායබලන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **එකස්සාති** ච තථා හෙට්ඨා කථායං ආගතත්තා දෙසනාසොතෙන වුත්තං. **නාරායනසඞ්ඝාතබලන්ති** එත්ථ නාරා වුච්චන්ති රස්මියො. තා බහූ නානාවිධා ඉතො උප්පජ්ජන්තීති නාරායනං, වජිරං, තස්මා **නාරායනසඞ්ඝාතබලන්ති** වජිරසඞ්ඝාතබලන්ති අත්ථො. ඤාණබලං පන පාළියං ආගතමෙව, න කායබලං විය අට්ඨකථාරුළ්හමෙවාති අධිප්පායො.

සංයුත්තකෙ (සං. නි. 2.33) **ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි, සත්තසත්තති ඤාණානීති** වුත්තං, තත්ථ (විභ. මූලටී. 760) පන නිදානවග්ගෙ සත්තසත්තති ආගතානි චතුචත්තාරීසඤ්ච. තෙසත්තති පන **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** (පටි. ම. 1.1) සුතමයාදීනි ආගතානි දිස්සන්ති, න සංයුත්තකෙ. **අඤ්ඤානිපීති** එතෙන **ඤාණවත්ථුවිභඞ්ගෙ** (විභ. 751 ආදයො) එකකාදිවසෙන වුත්තානි, අඤ්ඤත්ථ ච ''පුබ්බන්තෙ ඤාණ''න්තිආදිනා (ධ. ස. 1063) බ්‍රහ්මජාලාදීසු ච ''තයිදං තථාගතො පජානාති 'ඉමානි දිට්ඨිට්ඨානානි එවං ගහිතානී'ති''ආදිනා (දී. නි. 1.36) වුත්තානි අනෙකානි ඤාණප්පභෙදානි සඞ්ගණ්හාති. යාථාවප්පටිවෙධතො සයඤ්ච අකම්පියං පුග්ගලඤ්ච තංසමඞ්ගිනං නෙය්‍යෙසු අධිබලං කරොතීති ආහ **''අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන චා''**ති.

උසභස්ස ඉදන්ති **ආසභං,** සෙට්ඨට්ඨානං. සබ්බඤ්ඤුතාපටිජානනවසෙන අභිමුඛං ගච්ඡන්ති, අට්ඨ වා පරිසා උපසඞ්කමන්තීති **ආසභා,** පුබ්බබුද්ධා. **ඉදං පනාති** බුද්ධානං ඨානං සබ්බඤ්ඤුතමෙව වදති. **තිට්ඨමානොවාති** අවදන්තොපි තිට්ඨමානොව පටිජානාති නාමාති අත්ථො. **උපගච්ඡතීති** අනුජානාති.

අට්ඨසු පරිසාසූති ''අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, අනෙකසතං ඛත්තියපරිසං…පෙ…. තත්‍ර වත මං භයං වා සාරජ්ජං වා ඔක්කමිස්සතීති නිමිත්තමෙතං, සාරිපුත්ත, න සමනුපස්සාමී''ති (ම. නි. 1.151) වුත්තාසු අට්ඨසු පරිසාසු. **අභීතනාදං නදතීති** පරතො දස්සිතඤාණයොගෙන දසබලොහන්ති අභීතනාදං නදති.

පටිවෙධනිට්ඨත්තා අරහත්තමග්ගඤාණං පටිවෙධොති **''ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාමා''**ති වුත්තං. තෙන පටිලද්ධස්සපි දෙසනාඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති පරස්ස අවබුජ්ඣනමත්තෙන හොතීති **''අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්තිඵලක්ඛණෙ පවත්තං නාමා''**ති වුත්තං. තතො පරං පන යාව පරිනිබ්බානා දෙසනාඤාණපවත්ති තස්සෙව පවත්තිතස්ස ධම්මචක්කස්ස ඨානන්ති වෙදිතබ්බං පවත්තිතචක්කස්ස චක්කවත්තිනො චක්කරතනස්ස ඨානං විය.

තිට්ඨතීති වුත්තං, කිං භූමියං පුරිසො විය, නොති ආහ **''තදායත්තවුත්තිතායා''**ති. **ඨානන්ති** චෙත්ථ අත්තලාභො ධරමානතා ච, න ගතිනිවත්තීති ආහ **''උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති චා''**ති. යත්ථ පනෙතං දසබලඤාණං විත්ථාරිතං, තං දස්සෙන්තො **''අභිධම්මෙ පනා''**තිආදිමාහ. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

සමාදියන්තීති **සමාදානානි,** තානි පන සමාදියිත්වා කතානි හොන්තීති ආහ **''සමාදියිත්වා කතාන''**න්ති. **කම්මමෙව වා කම්මසමාදානන්ති** එතෙන **සමාදානසද්දස්ස** අපුබ්බත්ථාභාවං දස්සෙති මුත්තගතසද්දෙ ගතසද්දස්ස විය. **ගතීති** නිරයාදිගතියො. **උපධීති** අත්තභාවො. **කාලොති** කම්මස්ස විපච්චනාරහකාලො. **පයොගොති** විපාකුප්පත්තියා පච්චයභූතා කිරියා.

අගතිගාමිනින්ති නිබ්බානගාමිනිං. වුත්තඤ්හි ''නිබ්බානඤ්චාහං, සාරිපුත්ත, පජානාමි නිබ්බානගාමිනිඤ්ච පටිපද''න්ති (ම. නි. 1.153). බහූසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං ඝාතෙන්තෙසු කාමං සබ්බෙසම්පි චෙතනා තස්සෙවෙකස්ස ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණා, තං පන කම්මං තෙසං නානාකාරං. තෙසු (විභ. අට්ඨ. 811) හි එකො ආදරෙන ඡන්දජාතො කරොති, එකො ''එහි ත්වම්පි කරොහී''ති පරෙහි නිප්පීළිතො කරොති, එකො සමානච්ඡන්දො විය හුත්වා අප්පටිබාහමානො විචරති. තෙසු එකො තෙනෙව කම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති, එකො තිරච්ඡානයොනියං, එකො පෙත්තිවිසයෙ. තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙයෙව ''ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස තිරච්ඡානයොනියං, එස පෙත්තිවිසයෙ''ති ජානාති. නිරයෙ නිබ්බත්තමානම්පි ''එස මහානිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස

උස්සදනිරයෙ''ති ජානාති. තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තමානම්පි ''එස අපාදකො භවිස්සති, එස ද්විපාදකො, එස චතුප්පදො, එස බහුප්පදො''ති ජානාති. පෙත්තිවිසයෙ නිබ්බත්තමානම්පි ''එස නිජ්ඣාමතණ්හිකො භවිස්සති, එස ඛුප්පිපාසිකො, එස පරදත්තූපජීවී''ති ජානාති. තෙසු ච කම්මෙසු ''ඉදං කම්මං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිස්සති, ඉදං අඤ්ඤෙන දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කං භවිස්සතී''ති ජානාති.

තථා සකලගාමවාසිකෙසු එකතො පිණ්ඩපාතං දදමානෙසු කාමං සබ්බෙසම්පි චෙතනා පිණ්ඩපාතාරම්මණාව, තං පන කම්මං තෙසං නානාකාරං. තෙසු හි එකො ආදරෙන කරොතීති සබ්බං පුරිමසදිසං, තස්මා තෙසු කෙචි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, කෙචි මනුස්සලොකෙ. තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙයෙව ජානාති. ''ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස දෙවලොකෙ. තත්ථාපි එස ඛත්තියකුලෙ, එස බ්‍රාහ්මණකුලෙ, එස වෙස්සකුලෙ, එස සුද්දකුලෙ, එස පරනිම්මිතවසවත්තීසු, එස නිම්මානරතීසු, එස තුසිතෙසු, එස යාමෙසු, එස තාවතිංසෙසු, එස චාතුමහාරාජිකෙසු, එස භුම්මදෙවෙසූ''තිආදිනා තත්ථ තත්ථ හීනපණීතසුවණ්ණදුබ්බණ්ණඅප්පපරිවාරමහාපරිවාරතාදිභෙදං තං තං විසෙසං ආයූහනක්ඛණෙයෙව ජානාති.

තථා විපස්සනං පට්ඨපෙන්තෙසුයෙව ''ඉමිනා නීහාරෙන එස කිඤ්චි සල්ලක්ඛෙතුං න සක්ඛිස්සති, එස මහාභූතමත්තමෙව වවත්ථපෙස්සති, එස රූපපරිග්ගහෙයෙව ඨස්සති, එස අරූපපරිග්ගහෙයෙව, එස නාමරූපපරිග්ගහෙයෙව, එස පච්චයපරිග්ගහෙයෙව, එස ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනායමෙව, එස පඨමඵලෙයෙව, එස දුතියඵලෙයෙව, එස තතියඵලෙයෙව, එස අරහත්තං පාපුණිස්සතී''ති ජානාති. කසිණපරිකම්මං කරොන්තෙසුපි ''ඉමස්ස පරිකම්මමත්තමෙව භවිස්සති, එස නිමිත්තං උප්පාදෙස්සති, එස අප්පනං එව පාපුණිස්සති, එස ඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිස්සතී''ති ජානාති. තෙනාහ **''ඉමස්ස චෙතනා''**තිආදි.

කාමනතො කාමෙතබ්බතො කාමප්පටිසංයුත්තතො ච ධාතු **කාමධාතු. ආදි-**සද්දෙන බ්‍යාපාදධාතුරූපධාතුආදීනං සඞ්ගහො. **විලක්ඛණතායා**ති විසදිසසභාවතාය. **ඛන්ධායතනධාතුලොක**න්ති අනෙකධාතුං නානාධාතුං ඛන්ධලොකං ආයතනලොකං ධාතුලොකං යථාභූතං පජානාතීති යොජනා. ''අයං රූපක්ඛන්ධො නාම…පෙ…. අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාම. තෙසුපි එකවිධෙන රූපක්ඛන්ධො, එකාදසවිධෙන රූපක්ඛන්ධො. එකවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො. එකවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො…පෙ…. සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො…පෙ…. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති එවං තාව ඛන්ධලොකස්ස, ''ඉදං චක්ඛායතනං නාම…පෙ…. ඉදං ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චාතුභූමකා''තිආදිනා ආයතනලොකස්ස, ''අයං චක්ඛුධාතු නාම…පෙ…. අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම. තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චාතුභූමකා''තිආදිනා ධාතුලොකස්ස අනෙකසභාවං නානාසභාවඤ්ච පජානාති. න කෙවලං උපාදින්නසඞ්ඛාරලොකස්සෙව, අථ ඛො අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සපි ''ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො, ඉමස්ස කාළො, ඉමස්ස මට්ඨො, ඉමස්ස සකණ්ටකො, ඉමස්ස බහලත්තචො, ඉමස්ස තනුත්තචො, ඉමස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං, ඉමස්ස පුප්ඵං නීලං පීතං ලොහිතං ඔදාතං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං, ඉමස්ස ඵලං ඛුද්දකං මහන්තං දීඝං වට්ටං සුසණ්ඨානං දුස්සණ්ඨානං මට්ඨං ඵරුසං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං මධුරං තිත්තකං කටුකං අම්බිලං කසාවං, ඉමස්ස කණ්ටකො තිඛිණො කුණ්ඨො උජුකො කුටිලො තම්බො කාළො ඔදාතො හොතී''තිආදිනා පජානාති. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං එව හි එතං බලං, න අඤ්ඤෙසං.

නානාධිමුත්තිකතන්ති නානජ්ඣාසයතං. අධිමුත්ති නාම අජ්ඣාසයධාතු අජ්ඣාසයසභාවො. සො පන හීනපණීතතාසාමඤ්ඤෙන පාළියං ද්විධාව වුත්තොපි හීනපණීතාදිභෙදෙන අනෙකවිධොති ආහ **''හීනාදීහි අධිමුත්තීහි නානාධිමුත්තිකභාව''**න්ති. තත්ථ යෙ යෙ සත්තා යංයංඅධිමුත්තිකා, තෙ තෙ තංතදධිමුත්තිකෙ එව සෙවන්ති භජන්ති පයිරුපාසන්ති ධාතුසභාගතො. යථා ගූථාදීනං ධාතූනං සභාවො එසො, යං ගූථාදීහි එව සංසන්දන්ති සමෙන්ති, එවං හීනජ්ඣාසයා දුස්සීලාදීහෙව සංසන්දන්ති සමෙන්ති, සම්පන්නසීලාදයො ච සම්පන්නසීලාදීහෙව. තං නෙසං නානාධිමුත්තිකතං භගවා යථාභූතං පජානාතීති.

වුද්ධිං හානිඤ්චාති පච්චයවිසෙසෙන සාමත්ථියතො අධිකතං අනධිකතඤ්ච. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණනිද්දෙසෙ (විභ. 814; පටි. ම. 113) ''ආසයං ජානාති, අනුසයං ජානාතී''ති ආසයාදිජානනං කස්මා නිද්දිට්ඨන්ති? ආසයජානනාදිනා යෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි පරොපරෙහි සත්තා කල්‍යාණපාපාසයාදිකා හොන්ති, තෙසං ජානනස්ස විභාවනතො. එවඤ්ච කත්වා ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තආසයානුසයඤාණානං විසුං අසාධාරණතා, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තනානාධිමුත්තිකතාඤාණානං විසුං බලවතා ච සිද්ධා හොති. තත්ථ ආසයන්ති යත්ථ සත්තා නිවසන්ති, තං තෙසං නිවාසට්ඨානං, දිට්ඨිගතං වා යථාභූතඤාණං වා **ආසයො, අනුසයො** අප්පහීනභාවෙන ථාමගතො කිලෙසො. තං පන භගවා සත්තානං ආසයං ජානන්තො තෙසං තෙසං දිට්ඨිගතානං විපස්සනාමග්ගඤාණානඤ්ච අප්පවත්තික්ඛණෙපි ජානාති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''කාමං සෙවන්තංයෙව භගවා ජානාති – 'අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තො'ති. කාමං සෙවන්තංයෙව ජානාති – 'අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො'ති. නෙක්ඛම්මං සෙවන්තංයෙව ජානාති. බ්‍යාපාදං, අබ්‍යාපාදං, ථිනමිද්ධං, ආලොකසඤ්ඤං සෙවන්තංයෙව ජානාති – 'අයං පුග්ගලො ථිනමිද්ධගරුකො ථිනමිද්ධාසයො ථිනමිද්ධාධිමුත්තො'''ති (පටි. ම. 1.113).

පඨමාදීනං චතුන්නං ඣානානන්ති රූපාවචරානං පඨමාදීනං පච්චනීකජ්ඣාපනට්ඨෙන ආරම්මණූපනිජ්ඣාපනට්ඨෙන ච ඣානානං. චතුක්කනයෙන හෙතං වුත්තං. **අට්ඨන්නං විමොක්ඛානන්ති** එත්ථ පටිපාටියා සත්ත අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ පච්චනීකධම්මෙහි විමුච්චනතො ආරම්මණෙ ච අධිමුච්චනතො විමොක්ඛා නාම. අට්ඨමො පන සබ්බසො සඤ්ඤාවෙදයිතෙහි විමුත්තත්තා අපගමවිමොක්ඛො නාම. චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පඨමජ්ඣානසමාධි සවිතක්කසවිචාරො නාම. පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධි අවිතක්කවිචාරමත්තො. නයද්වයෙපි උපරි තීසු ඣානෙසු සමාධි අවිතක්කඅවිචාරො. සමාපත්තීසු පටිපාටියා අට්ඨන්නං සමාධීතිපි නාමං, සමාපත්තීතිපි චිත්තෙකග්ගතාසබ්භාවතො, නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න සමාධීති නාමං. **හානභාගියධම්මන්ති** අප්පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිඅනුපක්ඛන්දනං . **විසෙසභාගියධම්මන්ති** පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනං. ඉති සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිදුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනානි හානභාගියවිසෙසභාගියා ධම්මාති දස්සිතානි. තෙහි පන ඣානානං තංසභාවතා ච ධම්මසද්දෙන වුත්තා. **තස්මාති** වුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. **වොදානන්ති** පගුණතාසඞ්ඛාතං වොදානං. තඤ්හි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨහිත්වා දුතියජ්ඣානාදිඅධිගමස්ස පච්චයත්තා ''වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං. කෙචි පන ''නිරොධතො ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨානන්ති පාළි නත්ථී''ති වදන්ති. තෙ ''නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඵලසමාපත්තියා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''ති ඉමාය **පාළියා** (පට්ඨා. 1.1.417) පටිසෙධෙතබ්බා. යො සමාපත්තිලාභී සමානො එව ''න ලාභීම්හී''ති, කම්මට්ඨානං සමානං එව ''න කම්මට්ඨාන''න්ති සඤ්ඤී හොති, සො සම්පත්තිංයෙව සමානං ''විපත්තී''ති පච්චෙතීති වෙදිතබ්බො.

න තථා දට්ඨබ්බන්ති යථා පරවාදිනා වුත්තං, තථා න දට්ඨබ්බං. **සකසකකිච්චමෙව ජානාතීති** ඨානාට්ඨානජානනාදිසකසකමෙව කිච්චං කාතුං ජානාති, යථාසකමෙව විසයං පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. **තම්පීති** තෙහි දසබලඤාණෙහි ජානිතබ්බම්පි. **කම්මවිපාකන්තරමෙවාති** කම්මන්තරස්ස විපාකන්තරමෙව ජානාති. චෙතනාචෙතනාසම්පයුත්තධම්මෙ නිරයාදිනිබ්බානගාමිනිපටිපදාභූතෙ කම්මන්ති ගහෙත්වා ආහ **''කම්මපරිච්ඡෙදමෙවා''**ති. ධාතුනානත්තඤ්ච ධාතුනානත්තකාරණඤ්ච **ධාතුනානත්තකාරණන්ති** එකදෙසසරූපෙකසෙසො දට්ඨබ්බො. තඤ්හි ඤාණං තදුභයම්පි ජානාති. ''ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 812) තථා චෙව සංවණ්ණිතං. **සච්චපරිච්ඡෙදමෙවාති** පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන සච්චානං පරිච්ඡින්නමෙව. **අප්පෙතුං න සක්කොති** අට්ඨමනවමබලානි විය තංසදිසං, ඉද්ධිවිධඤාණම්ච **විකුබ්බිතුං**. එතෙනස්ස බලසදිසතඤ්ච නිවාරෙති. ඣානාදිඤාණං විය වා **අප්පෙතුං විකුබ්බිතුඤ්ච**. යදිපි හි ඣානාදිපච්චවෙක්ඛණඤාණං සත්තමබලන්ති තස්ස සවිතක්කසවිචාරතා වුත්තා, තථාපි ඣානාදීහි විනා පච්චවෙක්ඛණා නත්ථීති ඣානාදිසහගතං ඤාණං තදන්තොගධං කත්වා එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ඣානාදිකිච්චං විය න සබ්බං බලකිච්චං කාතුං සක්කොතීති දස්සෙතුං **''ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුඤ්ච න සක්කොතී''**ති වුත්තං, න පන කස්සචි බලස්ස ඣානඉද්ධිභාවතොති දට්ඨබ්බං.

එවං කිච්චවිසෙසවසෙනපි දසබලඤාණසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණවිසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි විතක්කත්තිකභූමන්තරවසෙනපි තං දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. **පටිපාටියාති**ආදිතො පට්ඨාය පටිපාටියා.

අනුපදවණ්ණනං ඤත්වා වෙදිතබ්බානීති සම්බන්ධො. කිලෙසාවරණං නියතමිච්ඡාදිට්ඨි. කිලෙසාවරණස්ස අභාවො ආසවක්ඛයඤාණාධිගමස්ස ඨානං, තබ්භාවො අට්ඨානං. අනධිගමස්ස පන තදුභයම්පි යථාක්කමං අට්ඨානං ඨානඤ්චාති තත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො **''ලොකිය…පෙ…. දස්සනතො වා''**ති ආහ. තත්ථ ලොකියසම්මාදිට්ඨියා ඨිති ආසවක්ඛයාධිගමස්ස ඨානං කිලෙසාවරණාභාවස්ස කාරණත්තා. සා හි තස්මිං සති න හොති, අසති ච හොති. එතෙන තස්සා අට්ඨිතියා තස්ස අට්ඨානතා වුත්තා එව. **නෙසං** වෙනෙය්‍යසත්තානං. **ධාතුවෙමත්තදස්සනතොති** කාමධාතුආදීනං පවත්තිභෙදදස්සනතො, යදග්ගෙන ධාතුවෙමත්තං ජානාති, තදග්ගෙන චරියාදිවිසෙසම්පි ජානාති. **ධාතුවෙමත්තදස්සනතොති** වා ධම්මධාතුවෙමත්තදස්සනතො. සබ්බාපි හි චරියා ධම්මධාතුපරියාපන්නා එවාති. **පයොගං අනාදියිත්වාපි** සන්තතිමහාමත්තාදීනං විය. **දිබ්බචක්ඛානුභාවතො පත්තබ්බෙනාති** එත්ථ දිබ්බචක්ඛුනා පරස්ස හදයවත්ථුසන්නිස්සයලොහිතවණ්ණදස්සනමුඛෙන තදා පවත්තමානචිත්තජානනත්ථං පරිකම්මකරණං නාම සාවකානං, තඤ්ච ඛො ආදිකම්මිකානං, යතො දිබ්බචක්ඛුආනුභාවතො චෙතොපරියඤාණස්ස පත්තබ්බතා සියා. බුද්ධානං පන යදිපි ආසවක්ඛයඤාණාධිගමතො පගෙව දිබ්බචක්ඛුඤාණාධිගමො, තථාපි තථාපරිකම්මකරණං නත්ථි විජ්ජාත්තයසිද්ධියා සිජ්ඣනතො. සෙසාභිඤ්ඤාත්තයෙ චෙතොපරියඤාණං දිබ්බචක්ඛුඤාණාධිගමෙන පත්තන්ති ච වත්තබ්බතං ලභතීති තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

සීහනාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-4. අධිවුත්තිපදසුත්තාදිවණ්ණනා

22-24. දුතියෙ **අධිවචනපදානන්ති** පඤ්ඤත්තිපදානං. දාසාදීසු සිරිවඩ්ඪකාදිසද්දා විය වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තියා අධිවචනං පඤ්ඤත්ති. අථ වා අධිසද්දො උපරිභාගෙ. වුච්චතීති වචනං, උපරි වචනං අධිවචනං, උපාදාභූතරූපාදීනං උපරි පඤ්ඤපියමානා උපාදාපඤ්ඤත්තීති අත්ථො, තස්මා පඤ්ඤත්තිදීපකපදානීති අත්ථො දට්ඨබ්බො. තස්ස පදානි පදට්ඨානානි **අධිවචනපදානි**. තෙනාහ **''තෙසං යෙ''**තිආදි. **තෙසන්ති** අධිවචනානං. **යෙති**

බන්ධාදයො. අධිවුත්තිතාය **අධිවුත්තියොති දිට්ඨියො වුච්චන්ති**. අධිකඤ්හි සභාවධම්මෙසු සස්සතාදිං, පකතිආදිං, ද්‍රබ්‍යාදිං, ජීවාදිං, කායාදිඤ්ච, අභූතං අත්ථං අජ්ඣාරොපෙත්වා දිට්ඨියො පවත්තන්තීති. තෙනාහ **"අථ වා"**තිආදි. තතියචතුත්ථානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

අධිවුත්තිපදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කසිණසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ **සකලට්ඨෙනාති** නිස්සෙසට්ඨෙන. අනවසෙසඵරණවසෙන චෙත්ථ සකලට්ඨො වෙදිතබ්බො, අසුභනිමිත්තාදීසු විය එකදෙසෙ අට්ඨත්වා අනවසෙසතො ගහෙතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. **තදාරම්මණානං ධම්මානන්ති** තං කසිණං ආරබ්භ පවත්තනකධම්මානං. **ඛෙත්තට්ඨෙනාති** උප්පත්තිට්ඨානට්ඨෙන. **අධිට්ඨානට්ඨෙනාති** පවත්තිට්ඨානභාවෙන. යථා ඛෙත්තං සස්සානං උප්පත්තිට්ඨානං වඩ්ඪනට්ඨානඤ්ච, එවමෙව තං ත ඣානං සම්පයුත්තධම්මානන්ති. යොගිනො වා සුඛවිසෙසානං කාරණභාවෙන. **පරිච්ඡින්දිත්වාති** ඉදං ''උද්ධං අධො තිරිය''න්ති එත්ථාපි යොජෙතබ්බං. පරිච්ඡින්දිත්වා එව හි සබ්බත්ථ කසිණං වඩ්ඪෙතබ්බං. **තෙන තෙන වා කාරණෙනාති** තෙන තෙන උපරිආදීසු කසිණවඩ්ඪනකාරණෙන. යථා කින්ති ආහ **"ආලොකමිව රූපදස්සනකාමො"**ති. යථා දිබ්බචක්ඛුනා උද්ධං චෙ රූපං දට්ඨුකාමො, උද්ධං ආලොකං පසාරෙති. අධො චෙ, අධො. සමන්තතො චෙ රූපං දට්ඨුකාමො, සමන්තතො ආලොකං පසාරෙති, එවං සබ්බකසිණන්ති අත්ථො. **එකස්සාති** පථවීකසිණාදීසු එකෙකස්ස. **අඤ්ඤභාවානුපගමනත්ථන්ති** අඤ්ඤකසිණභාවානුපගමනදීපනත්ථං, අඤ්ඤස්ස වා කසිණභාවානුපගමනදීපනත්ථං. න හි අඤ්ඤෙන පසාරිතකසිණං තතො අඤ්ඤෙන පසාරිතකසිණභාවං උපගච්ඡති, එවම්පි නෙසං අඤ්ඤකසිණසම්භෙදාභාවො වෙදිතබ්බො. **න අඤ්ඤං** පථවීආදි. න හි උදකෙන ඨිතට්ඨානෙ සසම්භාරපථවී අත්ථි. **අඤ්ඤකසිණසම්භෙදොති** ආපොකසිණාදිනා සඞ්කරො. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු සෙසකසිණෙසු.

එකදෙසෙ අට්ඨත්වා අනවසෙසඵරණං පමාණස්ස අග්ගහණතො **අප්පමාණං**. තෙනෙව හි නෙසං කසිණසමඤ්ඤා. තථා චාහ **"තඤ්හී"**තිආදි. තත්ථ **චෙතසා ඵරන්තොති** භාවනාචිත්තෙන ආරම්මණං කරොන්තො. භාවනාචිත්තඤ්හි කසිණං පරිත්තං වා විපුලං වා සකලමෙව මනසි කරොති, න එකදෙසං. කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පවත්තවිඤ්ඤාණං ඵරණඅප්පමාණවසෙන විඤ්ඤාණකසිණන්ති වුත්තං. තථා හි තං විඤ්ඤාණන්ති වුච්චති. **කසිණවසෙනාති** උග්ඝාටිතකසිණවසෙන කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ උද්ධංඅධොතිරියතා වෙදිතබ්බා. යත්තකඤ්හි ඨානං කසිණං පසාරිතං, තත්තකං ආකාසභාවනාවසෙන ආකාසං හොතීති. එවං යත්තකං ඨානං ආකාසං හුත්වා උපට්ඨිතං, තත්තකං සකලමෙව ඵරිත්වා විඤ්ඤාණස්ස පවත්තනතො ආගමනවසෙන විඤ්ඤාණකසිණෙපි උද්ධංඅධොතිරියතා වුත්තාති ආහ **"කසිණුග්ඝාටිමාකාසවසෙන තත්ථ පවත්තවිඤ්ඤාණෙ උද්ධංඅධොතිරියතා වෙදිතබ්බා"**ති.

කසිණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කාළීසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ **අත්ථස්ස පත්තින්ති** එකන්තතො හිතානුප්පත්තිං. **හදයස්ස සන්තින්ති** පරමචිත්තූපසමං. **කිලෙසසෙනන්ති** කාමගුණසඞ්ඛාතං පඨමං කිලෙසසෙනං. සා හි කිලෙසසෙනා අච්ඡරාසඞ්ඝාතසභාවාපි පටිපත්ථයමානා පියායිතබ්බඉච්ඡිතබ්බරූපසභාවතො පියරූපසාතරූපා නාම අත්තනො කිච්චවසෙන. **අහං එකොව ඣායන්තොති** අහං ගණසඞ්ගණිකාය කිලෙසසඞ්ගණිකාය ච අභාවතො එකො අසහායො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ඣායන්තො. **අනුබුජ්ඣින්ති** අනුක්කමෙන මග්ගපටිපාටියා බුජ්ඣිං පටිවිජ්ඣිං. ඉදං වුත්තං හොති – පියරූපං සාතරූපං සෙනං ජිනිත්වා අහං එකොව ඣායන්තො ''අත්ථස්ස පත්තිං හදයස්ස සන්ති''න්ති සඞ්ඛං ගතං අරහත්තසුඛං පටිවිජ්ඣිං, තස්මා ජනෙන මිත්තසන්ථවං න කරොමි, තෙනෙව ච මෙ කාරණෙන කෙනචි සද්ධිං සක්ඛී න සම්පජ්ජතීති. **අත්ථාභිනිබ්බත්තෙසුන්ති** ඉතිසද්දලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ **"අත්ථොති ගහෙත්වා"**ති.

කාළීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පඨමමහාපඤ්හසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ **වුච්චෙථාති** වුච්චෙය්‍යාථ. **දුතියපදෙපීති** ''අනුසාසනියා වා අනුසාසනි''න්ති එවං දුතියවාක්‍යෙපි. **තෙ කිර භික්ඛූ. න චෙව සම්පායිස්සන්තීති** න චෙව සම්මදෙව පකාරෙහි ගහෙස්සන්ති ඤාපෙස්සන්ති. තෙනාහ **"සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති"**ති. යස්මා අවිසයෙ පඤ්හං පුච්ඡිතා හොන්ති, තස්මා විඝාතං ආපජ්ජිස්සන්තීති යොජනා. **අඤ්ඤත්‍ර ආරාධනං නාම නත්ථීති** ඉමිනා සපච්චයනාමරූපානං යාථාවතො අවබොධො එව ඉතො බාහිරකානං නත්ථි, කුතො පවෙදනාති දස්සෙති. **ආරාධනන්ති** යාථාවපවෙදනෙන චිත්තස්ස පරිතොසනං.

එකො පඤ්හොති එකො පඤ්හමග්ගො, එකං පඤ්හගවෙසනන්ති අත්ථො. **එකො උද්දෙසොති** එකං උද්දිසනං අත්ථස්ස සංඛිත්තවචනං. **වෙය්‍යාකරණන්ති** නිද්දිසනං අත්ථස්ස විවරිත්වා කථනං. **හෙතුනාති** ''අන්තවන්තතො අනච්චන්තිකතො තාවකාලිකතො නිච්චප්පටික්ඛෙපතො''ති එවමාදිනා නයෙන යථා ඉමෙ සඞ්ඛාරා එතරහි, එවං අතීතෙ අනාගතෙ ච අනිච්චා සඞ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මාති අතීතානාගතෙසු නයෙන.

සබ්බෙ සත්තාති අනවසෙසා සත්තා. තෙ පන භවභෙදතො සඞ්ඛෙපෙනෙව භින්දිත්වා දස්සෙන්තො **''කාමභවාදීසූ''**තිආදිමාහ . බ්‍යධිකරණානම්පි බාහිරත්ථසමාසො හොති යථා ''උරසිලොමො''ති ආහ **''ආහාරතො ඨිති එතෙසන්ති ආහාරට්ඨිතිකා''**ති. තිට්ඨති එතෙනාති වා ඨිති, ආහාරො ඨිති එතෙසන්ති **ආහාරට්ඨිතිකාති** එවං වා එත්ථ සමාසවිග්ගහො දට්ඨබ්බො. **ආහාරට්ඨිතිකාති** පච්චයට්ඨිතිකා, පච්චයායත්තවුත්තිකාති අත්ථො. පච්චයත්ථො හෙත්ථ ආහාරසද්දො ''අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදායා''තිආදීසු (සං. නි. 4.232) විය. එවඤ්හි ''සබ්බෙ සත්තා''ති ඉමිනා අසඤ්ඤසත්තා පරිග්ගහිතා හොන්ති. සා පනායං ආහාරට්ඨිතිකතා නිප්පරියායතො සඞ්ඛාරධම්මො. තෙනාහු අට්ඨකථාචරියා ''ආහාරට්ඨිතිකාති ආගතට්ඨානෙ සඞ්ඛාරලොකො වෙදිතබ්බො''ති (පාරා. අට්ඨ. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; විසුද්ධි. 1.136). යදි එවං ''සබ්බෙ සත්තා''ති ඉදං කථන්ති? පුග්ගලාධිට්ඨානදෙසනාති නායං දොසො. තෙනෙවාහ – ''එකධම්මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො සම්මා විරජ්ජමානො සම්මා විමුච්චමානො සම්මා පරියන්තදස්සාවී සම්මදත්ථං අභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමස්මිං එකධම්මෙ? සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා''ති. ය්වායං පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය සබ්බෙසං සඞ්ඛාරානං පච්චයායත්තවුත්තිතාය ආහාරපරියායෙන සාමඤ්ඤතො පච්චයධම්මො වුත්තො, අයං ආහාරො නාම එකො ධම්මො.

චොදකො වුත්තම්පි අත්ථං යාථාවතො අප්පටිවිජ්ඣමානො නෙය්‍යත්ථං සුත්තපදං නීතත්ථතො දහන්තො ''සබ්බෙ සත්තා''ති වචනමත්තෙ ඨත්වා **''නනු චා''**තිආදිනා චොදෙති. ආචරියො අවිපරීතං තත්ථ යථාධිප්පෙතමත්ථං පවෙදෙන්තො **''න විරුජ්ඣතී''**ති වත්වා **''තෙසඤ්හි ඣානං ආහාරො හොතී''**ති ආහ. **ඣානන්ති** එකවොකාරභවාවහං සඤ්ඤාය විරජ්ජනවසෙන පවත්තරූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං. පාළියං පන ''අනාහාරා''ති වචනං අසඤ්ඤභවෙ චතුන්නං ආහාරානං අභාවං සන්ධාය වුත්තං, න පච්චයාහාරස්ස අභාවතො. **එවං සන්තෙපීති** ඉදං සාසනෙ යෙසු ධම්මෙසු විසෙසතො ආහාරසද්දො නිරුළ්හො, ''ආහාරට්ඨිතිකා''ති එත්ථ යදි තෙයෙව ගය්හන්ති, අබ්‍යාපිතදොසමාපන්නො. අථ සබ්බොපි පච්චයධම්මො ආහාරොති අධිප්පෙතො, ඉමාය ආහාරපාළියා විරොධො ආපන්නොති දස්සෙතුං ආරද්ධං. **''න විරුජ්ඣතී''**ති යෙනාධිප්පායෙන වුත්තං, තං විවරන්තො **''එතස්මිඤ්හි සුත්තෙ''**තිආදිමාහ. කබළීකාරාහාරාදීනං ඔජට්ඨමකරූපාහරණාදි නිප්පරියායෙන ආහාරභාවො. යථා හි කබළීකාරාහාරො ඔජට්ඨමකරූපාහරණෙන රූපකායං උපත්ථම්භෙන්ති, එවං ඵස්සාදයො වෙදනාදිආහරණෙන නාමකායං උපත්ථම්භෙති, තස්මා සතිපි ජනකභාවෙ උපත්ථම්භකභාවො ඔජාදීසු සාතිසයො ලබ්භමානො මුඛ්‍යො ආහාරට්ඨොති තෙ එව **නිප්පරියායෙන ආහාරලක්ඛණා ධම්මා වුත්තා.**

ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ පරියායෙන පච්චයො ආහාරොති වුත්තො, සබ්බො පච්චයධම්මො අත්තනො ඵලං ආහරතීති ඉමං පරියායං ලභතීති. තෙනාහ **''සබ්බධම්මානඤ්හී''**තිආදි. තත්ථ **සබ්බධම්මානන්ති** සබ්බෙසං සඞ්ඛතධම්මානං. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං සුත්තෙන සමත්ථෙතුං **''තෙනෙවාහා''**තිආදි වුත්තං. **අයන්ති** පච්චයාහාරො. **නිප්පරියායාහාරොපි ගහිතොව හොතීති** යාවතා සොපි පච්චයභාවෙනෙව ජනකො උපත්ථම්භකො ච හුත්වා තං තං ඵලං ආහරතීති වත්තබ්බතං ලභතීති.

තත්ථාති පරියායාහාරො, නිප්පරියායාහාරොති ද්වීසු ආහාරෙසු අසඤ්ඤභවෙ යදිපි නිප්පරියායාහාරො න ලබ්භති, පරියායාහාරො පන ලබ්භතෙව. ඉදානි තමෙවත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **''අනුප්පන්නෙ හි බුද්ධෙ''**තිආදි වුත්තං. උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තිත්ථකරමතනිස්සිතානං ඣානභාවනාය අසිජ්ඣනතො **''අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ''**ති වුත්තං. සාසනිකා තාදිසං ඣානං න නිබ්බත්තෙන්තීති **''තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතා''**ති වුත්තං. තිත්ථියා හි උපපත්තිවිසෙසෙ විමුත්තිසඤ්ඤිනො සඤ්ඤාවිරාගාවිරාගෙසු ආදීනවානිසංසදස්සිනොව හුත්වා අසඤ්ඤසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා අක්ඛණභූමියං උප්පජ්ජන්ති, න සාසනිකා. **වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වාති** වායොකසිණෙ පඨමාදීනි තීණි ඣානානි නිබ්බත්තෙත්වා තතියජ්ඣානෙ චිණ්ණවසී හුත්වා තතො වුට්ඨාය චතුත්ථජ්ඣානාධිගමාය පරිකම්මං කත්වා. තෙනෙවාහ **''චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා''**ති.

කස්මා (දී. නි. ටී. 1.68-73; දී. නි. අභි. ටී. 1.68-73) පනෙත්ථ වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං වුත්තන්ති? වුච්චතෙ, යථෙව හි රූපපටිභාගභූතෙසු කසිණවිසෙසෙසු රූපවිභාවනෙන රූපවිරාගභාවනාසඞ්ඛාතො අරූපසමාපත්තිවිසෙසො සච්ඡිකරීයති, එවං අපරිබ්‍යත්තවිග්ගහතාය අරූපපටිභාගභූතෙ කසිණවිසෙසෙ අරූපවිභාවනෙන අරූපවිරාගභාවනා සඞ්ඛාතො රූපසමාපත්තිවිසෙසො අධිගමීයතීති. එත්ථ ච ''සඤ්ඤා රොගො, සඤ්ඤා ගණ්ඩො''තිආදිනා (ම. නි. 3.24), ''ධි චිත්තං, ධි වතෙතං චිත්ත''න්තිආදිනා ච නයෙන අරූපප්පවත්තියා ආදීනවදස්සනෙන තදභාවෙ ච සන්තපණීතභාවසන්නිට්ඨානෙන රූපසමාපත්තියා අභිසඞ්ඛරණං අරූපවිරාගභාවනා. රූපවිරාගභාවනා පන සද්ධිං උපචාරෙන අරූපසමාපත්තියො, තත්ථාපි විසෙසෙන පඨමාරුප්පජ්ඣානං. යදි එවං ''පරිච්ඡින්නාකාසකසිණෙපී''ති වත්තබ්බං, තස්සාපි අරූපපටිභාගතා ලබ්භතීති? ඉච්ඡිතමෙවෙතං, කෙසඤ්චි අවචනං පනෙත්ථ පුබ්බාචරියෙහි අග්ගහිතභාවෙන. යථා හි රූපවිරාගභාවනා විරජ්ජනීයධම්මාභාවමත්තෙන පරිනිප්ඵන්නා, විරජ්ජනීයධම්මපරිභාසභූතෙ

ච විසයවිසෙසෙ පාතුභවති, එවං අරූපවිරාගභාවනාපීති වුච්චමානෙ න කොචි විරොධො. තිත්ථියෙහෙව පන තස්සා සමාපත්තියා පටිපජ්ජිතබ්බතාය තෙසඤ්ච විසයපථෙ සුපනිබන්ධනස්සෙව තස්ස ඣානස්ස පටිපත්තිතො දිට්ඨිවන්තෙහි පුබ්බාචරියෙහි චතුත්ථෙයෙව භූතකසිණෙ අරූපවිරාගභාවනාපරිකම්මං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කිඤ්ච වණ්ණකසිණෙසු විය පුරිමභූතකසිණත්තයෙපි වණ්ණප්පටිච්ඡායාව පණ්ණත්ති ආරම්මණං ඣානස්ස ලොකවොහාරානුරොධෙනෙව පවත්තිතො. එවඤ්ච කත්වා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.57) පථවීකසිණස්ස ආදාසචන්දමණ්ඩලූපමවචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති, චතුත්ථං පන භූතකසිණං භූතප්පටිච්ඡායමෙව ඣානස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡතීති තස්සෙවං අරූපපටිභාගතා යුත්තාති වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ධීති ජිගුච්ඡනත්ථෙ නිපාතො, තස්මා **ධි චිත්තන්ති** චිත්තං ජිගුච්ඡාමි. **ධි වතෙතං චිත්තන්ති** එතං මම චිත්තං ජිගුච්ඡිතං වත හොතු. **වතාති** සම්භාවනෙ. තෙන ජිගුච්ඡනං සම්භාවෙන්තො වදති. **නාමාති** ච සම්භාවනෙ එව. තෙන චිත්තස්ස අභාවං සම්භාවෙති. චිත්තස්ස භාවාභාවෙසු ආදීනවානිසංසෙ දස්සෙතුං **"චිත්තඤ්හී"**තිආදි වුත්තං. **ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වාති** චිත්තස්ස අභාවො එව සාධු සුට්ඨූති ඉමං දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං තත්ථ ච අභිරුචිං උප්පාදෙත්වා. තථා භාවිතස්ස ඣානස්ස ඨිතිභාගියභාවප්පත්තියා **අපරිහීනජ්ඣානා**. තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතස්සෙව තථා ඣානභාවනා හොතීති ආහ **"මනුස්සලොකෙ"**ති. **පණිහිතො අහොසීති** මරණස්ස ආසන්නකාලෙ ඨපිතො අහොසි. යදි ඨානාදිනා ආකාරෙන නිබ්බත්තෙය්‍ය කම්මබලෙන, යාව භෙදා තෙනෙවාකාරෙන තිට්ඨෙය්‍යාති ආහ **"තෙන ඉරියාපථෙනා"**තිආදි. **එවරූපානම්පීති** එවං අචෙතනානම්පි. **පි**-සද්දෙන පගෙව සචෙතනානන්ති දස්සෙති. කථං පන අචෙතනානං නෙසං පච්චයාහාරස්ස උපකප්පනන්ති චොදනං සන්ධාය තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්තො **"යථා"**තිආදිමාහ. තෙන න කෙවලමාගමමොයෙව, අයමෙත්ථ යුත්තීති දස්සෙති. **තාව තිට්ඨන්තීති** උක්කංසතො පඤ්ච මහාකප්පසතානි තිට්ඨන්ති.

යෙ උට්ඨානවීරියෙන දිවසං වීතිනාමෙත්වා තස්ස නිස්සන්දඵලමත්තං කිඤ්චිදෙව ලභිත්වා ජීවිකං කප්පෙන්ති, තෙ **උට්ඨානඵලූපජීවිනො**. යෙ පන අත්තනො පුඤ්ඤඵලමෙව උපජීවන්ති, තෙ **පුඤ්ඤඵලූපජීවිනො**. නෙරයිකානං පන නෙව උට්ඨානවීරියවසෙන ජීවිකකප්පනං, පුඤ්ඤඵලස්ස පන ලෙසොපි නත්ථීති වුත්තං **"යෙ පන නෙරයිකා...පෙ.... ජීවිති වුත්තා"**ති. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ආහරණෙන මනොසඤ්චෙතනා ආහාරොති වුත්තා, න යස්ස කස්සචි ඵලස්සාති අධිප්පායෙන **"කිං පඤ්ච ආහාරා අත්ථී"**ති චොදෙති. ආචරියො නිප්පරියායාහාරෙ අධිප්පෙතෙ ''සියා තව චොදනා අවසරා, සා පන එත්ථ අනවසරා''ති ච දස්සෙන්තො **"පඤ්ච, න පඤ්චාති ඉදං න වත්තබ්බ"**න්ති වත්වා පරියායාහාරස්සෙව පනෙත්ථ අධිප්පෙතභාවං දස්සෙන්තො **"නනු පච්චයො ආහාරො'ති වුත්තමෙත"**න්ති ආහ. **තස්මාති** යස්ස කස්සචි පච්චයස්ස ආහාරොති ඉච්ඡිතත්තා. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පාළියා සමත්ථෙන්තො **"යං සන්ධායා"**තිආදිමාහ.

මුඛ්‍යාහාරවසෙනපි නෙරයිකානං ආහාරට්ඨිතිකතං දස්සෙතුං **"කබළීකාරාහාරං...පෙ.... සාදෙන්තී"**ති වුත්තං. යදි එවං නෙරයිකා සුඛප්පටිසංවෙදිනොපි හොන්තීති? නොති දස්සෙතුං **"ඛෙළො හී"**තිආදි වුත්තං. **තයොති** තයො අරූපාහාරා කබළීකාරාහාරස්ස අභාවතො. **අවසෙසානන්ති** අසඤ්ඤසත්තෙහි අවසෙසානං කාමභවාදීසු නිබ්බත්තසත්තානං. පච්චයාහාරො හි සබ්බෙසං සාධාරණොති.

පඨමමහාපඤ්හසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. දුතියමහාපඤ්හසුත්තාදිවණ්ණනා

28-29. අට්ඨමෙ **එවංනාමකෙති** කජඞ්ගලාති එවං ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමකෙ මජ්ඣිමප්පදෙසස්ස මරියාදභූතෙ නගරෙ. ''නිගමෙ''තිපි වදන්ති, ''නිචුලවනෙ''තිපි වදන්ති. නිචුලං නාම එකා රුක්ඛජාති, ''නීපරුක්ඛො''තිපි වදන්ති. තෙන සඤ්ඡන්නො මහාවනසණ්ඩො, තත්ථ විහරතීති අත්ථො. **හෙතුනා නයෙනාති** ච හෙට්ඨා වුත්තමෙව. නනු ච **"එසො චෙව තස්ස අත්ථො"**ති කස්මා වුත්තං. භගවතා හි චත්තාරොතිආදිපඤ්හබ්‍යාකරණා චත්තාරො ආහාරා, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, අට්ඨ ලොකධම්මා දස්සිතා. භික්ඛුනියා පන චත්තාරො සතිපට්ඨානා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, ඡ නිස්සාරණීයා ධාතුයො, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති දස්සිතධම්මා අඤ්ඤොයෙවත්ථො භික්ඛුනියා දස්සිතොති චොදනං සන්ධායාහ **"කිඤ්චාපී"**තිආදි. නවමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

දුතියමහාපඤ්හසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියකොසලසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ උග්ගන්ත්වා යුජ්ඣති එතායාති **උය්‍යොධිකා,** සත්ථප්පහාරෙහි යුජ්ඣිතස්සෙතං අධිවචනං. උග්ගන්ත්වා යුජ්ඣනං වා **උය්‍යොධිකො,** සත්ථප්පහාරො. තෙනාහ **"යුද්ධතො නිවත්තො"**ති. **උපස්සුතිවසෙන යුජ්ඣිතබ්බාකාරං ඤත්වාති** ජෙතවනෙ කිර දත්තත්ථෙරො ධනුග්ගහතිස්සත්ථෙරොති ද්වෙ මහල්ලකත්ථෙරා

විහාරපච්චන්තෙ පණ්ණසාලාය වසන්ති. තෙසු ධනුග්ගහතිස්සත්ථෙරො පච්ඡිමයාමෙ පබුජ්ඣිත්වා උට්ඨාය නිසින්නො දත්තත්ථෙරං ආමන්තෙත්වා ''අයං තෙ මහොදරො කොසලො භුත්තභත්තමෙව පූතිං කරොති, යුද්ධවිචාරණං පන කිඤ්චි න ජානාති, පරාජිතොත්වෙව වදාපෙතී''ති වත්වා තෙන ''කිං පන කාතුං වට්ටතී''ති වුත්තෙ – ''භන්තෙ, යුද්ධො නාම පදුමබ්‍යූහො චක්කබ්‍යූහො සකටබ්‍යූහොති තයො බ්‍යූහා හොන්ති, අජාතසත්තුං ගණ්හිතුකාමෙන අසුකස්මිං නාම පබ්බතකුච්ඡිස්මිං ද්වීසු පබ්බතභිත්තීසු මනුස්සෙ ඨපෙත්වා පුරතො දුබ්බලං දස්සෙත්වා පබ්බතන්තරං පවිට්ඨභාවං ජානිත්වා පවිට්ඨමග්ගං රුන්ධිත්වා පුරතො ච පච්ඡතො ච උභොසු පබ්බතභිත්තීසු වග්ගිත්වා නදිත්වා ජාලපක්ඛිත්තමච්ඡං විය කත්වා සක්කා ගහෙතු''න්ති. තස්මිං ඛණෙ ''භික්ඛූනං කථාසල්ලාපං සුණාථා''ති රඤ්ඤො පෙසිතචරපුරිසා තං සුත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙසුං. තං සුත්වා රාජා සඞ්ගාමභෙරිං පහරාපෙත්වා ගන්ත්වා සකටබ්‍යූහං කත්වා අජාතසත්තුං ජීවග්ගාහං ගණ්හි. තෙන වුත්තං **''උපස්සුතිවසෙ…පෙ… අජාතසත්තුං ගණ්හී''**ති.

දොණපාකන්ති දොණතණ්ඩුලානං පක්කභත්තං. **දොණන්**ති චතුනාළිකානමෙතමධිවචනං. **මනුජස්සාති** සත්තස්ස. **තනුකස්සාති** තනුකා අප්පිකා අස්ස පුග්ගලස්ස, භුත්තපච්චයා විසභාගවෙදනා න හොන්ති. **සණිකන්**ති මන්දං මුදුකං, අපරිස්සයමෙවාති අත්ථො. **ජීරතීති** පරිභුත්තාහාරො පච්චති. **ආයු පාලයන්**ති නිරොගො අවෙදනො ජීවිතං රක්ඛන්තො. අථ වා **සණිකං ජීරතී**ති සො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ පුග්ගලො පරිමිතාහාරතාය සණිකං චිරෙන ජීරති ජරං පාපුණාති ජීවිතං පාලයන්තො.

ඉමං ඔවාදං අදාසීති එකස්මිං කිර (ධ. ප. අට්ඨ. 2.203 පසෙනදිකොසලවත්ථු) සමයෙ රාජා තණ්ඩුලදොණස්ස ඔදනං තදුපියෙන සූපබ්‍යඤ්ජනෙන භුඤ්ජති. සො එකදිවසං භුත්තපාතරාසො භත්තසම්මදං අවිනොදෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා කිලන්තරූපො ඉතො චිතො ච සම්පරිවත්තති, නිද්දාය අභිභූයමානොපි උජුකං නිපජ්ජිතුං අසක්කොන්තො එකමන්තං නිසීදි. අථ නං සත්ථා ආහ ''කිං, මහාරාජ, අවිස්සමිත්වාව ආගතොසී''ති. ආම, භන්තෙ, භුත්තකාලතො පට්ඨාය මෙ මහාදුක්ඛං හොතීති. අථ නං සත්ථා, ''මහාරාජ, අතිබහුභොජීනං එතං දුක්ඛං හොතී''ති වත්වා –

> ''මිද්ධී යදා හොති මහග්ඝසො ච,
> නිද්දායිතා සම්පරිවත්තසායී;
> මහාවරාහොව නිවාපපුට්ඨො,
> පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො''ති. (ධ. ප. 325; නෙත්ති. 26, 90) –

ඉමාය ගාථාය ඔවදිත්වා, ''මහාරාජ, භොජනං නාම මත්තාය භුඤ්ජිතුං වට්ටති, මත්තභොජිනො හි සුඛං හොතී''ති උත්තරිපි පුන ඔවදන්තො ''මනුජස්ස සදා සතිමතො''ති (සං. නි. 1.124) ඉමං ගාථමාහ.

රාජා පන ගාථං උග්ගණ්හිතුං නාසක්ඛි, සමීපෙ ඨිතං පන භාගිනෙය්‍යං සුදස්සනං නාම මාණවං ''ඉමං ගාථං උග්ගණ්හ තාතා''ති ආහ. සො තං ගාථං උග්ගණ්හිත්වා ''කිං කරොමි, භන්තෙ''ති සත්ථාරං පුච්ඡි. අථ නං සත්ථා ආහ, ''මාණව, ඉමං ගාථං නටො විය පත්තපත්තට්ඨානෙ මා අවච, රඤ්ඤො පාතරාසං භුඤ්ජනට්ඨානෙ ඨත්වා පඨමපිණ්ඩාදීසුපි අවත්වා අවසානෙ පිණ්ඩෙ ගහිතෙ වදෙය්‍යාසි, රාජා සුත්වා භත්තපිණ්ඩං ඡඩ්ඩෙස්සති. අථ රඤ්ඤො හත්ථෙසු ධොතෙසු පාතිං අපනෙත්වා සිත්ථානි ගණෙත්වා තදුපියං බ්‍යඤ්ජනං ඤත්වා පුනදිවසෙ තාවතකෙ තණ්ඩුලෙ හාරෙය්‍යාසි. පාතරාසෙ ච වත්වා සායමාසෙ මා වදෙය්‍යාසී''ති. සො ''සාධූ''ති පටිස්සුණිත්වා තං දිවසං රඤ්ඤො පාතරාසං භුත්වා ගතත්තා සායමාසෙ භගවතො අනුසිට්ඨිනියාමෙන ගාථං අභාසි. රාජා දසබලස්ස වචනං සරිත්වා භත්තපිණ්ඩං පාතියංයෙව ඡඩ්ඩෙසි. රඤ්ඤො හත්ථෙසු ධොතෙසු පාතිං අපනෙත්වා සිත්ථානි ගණෙත්වා පුනදිවසෙ තත්තකෙ තණ්ඩුලෙ හරිංසු, සොපි මාණවො දිවසෙ දිවසෙ තථාගතස්ස සන්තිකං ගච්ඡති. දසබලස්ස විස්සාසිකො අහොසි. අථ නං එකදිවසං පුච්ඡි ''රාජා කිත්තකං භුඤ්ජතී''ති? සො ''නාළිකොදන''න්ති ආහ. වට්ටිස්සති එත්තාවතා පුරිසභාගො එස, ඉතො පට්ඨාය ගාථං මා වදීති. රාජා තථෙව සණ්ඨාසි. තෙන වුත්තං **''නාළිකොදනපරමතාය සණ්ඨාසී''**ති. රත්තඤ්ඤුතාය වඩ්ඪිතං සීලං අස්ස අත්ථීති **වඩ්ඪිතසීලො. අපොථුජ්ජනිකෙහි සීලෙහීති** චතුපාරිසුද්ධිසීලෙහි සීලං අරියං සුද්ධං. තෙන වුත්තං **''අරියසීලො''**ති. තදෙකං අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලං. තෙන වුත්තං **''කුසලසීලො''**ති.

දුතියකොසලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උපාලිවග්ගො

1. උපාලිසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **අත්ථවසෙ**ති වුද්ධිවිසෙසෙ, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතු අධිගමනීයෙ හිතවිසෙසෙති අත්ථො. අත්ථොයෙව වා **අත්ථවසො,** දස අත්ථෙ දස කාරණානීති වුත්තං හොති. අථ වා අත්ථො ඵලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති **අත්ථවසො,** හෙතූති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ''යෙ මම සොතබ්බං සද්දහාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති, තෙසං තං අස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා''ති වුත්තත්තා **''යො ච තථාගතස්ස වචනං සම්පටිච්ඡති, තස්ස තං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තතී''**ති වුත්තං. **අසම්පටිච්ඡනෙ ආදීනව**න්ති භද්දාලිසුත්තෙ විය අසම්පටිච්ඡනෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා. සුඛවිහාරාභාවෙ සහජීවමානස්ස අභාවතො සහජීවිතාපි සුඛවිහාරොව වුත්තො. **සුඛවිහාරො** නාම චතුන්නං ඉරියාපථවිහාරානං ඵාසුතා.

මඞ්කුතන්ති නිත්තෙජතං. ධම්මෙනාතිආදීසු **ධම්මො**ති භූතං වත්ථු. **විනයො**ති චොදනා චෙව සාරණා ච. **සත්ථුසාසන**න්ති ඤත්තිසම්පදා චෙව අනුස්සාවනසම්පදා ච.

පියසීලානන්ති සික්ඛාකාමානං. තෙසඤ්හි සීලං පියං හොති. තෙනෙවාහ **''සික්ඛාත්තයපාරිපූරියා ඝටමානා''**ති. **සන්දිද්ධමනා**ති සංසයං ආපජ්ජමනා . **උබ්බළ්හා හොන්තී**ති පීළිතා හොන්ති. **සඞ්ඝකම්මානී**ති සතිපි උපොසථපවාරණානං සඞ්ඝකම්මභාවෙ ගොබලීබද්දඤායෙන උපොසථං පවාරණඤ්ච ඨපෙත්වා උපසම්පදාදිසෙසසඞ්ඝකම්මානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සමග්ගානං භාවො **සාමග්ගී.**

''නාහං, චුන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමී''ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

> ''යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
> යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
> තෙ මය්හං ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා''ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා. ඉධ පන පරූපවාදවිප්පටිසාරවධබන්ධාදයො චෙව අපායදුක්ඛභූතා ච නානප්පකාරා උපද්දවා **ආසවා**ති ආහ **''අසංවරෙ ඨිතෙන තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බා''**තිආදි. යදි හි භගවා සික්ඛාපදං න ච පඤ්ඤපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මප්පටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං පරූපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තන්නිමිත්තමෙව නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවනප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං **''දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතායා''**ති. දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ භවා **දිට්ඨධම්මිකා.** තෙන වුත්තං **''තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බා''**ති. සම්මුඛා ගරහනං **අකිත්ති,** පරම්මුඛා ගරහනං **අයසො.** අථ වා සම්මුඛා පරම්මුඛා ගරහනං **අකිත්ති,** පරිවාරහානි **අයසො**ති වෙදිතබ්බං. **ආගමනමග්ගථකනායා**ති ආගමනද්වාරපිදහනත්ථාය. සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච ගන්තබ්බතො **සම්පරායො,** පරලොකොති ආහ **''සම්පරායෙ නරකාදීසූ''**ති.

මෙථුනාදීනි **රජ්ජනට්ඨානානි.** පාණාතිපාතාදීනි **දුස්සනට්ඨානානි.**

සංවරවිනයොති සීලසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති පඤ්චවිධො සංවරො. යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො සංවරො, විනයනතො විනයොති වුච්චති . **පහානවිනයො**ති තදඞ්ගප්පහානං වික්ඛම්භනප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිපස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චවිධං පහානං යස්මා චාගට්ඨෙන පහානං, විනයට්ඨෙන විනයො, තස්මා ''පහානවිනයො''ති වුච්චති. **සමථවිනයො**ති සත්ත අධිකරණසමථා. **පඤ්ඤත්තිවිනයො**ති සික්ඛාපදමෙව. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හි විජ්ජමානාය එව සික්ඛාපදසම්භවතො පඤ්ඤත්තිවිනයොපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අනුග්ගහිතො හොති. සෙසමෙත්ථ වුත්තත්ථමෙව.

උපාලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාලිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අක්කොසවග්ගො

1-8. විවාදසුත්තාදිවණ්ණනා

41-48. පඤ්චමස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. ඡට්ඨෙ ඛණභඞ්ගුරතාය න නිච්චා න ධුවාති **අනිච්චා**. තතො එව පණ්ඩිතෙහි න ඉච්චා න උපගන්තබ්බාතිපි **අනිච්චා**. ස්වායං නෙසං අනිච්චට්ඨො උදයවයපරිච්ඡින්නතාය වෙදිතබ්බොති ආහ **“හුත්වා අභාවිනො”**ති, උප්පජ්ජිත්වා විනස්සකාති අත්ථො. **සාරරහිතාති** නිච්චසාරධුවසාරඅත්තසාරවිරහිතා. **මුසාති** විසංවාදනට්ඨෙන මුසා, එකංසෙන අසුභාදිසභාවා තෙ බාලානං සුභාදිභාවෙන උපට්ඨහන්ති, සුභාදිග්ගහණස්ස පච්චයභාවෙන සත්තෙ විසංවාදෙන්ති. තෙනාහ **“නිච්චසුභසුඛා විය”**තිආදි. **න පස්සනසභාවාති** ඛණපභඞ්ගුරතාඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාය දිස්සමානා විය හුත්වා අදස්සනපකතිකා. එතෙ හි ඛෙත්තං විය වත්ථු විය හිරඤ්ඤසුවණ්ණං විය ච පඤ්ඤායිත්වාපි කතිපාහෙනෙව සුපිනකෙ දිට්ඨා විය න පඤ්ඤායන්ති. සත්තමට්ඨමානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

විවාදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. සරීරට්ඨධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

49-50. නවමෙ පුනබ්භවදානං පුනබ්භවො උත්තරපදලොපෙන, පුනබ්භවො සීලමස්සාති **පොනොභවිකො,** පුනබ්භවදායකොති අත්ථො. තෙනාහ **“පුනබ්භවනිබ්බත්තකො”**ති. **භවසඞ්ඛරණකම්මන්ති** පුනබ්භවනිබ්බත්තනකකම්මං. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සරීරට්ඨධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අක්කොසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. සචිත්තවග්ගො

1-10. සචිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

51-60. දුතියස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. දසමෙ පිත්තං සමුට්ඨානමෙතෙසන්ති **පිත්තසමුට්ඨානා,** පිත්තපච්චයාපිත්තහෙතුකාති අත්ථො. **සෙම්හසමුට්ඨානාදීසුපි** එසෙව නයො. **සන්නිපාතිකාති** තිණ්ණම්පි පිත්තාදීනං කොපෙන සමුට්ඨිතා. **උතුපරිණාමජාති** විසභාගඋතුතො ජාතා. ජඞ්ගලදෙසවාසීනඤ්හි අනූපදෙසෙ වසන්තානං විසභාගො ච උතු උප්පජ්ජති, අනූපදෙසවාසීනඤ්ච ජඞ්ගලදෙසෙති එවං පරසමුද්දතීරාදිවසෙනපි උතුවිසභාගතා උප්පජ්ජතියෙව. තතො ජාතාති **උතුපරිණාමජා**. අත්තනො පකතිචරියානං විසයානං විසමං කායපරිහරණවසෙන ජාතා **විසමපරිහාරජා**. තෙනාහ **"අතිචිරට්ඨානනිසජ්ජාදිනා විසමපරිහාරෙන ජාතා"**ති. ආදි-සද්දෙන මහාභාරවහනසුධාකොට්ටනාදීනං සඞ්ගහො. පරස්ස උපක්කමතො නිබ්බත්තා **ඔපක්කමිකා**. බාහිරං පච්චයං අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං කම්මවිපාකතොව ජාතා **කම්මවිපාකජා**. තත්ථ පුරිමෙහි සත්තහි කාරණෙහි උප්පන්නා සාරීරිකා වෙදනා සක්කා පටිබාහිතුං, කම්මවිපාකජානං පන සබ්බභෙසජ්ජානිපි සබ්බපරිත්තානිපි නාලං පටිඝාතාය.

සචිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සචිත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. යමකවග්ගො

1-7. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

61-67. දුතියස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. සත්තමෙ **නළකපානකෙති** එවංනාමකෙ නිගමෙ. පුබ්බෙ කිර (ජා. අට්ඨ. 1.1.19 ආදයො) අම්හාකං බොධිසත්තො කපියොනියං නිබ්බත්තො මහාකායො කපිරාජා හුත්වා අනෙකසතවානරසහස්සපරිවුතො පබ්බතපාදෙ විචරි, පඤ්ඤවා බො පන හොති මහාපඤ්ඤො. සො පරිසං එවං ඔවදති, ''තාතා, ඉමස්මිං පබ්බතපාදෙ විසඵලානි හොන්ති, අමනුස්සපරිග්ගහිතා පොක්ඛරණියො නාම හොන්ති, තුම්හෙ පුබ්බෙ ඛාදිතපුබ්බානෙව ඵලානි ඛාදථ, පීතපුබ්බානෙව පානීයානි පිවථ, එත්ථ වො පටිපුච්ඡිතකිච්චං නත්ථී''ති. තෙ අපීතපුබ්බං දිස්වා සහසාව අපිවිත්වා සමන්තා පරිධාවිත්වා මහාසත්තස්ස ආගමනං ඔලොකයමානා නිසීදිංසු. මහාසත්තො ආගන්ත්වා ''කිං, තාතා, පානීයං න පිවථා''ති ආහ. තුම්හාකං ආගමනං ඔලොකෙමාති. ''සාධු, තාතා''ති සමන්තා පදං පරියෙසමානො ඔතිණ්ණපදංයෙව අද්දස, න උත්තිණ්ණපදං. අදිස්වා ''සපරිස්සයා''ති අඤ්ඤාසි. තාවදෙව ච තත්ථ අභිනිබ්බත්තඅමනුස්සො උදකං ද්වෙධා කත්වා උට්ඨාසි – සෙතමුඛො, නීලකුච්ඡි, රත්තහත්ථපාදො, මහාදාඨිකො, වඞ්කදාඨො, විරූපො, බීභච්ඡො, උදකරක්ඛසො. සො එවමාහ – ''කස්මා පානීයං න පිවථ, මධුරං උදකං පිවථ, කිං තුම්හෙ එතස්ස වචනං සුණාථා''ති. මහාසත්තො ආහ ''ත්වං අධිවත්ථො අමනුස්සො''ති? ආමාහන්ති. ''ත්වං ඉධ ඔතිණ්ණෙ ලභසී''ති ආහ. ආම, තුම්හෙ පන සබ්බෙ ඛාදිස්සාමීති. න සක්ඛිස්සසි යක්ඛාති. පානීයං පන පිවිස්සථාති. ආම, පිවිස්සාමාති. එවං සන්තෙ එකම්පි වානරං න මුඤ්චිස්සන්ති. ''පානීයඤ්ච පිවිස්සාම, න ච තෙ වසං ගමිස්සාමා''ති නළං ආහරාපෙත්වා කොටියං ගහෙත්වා ධමි. සබ්බො එකච්ඡිද්දො අහොසි. තීරෙ නිසීදිත්වාව පානීයං පිවි. සෙසවානරානම්පි පාටියෙක්කං නළං ආහරාපෙත්වා ධමිත්වා අදාසි. සබ්බෙ තෙ පස්සන්තස්සෙව පානීයං පිවිංසු. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''දිස්වා පදමනුත්තිණ්ණං, දිස්වානොතරිතං පදං;
> නළෙන වාරිං පිස්සාම, නෙව මං ත්වං වධිස්සසී''ති. (ජා. 1.1.20);

තතො පට්ඨාය යාව අජ්ජදිවසා තස්මිං ඨානෙ නළා එකච්ඡිද්දාව හොන්ති. ඉමස්මිඤ්හි කප්පෙ කප්පට්ඨියපාටිහාරියානි නාම චන්දෙ සසලක්ඛණං (ජා. 1.4.61 ආදයො), වට්ටජාතකෙ (ජා. 1.1.35) සච්චකිරියට්ඨානෙ අග්ගිජාලස්ස ආගමනුපච්ඡෙදො, ඝටීකාරස්ස මාතාපිතූනං වසනට්ඨානෙ අනොවස්සනං (ම. නි. 2.291), පොක්ඛරණියා තීරෙ නළානං එකච්ඡිද්දභාවොති. ඉති සා පොක්ඛරණී නළෙන පානීයස්ස පිවිතත්තා ''නළකපානකා''ති නාමං ලභි. අපරභාගෙ තං පොක්ඛරණිං නිස්සාය නිගමො පතිට්ඨාසි, තස්සපි ''නළකපාන''න්ත්වෙව නාමං ජාතං. තං පන සන්ධාය වුත්තං ''නළකපානෙ''ති. **පලාසවනෙති** කිංසුකවනෙ.

තුණ්හීභූතං තුණ්හීභූතන්ති බ්‍යාපනිච්ඡායං ඉදං ආමෙඩිතවචනන්ති දස්සෙතුං ''යං යං දිස''න්තිආදි වුත්තං. **අනුවිලොකෙත්වාති** එත්ථ අනු-සද්දො ''පරී''ති ඉමිනා සමානත්ථොති ආහ **''තතො තතො විලොකෙත්වා''**ති. **කස්මා ආගිලායති** කොටිසහස්සහත්ථීනාගානං බලං ධාරෙන්තස්සාති චොදකස්ස අධිප්පායො. ආචරියො පනස්ස ''එස සඞ්ඛාරානං සභාවො, යදිදං අනිච්චතා. යෙ පන අනිච්චා, තෙ එකන්තෙනෙව උදයවයප්පටිපීළිතතාය දුක්ඛා එව. දුක්ඛසභාවෙසු තෙසු සත්ථුකායෙ දුක්ඛුප්පත්තියා අයං පච්චයො''ති දස්සෙතුං **''භගවතො''**තිආදි වුත්තං. **පිට්ඨිවාතො උප්පජ්ජි,** සො ච බො පුබ්බෙකතකම්මපච්චයා. එත්ථාහ ''කිං පන තං කම්මං, යෙන අපරිමාණකාලං සක්කච්චං උපචිතවිපුලපුඤ්ඤසම්භාරො සත්ථා එවරූපං දුක්ඛවිපාකමනුභවතී''ති? වුච්චතෙ – අයමෙව භගවා බොධිසත්තභූතො අතීතජාතියං මල්ලපුත්තො හුත්වා පාපජනසෙවී අයොනිසොමනසිකාරබහුලො චරති. සො එකදිවසං නිබ්බුද්ධෙ වත්තමානෙ එකං මල්ලපුත්තං ගහෙත්වා ගාළ්හතරං නිප්පීළෙසි. තෙන කම්මෙන ඉදානි බුද්ධො හුත්වාපි දුක්ඛමනුභවි. යථා චෙතං, එවං චිඤ්චමාණවිකාදීනමිත්ථීනං යානි භගවතො අබ්භක්ඛානාදීනි දුක්ඛානි, සබ්බානි පුබ්බෙකතස්ස විපාකාවසෙසානි, යානි කම්මපිලොතිකානීති වුච්චන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.39.64-96) –

> ''අනොතත්තසරාසන්නෙ, රමණීයෙ සිලාතලෙ;
> නානාරතනපජ්ජොතෙ, නානාගන්ධවනන්තරෙ.
>
> ''මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන, පරෙතො ලොකනායකො;
> ආසීනො බ්‍යාකරී තත්ථ, පුබ්බකම්මානි අත්තනො.
>
> ''සුණාථ භික්ඛවො මය්හං, යං කම්මං පකතං මයා;
> පිලොතිකස්ස කම්මස්ස, බුද්ධත්තෙපි විපච්චති.
>
> 1. ''මුනාළි නාමහං ධුත්තො, පුබ්බෙ අඤ්ඤාසු ජාතිසු;
> පච්චෙකබුද්ධං සුරභිං, අබ්භාචික්ඛිං අදූසකං.
>
> ''තෙන කම්මවිපාකෙන, නිරයෙ සංසරිං චිරං;

බහූ වස්සසහස්සානි, දුක්ඛං වෙදෙසි වෙදනං.

‘‘තෙන කම්මාවසෙසෙන, ඉධ පච්ඡිමකෙ භවෙ;
අබ්භක්ඛානං මයා ලද්ධං, සුන්දරිකාය කාරණා.

2. ‘‘සබ්බාභිභුස්ස බුද්ධස්ස, නන්දො නාමාසි සාවකො;
තං අබ්භක්ඛාය නිරයෙ, චිරං සංසරිතං මයා.

‘‘දස වස්සසහස්සානි, නිරයෙ සංසරිං චිරං;
මනුස්සභාවං ලද්ධාහං, අබ්භක්ඛානං බහුං ලභිං.

‘‘තෙන කම්මාවසෙසෙන, චිඤ්චමාණවිකා මමං;
අබ්භාචික්ඛි අභූතෙන, ජනකායස්ස අග්ගතො.

3. ‘‘බ්‍රාහ්මණො සුතවා ආසිං, අහං සක්කතපූජිතො;
මහාවනෙ පඤ්චසතෙ, මන්තෙ වාචෙසි මාණවෙ.

‘‘තත්ථාගතො ඉසි භීමො, පඤ්චාභිඤ්ඤො මහිද්ධිකො;
තඤ්චාහං ආගතං දිස්වා, අබ්භාචික්ඛිං අදූසකං.

‘‘තතොහං අවචං සිස්සෙ, කාමභොගී අයං ඉසි;
මය්හම්පි භාසමානස්ස, අනුමොදිංසු මාණවා.

‘‘තතො මාණවකා සබ්බෙ, භික්ඛමානං කුලෙ කුලෙ;
මහාජනස්ස ආහංසු, කාමභොගී අයං ඉසි.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, පඤ්ච භික්ඛුසතා ඉමෙ;
අබ්භක්ඛානං ලභුං සබ්බෙ, සුන්දරිකාය කාරණා.

4. ‘‘වෙමාතුභාතරං පුබ්බෙ, ධනහෙතු හනිං අහං;
පක්ඛිපිං ගිරිදුග්ගස්මිං, සිලාය ච අපිංසයිං.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, දෙවදත්තො සිලං ඛිපි;
අඞ්ගුට්ඨං පිංසයී පාදෙ, මම පාසාණසක්ඛරා.

5. ‘‘පුරෙහං දාරකො හුත්වා, කීළමානො මහාපථෙ;
පච්චෙකබුද්ධං දිස්වාන, මග්ගෙ සකලිකං ඛිපිං.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, ඉධ පච්ඡිමකෙ භවෙ;
වධත්ථං මං දෙවදත්තො, අභිමාරෙ පයොජයි.

6. ‘‘හත්ථාරොහො පුරෙ ආසිං, පච්චෙකමුනිමුත්තමං;
පිණ්ඩාය විචරන්තං තං, ආසාදෙසිං ගජෙනහං.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, භන්තො නාළාගිරී ගජො;
ගිරිබ්බජෙ පුරවරෙ, දාරුණො සමුපාගමි.

7. ‘‘රාජාහං පත්ථිවො ආසිං, සත්තියා පුරිසං හනිං;
තෙන කම්මවිපාකෙන, නිරයෙ පච්චිසං භුසං.

‘‘කම්මුනො තස්ස සෙසෙන, ඉදානි සකලං මම;
පාදෙ ඡවිං පකප්පෙසි, න හි කම්මං විනස්සති.

8. ‘‘අහං කෙවට්ටගාමස්මිං, අහුං කෙවට්ටදාරකො;
මච්ඡකෙ ඝාතිතෙ දිස්වා, ජනයිං සොමනස්සකං.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, සීසදුක්ඛං අහූ මම;
සබ්බෙ සක්කා ච හඤ්ඤිංසු, යදා හනි විටටූභො.

9. ‘‘ඵුස්සස්සාහං පාවචනෙ, සාවකෙ පරිභාසයිං;
යවං ඛාදථ භුඤ්ජථ, මා ච භුඤ්ජථ සාලයො.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, තෙමාසං ඛාදිතං යවං;
නිමන්තිතො බ්‍රාහ්මණෙන, වෙරඤ්ජායං වසිං තදා.

10. ‘‘නිබ්බුද්ධෙ වත්තමානම්හි, මල්ලපුත්තං නිහෙඨයිං;
තෙන කම්මවිපාකෙන, පිට්ඨිදුක්ඛං අහූ මම.

11. ‘‘තිකිච්ඡකො අහං ආසිං, සෙට්ඨිපුත්තං විරෙචයිං;
තෙන කම්මවිපාකෙන, හොති පක්ඛන්දිකා මම.

12. ‘‘අවචාහං ජොතිපාලො, සුගතං කස්සපං තදා;
කුතො නු බොධි මුණ්ඩස්ස, බොධි පරමදුල්ලභා.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, අචරිං දුක්කරං බහුං;
ඡබ්බස්සානුරුවෙලායං, තතො බොධිමපාපුණිං.

‘‘නාහං එතෙන මග්ගෙන, පාපුණිං බොධිමුත්තමං;
කුම්මග්ගෙන ගවෙසිස්සං, පුබ්බකම්මෙන වාරිතො.

‘‘පුඤ්ඤපාපපරික්ඛීණො, සබ්බසන්තාපවජ්ජිතො;
අසොකො අනුපායාසො, නිබ්බායිස්සමනාසවො.

‘‘එවං ජිනො වියාකාසි, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අග්ගතො;
සබ්බාභිඤ්ඤාබලප්පත්තො, අනොතත්තෙ මහාසරෙ’’ති. (අප. ථෙර 1.39.64-96);

අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. පඨමකථාවත්ථුසුත්තාදිවණ්ණනා

69-70. නවමෙ (දී. නි. ටී. 1.17; දී. නි. අභි. ටී. 1.17; සං. නි. ටී. 2.5.1080) දුග්ගතිතො සංසාරතො ච නියාති එතෙනාති නියානං, සග්ගමග්ගො, මොක්ඛමග්ගො ච. තං නියානං අරහති, නියානෙ වා නියුත්තා, නියානං වා ඵලභූතං එතිස්සා අත්ථීති නියානිකා. වචීදුච්චරිතසංකිලෙසතො නියාතීති වා ඊකාරස්ස රස්සත්තං, යකාරස්ස ච කකාරං කත්වා නියානිකා, චෙතනාය සද්ධිං සම්ඵප්පලාපා වෙරමණී. තප්පටිපක්ඛතො අනියානිකා, තස්සා භාවො අනියානිකත්තං, තස්මා **අනියානිකත්තා. තිරච්ඡානභූතන්ති** තිරොකරණභූතං. **ගෙහස්සිතකථාති** ගෙහප්පටිසංයුත්තා. **කම්මට්ඨානභාවෙති** අනිච්චතාපටිසංයුත්තචතුසච්චකම්මට්ඨානභාවෙ.

සහ අත්ථෙනාති **සාත්ථකං,** හිතප්පටිසංයුත්තන්ති අත්ථො. ‘‘සූරාකථා’’තිපි පාඨොති ආහ **‘‘සූරාකථන්ති පාළියං පනා’’**ති. සා පනෙසා කථා ‘‘එවරූපා නවසුරා පීතා රතිජනනී හොතී’’ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති, ආදීනවවසෙන පන ‘‘උම්මත්තකසංවත්තනිකා’’තිආදිනා නයෙන වට්ටති. තෙනාහ **‘‘අනෙකවිධං…පෙ…. ආදීනවවසෙන වට්ටතී’’**ති. **විසිඛාති** සරසන්නිවෙසො. විසිඛාගහණෙන ච තන්නිවාසිනො ගහිතා ‘‘ගාමො ආගතො’’තිආදීසු විය. තෙනෙවාහ **‘‘සූරා සමත්ථා’’**ති ච **‘‘සද්ධා පසන්නා’’**ති ච. කුම්භට්ඨානප්පදෙසෙන කුම්භදාසියො වුත්තාති ආහ **‘‘කුම්භදාසිකථා වා’’**ති.

රාජකථාදිපුරිමකථාය , ලොකක්ඛායිකාදිපච්ඡිමකථාය වා විනිමුත්තා පුරිමපච්ඡිමකථා **විමුත්තා.** උප්පත්තිඨිතිසංහාරාදිවසෙන ලොකං අක්ඛායතීති **ලොකක්ඛායිකා. අසුකෙන නාමාති** පජාපතිනා බ්‍රහ්මුනා, ඉස්සරෙන වා. **විතණ්ඩසල්ලාපකථාති** ‘‘අට්ඨීනං සෙතත්තා සෙතොති න වත්තබ්බො, පත්තානං කාළත්තා කාළොති පන වත්තබ්බො’’ති එවමාදිකා. **ආදි**-සද්දෙන ‘‘සෙලපුප්ඵලකානි විය ජීවිදාවිරපාරයත්තිවිසාලා නත්ථි, යං යො කොචි තිරියාමානා කතත්තා’’ති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **සාගරදෙවෙනාති** සාගරපුත්තරාජූහි. **ඛතොති** එතං එකවචනං තෙහි පච්චෙකං ඛතත්තා ‘‘සාගරදෙවෙන ඛතත්තා’’ති වුත්තං. සහමුද්දා සමුද්දොති වුත්තො. භවති වද්ධති එතෙනාති **භවො.** භවාභවා හොන්තීති **ඉතිභවාභවකථා.** එත්ථ ච **භවොති** සස්සතං, **අභවොති** උච්ඡෙදං. **භවොති** වුද්ධි, **අභවොති** හානි. **භවොති** කාමසුඛං, **අභවොති** අත්තකිලමථොති ඉති ඉමාය ඡබ්බිධාය ඉතිභවාභවකථාය සද්ධිං බාත්තිංස තිරච්ඡානකථා නාම හොන්ති. අථ වා පාළියං සරූපතො අනාගතාපි අරඤ්ඤපබ්බතනදීදීපකථා ඉතිසද්දෙන සඞ්ගණ්හිත්වා බාත්තිංස තිරච්ඡානකථා වුත්තා. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමකථාවත්ථුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යමකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. ආකඞ්ඛවග්ගො

1-4. ආකඞ්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

71-74. තතියස්ස පඨමෙ සීලස්ස අනවසෙසසමාදානෙන අඛණ්ඩාදිභාවාපත්තියා ච **පරිපුණ්ණසීලා.** සමාදානතො පට්ඨාය අවිච්ඡින්දනතො **සීලසමඞ්ගිනො. එත්තාවතා කිරාති** (අ. නි. 2.37) **කිර**-සද්දො අරුචිසූචනත්ථො. තෙනෙත්ථ ආචරියවාදස්ස අත්තනො අරුච්චනභාවං දීපෙති. **සම්පන්නසීලාති** අනාමට්ඨවිසෙසං සාමඤ්ඤතො සීලසඞ්ඛෙපෙන ගහිතං. තඤ්ච චතුබ්බිධන්ති ආචරියත්ථෙරො **"චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා"**ති ආහ. **තත්ථාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ. **ජෙට්ඨකසීලන්ති** (සං. නි. 5.412) පධානසීලං. **උභයත්ථාති** උද්දෙසනිද්දෙසෙ. ඉධ නිද්දෙසෙ විය උද්දෙසෙපි පාතිමොක්ඛසංවරො භගවතා වුත්තො ''සම්පන්නසීලා''ති වුත්තත්තාති අධිප්පායො. සීලග්ගහණඤ්හි පාළියං පාතිමොක්ඛසංවරවසෙන ආගතං. තෙනාහ **"පාතිමොක්ඛසංවරොයෙවා"**තිආදි. තත්ථ අවධාරණෙන ඉතරෙසං තිණ්ණං එකදෙසෙන පාතිමොක්ඛන්තොගධතං දීපෙති. තථා හි අනොලොකියොලොකනෙ ආජීවහෙතු ඡසික්ඛාපදවීතික්කමෙ ගිලානපච්චයස්ස අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ච ආපත්ති විහිතාති. **තීණීති** ඉන්ද්‍රියසංවරසීලාදීනි. **සීලන්ති වුත්තට්ඨානං නාම අත්ථීති** සීලපරියායෙන තෙසං කත්थචි සුත්තෙ ගහිතට්ඨානං නාම කිං අත්ථි යථා පාතිමොක්ඛසංවරොති ආචරියස්ස සම්මුඛත්තා අප්පටික්ඛිපන්තොව උපචාරෙන පුච්ඡන්තො විය වදති. තෙනාහ **"අනනුජානන්තො"**ති. **ඡද්වාරරක්ඛාමත්තකමෙවාති** තස්ස සල්ලහුකභාවමාහ චිත්තාධිට්ඨානමත්තෙන පටිපාකතිකභාවාපත්තිතො. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **පච්චයුප්පත්තිමත්තකන්ති** ඵලෙන හෙතුං දස්සෙති. උප්පාදනහෙතුකා හි පච්චයානං උප්පත්ති. **ඉදමත්ථන්ති** ඉදං පයොජනං ඉමස්ස පච්චයස්ස පරිභුඤ්ජනෙති අධිප්පායො. **නිප්පරියායෙනාති** ඉමිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි තීණි පධානස්ස සීලස්ස පරිවාරවසෙන පවත්තියා පරියායසීලානි නාමාති දස්සෙති.

ඉදානි පාතිමොක්ඛසංවරස්සෙව පධානභාවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච උපමාය විභාවෙතුං **"යස්සා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සොති** පාතිමොක්ඛසංවරො. **සෙසානීති** ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි. **තස්සෙ වාති** ''සම්පන්නසීලා''ති එත්ථ යං සීලං වුත්තං, තස්සෙව. **සම්පන්නපාතිමොක්ඛාති** එත්ථ පාතිමොක්ඛග්ගහණෙන වෙවචනං වත්වා **තං විත්ථාරෙත්වා...පෙ.... ආදිමාහ.** යථා අඤ්ඤත්ථාපි ''ඉධ භික්ඛු සීලවා හොතී''ති පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය උද්දිට්ඨං සීලං ''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතී''ති (විභ. 508) නිද්දිට්ඨං. **කස්මා ආරද්ධන්ති** දෙසනාය කාරණපුච්ඡා. **සීලානිසංසදස්සනත්ථන්ති** පයොජනනිද්දෙසො. ''සීලානිසංසදස්සනත්ථ''න්ති හි එත්ථ බ්‍යතිරෙකතො යං සීලානිසංසස්ස අදස්සනං, තං ඉමිස්සා දෙසනාය කාරණන්ති කස්මා ආරද්ධන්ති? වෙනෙය්‍යානං සීලානිසංසස්ස අදස්සනතොති අත්ථතො ආපන්නො එව හොති. තෙනාහ **"සචෙපී"**තිආදි. **සීලානිසංසදස්සනත්ථන්ති** පන ඉමස්ස අත්ථං විවරිතුං **"තෙස"**න්තිආදි වුත්තං. **ආනිසංසොති** උදයො. ''සීලවා සීලසම්පන්නො කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජතී''තිආදීසු (දී. නි. 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 285) පන විපාකඵලම්පි ''ආනිසංසො''ති වුත්තං. **කො විසෙසොති** කො ඵලවිසෙසො. **කා වඩ්ඪීති** කො අබ්භුදයො. විජ්ජමානොපි ගුණො යාථාවතො විභාවිතො එව අභිරුචිං උප්පාදෙති, න අවිභාවිතො, තස්මා එකන්තතො ආනිසංසකිත්තනං ඉච්ඡිතබ්බමෙවාති දස්සෙතුං **"අප්පෙව නාමා"**තිආදිමාහ.

පියොති පියායිතබ්බො. පියස්ස නාම දස්සනං එකන්තතො අභිනන්දිතබ්බං හොතීති ආහ **"පියචක්ඛූහි සම්පස්සිතබ්බො"**ති. පීතිසමුට්ඨානප්පසන්නසොම්මරූපපරිග්ගහඤ්හි චක්ඛු ''පියචක්ඛූ''ති වුච්චති. **තෙසන්ති** සබ්‍රහ්මචාරීනං. **මනවඩ්ඪනකොති** පීතිමනස්ස පරිබ්‍රූහනතො උපරූපරි පීතිචිත්තස්සෙව උප්පාදනකො. **ගරුට්ඨානියොති** ගරුකරණස්ස ඨානභූතො. **ජානං ජානාතීති** ඤාණෙන ජානිතබ්බං ජානාති. යථා වා අඤ්ඤෙ අජානන්තාපි ජානන්තා විය පවත්තන්ති, න එවමයං, අයං පන ජානන්තො එව ජානාති. **පස්සං පස්සතීති** දස්සනභූතෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සිතබ්බං පස්සති, පස්සන්තො එව වා පස්සති. **එවං සම්භාවනීයොති** එවං විඤ්ඤුතාය පණ්ඩිතභාවෙන සම්භාවෙතබ්බො. **සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරීති** සීලෙසු පරිපූරකාරී එව භවෙය්‍යාති. එවං උත්තරපදාවධාරණං දට්ඨබ්බං. එවඤ්හි ඉමිනා පදෙන උපරිසික්ඛාද්වයං අනිවත්තිතමෙව හොති. යථා පන සීලෙසු පරිපූරකාරී නාම හොති, තං ඵලෙන දස්සෙතුං **"අජ්ඣත්ත"**න්තිආදි වුත්තං. විපස්සනාධිට්ඨානසමාධිසංවත්තනිකතාය හි ඉධ සීලස්ස පාරිපූරී, න කෙවලං අඛණ්ඩාදිභාවමත්තං. වුත්තඤ්හෙතං ''යානි ඛො පන තානි අඛණ්ඩානි...පෙ.... සමාධිසංවත්තනිකානී''ති. එවඤ්ච කත්වා උපරිසික්ඛාද්වයං සීලස්ස සම්භාරභාවෙන ගහිතන්ති සීලස්සෙවෙත්ථ පධානග්ගහණං සිද්ධං හොති. සීලානුරක්ඛකා හි චිත්තෙකග්ගතාසඞ්ඛාරපරිග්ගහා. **අනූනෙනාති** අඛණ්ඩාදිභාවෙන, කස්සචි වා අහාපනෙන උපපන්නෙන. **ආකාරෙනාති** කරණෙන සම්පාදනෙන.

අජ්ඣත්තන්ති වා **අත්තනොති** වා එකං එකත්ථං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. භුම්මත්ථෙ චෙතං, **"සමථ"**න්ති උපයොගවචනං ''අනූ''ති ඉමිනා උපසග්ගෙන යොගෙ සිද්ධන්ති ආහ **"අත්තනො චිත්තසමථෙ යුත්තො"**ති. තත්ථ **චිත්තසමථෙති** චිත්තස්ස සමාධානෙ. **යුත්තොති** අවියුත්තො පසුතො. යො සබ්බෙන සබ්බං ඣානභාවනාය අනනුයුත්තො, සො තං බහි නීහරති නාම. යො ආරභිත්වා අන්තරා සඞ්කොචං ආපජ්ජති, සො තං විනාසෙති නාම. යො පන ඊදිසො අහුත්වා ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, සො අනිරාකතජ්ඣානොති දස්සෙන්තො **"බහි

අනීහටජ්ඣානො''තිආදිමාහ. නීහරණවිනාසත්ථඤ්හි ඉදං නිරාකරණං නාම. ''ථම්භං නිරංකත්වා නිවාතවුත්ති''තිආදීසු (සු. නි. 328) චස්ස පයොගො දට්ඨබ්බො.

සත්තවිධාය අනුපස්සනායාති එත්ථ අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා, නිබ්බිදානුපස්සනා, විරාගානුපස්සනා, නිරොධානුපස්සනා, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති ඉමා සත්තවිධා අනුපස්සනා. සුඤ්ඤාගාරගතො භික්ඛු තත්ථ ලද්ධකායවිවෙකතාය සමථවිපස්සනාවසෙන චිත්තවිවෙකං පරිබ්‍රූහෙන්තො යථානුසිට්ඨපටිපත්තියා ලොකං සාසනඤ්ච අත්තනො විසෙසාධිගමට්ඨානභූතං සුඤ්ඤාගාරඤ්ච උපසොභයමානො ගුණවිසෙසාධිට්ඨානභාවාපාදනෙන විඤ්ඤූනං අත්ථතො තං බ්‍රූහෙන්තො නාම හොතීති වුත්තං **''බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන''**න්ති. තෙනාහ **''එත්ථ ච''**තිආදි. එකභූමකාදිපාසාදෙ කුරුමානොපි පන නෙව සුඤ්ඤාගාරානං බ්‍රූහෙතාති දට්ඨබ්බො. සුඤ්ඤාගාරග්ගහණෙන චෙත්ථ අරඤ්ඤරුක්ඛමූලාදි සබ්බං පධානානුයොගක්ඛමං සෙනාසනං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

එත්තාවතා යථා තණ්හාවිචරිතදෙසනා පඨමං තණ්හාවසෙන ආරද්ධාපි තණ්හාපදට්ඨානත්තා මානදිට්ඨීනං මානදිට්ඨියො ඔසරිත්වා කමෙන පපඤ්චත්තයදෙසනා ජාතා, එවමයං දෙසනා පඨමං අධිසීලසික්ඛාවසෙන ආරද්ධාපි සීලපදට්ඨානත්තා සමථවිපස්සනානං සමථවිපස්සනායො ඔසරිත්වා කමෙන සික්ඛාත්තයදෙසනා ජාතාති වෙදිතබ්බා. එත්ථ හි ''සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී''ති එත්තාවතා අධිසීලසික්ඛා වුත්තා, ''අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තො අනිරාකතජ්ඣානො''ති එත්තාවතා අධිචිත්තසික්ඛා, ''විපස්සනාය සමන්නාගතො''ති එත්තාවතා අධිපඤ්ඤාසික්ඛා. ''බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන''න්ති ඉමිනා පන සමථවසෙන සුඤ්ඤාගාරවඩ්ඪනෙ අධිචිත්තසික්ඛා, විපස්සනාවසෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති එවං ද්වෙපි සික්ඛා සඞ්ගහෙත්වා වුත්තා. එත්ථ ච ''අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තො අනිරාකතජ්ඣානො''ති ඉමෙහි පදෙහි සීලානුරක්ඛිකා එව චිත්තෙකග්ගතා කථිතා, ''විපස්සනායා''ති ඉමිනා පදෙන සීලානුරක්ඛිකො සඞ්ඛාරපරිග්ගහො.

කථං චිත්තෙකග්ගතා සීලමනුරක්ඛති? යස්ස හි චිත්තෙකග්ගතා නත්ථි, සො බ්‍යාධිම්හි උප්පන්නෙ විහඤ්ඤති, සො බ්‍යාධිවිහතො වික්ඛිත්තචිත්තො සීලං විනාසෙත්වාපි බ්‍යාධිවූපසමං කත්තා හොති. යස්ස පන චිත්තෙකග්ගතා අත්ථි, සො තං බ්‍යාධිදුක්ඛං වික්ඛම්භෙත්වා සමාපත්තිං සමාපජ්ජති, සමාපන්නක්ඛණෙ දුක්ඛං දූරගතං හොති, බලවතරං සුඛමුප්පජ්ජති. එවං චිත්තෙකග්ගතා සීලමනුරක්ඛති. කථං සඞ්ඛාරපරිග්ගහො සීලමනුරක්ඛති? යස්ස හි සඞ්ඛාරපරිග්ගහො නත්ථි, තස්ස ''මම රූපං මම විඤ්ඤාණ''න්ති අත්තභාවෙ බලවමමත්තං හොති, සො තථාරූපෙසු දුබ්භික්ඛබ්‍යාධිභයාදීසු සම්පත්තෙසු සීලං නාසෙත්වාපි අත්තභාවං පොසෙතා හොති. යස්ස පන සඞ්ඛාරපරිග්ගහො අත්ථි, තස්ස අත්තභාවෙ බලවමමත්තං වා සිනෙහො වා න හොති, සො තථාරූපෙසු දුබ්භික්ඛබ්‍යාධිභයාදීසු සම්පත්තෙසු සචෙපිස්ස අන්තානි බහි නික්ඛමන්ති, සචෙපි උස්සුස්සති විසුස්සති, ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකො වා හොති සතධාපි සහස්සධාපි, නෙව සීලං විනාසෙත්වා අත්තභාවං පොසෙතා හොති. එවං සඞ්ඛාරපරිග්ගහො සීලං අනුරක්ඛති.

''බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන''න්ති ඉමිනා පන තස්සෙව උභයස්ස බ්‍රූහනා වඩ්ඪනා සාතච්චකිරියා දස්සිතා. එවං භගවා යස්මා ''සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො චස්සං…පෙ…. භාවනීයො චා''ති ඉමෙ චත්තාරො ධම්මෙ ආකඞ්ඛන්තෙන නත්ථඤ්ඤං කිඤ්චි කාතබ්බං, අඤ්ඤදත්ථු සීලාදිගුණසමන්නාගතෙනෙව භවිතබ්බං. ඊදිසො හි සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො හොති මනාපො ගරු භාවනීයො. වුත්තම්පි හෙතං –

> ''සීලදස්සනසම්පන්නං , ධම්මට්ඨං සච්චවෙදිනං;
> අත්තනො කම්ම කුබ්බානං, තං ජනො කුරුතෙ පිය''න්ති. (ධ. ප. 217);

තස්මා ''ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො චස්සං…පෙ…. සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී… පෙ…. සුඤ්ඤාගාරාන''න්ති වත්වා ඉදානි යස්මා පච්චයලාභාදිං පත්ථයන්තෙනපි ඉදමෙව කරණීයං, න අඤ්ඤං කිඤ්චි, තස්මා ''ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ලාභී අස්ස''න්තිආදිමාහ. **ලාභී අස්සන්ති** ලාභාසාය සංවරසීලපරිපූරණං පාළියං ආගතං. කිමීදිසං භගවා අනුජානාතීති? න භගවා සභාවෙන ඊදිසං අනුජානාති, මහාකාරුණිකතාය පන පුග්ගලජ්ඣාසයෙන එවං වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''න භගවා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාසෙසනං ජින්නකථො, න වාචං පයුත්තං භණෙති** ජින්නකථො මූගො විය හුත්වා ඔභාසපරිකථානිමිත්තවිඤ්ඤත්තිපයුත්තං සාසෙසනං වාචං න භණෙ, න කථෙය්‍යාති අත්ථො. **පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙනාති** සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො **''යෙසං හී''**තිආදිමාහ. රසො සභාවභූතො ආනිසංසො **රසානිසංසො.**

පච්චයදානකාරාති චීවරාදිපච්චයදානවසෙන පවත්තකාරා. **මහප්ඵලා මහානිසංසා**ති උභයමෙතං අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ''පඤ්චිමෙ, ගහපතයො, ආනිසංසා''තිආදීසු (මහාව. 285) හි ආනිසංසසද්දො ඵලපරියායොපි හොති. මහන්තං වා ලොකියසුඛං ඵලන්ති පසවන්තීති **මහප්ඵලා,** මහතො ලොකුත්තරසුඛස්ස පච්චයා හොන්තීති **මහානිසංසා.** තෙනාහ **''ලොකියසුඛෙන ඵලභූතෙනා''**තිආදි.

පෙච්චභවං ගතාති පෙතූපපත්තිවසෙන නිබ්බත්තිං උපගතා. තෙ පන යස්මා ඉධ කතකාලකිරියා කාලෙන කතජීවිතුපච්ඡෙදා හොන්ති, තස්මා වුත්තං **''කාලකතා''**ති. සස්සුසසුරා ච තප්පක්ඛිකා ච **සස්සුසසුරපක්ඛිකා.** තෙ

ඤාතියොනිසම්බන්ධෙන ආවාහවිවාහසම්බන්ධවසෙන සම්බද්ධා **ඤාතී. සාලොහිතාති** යොනිසම්බන්ධවසෙන. **එකලොහිතබද්ධාති** එකෙන සමානෙන ලොහිතසම්බන්ධෙන සම්බද්ධා. **පසන්නචිත්තොති** පසන්නචිත්තකො. කාලකතො පිතා වා මාතා වා පෙතයොනියං උප්පන්නොති අධිකාරතො විඤ්ඤායතීති වුත්තං. **මහානිසංසමෙව හොතීති** තස්ස තථාසීලසම්පන්නත්තාති අධිප්පායො.

අජ්ඣොත්ථරිතාති මද්දිතා. **න ච මං අරති සහෙය්‍යාති** මං ච අරති න අභිභවෙය්‍ය න මද්දෙය්‍ය න අජ්ඣොත්ථරෙය්‍ය. **උප්පන්නන්ති** ජාතං නිබ්බත්තං. සීලාදිගුණයුත්තො හි අරතිඤ්ච රතිඤ්ච සහති අජ්ඣොත්ථරති, මද්දිත්වා තිට්ඨති, තස්මා ඊදිසමත්තානං ඉච්ඡන්තෙනපි සීලාදිගුණයුත්තෙනෙව භවිතබ්බන්ති දස්සෙති. **චිත්තුත්‍රාසො** භායතීති **භයං, ආරම්මණං** භායති එතස්මාති **භයං**. තං දුවිධම්පි භයං භෙරවඤ්ච සහති අභිභවතීති **භයභෙරවසහො.** සීලාදිගුණයුත්තො හි භයභෙරවං සහති අජ්ඣොත්ථරති, මද්දිත්වා තිට්ඨති අරියකොටියවාසී මහාදත්තත්ථෙරො විය.

ථෙරො කිර මග්ගං පටිපන්නො අඤ්ඤතරං පාසාදිකං අරඤ්ඤං දිස්වා ‘‘ඉධෙවජ්ජ සමණධම්මං කත්වා ගමිස්සාමී’’ති මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤපෙත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසීදි. රුක්ඛදෙවතාය දාරකා ථෙරස්ස සීලතෙජෙන සකභාවෙන සණ්ඨාතුං අසක්කොන්තා විස්සරමකංසු. දෙවතාපි සකලරුක්ඛං චාලෙසි. ථෙරො අචලොව නිසීදි. සා දෙවතා ධූමායි පජ්ජලි. නෙව සක්ඛි ථෙරං චාලෙතුං. තතො උපාසකවණ්ණෙනාගන්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ‘‘කො එසො’’ති වුත්තා ‘‘අහං, භන්තෙ, තස්මිං රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා’’ති අවොච. ත්වං එතෙ විකාරෙ අකාසීති. ආම, භන්තෙති. ‘‘කස්මා’’ති ච වුත්තා ආහ ‘‘තුම්හාකං, භන්තෙ, සීලතෙජෙන දාරකා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං අසක්කොන්තා විස්සරමකංසු, සාහං තුම්හෙ පලාපෙතුං එවමකාසි’’න්ති. ථෙරො ආහ ‘‘අථ කස්මා ‘ඉධ, භන්තෙ, මා වසථ, මය්හං අඵාසුක’න්ති පටිකච්චෙව නාවචාසි, ඉදානි පන මා මං කිඤ්චි අවච, ‘අරියකොටියමහාදත්තො අමනුස්සභයෙන ගතො’ති වචනතො ලජ්ජාමි, තෙනාහං ඉධෙව වසිස්සං, ත්වං පන අජ්ජෙකදිවසං යත්ථ කත්ථචි වසාහී’’ති. එවං සීලාදිගුණයුත්තො භයභෙරවසහො හොති, තස්මා ඊදිසමත්තානං ඉච්ඡන්තෙනපි සීලාදිගුණයුත්තෙනෙව භවිතබ්බන්ති දස්සෙති. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානි.

ආකඞ්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. මිගසාලාසුත්තාදිවණ්ණනා

75-80. පඤ්චමෙ **ඉමස්ස හි පුග්ගලස්ස සීලවිරහිතස්ස පඤ්ඤා සීලං පරිධොවතීති** අඛණ්ඩාදිභාවාපාදනෙන සීලං ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු පඤ්ඤාය සුවිසොධිතං කරොති. යස්ස හි අබ්භන්තරෙ සීලසංවරො නත්ථි, උග්ඝටිතඤ්ඤුතාය පන චාතුප්පදිකගාථාපරියොසානෙ පඤ්ඤාය සීලං ධොවිත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණාති, අයං පඤ්ඤාය සීලං ධොවති නාම සෙය්‍යථාපි සන්තතිමහාමත්තො.

සීලවා පන පඤ්ඤං ධොවති. යස්ස (දී. නි. අට්ඨ. 1.317) හි පුථුජ්ජනස්ස සීලං සට්ඨිඅසීතිවස්සානි අඛණ්ඩං හොති, සො මරණකාලෙපි සබ්බකිලෙසෙ ඝාතෙත්වා සීලෙන පඤ්ඤං ධොවිත්වා අරහත්තං ගණ්හාති කන්දරසාලපරිවෙණෙ මහාසට්ඨිවස්සත්ථෙරො විය. ථෙරෙ කිර මරණමඤ්චෙ නිපජ්ජිත්වා බලවවෙදනාය නිත්ථුනන්තෙ තිස්සමහාරාජා ‘‘ථෙරං පස්සිස්සාමී’’ති ගන්ත්වා පරිවෙණද්වාරෙ ඨිතො තං සද්දං සුත්වා පුච්ඡි ‘‘කස්ස සද්දො අය’’න්ති. ථෙරස්ස නිත්ථුනනසද්දොති. ‘‘පබ්බජ්ජාය සට්ඨිවස්සෙන වෙදනාපරිග්ගහමත්තම්පි න කතං, ඉදානි න තං වන්දිස්සාමී’’ති නිවත්තිත්වා මහාබොධිං වන්දිතුං ගතො. තතො උපට්ඨාකදහරො ථෙරං ආහ ‘‘කිං නො, භන්තෙ, ලජ්ජාපෙථ, සද්ධොපි රාජා විප්පටිසාරී හුත්වා ‘න වන්දිස්සාමී’ති ගතො’’ති. කස්මා, ආවුසොති? තුම්හාකං නිත්ථුනනසද්දං සුත්වාති. ‘‘තෙන හි මෙ ඔකාසං කරොථා’’ති වත්වා වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා අරහත්තං පත්වා දහරස්ස සඤ්ඤං අදාසි ‘‘ගච්ඡාවුසො, ඉදානි රාජානං අම්හෙ වන්දාපෙහී’’ති. දහරො ගන්ත්වා ‘‘ඉදානි කිර ථෙරං වන්දථා’’ති ආහ. රාජා සුසුමාරපතිතෙන ථෙරං වන්දන්තො ‘‘නාහං අය්‍යස්ස අරහත්තං වන්දාමි, පුථුජ්ජනභූමියං පන ඨත්වා රක්ඛිතසීලමෙව වන්දාමී’’ති ආහ. එවං සීලෙන පඤ්ඤං ධොවති නාම. සෙසං වුත්තමෙව. ඡට්ඨාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

මිගසාලාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආකඞ්ඛවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. ථෙරවග්ගො

1-8. වාහනසුත්තාදිවණ්ණනා

81-88. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **විමරියාදිකතෙනාති** නිම්මරියාදිකතෙන. **චෙතසාති** එවංවිධෙන චිත්තෙන විහරති. තත්ථ ද්වෙ මරියාදා කිලෙසමරියාදා ච ආරම්මණමරියාදා ච. සචෙ හිස්ස රූපාදිකෙ ආරබ්භ රාගාදයො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, කිලෙසමරියාදා තෙන කතා භවෙය්‍ය. තෙසු පනස්ස එකොපි න උප්පන්නොති කිලෙසමරියාදා නත්ථි. සචෙ පනස්ස රූපාදිධම්මෙ ආවජ්ජෙන්තස්ස එකච්චෙ ආපාථං නාගච්ඡෙය්‍යුං, එවමස්ස ආරම්මණමරියාදා භවෙය්‍ය. තෙ පනස්ස ධම්මෙ ආවජ්ජෙන්තස්ස ආපාථං අනාගතධම්මො නාම නත්ථීති ආරම්මණමරියාදාපි නත්ථි. ඉධ පන කිලෙසමරියාදා අධිප්පෙතාති ආහ **“කිලෙසමරියාදං භින්දිත්වා”**තිආදි. තතියාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

වාහනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. කොකාලිකසුත්තාදිවණ්ණනා

89-90. නවමෙ (සං. නි. ටී. 1.1.181) කොකාලිකනාමකා ද්වෙ භික්ඛූ. තතො ඉධාධිප්පෙතං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතුං **“කොයං කොකාලිකො”**ති පුච්ඡා. සුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්තිං දස්සෙතුං **“කස්මා ච උපසඞ්කමී”**ති පුච්ඡා. **අයං කිරා**තිආදි යථාක්කමං තාසං විස්සජ්ජනං. විවෙකවාසං වසිතුකාමත්තා අප්පිච්ඡතාය ච **මා නො කස්සචි…පෙ…. වසිංසු. ආඝාතං උප්පාදෙසි** අත්තනො ඉච්ඡාවිඝාතනතො. **ථෙරා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නියාදයිංසු** පයුත්තවාචාය අකතත්තා ථෙරෙහි ච අදාපිතත්තා. **පුබ්බෙපි…පෙ…. මඤ්ඤෙති** ඉමිනා ථෙරානං කොහඤ්ඤෙ ඨිතභාවං ආසඞ්කති අවණ්ණෙ වණ්ණං පස්සන්තො විය, සුපරිසුද්ධෙ ආදාසතලෙ ජල්ලං උට්ඨාපෙන්තො විය ච.

අපරජ්ඣිත්වාති භගවතො සම්මුඛා ‘‘පාපභික්ඛූ ජාතා’’ති වත්වා. **මහාසාවජ්ජදස්සනත්ථන්ති** මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං, අයමෙව වා පාඨො. **මාහෙවන්ති** මා එවමාහ, මා එවං භණි. සද්ධාය අයො උප්පාදො සද්ධායො, තං ආවහතීති **සද්ධායිකොති** ආහ **“සද්ධාය ආගමකරො”**ති. **සද්ධායිකොති** වා සද්ධාය අයිතබ්බො, සද්ධෙය්‍යොති අත්ථො. තෙනාහ **“සද්ධාතබ්බවචනො වා”**ති.

පීළකා නාම බාහිරතො පට්ඨාය අට්ඨීනි භින්දන්ති, ඉමා පන පඨමංයෙව අට්ඨීනි භින්දිත්වා උග්ගතා. තෙනාහ **“අට්ඨීනි භින්දිත්වා උග්ගතාහි පිළකාහී”**ති. **තරුණබෙලුවමත්තියොති** තරුණබිල්ලඵලමත්තියො. **විසගිලිතොති** බිත්තපහරණො . තඤ්ච බළිසං විසසමඤ්ඤා ලොකෙ. ආරක්ඛදෙවතානං සද්දං සුත්වාති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

බ්‍රහ්මලොකෙති සුද්ධාවාසලොකෙ. **වරාකොති** අනුග්ගහවචනමෙතං. හීනපරියායොති කෙචි. **පියසීලාති** ඉමිනා එතස්මිං අත්ථෙ නිරුත්තිනයෙන පෙසලාති පදසිද්ධීති දස්සෙති. **කබරක්ඛීනීති** බ්‍යාධිබලෙන පරිභින්නවණ්ණතාය කබරභූතානි අක්ඛීනි. **යත්තකන්ති** භගවතො වචනං අඤ්ඤථා කරොන්තෙන යත්තකං තයා අපරද්ධං, තස්ස පමාණං නත්ථීති අත්ථො. යස්මා අනාගාමිනො නාම පහීනකාමච්ඡන්දබ්‍යාපාදා හොන්ති, ත්වඤ්ච දිට්ඨිකාමච්ඡන්දබ්‍යාපාදවසෙන ඉධාගතො, තස්මා යාවඤ්ච තෙ ඉදං අපරද්ධන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අදිට්ඨිප්පත්තොති අප්පත්තදිට්ඨිකො. **ගිලිතවිසො විය** විසං ගිලිත්වා ඨිතො විය. **කුඨාරිසදිසා** මූලපච්ඡින්දනට්ඨෙන. **උත්තමත්ථෙති** අරහත්තෙ. **ඛීණාසවොති වදති** සුනක්ඛත්තො විය අචෙලං කොරක්ඛත්තියං. **යො** අග්ගසාවකො විය **පසංසිතබ්බො ඛීණාසවො,** තං ‘‘දුස්සීලො අය’’න්ති වදති. **විචිනාතීති** ආචිනොති පසවති. පසංසියනින්දා තාව සම්පන්නගුණපරිධංසනවසෙන පවත්තියා සාවජ්ජතාය කටුකවිපාකා, නින්දියප්පසංසා පන කථං තාය සමවිපාකාති? තත්ථ අවිජ්ජමානගුණසමාරොපනෙන අත්තනො පරෙසඤ්ච මිච්ඡාපටිපත්තිහෙතුභාවතො පසංසියෙන තස්ස සමභාවකරණතො ච. ලොකෙපි හි අසූරං සූරෙන සමං කරොන්තො ගාරය්හො හොති, පගෙව දුප්පටිපන්නං සුප්පටිපන්නෙන සමං කරොන්තොති.

සකෙන ධනෙනාති අත්තනො සාපතෙය්‍යෙන. **අයං අප්පමත්තකො අපරාධො** දිට්ඨධම්මිකත්තා සප්පතිකාරත්තා ච තස්ස. **අයං මහන්තතරො කලි** කතූපචිතස්ස සම්පරායිකත්තා අප්පතිකාරත්තා ච.

නිරබ්බුදොති ගණනාවිසෙසො එසොති ආහ **“නිරබ්බුදගණනාය”**ති, සතසහස්සං නිරබ්බුදානන්ති අත්ථො. **යමරියගරහී නිරයං උපෙතීති** එත්ථ යථාවුත්තආයුප්පමාණං පාකතිකවසෙන අරියූපවාදිනා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අග්ගසාවකානං පන ගුණමහන්තතාය තතොපි අතිවිය මහන්තතරමෙවාති වදන්ති.

අථ ඛො බ්‍රහ්මා සහම්පතීති කො අයං බ්‍රහ්මා, කස්මා ච පන භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එතදවොචාති? අයං කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ සහකො නාම භික්ඛු අනාගාමී හුත්වා සුද්ධාවාසෙසු උප්පන්නො, තත්ථ සහම්පති බ්‍රහ්මාති සඤ්ජානන්ති. සො පනාහං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ‘‘පදුමනිරයං කිත්තෙස්සාමි, තතො භගවා භික්ඛූනං

ආරොචෙස්සති, අථානුසන්ධිකුසලා භික්ඛූ තත්ථායුප්පමාණං පුච්ඡිස්සන්ති, භගවා ආචික්ඛන්තො අරියූපවාදෙ ආදීනවං පකාසෙස්සතී''ති ඉමිනා කාරණෙන භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එතදවොච.

මගධරට්ඨෙ සංවොහාරතො **මාගධකො පත්ථො,** තෙන. **පච්චිතබ්බට්ඨානස්සාති** නිරයදුක්ඛෙන පච්චිතබ්බප්පදෙසස්ස එතං අබ්බුදොති නාමං. **වස්සගණනාති** එකතො පට්ඨාය දසගුණිතං අබ්බුදආයුම්හි තතො අපරං වීසතිගුණිතං නිරබ්බුදාදීසු වස්සගණනා වෙදිතබ්බා. අයඤ්ච ගණනා අපරිචිතානං දුක්කරාති වුත්තං **''න තං සුකරං සඞ්ඛාතු''**න්ති. කෙචි පන ''තත්ථ තත්ථ පරිදෙවනානත්තෙන කම්මකාරණනානත්තෙනපි ඉමානි නාමානි ලද්ධානී''ති වදන්ති, අපරෙ ''සීතනරකා එතෙ''ති. **සබ්බත්ථාති** අබබාදීසු පදුමපරියොසානෙසු සබ්බෙසු නිරයෙසු. **එස නයොති** හෙට්ඨිමතො උපරිමස්ස වීසතිගුණතං අතිදිසති. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

කොකාලිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ථෙරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. උපාලිවග්ගො

1-4. කාමභොගීසුත්තාදිවණ්ණනා

91-94. පඤ්චමස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. චතුත්ථෙ තපනං සන්තපනං කායස්ස ඛෙදනං තපො, සො එතස්ස අත්ථීති තපස්සී, තං **තපස්සිං**. යස්මා තථාභූතො තපනිස්සිතො, තපො වා තන්නිස්සිතො, තස්මා ආහ **''තපනිස්සිතක''**න්ති. ලූඛං ඵරුසං සාධුසම්මතාචාරවිරහතො න පසාදනීයං ආජීවති වත්තතීති ලූඛාජීවී, තං **ලූඛාජීවිං. උපක්කොසතීති** උප්පණ්ඩෙති , උපහසනවසෙන පරිභාසති. **උපවදතීති** අවඤ්ඤාපුබ්බකං අපවදති. තෙනාහ **''හීළෙති වම්භෙතී''**ති.

කාමභොගීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උත්තියසුත්තවණ්ණනා

95. පඤ්චමෙ පච්චන්තෙ භවං **පච්චන්තිමං**. පාකාරස්ස ථිරභාවං උද්ධමුද්ධං පාපෙතීති **උද්ධාපං,** පාකාරමූලං. **ආදි**-සද්දෙන පාකාරද්වාරබන්ධපරිඛාදීනං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. පණ්ඩිතදොවාරිකට්ඨානියං කත්වා භගවා අත්තානං දස්සෙසීති දස්සෙන්තො **''එකද්වාරන්ති කස්මා ආහා''**ති චොදනං සමුට්ඨාපෙසි. යස්සා පඤ්ඤාය වසෙන පුරිසො පණ්ඩිතොති වුච්චති, තං **පණ්ඩිච්චන්ති** ආහ **''පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො''**ති. තංතංඉතිකත්තබ්බතාසු ඡෙකභාවො බ්‍යත්තභාවො **වෙය්‍යත්තියං**. මෙධති සම්මොහං හිංසති විධමතීති මෙධා, සා එතස්ස අත්ථීති **මෙධාවී**. ඨානෙ ඨානෙ උප්පත්ති එතිස්සා අත්ථීති **ඨානුප්පත්තිකා,** ඨානසො උප්පජ්ජනපඤ්ඤා. අනුපරියායන්ති එතෙනාති අනුපරියායො, සො එව පථොති **අනුපරියායපථො,** පරිතො පාකාරස්ස අනුසංයායනමග්ගො. පාකාරභාගා සන්ධාතබ්බා එත්ථාති **පාකාරසන්ධි,** පාකාරස්ස ඵුල්ලිතප්පදෙසො. සො පන හෙට්ඨිමන්තෙන ද්වින්නම්පි ඉට්ඨකානං විගමෙන එවං වුච්චතීති ආහ **''ද්වින්නං ඉට්ඨකානං අපගතට්ඨාන''**න්ති. **ඡින්නට්ඨානන්ති** ඡින්නභින්නප්පදෙසො, ඡිද්දට්ඨානං වා. තඤ්හි විවරන්ති වුච්චති.

උත්තියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. කොකනුදසුත්තාදිවණ්ණනා

96-98. ඡට්ඨෙ **බන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං** ආරම්මණට්ඨෙන ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිවචනතො. **අවිජ්ජාපි දිට්ඨිට්ඨානං** උපනිස්සයාදිභාවෙන පවත්තනතො. යථාහ ''අස්සුතවා, භික්ඛවෙ, පුථුජ්ජනො අරියානං අදස්සාවී අරියධම්මස්ස අකොවිදො''තිආදි (ධ. ස. 1007). **ඵස්සොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථා චාහ ''තදපි ඵස්සපච්චයා (දී. නි. 1.118-130) ඵුස්ස ඵුස්ස පටිසංවෙදියන්ති''ති (දී. නි. 1.144) ච. **සඤ්ඤාපි දිට්ඨිට්ඨානං**. වුත්තඤ්හෙතං ''සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා (සු. නි. 880; මහානි. 109), පථවිතො සඤ්ඤත්වා''ති (ම. නි. 1.2) ච ආදි. **විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. වුත්තම්පි චෙතං ''තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහු''ති (සු. නි. 892; මහානි. 121), ''තක්කී හොති වීමංසී''ති (දී. නි. 1.34) ච ආදි. **අයොනිසොමනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. තෙනාහ භගවා – ''තස්සෙවං අයොනිසො මනසිකරොතො ඡන්නං දිට්ඨීනං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අත්ථි මෙ අත්තාති තස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජතී''තිආදි (ම. නි. 1.19).

යා දිට්ඨීති ඉදානි වුච්චමානානං අට්ඨාරසන්නං පදානං සාධාරණං මූලපදං. දිට්ඨියෙව **දිට්ඨිගතං** ගූථගතං විය, දිට්ඨීසු වා ගතං ඉදං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨීසු අන්තොගධත්තාතිපි **දිට්ඨිගතං,** දිට්ඨියා වා ගතං **දිට්ඨිගතං**. ඉදඤ්හි ''අත්ථි මෙ අත්තා''තිආදි දිට්ඨියා ගමනමත්තමෙව , නත්ථෙත්ථ අත්තා වා නිච්චො වා කොචීති වුත්තං හොති. සා චායං දිට්ඨි දුන්නිග්ගමනට්ඨෙන **ගහනං**. දුරතික්කමට්ඨෙන සප්පටිභයට්ඨෙන ච **කන්තාරො** දුබ්භික්ඛකන්තාරවාළකන්තාරාදයො විය. සම්මාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන, විලොමනට්ඨෙන වා **විසූකං**. කදාචි සස්සතස්ස, කදාචි උච්ඡෙදස්ස වා ගහණතො විරූපං ඵන්දිතන්ති **විප්ඵන්දිතං**. බන්ධනට්ඨෙන **සංයොජනං**. දිට්ඨියෙව අන්තො තුදනට්ඨෙන දුන්නීහරණීයට්ඨෙන ච සල්ලන්ති **දිට්ඨිසල්ලං**. දිට්ඨියෙව පීළාකරණට්ඨෙන සම්බාධොති **දිට්ඨිසම්බාධො**. දිට්ඨියෙව මොක්ඛාවරණට්ඨෙන පලිබොධොති **දිට්ඨිපලිබොධො**. දිට්ඨියෙව දුම්මොචනීයට්ඨෙන බන්ධනන්ති **දිට්ඨිබන්ධනං**. දිට්ඨියෙව දුරුත්තරණට්ඨෙන පපාතොති **දිට්ඨිපපාතො**. දිට්ඨියෙව ථාමගතට්ඨෙන අනුසයොති **දිට්ඨානුසයො**. දිට්ඨියෙව අත්තානං සන්තාපෙතීති **දිට්ඨිසන්තාපො**. දිට්ඨියෙව අත්තානං අනුදහතීති **දිට්ඨිපරිළාහො**. දිට්ඨියෙව කිලෙසකායං ගන්ථෙතීති **දිට්ඨිගන්ථො**. දිට්ඨියෙව භුසං ආදියතීති **දිට්ඨුපාදානං**. දිට්ඨියෙව ''සච්ච''න්තිආදිවසෙන අභිනිවිසතීති **දිට්ඨාභිනිවෙසො**. දිට්ඨියෙව ''ඉදං පර''න්ති ආමසති, පරතො වා ආමසතීති **දිට්ඨිපරාමාසො,** සමුට්ඨාති එතෙනාති සමුට්ඨානං, කාරණං. සමුට්ඨානස්ස භාවො සමුට්ඨානට්ඨො, තෙන **සමුට්ඨානට්ඨෙන,** කාරණභාවෙනාති අත්ථො. සත්තමට්ඨමෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

කොකනුදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. උපාලිසුත්තාදිවණ්ණනා

99-100. නවමෙ අජ්ඣොගාහෙත්වා අධිප්පෙතමත්ථං සම්භවිතුං සාධෙතුං දුක්ඛානි **දුරභිසම්භවානි**. අට්ඨකථායං පන තත්ථ නිවාසොයෙව දුක්ඛොති දස්සෙතුං **''සම්භවිතුං දුක්ඛානි දුස්සහානී''**ති වුත්තං. **අරඤ්ඤවනපත්ථානීති** අරඤ්ඤලක්ඛණප්පත්තානි වනසණ්ඩානි. වනපත්ථසද්දො හි සණ්ඩභූතෙ රුක්ඛසමූහෙපි වත්තතීති අරඤ්ඤග්ගහණං. **පවිවෙකන්ති** පකාරතො, පකාරෙහි වා විවෙචනං, රූපාදිපුථුත්තාරම්මණෙ පකාරතො ගමනාදිඉරියාපථප්පකාරෙහි අත්තනො කායස්ස විවෙචනං, ගච්ඡතොපි තිට්ඨතොපි නිසජ්ජතොපි නිපජ්ජතොපි එකස්සෙව පවත්ති. තෙනෙව හි විවෙචෙතබ්බානං විවෙචනාකාරස්ස ච භෙදතො බහුවිධත්තා තෙ එකත්තෙන ගහෙත්වා ''පවිවෙක''න්ති එකවචනෙන වුත්තං. **දුක්කරං පවිවෙකන්ති** වා පවිවෙකං කත්තුං න සුඛන්ති අත්ථො. **එකීභාවෙති** එකත්තභාවෙ. **ද්වයංද්වයාරාමොති** ද්වින්නං ද්වින්නං භාවාභිරතො. **හරන්ති වියාති** සංහරන්ති විය විසාතුප්පාදනෙන. තෙනාහ **''ඝසන්ති වියා''**ති. භයසන්තාසුප්පාදනෙන බාධිතුං ආගතා යක්ඛරක්ඛසපිසාචාදයො වියාති අධිප්පායො. **ඊදිසස්සාති** අලද්ධසමාධිනො. **තිණපණ්ණමිගාදිසද්දෙහීති** වාතෙරිතානං තිණපණ්ණාදීනං මිගපක්ඛිආදීනඤ්ච භීසනකෙහි භෙරවෙහි සද්දෙහි. **විවිධෙහි ච** අඤ්ඤෙහි ඛාණුආදීහි යක්ඛාදිආකාරෙහි උපට්ඨිතෙහි **භීසනකෙහි**. සටෙන කීළා **සටිකාති** එකෙ. දසමං උත්තානමෙව.

උපාලිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාලිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. සමණසඤ්ඤාවග්ගො

1-12. සමණසඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

101-112. තතියස්ස පඨමාදීනි උත්තානානි. ඡට්ඨෙ **නිජ්ජරකාරණානීති** පජහනකාරණානි. ඉමස්මිං මග්ගො කථීයතීති කත්වා **"අයං හෙට්ඨා…පෙ…. පුන ගහිතා"**ති වුත්තං. කිඤ්චාපි නිජ්ජිණ්ණා මිච්ඡාදිට්ඨීති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. යථා මිච්ඡාදිට්ඨී විපස්සනාය නිජ්ජිණ්ණාපි න සමුච්ඡින්නාති සමුච්ඡෙදප්පහානදස්සනත්ථං පුන ගහිතා, එවං මිච්ඡාසඞ්කප්පාදයොපි විපස්සනාය පහීනාපි අසමුච්ඡින්නතාය ඉධ පුන ගහිතාති අයමත්ථො ''මිච්ඡාසඞ්කප්පස්සා''තිආදීසු සබ්බපදෙසු වත්තබ්බොති දස්සෙති **"එවං සබ්බපදෙසු යොජෙතබ්බො"**ති ඉමිනා. **එත්ථ චාති** ''සම්මාවිමුත්තිපච්චයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තී''ති එතස්මිං පාළිපදෙ. එත්ථ ච සමුච්ඡෙදවසෙන ච පටිප්පස්සද්ධිවසෙන ච පටිපක්ඛධම්මානං සම්මදෙව විමුච්චනං **සම්මාවිමුත්ති**. තප්පච්චයා ච මග්ගඵලෙසු අට්ඨ ඉන්ද්‍රියානි භාවනාපාරිපූරිං උපගච්ඡන්තීති මග්ගසම්පයුත්තානිපි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි උද්ධටානි. මග්ගවසෙන හි ඵලෙසු භාවනාපාරිපූරී නාමාති. **අභිනන්දනට්ඨෙනාති** අතිවිය සිනෙහනට්ඨෙන. ඉදඤ්හි සොමනස්සින්ද්‍රියං උක්කංසගතසාතසභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙ සිනෙහන්තං තෙමෙන්තං විය පවත්තති. **පවත්තසන්තතිආධිපතෙය්‍යට්ඨෙනාති** විපාකසන්තානස්ස ජීවනෙ අධිපතිභාවෙන. **එවන්ති**ආදි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස නිගමනං. සත්තමාදීනි උත්තානත්ථානි.

සමණසඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සමණසඤ්ඤාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. පච්චොරොහණිවග්ගො

1-4. පඨමඅධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

113-6. දුතියස්ස පඨමදුතියානි උත්තානත්ථානි. **තතියෙ ජානං ජානාතීති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බං සබ්බං ජානාති එව. න හි පදෙසඤාණෙ ඨිතො ජානිතබ්බං සබ්බං ජානාති. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන හි අවිසෙසග්ගහණෙන ච ‘‘ජාන’’න්ති ඉමිනා නිරවසෙසං ඤෙය්‍යජාතං පරිග්ගය්හතීති තබ්බිසයාය ජානනකිරියාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව කරණං භවිතුං යුත්තං, පකරණවසෙන ‘‘භගවා’’ති සද්දන්තරසන්නිධානෙන ච අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො. **පස්සිතබ්බමෙව පස්සතීති** දිබ්බචක්ඛුපඤ්ඤාචක්ඛුධම්මචක්ඛුබුද්ධචක්ඛුසමන්තචක්ඛුසඞ්ඛාතෙහි ඤාණචක්ඛූහි පස්සිතබ්බං පස්සති එව. අථ වා **ජානං ජානාතීති** යථා අඤ්ඤෙ සවිපල්ලාසා කාමරූපපරිඤ්ඤාවාදිනො ජානන්තාපි විපල්ලාසවසෙන ජානන්ති, න එවං භගවා. භගවා පන පහීනවිපල්ලාසත්තා ජානන්තො ජානාති එව, දිට්ඨිදස්සනස්ස අභාවා පස්සන්තො පස්සතියෙවාති අත්ථො. **චක්ඛු විය භූතොති** දස්සනපරිණායකට්ඨෙන චක්ඛු විය භූතො. යථා හි චක්ඛු සත්තානං දස්සනත්ථං පරිණෙති සාධෙති, එවං ලොකස්ස යාථාවදස්සනසාධනතොපි දස්සනකිච්චපරිණායකට්ඨෙන චක්ඛු විය භූතො, පඤ්ඤාචක්ඛුමයත්තා වා සයම්භුඤාණෙන පඤ්ඤාචක්ඛුං භූතො පත්තොති වා චක්ඛුභූතො.

ඤාණසභාවොති විදිතකරණට්ඨෙන ඤාණසභාවො. අවිපරීතසභාවට්ඨෙන පරියත්තිධම්මප්පවත්තනතො වා හදයෙන චින්තෙත්වා වාචාය නිච්ඡාරිතධම්මමයොති **ධම්මභූතො**. තෙනාහ **‘‘ධම්මසභාවො’’**ති. ධම්මා වා බොධිපක්ඛියා තෙහි උප්පන්නත්තා ලොකස්ස ච තදුප්පාදනතො, අනඤ්ඤසාධාරණං වා ධම්මං පත්තො අධිගතොති **ධම්මභූතො**. සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මභූතොති ආහ **‘‘සෙට්ඨසභාවො’’**ති. අථ වා බ්‍රහ්මා වුච්චති මග්ගො, තෙන උප්පන්නත්තා ලොකස්ස ච තදුප්පාදනතො, තඤ්ච සයම්භුඤාණෙන පත්තොති **බ්‍රහ්මභූතො**. චතුසච්චධම්මං වදතීති **වත්තා**. චිරං සච්චප්පටිවෙධං පවත්තෙන්තො වදතීති **පවත්තා. අත්ථං නීහරිත්වාති** දුක්ඛාදිඅත්ථං තත්ථාපි පීළනාදිඅත්ථං උද්ධරිත්වා. පරමත්ථං වා නිබ්බානං පාපයිතා **නින්නෙතා**. අමතාධිගමපටිපත්තිදෙසනාය අමතසච්ඡිකිරියං සත්තෙසු උප්පාදෙන්තො අමතං දදාතීති **අමතස්ස දාතා**. බොධිපක්ඛියධම්මානං තදායත්තභාවතො **ධම්මසාමී**. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමඅධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-42. සඞ්ගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා

117-154. පඤ්චමෙ **අප්පකාති** ථොකා, න බහූ. **අථායං ඉතරා පජාති** යා පනායං අවසෙසා පජා සක්කායදිට්ඨිතීරමෙව අනුධාවති, අයමෙව බහුතරාති අත්ථො. **සම්මදක්ඛාතෙති** සම්මා අක්ඛාතෙ සුකථිතෙ. **ධම්මෙති** තව දෙසනාධම්මෙ. **ධම්මානුවත්තිනොති** තං ධම්මං සුත්වා තදනුච්ඡවිකං පටිපදං පූරෙත්වා මග්ගඵලසච්ඡිකරණෙන ධම්මානුවත්තිනො. **මච්චුනො ඨානභූතන්ති** කිලෙසමාරසඞ්ඛාතස්ස මච්චුනො නිවාසට්ඨානභූතං. **සුදුත්තරං තරිත්වා පාරමෙස්සන්තීති** යෙ ජනා ධම්මානුවත්තිනො, තෙ එතං සුදුත්තරං දුරතික්කමං මාරධෙය්‍යං තරිත්වා අතික්කමිත්වා නිබ්බානපාරං ගමිස්සන්ති.

කණ්හං ධම්මං විප්පහායාති කායදුච්චරිතාදිභෙදං අකුසලං ධම්මං ජහිත්වා. **සුක්කං භාවෙථාති** පණ්ඩිතො භික්ඛු අභිනික්ඛමනතො පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගා කායසුචරිතාදිභෙදං සුක්කං ධම්මං භාවෙය්‍ය. **ඔකා අනොකමාගම්මාති** ඔකං වුච්චති ආලයො, අනොකං වුච්චති අනාලයො. ආලයතො නික්ඛමිත්වා අනාලයසඞ්ඛාතං නිබ්බානං පටිච්ච ආරබ්භ.

තත්‍රාභිරතිමිච්ඡෙය්‍යාති යස්මිං අනාලයසඞ්ඛාතෙ විවෙකෙ නිබ්බානෙ ඉමෙහි සත්තෙහි දූරභිරමං, තත්‍රාභිරතිමිච්ඡෙය්‍ය. **දුච්ඡෙපි කාමෙති** වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙ. **චිත්තක්ලෙසෙහීති** පඤ්චහි නීවරණෙහි **අත්තානං පරියොදපෙය්‍ය** වොදාපෙය්‍ය, පරිසොධෙය්‍යාති අත්ථො.

සම්බොධියඞ්ගෙසූති සම්බොජ්ඣඞ්ගෙසු. **සම්මා චිත්තං සුභාවිතන්ති** සම්මා හෙතුනා නයෙන චිත්තං සුට්ඨු භාවිතං වඩ්ඪිතං. **ජුතිමන්තොති** ආනුභාවවන්තො, අරහත්තමග්ගඤාණජුතියා ඛන්ධාදිභෙදෙ ධම්මෙ ජොතෙත්වා ඨිතාති අත්ථො. **තෙ ලොකෙ පරිනිබ්බුතාති** තෙ ඉමස්මිං ඛන්ධාදිලොකෙ පරිනිබ්බුතා නාම අරහත්තප්පත්තිතො පට්ඨාය කිලෙසවට්ටස්ස ඛෙපිතත්තා සඋපාදිසෙසෙන, චරිමචිත්තනිරොධෙන ඛන්ධවට්ටස්ස ඛෙපිතත්තා අනුපාදිසෙසෙන චාති ද්වීහි පරිනිබ්බානෙහි පරිනිබ්බුතා, අනුපාදානො විය පදීපො අපණ්ණත්තිකභාවං ගතාති අත්ථො.

ඉතො පරං යාව තතියො පණ්ණාසකො, තාව උත්තානත්ථමෙව.

සඞ්ගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

4. චතුත්ථපණ්ණාසකං

155-166. චතුත්ථස්ස පඨමවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

1-44. බ්‍රාහ්මණපච්චොරොහණීසුත්තාදිවණ්ණනා

167-210. දුතියෙ ච පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. දසමෙ **පච්ඡාභූමිවාසිනො**ති පච්චන්තදෙසවාසිනො. **සෙවාලමාලිකා**ති පාතොව උදකං ඔරොහිත්වා සෙවාලඤ්චෙව උප්පලාදීනි ච ගහෙත්වා අත්තනො උදකසුද්ධිකභාවජානනත්ථඤ්චෙව ‘‘ලොකස්ස ච උදකෙන සුද්ධි හොතී’’ති ඉමස්ස අත්ථස්ස ජානනත්ථඤ්ච මාලං කත්වා පිළන්ධනකා. **උදකොරොහකා**ති පාතො මජ්ඣන්හෙ සායන්හෙ ච උදකඔරොහණකා. තෙනාහ **‘‘සායතතියකං උදකොරොහණානුයොගමනුයුත්තා’’**ති. එකාදසමාදීනි උත්තානත්ථානි. චතුත්ථෙ පණ්ණාසකෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

බ්‍රාහ්මණපච්චොරොහණීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

(21) 1. කරජකායවග්ගො

1-536. පඨමනිරයසග්ගසුත්තාදිවණ්ණනා

211-746. පඤ්චමස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. නවමෙ යස්මිං සන්තානෙ කාමාවචරකම්මං මහග්ගතකම්මඤ්ච කතූපචිතං විපාකදානෙ ලද්ධාවසරං හුත්වා ඨිතං, තෙසු කාමාවචරකම්මං ඉතරං නීහරිත්වා සයං තත්ථ ඨත්වා අත්තනො විපාකං දාතුං න සක්කොති, මහග්ගතකම්මමෙව පන ඉතරං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකං දාතුං සක්කොති ගරුභාවතො. තෙනාහ **"තං මහොඝො පරිත්තං උදකං විය"**තිආදි. ඉතො පරං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

පඨමනිරයසග්ගසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

දසකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

එකාදසකනිපාත-ටීකා

1. නිස්සයවග්ගො

1-10. කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා

1-10. එකාදසකනිපාතස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව. දසමෙ **ජනිතස්මි**න්ති කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තෙ, ජනෙ එතස්මින්ති වා **ජනෙතස්මිං,** මනුස්සෙසූති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘යෙ ගොත්තපටිසාරිනො’’**ති. ජනිතස්මිං-සද්දො එව වා ඉ-කාරස්ස එ-කාරං කත්වා ‘‘ජනෙතස්මි’’න්ති වුත්තො. **ජනිතස්මි**න්ති ච ජනස්මින්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. ජනිතස්මින්ති සාමඤ්ඤග්ගහණෙපි යත්ථ චතුවණ්ණසමඤ්ඤා, තත්ථෙව මනුස්සලොකෙ. **ඛත්තියො සෙට්ඨො**ති අයං ලොකසමඤ්ඤාපි මනුස්සලොකෙයෙව, න දෙවකායෙ බ්‍රහ්මකායෙ වාති දස්සෙතුං **‘‘යෙ ගොත්තපටිසාරිනො’’**ති වුත්තං. **පටිසරන්තී**ති ‘‘අහං ගොතමො, අහං කස්සපො’’ති පටි පටි අත්තනො ගොත්තං අනුස්සරන්ති පටිජානන්ති වාති අත්ථො.

කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිස්සයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනුස්සතිවග්ගො

1-4. පඨමමහානාමසුත්තාදිවණ්ණනා

11-14. දුතියස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. තතියෙ **කබළීකාරාහාරභක්ඛානන්ති** කබළීකාරාහාරූපජීවීනං. කො පන දෙවානං ආහාරො, කා ආහාරවෙලාති? සබ්බෙසම්පි කාමාවචරදෙවානං සුධා ආහාරො. සා හෙට්ඨිමෙහි හෙට්ඨිමෙහි උපරිමානං උපරිමානං පණීතතමා හොති, තං යථාසකං දිවසවසෙනෙව දිවසෙ දිවසෙ භුඤ්ජන්ති. කෙචි පන ''බිළාරපදප්පමාණං සුධාහාරං භුඤ්ජන්ති, සො ජිව්හාය ඨපිතමත්තො යාව කෙසග්ගනඛග්ගා කායං ඵරති, තෙසංයෙව දිවසවසෙන සත්ත දිවසෙ යාපනසමත්ථො හොතී''ති වදන්ති. **අසමයවිමුත්තියා විමුත්තොති** මග්ගවිමොක්ඛෙන විමුත්තො. අට්ඨන්නඤ්හි සමාපත්තීනං සමාපජ්ජනස්ස සමයොපි අත්ථි තස්ස අසමයොපි, මග්ගවිමොක්ඛෙන පන විමුච්චනස්ස සමයො වා අසමයො වා නත්ථි. යස්ස සද්ධා බලවතී, විපස්සනා ච ආරද්ධා, තස්ස ගච්ඡන්තස්ස තිට්ඨන්තස්ස නිසීදන්තස්ස නිපජ්ජන්තස්ස ඛාදන්තස්ස භුඤ්ජන්තස්ස ච මග්ගඵලපටිවෙධො නාම න හොතීති න වත්තබ්බං. ඉති මග්ගවිමොක්ඛෙන විමුච්චන්තස්ස සමයො වා අසමයො වා නත්ථීති මග්ගවිමොක්ඛො අසමයවිමුත්ති නාම. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමමහානාමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මෙත්තාසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ **සෙසජනාති** මෙත්තාය චෙතොවිමුත්තියා අලාභිනො. **සම්පරිවත්තමානාති** දක්ඛිණෙනෙව පස්සෙන අසයිත්වා සබ්බසො පරිවත්තමානා. **කාකච්ඡමානාති** ඝුරුඝුරුපස්සාසවසෙන විස්සරං කරොන්තා. **සුඛං සුපතීති** එත්ථ දුවිධා සුපනා සයනෙ පිට්ඨිප්පසාරණලක්ඛණා කිරියාමයචිත්තෙහි අවොකිණ්ණභවඞ්ගප්පවත්තිලක්ඛණා ච. තත්ථායං උභයත්ථාපි සුඛමෙව සුපති. යස්මා සණිකං නිපජ්ජිත්වා අඞ්ගපච්චඞ්ගානි සමොධාය පාසාදිකෙන ආකාරෙන සයති, නිද්දොක්කමනෙපි ඣානං සමාපන්නො විය හොති. තෙනාහ **''එවං අසුපිත්වා''**තිආදි.

නිද්දාකාලෙ සුඛං අලභිත්වා දුක්ඛෙන සුත්තත්තා එව පටිබුජ්ඣනකාලෙ සරීරඛෙදෙන නිත්ථුනනං විජම්භනං ඉතො චිතො ච විපරිවත්තනඤ්ච හොතීති ආහ **''නිත්ථුනන්තා විජම්භන්තා සම්පරිවත්තන්තා දුක්ඛං පටිබුජ්ඣන්තී''**ති. අයං පන සුඛෙන සුත්තත්තා සරීරඛෙදාභාවතො නිත්ථුනනාදිවිරහිතොව පටිබුජ්ඣති. තෙන වුත්තං **''එවං අප්පටිබුජ්ඣිත්වා''**තිආදි. සුඛප්පටිබොධො ච සරීරවිකාරාභාවෙනාති ආහ **''සුඛං නිබ්බිකාර''**න්ති.

භද්දකමෙව සුපිනං පස්සතීති ඉදං අනුභූතපුබ්බවසෙන දෙවතූපසංහාරවසෙන චස්ස භද්දකමෙව සුපිනං හොති, න පාපකන්ති කත්වා වුත්තං. තෙනාහ **''චෙතියං වන්දන්තො විය''**තිආදි. ධාතුක්ඛොභහෙතුකම්පි චස්ස බහුලං භද්දකමෙව සියා යෙභුය්යෙන චිත්තජරූපානුගුණතාය උතුආහාරජරූපානං.

උරෙ ආමුක්කමුත්තාහාරො වියාති ගීවාය බන්ධිත්වා උරෙ ලම්බිතමුත්තාහාරො වියාති කෙහිචි තං එකාවලිවසෙන වුත්තං සියා, අනෙකරතනාවලිසමූහභූතො පන මුත්තාහාරො අංසප්පදෙසතො පට්ඨාය යාව කටිප්පදෙසස්ස හෙට්ඨාභාගා පලම්බන්තො උරෙ ආමුක්කොයෙව නාම හොති.

විසාඛත්ථෙරො වියාති (විසුද්ධි. 1.258) සො කිර පාටලිපුත්තෙ කුටුම්බියො අහොසි. සො තත්ථෙව වසමානො අස්සොසි ''තම්බපණ්ණිදීපො කිර චෙතියමාලාලඞ්කතො කාසාවපජ්ජොතො, ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානෙයෙවෙත්ථ සක්කා නිසීදිතුං වා නිපජ්ජිතුං වා, උතුසප්පායං සෙනාසනසප්පායං පුග්ගලසප්පායං ධම්මස්සවනසප්පායන්ති සබ්බමෙත්ථ සුලභ''න්ති. සො අත්තනො භොගක්ඛන්ධං පුත්තදාරස්ස නියාදෙත්වා දුස්සන්තෙ බද්ධෙන එකකහාපණෙනෙව඼රා නික්ඛමිත්වා සමුද්දතීරෙ නාවං උදික්ඛමානො එකං මාසං වසි. සො වොහාරකුසලතාය ඉමස්මිං ඨානෙ භණ්ඩං කිණිත්වා අසුකස්මිං වික්කිණන්තො ධම්මිකාය වණිජ්ජාය තෙනෙවන්තරමාසෙන සහස්සං අභිසංහරි. ඉති අනුපුබ්බෙන මහාවිහාරං ගන්ත්වා පබ්බජ්ජං යාචති. සො පබ්බාජනත්ථාය සීමං නීතො තං සහස්සත්ථවිකං ඔවට්ටිකන්තරෙන භූමියං පාතෙසි. ''කිමෙත''න්ති ච වුත්තෙ ''කහාපණසහස්සං, භන්තෙ''ති වත්වා, ''උපාසක, පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය න සක්කා විචාරෙතුං, ඉදානෙව නං විචාරෙහී''ති වුත්තෙ ''විසාඛස්ස පබ්බජ්ජට්ඨානං ආගතා මා රිත්තහත්ථා ගමිංසූ''ති මුඤ්චිත්වා සීමාමාළකෙ වික්කිරිත්වා පබ්බජිත්වා උපසම්පන්නො. සො පඤ්චවස්සො හුත්වා ද්වෙමාතිකා පගුණා කත්වා අත්තනො සප්පායං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා එකෙකස්මිං විහාරෙ චත්තාරො චත්තාරො මාසෙ සමපවත්තවාසං වසමානො චරි. එවං චරමානො –

> ''වනන්තරෙ ඨිතො ථෙරො, විසාඛො ගජ්ජමානකො;
> අත්තනො ගුණමෙසන්තො, ඉමමත්ථං අභාසථ.
>
> ''යාවතා උපසම්පන්නො, යාවතා ඉධ මාගතො;

එත්ථන්තරෙ බලිතං නත්ථි, අහො ලාභො තෙ මාරිසා''ති. (විසුද්ධි. 1.258);

සො චිත්තලපබ්බතවිහාරං ගච්ඡන්තො ද්වෙධාපථං පත්වා ''අයං නු ඛො මග්ගො, උදාහු අය''න්ති චින්තයන්තො අට්ඨාසි. අථස්ස පබ්බතෙ අධිවත්ථා දෙවතා හත්ථං පසාරෙත්වා ''එසො මග්ගො''ති දස්සෙති. සො චිත්තලපබ්බතවිහාරං ගන්ත්වා තත්ථ චත්තාරො මාසෙ වසිත්වා ''පච්චූසෙ ගමිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා නිපජ්ජි. චඞ්කමසීසෙ මණිලරුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා සොපානඵලකෙ නිසීදිත්වා පරොදි. ථෙරො ''කො එසො''ති ආහ. අහං, භන්තෙ, මණිලියාති. කිස්ස රොදසීති? තුම්හාකං ගමනං පටිච්චාති. මයි ඉධ වසන්තෙ තුම්හාකං කො ගුණොති? තුම්හෙසු, භන්තෙ, ඉධ වසන්තෙසු අමනුස්සා අඤ්ඤමඤ්ඤං මෙත්තං පටිලභන්ති, තෙ දානි තුම්හෙසු ගතෙසු කලහං කරිස්සන්ති, දුට්ඨුල්ලම්පි කථයිස්සන්තීති. ථෙරො ''සචෙ මයි ඉධ වසන්තෙ තුම්හාකං ඵාසුවිහාරො හොති, සුන්දර''න්ති වත්වා අඤ්ඤෙපි චත්තාරො මාසෙ තත්ථෙව වසිත්වා පුන තථෙව ගමනචිත්තං උප්පාදෙසි. දෙවතාපි පුන තථෙව පරොදි. එතෙනෙව උපායෙන ථෙරො තත්ථෙව වසිත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායීති. එවං ධම්මත්තාවිහාරී භික්ඛු අමනුස්සානං පියො හොති.

බලවපියචිත්තතායාති ඉමිනා බලවපියචිත්තතාමත්තෙනපි සත්ථං න කමති, පගෙව මෙත්තාය චෙතොවිමුත්තියාති දස්සෙති. **ඛිප්පමෙව චිත්තං සමාධියති,** කෙනචි පරිපන්ථෙන පරිහීනජ්ඣානස්ස බ්‍යාපාදස්ස දූරසමුස්සාරිතභාවතො ඛිප්පමෙව සමාධියති, ''ආසවානං ඛයායා''ති කෙචි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. එත්ථ ච කිඤ්චාපි ඉතො අඤ්ඤකම්මට්ඨානවසෙන අධිගතජ්ඣානානම්පි සුඛසුපනාදයො ආනිසංසා ලබ්භන්ති. යථාහ –

> ''සුඛං සුපන්ති මුනයො, අජ්ඣත්තං සුසමාහිතා;
> සුප්පබුද්ධං පබුජ්ඣන්ති, සදා ගොතමසාවකා''ති. (විසුද්ධි. මහාටී. 1.258); ච ආදි –

තථාපිමෙ ආනිසංසා බ්‍රහ්මවිහාරලාභිනො අනවසෙසා ලබ්භන්ති බ්‍යාපාදාදීනං උජුවිපච්චනීකභාවතො බ්‍රහ්මවිහාරානං. තෙනෙවාහ ''නිස්සරණං හෙතං, ආවුසො, බ්‍යාපාදස්ස, යදිදං මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති''තිආදි (දී. නි. 3.326; අ. නි. 6.13). බ්‍යාපාදාදිවසෙන ච සත්තානං දුක්ඛසුපනාදයොති තප්පටිපක්ඛභූතෙසු බ්‍රහ්මවිහාරෙසු සිද්ධෙසු සුඛසුපනාදයො හත්ථගතා එව හොන්තීති.

මෙත්තාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අට්ඨකනාගරසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ **බෙලුවගාමකෙති** වෙසාලියා දක්ඛිණපස්සෙ අවිදූරෙ බෙලුවගාමකො නාම අත්ථි, තං ගොචරගාමං කත්වාති අත්ථො. **සාරප්පත්තකුලගණනායාති** මහාසාරමහප්පත්තකුලගණනාය. **දසමෙ ඨානෙති** අඤ්ඤෙ අඤ්ඤෙති දසගණනට්ඨානෙ. අට්ඨකනගරෙ ජාතො භවොති **අට්ඨකනාගරො. කුක්කුටාරාමොති** පාටලිපුත්තෙ කුක්කුටාරාමො, න කොසම්බියං.

පකතත්ථප්පටිනිද්දෙසො ත-සද්දොති තස්ස ''භගවතා''තිආදීහි පදෙහි සමානාධිකරණභාවෙන වුත්තස්ස යෙන අභිසම්බුද්ධභාවෙන භගවා පකතො අධිගතො සුපාකටො ච, තං අභිසම්බුද්ධභාවං සද්ධිං ආගමනීයපටිපදාය අත්ථභාවෙනෙව දස්සෙන්තො **''යො සො…පෙ…. අභිසම්බුද්ධො''**ති ආහ. සතිපි ඤාණදස්සනසද්දානං ඉධ පඤ්ඤාවෙවචනභාවෙ තෙන තෙන විසෙසෙන නෙසං විසයවිසෙසෙ පවත්තිදස්සනත්ථං අසාධාරණඤාණවිසෙසවසෙන, විජ්ජාත්තයවසෙන, විජ්ජාභිඤ්ඤානාවරණවසෙන, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමංසචක්ඛුවසෙන පටිවෙධදෙසනාඤාණවසෙන ච තදත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙන්තො **''තෙසං තෙස''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ආසයානුසයං ජානතා** ආසයානුසයඤාණෙන, **සබ්බඤෙය්‍යධම්මං පස්සතා** සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණෙහි. **පුබ්බෙනිවාසාදීහීති** පුබ්බෙනිවාසාසවක්ඛයඤාණෙහි. **පටිවෙධපඤ්ඤායාති** අරියමග්ගපඤ්ඤාය. **දෙසනාපඤ්ඤාය පස්සතාති** දෙසෙතබ්බධම්මානං දෙසෙතබ්බප්පකාරං බොධනෙය්‍යපුග්ගලානඤ්ච ආසයානුසයචරිතාධිමුත්තිආදිභෙදං ධම්මං දෙසනාපඤ්ඤාය යාථාවතො පස්සතා. **අරීනන්ති** කිලෙසාරීනං, පඤ්චවිධමාරානං වා සාසනස්ස වා පච්චත්ථිකානං අඤ්ඤතිත්ථියානං. තෙසං පන හනනං පාටිහාරියෙහි අභිභවනං අප්පටිභානතාකරණං අජ්ඣුපෙක්ඛණඤ්ච. කෙසිවිනයසුත්තඤ්චෙත්ථ නිදස්සනං. තථා ඨානාට්ඨානාදීනි **ජානතා.** යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ **පස්සතා.** සවාසනානමාසවානං ඛීණත්තා **අරහතා.** අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභෙදෙ ධම්මෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිතො අවිපරීතාවබොධතො **සම්මාසම්බුද්ධෙන.**

අථ වා තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණතාය **ජානතා.** කායකම්මාදිවසෙන තිණ්ණම්පි කම්මානං ඤාණානුපරිවත්තිතො නිසම්මකාරිතාය **පස්සතා.** දවාදීනම්පි අභාවසාධිකාය පහානසම්පදාය **අරහතා.** ඡන්දාදීනං අහානිහෙතුභූතාය අක්ඛයපටිභානසාධිකාය සබ්බඤ්ඤුතාය **සම්මාසම්බුද්ධෙනාති** එවං දසබලඅට්ඨාරසආවෙණිකබුද්ධධම්මවසෙනපි යොජනා කාතබ්බා.

අභිසඞ්ඛතන්ති අත්තනො පච්චයෙහි අභිසම්මුඛභාවෙන සමෙච්ච සම්භුය්‍ය කතං. ස්වාස්ස කතභාවො උප්පාදනෙන වෙදිතබ්බො, න උප්පන්නස්ස පටිසඞ්ඛරණෙනාති ආහ **"උප්පාදිත"**න්ති. තෙ වස්ස පච්චයා චෙතනාපධානාති දස්සෙතුං පාළියං ''අභිසඞ්ඛතං අභිසඤ්චෙතයිත''න්ති වුත්තන්ති **"චෙතයිතං කප්පයිත"**න්ති අත්ථමාහ. **අභිසඞ්ඛතං අභිසඤ්චෙතයිත**න්ති ච ඣානස්ස පාතුභාවදස්සනමුඛෙන විද්ධංසනභාවං උල්ලිඞ්ගෙති. යඤ්හි අහුත්වා සම්භවති, තං හුත්වා පටිවෙති. තෙනාහ පාළියං **"යං ඛො පනා"**තිආදි. **සමථවිපස්සනාධම්මෙ ඨිතො**ති එත්ථ සමථධම්මෙ ඨිතත්තා සමාහිතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අනිච්චානුපස්සනාදීහි නිච්චසඤ්ඤාදයො පජහන්තො අනුක්කමෙන තං අනුලොමඤාණං පාපෙතා හුත්වා විපස්සන්නාධම්මෙ ඨිතො. සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතෙසු ධම්මෙසු රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො.** නන්දනට්ඨෙන **නන්දී.** තත්ථ සුඛුමා අපෙක්ඛා වුත්තා. යා නිකන්තීති වුච්චති.

එවං සන්තෙති එවං යථාරුතවසෙනෙව ඉමස්ස සුත්තපදස්ස අත්ථෙ ගහෙතබ්බෙ සති. **සමථවිපස්සනාසු ඡන්දරාගො කත්තබ්බො**ති අනාගාමිඵලං අනිබ්බත්තෙත්වා තදත්ථාය සමථවිපස්සනාපි අනිබ්බත්තෙත්වා කෙවලං තත්ථ ඡන්දරාගො කත්තබ්බො භවිස්සති. කස්මා? තෙසු සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතෙසු ධම්මෙසු ඡන්දරාගමත්තෙන අනාගාමිනා ලද්ධබ්බස්ස අලද්ධඅනාගාමිඵලෙනපි ලද්ධබ්බත්තා. තථා සති තෙන අනාගාමිඵලම්පි ලද්ධබ්බමෙව හොති. තෙනාහ **"අනාගාමිඵලං පටිලද්ධං භවිස්සතී"**ති. සභාවතො රසිතබ්බත්තා අවිපරීතො අත්ථො එව **අත්ථරසො.**

අඤ්ඤාපි කාචි සුගතියොති විනිපාතිකෙ සන්ධායාහ. **අඤ්ඤාපි කාචි දුග්ගතියො**ති අසුරකායමාහ.

අප්පං යාචිතෙන බහුං දෙන්තෙන උළාරපුරිසෙන විය එකං ධම්මං පුච්ඡිතෙන ''අයම්පි එකධම්මො''ති කථිතත්තා එකාදසපි ධම්මා පුච්ඡාවසෙන එකධම්මො නාම ජාතො පච්චෙකං වාක්‍යපරිසමාපනඤායෙන. **පුච්ඡාවසෙනා**ති ''අත්ථි නු ඛො, භන්තෙ ආනන්ද, තෙන…පෙ…. සම්මාසම්බුද්ධෙන එකධම්මො සම්මදක්ඛාතො''ති එවං පවත්තපුච්ඡාවසෙන. **අමතුප්පත්තිඅත්ථෙනා**ති අමතභාවස්ස උප්පත්තිහෙතුතාය, සබ්බානිපි කම්මට්ඨානානි එකරසාපි අමතාධිගමස්ස පටිපත්තියාති අත්ථො. එවමෙත්ථ අග්ගඵලභූමි අනාගාමිඵලභූමීති ද්වෙව භූමියො සරූපතො ආගතා, නානන්තරියතාය පන හෙට්ඨිමාපි ද්වෙ භූමියො අත්ථතො ආගතා එවාති දට්ඨබ්බාති. පඤ්ච සතානි අග්ඝො එතස්සාති **පඤ්චසතං.** සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අට්ඨකනාගරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ගොපාලසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ **තිස්සො කථා**ති තිස්සො අට්ඨකථා, තිවිධා සුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාති අත්ථො. එකෙකං පදං නාළං මූලං එතිස්සාති එවංසඤ්ඤිතා **එකනාළිකා.** එකෙකං වා පදං නාළං අත්ථනිග්ගමනමග්ගො එතිස්සාති **එකනාළිකා.** තෙනාහ **"එකෙකස්ස පදස්ස අත්ථකථන"**න්ති. චත්තාරො අංසා භාගා අත්ථසල්ලක්ඛණූපායා එතිස්සාති **චතුරස්සා.** තෙනාහ **"චතුක්කං බන්ධිත්වා කථන"**න්ති. නියමතො නිසින්නස්ස ආරද්ධස්ස වත්තො සංවත්තො එතිස්සා අත්ථීති **නිසින්නවත්තිකා,** යථාරද්ධස්ස අත්ථස්ස විසුං විසුං පරියොසාපිකාති අත්ථො. තෙනාහ **"පණ්ඩිතගොපාලකං දස්සෙත්වා"**තිආදි. එකෙකස්සපි පදස්ස පිණ්ඩත්ථදස්සනවසෙන බහුනං පදානං එකජ්ඣං අත්ථං අකථෙත්වා එකමෙකස්ස පදස්ස අත්ථවණ්ණනා අයං සබ්බත්ථ ලබ්භති. **චතුක්කං බන්ධිත්වා**ති කණ්හපක්ඛෙ උපමොපමෙය්‍යද්වයං, තථා සුක්කපක්ඛෙති ඉදං චතුක්කං යොජෙත්වා. අයං එදිසෙසු එව සුත්තෙසු ලබ්භති. **පරියොසානගමන**න්ති කෙචි තාව ආහු ''කණ්හපක්ඛෙ උපමං දස්සෙත්වා උපමා ච නාම යාවදෙව උපමෙය්‍යසම්පටිපාදනත්ථාති උපමෙය්‍යත්ථං ආහරිත්වා සංකිලෙසපක්ඛනිද්දෙසො ච වොදානපක්ඛවිභාවනත්ථායාති සුක්කපක්ඛම්පි උපමොපමෙය්‍යවිභාගෙන ආහරිත්වා සුත්තත්ථස්ස පරියොසාපනං. කණ්හපක්ඛෙ උපමෙය්‍යං දස්සෙත්වා පරියොසානගමනාදීසුපි එසෙව නයො''ති. අපරෙ පන ''කණ්හපක්ඛෙ, සුක්කපක්ඛෙ ච තංතංඋපමූපමෙය්‍යත්ථානං විසුං විසුං පරියොසාපෙත්වාව කථනං පරියොසානගමන''න්ති වදන්ති. **අයන්ති** නිසින්නවත්තිකා. **ඉධා**ති ඉමස්මිං ගොපාලකසුත්තෙ. **සබ්බාචරියානං ආචිණ්ණා**ති සබ්බෙහිපි පුබ්බාචරියෙහි ආචරිතා සංවණ්ණිතා, තථා චෙව පාළි පවත්තාති.

අඞ්ගීයන්ති අවයවභාවෙන ඤායන්තීති **අඞ්ගානි,** කොට්ඨාසා. තානි පනෙත්ථ යස්මා සාවජ්ජසභාවානි, තස්මා ආහ **"අඞ්ගෙහීති අගුණකොට්ඨාසෙහී"**ති. **ගොමණ්ඩල**න්ති ගොසමූහං. **පරිහරිතු**න්ති රක්ඛිතුං. තං පන පරිහරණං පරිග්ගහෙත්වා විචරණන්ති ආහ **"පරිග්ගහෙත්වා විචරිතු"**න්ති. **වඩ්ඪී**න්ති ගුන්නං බහුභාවං බහුගොරසතාසඞ්ඛාතං පරිවුද්ධිං. ''එත්තකමිද''න්ති රූපීයතීති **රූපං,** පරිමාණපරිච්ඡෙදොපි සරීරරූපම්පීති ආහ **"ගණනතො වා වණ්ණතො වා"**ති. **න පරියෙසති** විනට්ඨභාවස්සෙව අජානනතො. **නීලා**ති එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන සෙතසබලාදිවණ්ණං සඞ්ගණ්හාති.

ධනුසත්තිසූලාදීති එත්ථ ඉස්සාසාචරියානං ගාවීසු කතං **ධනුලක්ඛණං.** කුමාරභත්තිගණානං ගාවීසු කතං **සත්තිලක්ඛණං.** ඉස්සරභත්තිගණානං ගාවීසු කතං **සූලලක්ඛණ**න්ති යොජනා. **ආදි**-සද්දෙන රාමවාසුදෙවගණාදීනං ගාවීසු කතං ඵරසුචක්කාදිලක්ඛණං සඞ්ගණ්හාති.

නීලමක්ඛිකාති පිඞ්ගලමක්ඛිකා, ඛුද්දකමක්ඛිකා එව වා. සටති රුජති එතායාති සාටිකා, සංවඩ්ඪා සාටිකා **ආසාටිකා.** තෙනාහ **"වඩ්ඪන්තී"**තිආදි. **හාරෙතාති** අපනෙතා.

වාකෙනාති වාකපට්ටෙන. **චීරකෙනාති** පිලොතිකෙන. **අන්තොවස්සෙති** වස්සකාලස්ස අබ්භන්තරෙ. **නිග්ගාහන්ති** සුසුමාරාදිග්ගාහරහිතං. **පීතන්ති** පානීයස්ස පීතභාවං. සීහබ්‍යග්ඝාදිපරිස්සයෙන **සාසඞ්කො සප්පටිභයො.**

පඤ්ච අහානි එකස්සාති පඤ්චාහිකො, සො එව වාරොති, **පඤ්චාහිකවාරො.** එවං **සත්තාහිකවාරොපි** වෙදිතබ්බො. **චිණ්ණට්ඨානන්ති** චරිතට්ඨානං ගොචරග්ගහිතට්ඨානං.

පිතිට්ඨානන්ති පිතරා කාතබ්බට්ඨානං, පිතරා කාතබ්බකිච්චන්ති අත්ථො. **යථාරුචිං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තීති** ගුන්නං රුචිඅනුරූපං ගොචරභූමිං වා නදිපාරං වා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. **ගොභත්තන්ති** කප්පාසට්ඨිකාදිමිස්සං ගොභුඤ්ජිතබ්බං භත්තං. භත්තග්ගහණෙනෙව යාගුපි සඞ්ගහිතා.

ද්වීහාකාරෙහීති වුත්තං ආකාරද්වයං දස්සෙතුං **"ගණනතො වා සමුට්ඨානතො වා"**ති වුත්තං. **එවං පාළියං ආගතාති** "උපචයො සන්තතී"ති ජාතිං ද්විධා භින්දිත්වා හදයවත්ථුං අග්ගහෙත්වා දසායතනානි පඤ්චදස සුඛුමරූපානීති එවං **රූපකණ්ඩපාළියං** (ධ. ස. 666) ආගතා. **පඤ්චවීසති රූපකොට්ඨාසාති** සලක්ඛණතො අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරාභාවතො රූපභාගා. **රූපකොට්ඨාසාති** වා විසුං විසුං අප්පවත්තිත්වා කලාපභාවෙනෙව පවත්තනතො රූපකලාපා. **කොට්ඨාසාති** ච අංසා අවයවාති අත්ථො. **කොට්ඨන්ති** වා සරීරං, තස්ස අංසා කෙසාදයො කොට්ඨාසාති අඤ්ඤෙපි අවයවා කොට්ඨාසා විය **කොට්ඨාසා.**

සෙය්‍යථාපීතිආදි උපමාසංසන්දනං. තත්ථ **රූපං පරිග්ගහෙත්වාති** යථාවුත්තං රූපං සලක්ඛණතො ඤාණෙන පරිග්ගණ්හිත්වා. **අරූපං වවත්ථපෙත්වාති** තං රූපං නිස්සාය ආරම්මණඤ්ච කත්වා පවත්තමානෙ වෙදනාදිකෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ අරූපන්ති වවත්ථපෙත්වා. **රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වාති** පුන තත්ථ යං රුප්පනලක්ඛණං, තං රූපං. තදඤ්ඤං අරූපං. උභයවිනිමුත්තං කිඤ්චි නත්ථි අත්තා වා අත්තනියං වාති එවං රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වා. තදුභයඤ්ච අවිජ්ජාදිනා පච්චයෙන සපච්චයන්ති **පච්චයං සල්ලක්ඛෙත්වා,** අනිච්චතාදිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා යො කලාපසම්මසනාදික්කමෙන කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙතුං න සක්කොති, සො න වඩ්ඪතීති යොජනා.

එත්තකං රූපං එකසමුට්ඨානන්ති චක්ඛායතනං, සොතායතනං, ඝානායතනං, ජිව්හායතනං, කායායතනං, ඉත්ථින්ද්‍රියං, පුරිසින්ද්‍රියං, ජීවිතින්ද්‍රියන්ති අට්ඨවිධං කම්මවසෙන; කායවිඤ්ඤත්ති, වචීවිඤ්ඤත්තීති ඉදං ද්වයං චිත්තවසෙනාති එත්තකං රූපං එකසමුට්ඨානං. සද්දායතනමෙකං උතුචිත්තවසෙන **ද්විසමුට්ඨානං.** රූපස්ස ලහුතා, මුදුතා, කම්මඤ්ඤතාති එත්තකං රූපං උතුචිත්තාහාරවසෙන **තිසමුට්ඨානං.** රූපායතනං, ගන්ධායතනං, රසායතනං, ඵොට්ඨබ්බායතනං, ආකාසධාතු, ආපොධාතු, කබළීකාරො ආහාරොති එත්තකං රූපං උතුචිත්තාහාරකම්මවසෙන **චතුසමුට්ඨානං.** උපචයො, සන්තති, ජරතා, රූපස්ස අනිච්චතාති එත්තකං රූපං **න කුතොචි සමුට්ඨාතීති න ජානාති. සමුට්ඨානතො රූපං අජානන්තොති**ආදීසු වත්තබ්බං "ගණනතො රූපං අජානන්තො"තිආදීසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

කම්මලක්ඛණොති අත්තනා කතං දුච්චරිතකම්මං ලක්ඛණං එතස්සාති කම්මලක්ඛණො, බාලො. වුත්තඤ්හෙතං – "තීණිමානි, භික්ඛවෙ, බාලස්ස බාලලක්ඛණානි. කතමානි තීණි? දුච්චින්තිතචින්තී හොති, දුබ්භාසිතභාසී, දුක්කටකම්මකාරී . ඉමානි ඛො…පෙ…. ලක්ඛණානී"ති (ම. නි. 3.246; අ. නි. 3.3). අත්තනා කතං සුචරිතකම්මං ලක්ඛණං එතස්සාති කම්මලක්ඛණො, පණ්ඩිතො. වුත්තම්පි චෙතං "තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි. කතමානි තීණි? සුචින්තිතචින්තී හොති, සුභාසිතභාසී, සුකතකම්මකාරී. ඉමානි ඛො…පෙ…. පණ්ඩිතලක්ඛණානී"ති (ම. නි. 3.253; අ. නි. 3.3). තෙනාහ **"කුසලාකුසලකම්මං පණ්ඩිතබාලලක්ඛණ"**න්ති.

බාලෙ වජ්ජෙත්වා පණ්ඩිතෙ න සෙවතීති යං බාලපුග්ගලෙ වජ්ජෙත්වා පණ්ඩිතසෙවනං අත්ථකාමෙන කාතබ්බං, තං න කරොති. තථාභූතස්ස ච අයමාදීනවොති දස්සෙතුං පුන **"බාලෙ වජ්ජෙත්වා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යං භගවතා "ඉදං වො කප්පතී"ති අනුඤ්ඤාතං, තදනුලොමඤ්චෙ, තං **කප්පියං.** යං "ඉදං වො න කප්පතී"ති පටික්ඛිත්තං, තදනුලොමඤ්චෙ, තං **අකප්පියං.** යං කොසල්ලසම්භූතං, තං **කුසලං,** තප්පටිපක්ඛං **අකුසලං.** තදෙව **සාවජ්ජං,** කුසලං **අනවජ්ජං.** ආපත්තිතො ආදිතො ද්වෙ ආපත්තික්ඛන්ධා **ගරුකං,** තදඤ්ඤං **ලහුකං.** ධම්මතො මහාසාවජ්ජං **ගරුකං,** අප්පසාවජ්ජං **ලහුකං.** සප්පටිකාරං **සතෙකිච්ඡං,** අප්පටිකාරං **අතෙකිච්ඡං.** ධම්මතානුගතං **කාරණං,** ඉතරං **අකාරණං. තං අජානන්තොති** කප්පියාකප්පියං, ගරුක-ලහුකං, සතෙකිච්ඡාතෙකිච්ඡං අජානන්තො සුවිසුද්ධං කත්වා සීලං රක්ඛිතුං න සක්කොති. කුසලාකුසලං, සාවජ්ජානවජ්ජං, කාරණාකාරණං අජානන්තො ඛන්ධාදීසු අකුසලතාය රූපාරූපපරිග්ගහම්පි කාතුං න සක්කොති, කුතො තස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪනා. තෙනාහ **"කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඩෙතුං න සක්කොතී"**ති.

ගොවණසදිසෙ අත්තභාවෙ උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුතො මිච්ඡාවිතක්කා ආසාටිකා වියාති **ආසාටිකාති** ආහ **"අකුසලවිතක්කං ආසාටිකං අහාරෙත්වා"**ති.

''ගණ්ඩොති ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්නෙතං උපාදානක්ඛන්ධානං අධිවචන''න්ති (සං. නි. 4.103; අ. නි. 8.56; 9.15) වචනතො ඡහි වණමුඛෙහි විස්සන්දමානයූසො ගණ්ඩො විය පිලොතිකාඛණ්ඩෙන ඡද්වාරෙහි විස්සන්දමානකිලෙසාසුචි අත්තභාවවණො සතිසංවරෙන පිදහිතබ්බො, අයං පන එවං න කරොතීති ආහ **"යථා සො ගොපාලකො වණං න පටිච්ඡාදෙති, එවං සංවරං න සම්පාදෙතී"**ති.

යථා ධූමො ඉන්ධනං නිස්සාය උප්පජ්ජමානො සණ්හො සුඛුමො, තං තං විවරං අනුපවිස්ස බ්‍යාපෙන්තො සත්තානං ඩංසමකසාදිපරිස්සයං විනොදෙති, අග්ගිජාලාසමුට්ඨානස්ස පුබ්බඞ්ගමො හොති, එවං ධම්මදෙසනාඤාණස්ස ඉන්ධනභූතං රූපාරූපධම්මජාතං නිස්සාය උප්පජ්ජමානා සණ්හා සුඛුමා තං තං ඛන්ධන්තරං ආයතනන්තරඤ්ච අනුපවිස්ස බ්‍යාපෙති, සත්තානං මිච්ඡාවිතක්කාදිපරිස්සයං විනොදෙති, ඤාණග්ගිජාලාසමුට්ඨාපනස්ස පුබ්බඞ්ගමො හොති, තස්මා ධූමො වියාති **ධූමොති** ආහ **"ගොපාලකො ධූමං විය ධම්මදෙසනාධූමං න කරොතී"**ති. අත්තනො සන්තිකං උපගන්ත්වා නිසින්නස්ස කාතබ්බා තදනුච්ඡවිකා ධම්මකථා **උපනිසින්නකකථා.** කතස්ස දානාදිපුඤ්ඤස්ස අනුමොදනකථා **අනුමොදනා. තතොති** ධම්මකථාදීනං අකරණතො. **"බහුස්සුතො ගුණවාති න ජානන්තී"**ති කස්මා වුත්තං? නනු අත්තනො ජානාපනත්ථං ධම්මකථාදි න කාතබ්බමෙවාති? සච්චං න කාතබ්බමෙව, සුද්ධාසයෙන පන ධම්මෙ කථිතෙ තස්ස ගුණජානනං සන්ධායෙතං වුත්තං. තෙනාහ භගවා –

> ''නාභාසමානං ජානන්ති, මිස්සං බාලෙහි පණ්ඩිතං;
> භාසයෙ ජොතයෙ ධම්මං, පග්ගණ්හෙ ඉසිනං ධජ''න්ති.

තරන්ති ඔතරන්ති එත්ථාති **තිත්ථං,** නදීතළාකාදීනං නහානපානාදිඅත්ථං ඔතරණට්ඨානං. යථා පන තං උදකෙන ඔතිණ්ණසත්තානං සරීරමලං පවාහෙති, පරිස්සමං විනොදෙති, විසුද්ධිං උප්පාදෙති, එවං බහුස්සුතා අත්තනො සමීපං ඔතිණ්ණසත්තානං ධම්මොදකෙන චිත්තමලං පවාහෙන්ති, පරිස්සමං විනොදෙන්ති, විසුද්ධිං උප්පාදෙන්ති, තස්මා තෙ තිත්ථං වියාති **තිත්ථං.** තෙනාහ **"තිත්ථභූතෙ බහුස්සුතභික්ඛූ"**ති. **බ්‍යඤ්ජනං කථං රොපෙතබ්බන්ති,** භන්තෙ, ඉදං බ්‍යඤ්ජනං අයං සද්දො කථං ඉමස්මිං අත්ථෙ රොපෙතබ්බො, කෙන පකාරෙන ඉමස්ස අත්ථස්ස වාචකො ජාතො. ''නිරුපෙතබ්බ''න්ති වා පාඨො, නිරූපෙතබ්බං අයං සභාවනිරුත්ති කථමෙත්ථ නිරුළ්හාති අධිප්පායො. **ඉමස්ස භාසිතස්ස කො අත්ථොති** සද්දත්ථං පුච්ඡති. **ඉමස්මිං ඨානෙති** ඉමස්මිං පාළිප්පදෙසෙ. **පාළි කිං වදතීති** භාවත්ථං පුච්ඡති. **අත්ථො කිං දීපෙතීති** භාවත්ථං වා? සඞ්කෙතත්ථං වා. **න පරිපුච්ඡතීති** විමතිච්ඡෙදනපුච්ඡාවසෙන සබ්බසො පුච්ඡං න කරොති. **න පරිපඤ්හතීති** පරි පරි අත්තනො ඤාතුං ඉච්ඡං න ආචික්ඛති, න විභාවෙති. තෙනාහ **"න ජානාපෙතී"**ති. **තෙති** බහුස්සුතභික්ඛූ. විවරණං නාම අත්ථස්ස විභජිත්වා කථනන්ති ආහ **"භාජෙත්වා න දෙසෙන්තී"**ති. **අනුත්තානීකතන්ති** ඤාණෙන අපාකටීකතං ගුය්හං පටිච්ඡන්නං. **න උත්තානිං කරොන්තීති** සිනෙරුපාදමූලෙ වාලිකං උද්ධරන්තො විය පථවීසන්ධාරොදකං විවරිත්වා දස්සෙන්තො විය ච උත්තානං න කරොන්ති.

එවං යස්ස ධම්මස්ස වසෙන බහුස්සුතා ''තිත්ථ''න්ති වුත්තා පරියායතො. ඉදානි තමෙව ධම්මං නිප්පරියායතො ''තිත්ථ''න්ති දස්සෙතුං **"යථා වා"**තිආදි වුත්තං. ධම්මො හි තරන්ති ඔතරන්ති එතෙන නිබ්බානං නාම තළාකන්ති ''තිත්ථ''න්ති වුච්චති. තෙනාහ භගවා සුමෙධභූතො –

> ''එවං කිලෙසමලධොවං, විජ්ජන්තෙ අමතන්තළෙ;
> න ගවෙසති තං තළාකං, න දොසො අමතන්තළෙ''ති. (බු. වං. 2.14) –

ධම්මස්සෙව නිබ්බානස්සොතරණතිත්ථභූතස්ස ඔතරණාකාරං අජානන්තො **"ධම්මතිත්ථං න ජානාතී"**ති වුත්තො.

පීතාපීතන්ති ගොගණෙ පීතං අපීතඤ්ච ගොරූපං න ජානාති, න වින්දති. අවින්දන්තො හි **"න ලභතී"**ති වුත්තො. **"ආනිසංසං න වින්දතී"**ති වත්වා තස්ස අවින්දනාකාරං දස්සෙන්තො **"ධම්මස්සවනග්ගං ගන්ත්වා"**තිආදිමාහ.

අයං ලොකුත්තරොති පදං සන්ධායාහ **"අරිය"**න්ති. පච්චාසත්තිඤායෙන අනන්තරස්ස හි විප්පටිසෙධො වා. අරියසද්දො වා නිද්දොසපරියායො දට්ඨබ්බො. **අට්ඨඞ්ගිකන්ති** ච විසුං එකජ්ඣඤ්ච අට්ඨඞ්ගිකං උපාදාය ගහෙතබ්බං, අට්ඨඞ්ගතා බාහුල්ලතො ච. එවඤ්ච කත්වා සත්තඞ්ගස්සපි අරියමග්ගස්ස සඞ්ගහො සිද්ධො හොති.

චත්තාරො සතිපට්ඨානෙතිආදීසු අවිසෙසෙන සතිපට්ඨානා වුත්තා. තත්ථ කායවෙදනාචිත්තධම්මාරම්මණා සතිපට්ඨානා ලොකියා, තත්ථ සම්මොහවිද්ධංසනවසෙන පවත්තා නිබ්බානාරම්මණා ලොකුත්තරාති එවං **"ඉමෙ ලොකියා, ඉමෙ ලොකුත්තරා"**ති **යථාභූතං නප්පජානාති.**

අනවසෙසං දුහතීති පටිග්ගහණෙ මත්තං අජානන්තො කිස්මිඤ්චි දායකෙ සද්ධාහානියා, කිස්මිඤ්චි පච්චයහානියා අනවසෙසං දුහති. වාචාය අභිහාරො **වාචාභිහාරො.** පච්චයානං අභිහාරො **පච්චයාභිහාරො.**

“ඉමෙ අම්හෙසු ගරුචිත්තීකාරං න කරොන්තී”ති ඉමිනා නවකානං භික්ඛූනං සම්මාපටිපත්තියා අභාවං දස්සෙති ආචරියුපජ්ඣායෙසු පිතුපෙමස්ස අනුපට්ඨාපනතො, තෙන ච සික්ඛාගාරවතාභාවදීපනෙන සඞ්ගහස්ස අභාජනභාවං, තෙන ථෙරානං තෙසු අනුග්ගහාභාවං. න හි සීලාදිගුණෙහි සාසනෙ චිරභාවප්පත්තා අනනුග්ගහෙතබ්බෙ සබ්‍රහ්මචාරී අනුග්ගණ්හන්ති, නිරත්ථකං වා අනුග්ගහං කරොන්ති. තෙනාහ **“නවකෙ භික්ඛූ”**තිආදි. **ධම්මකථාබන්ධන්ති** පවෙණිආගතං පකිණ්ණකධම්මකථාමග්ගං. සච්චසත්තපටිසන්ධිපච්චයාකාරප්පටිසංයුත්තං සුඤ්ඤතාදීපනං **ගුළ්හගන්ථං. වුත්තවිපල්ලාසවසෙනාති** ‘‘න රූපඤ්ඤූ’’තිආදීසු වුත්තස්ස පටිසෙධස්ස පටික්ඛෙපවසෙන අග්ගහණවසෙන. **යොජෙත්වාති** ‘‘රූපඤ්ඤූ හොතීති ගණනතො වා වණ්ණතො වා රූපං ජානාතී’’තිආදිනා, ‘‘තස්ස ගොගණොපි න පරිහායති, පඤ්චගොරසපරිභොගතොපි න පරිබාහිරො හොතී’’තිආදිනා ච අත්ථං යොජෙත්වා. **වෙදිතබ්බොති** තස්මිං තස්මිං පදෙ යථාරහං අත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ගොපාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

එකාදසකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

අනුත්තානත්ථපදවණ්ණනා.

නිගමනකථාවණ්ණනා

මහාඅට්ඨකථාය සාරන්ති අඞ්ගුත්තරමහාඅට්ඨකථාය සාරං. **එකූනසට්ඨිමත්තොති** ථොකං ඌනභාවතො මත්තසද්දග්ගහණං. **මූලට්ඨකථාසාරන්ති** පුබ්බෙ වුත්තඅඞ්ගුත්තරමහාඅට්ඨකථාය සාරමෙව අනුනිගමවසෙන වදති. අථ වා **මූලට්ඨකථාසාරන්ති** පොරාණට්ඨකථාසු අත්ථසාරං. තෙනෙදං දස්සෙති – අඞ්ගුත්තරමහාඅට්ඨකථාය අත්ථසාරං ආදාය ඉමං මනොරථපූරණිං කරොන්තො සෙසමහානිකායානම්පි මූලට්ඨකථාසු ඉධ විනියොගක්ඛමං අත්ථසාරං ආදාය එවමකාසින්ති. **මහාවිහාරාධිවාසීනන්ති** ච ඉදං පුරිමපච්ඡිමපදෙහි සද්ධිං සම්බන්ධිතබ්බං ‘‘මහාවිහාරාධිවාසීනං සමයං පකාසයන්ති, මහාවිහාරාධිවාසීනං මූලට්ඨකථාසාරං ආදායා’’ති. **තෙනාති** පුඤ්ඤෙන. **හොතු සබ්බො සුඛී ලොකොති** කාමාවචරාදිවිභාගො සබ්බො සත්තලොකො යථාරහං බොධිත්තයාධිගමවසෙන සම්පත්තෙන නිබ්බානසුඛෙන සුඛී සුඛිතො හොතූති සදෙවකස්ස ලොකස්ස අච්චන්තං සුඛාධිගමාය අත්තනො පුඤ්ඤං පරිණාමෙති.

එත්තාවතා සමත්තාව, සබ්බසො වණ්ණනා අයං;
වීසතියා සහස්සෙහි, ගන්ථෙහි පරිමාණතො.

පොරාණානං කථාමග්ග-සාරමෙත්ථ යතො ඨිතං;
තස්මා **සාරත්ථමඤ්ජූසා,** ඉති නාමෙන විස්සුතා.

අජ්ඣෙසිතො නරින්දෙන, සොහං **පරක්කමබාහුනා;**
සද්ධම්මට්ඨිතිකාමෙන, සාසනුජ්ජොතකාරිනා.

තෙනෙව කාරිතෙ රම්මෙ, පාසාදසතමණ්ඩිතෙ;
නානාදුමගණාකිණ්ණෙ, භාවනාභිරතාලයෙ.

සීතලූදකසම්පන්නෙ , වසං **ජෙතවනෙ** ඉමං;
අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං, අකාසිං සාධුසම්මතං.

යං සිද්ධං ඉමිනා පුඤ්ඤං, යං චඤ්ඤං පසුතං මයා;
එතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන, දුතියෙ අත්තසම්භවෙ.

තාවතිංසෙ පමොදෙන්තො, සීලාචාරගුණෙ රතො;
අලග්ගො පඤ්චකාමෙසු, පත්වාන පඨමං ඵලං.

අන්තිමෙ අත්තභාවම්හි, මෙත්තෙය්‍යං මුනිපුඞ්ගවං;
ලොකග්ගපුග්ගලං නාථං, සබ්බසත්තහිතෙ රතං.

දිස්වාන තස්ස ධීරස්ස, සුත්වා සද්ධම්මදෙසනං;

අධිගන්ත්වා ඵලං අග්ගං, සොභෙය්‍යං ජිනසාසනං.

සදා රක්ඛන්තු රාජානො, ධම්මෙනෙව ඉමං පජං;
නිරතා පුඤ්ඤකම්මෙසු, ජොතෙන්තු ජිනසාසනං.

ඉමෙ ච පාණිනො සබ්බෙ, සබ්බදා නිරුපද්දවා;
නිච්චං කල්‍යාණසඞ්කප්පා, පප්පොන්තු අමතං පදන්ති.

අඞ්ගුත්තරටීකා සමත්තා.